

**TÜRKİYE’DE KATILIM BANKALARI VE
KONVANSİYONEL BANKALARIN KÂRLILIK
BELİRLEYİCİLERİ VE ETKİNLİK YÖNÜNDEN
KARŞILAŞTIRILMALARI**

Tuğba EYCEYURT BATIR

**Doktora Tezi
İşletme Anabilim Dalı
Prof. Dr. Bener GÜNGÖR
2016
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

Tuğba EYCEYURT BATIR

**TÜRKİYE’DE KATILIM BANKALARI VE KONVANSİYONEL
BANKALARIN KÂRLILIK BELİRLEYİCİLERİ VE ETKİNLİK
YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMALARI**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Bener GÜNGÖR**

ERZURUM - 2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VIII
TABLolar DİZİNİ	IX
ŞEKİLLER DİZİNİ	XI
GRAFİKLER DİZİNİ	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜ, BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

1.1. BANKACILIK VE DÜNYADA BANKACILIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI.....	4
1.2. TÜRKİYE’DE BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ.....	6
1.2.1 Osmanlı Döneminde Bankacılık	6
1.2.2. Cumhuriyet Döneminde Bankacılık.....	7
1.2.2.1. Kuruluş Dönemi (1923 – 1932).....	7
1.2.2.2 Devletçilik Dönemi (1933-1944).....	8
1.2.2.3 Yeni Devletçi ve Liberal Dönem (1945-1960).....	9
1.2.2.4 Planlı Dönem (1960-1980)	10
1.2.2.5. Dışa Açılma ve Piyasa Ekonomisi (Serbestleşme) Dönemi (1980-2000)	12
1.2.2.6. 2000 Sonrası Yeniden Yapılanma Dönemi.....	18
1.3. BANKACILIK DÜZENLEMELERİ VE BASEL KOMİTESİ.....	25
1.3.1. Basel I.....	28
1.3.2. Basel II	31
1.3.3. Basel III	35
1.4. TÜRKİYE’DE BANKA TÜRLERİ	40
1.4.1. Merkez Bankası	40
1.4.2. Yatırım Bankaları	41
1.4.3. Kalkınma Bankaları.....	42
1.4.4. Ticari Bankalar	43
1.4.5. Katılım Bankaları	44

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ BANKACILIK

2.1. KATILIM BANKACILIĞI (İSLAMİ BANKACILIK) NEDİR?	45
2.2. DÜNYA'DA İSLAMİ BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	46
2.3. TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI'NIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ...55	
2.4. İSLAMİ FİNANSIN TEMEL PRENSİPLERİ	59
2.4.1 Faiz Yasağı	60
2.4.2. Belirsizlik ve Risk Yasağı	62
2.4.3. Haram ve Yasadışı Mallara Yatırım Yasağı.....	62
2.4.4. Kar-Zarar Paylaşımı (Risk Paylaşımı) İlkesi.....	62
2.4.5. Tüm İşlemlerin Arkasında Gerçek Bir Ticari İşlemin Olması Şartı	63
2.5. İSLAMİ BANKALARIN TEMEL FON KAYNAKLARI VE FİNANSMAN	
ŞEKİLLERİ.....	63
2.5.1. İslami Bankaların Temel Fon Kaynakları	63
2.5.1.1. Cari Hesaplar	63
2.5.1.2. Katılım Hesabı	64
2.5.2. İslami Finansman Şekilleri.....	65
2.5.2.1. Mudaraba (Pasif Ortaklık)	65
2.5.2.2. Muşaraka (Aktif Ortaklık)	66
2.5.2.3. Murabaha	67
2.5.2.4. İcara	69
2.5.2.5. Selem ve İstisna	70
2.5.2.6. Üretim Dışı Kredi (Karz-ı Hasen)	71
2.5.2.7. Tekaful.....	71
2.5.2.8. Sukuk.....	72
2.6. KONVANSİYONEL BANKALAR VE KATILIM BANKALARI	
ARASINDAKİ TEMEL FARKLAR.....	75
2.7. TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN BANKALARIN GENEL	
YAPISI VE MALİ GÖSTERGELER.....	80
2.7.1. Faaliyet Türlerine Göre Bankalar ve Şube Sayıları.....	80
2.7.2. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Konvansiyonel Bankalara Ait Finansal	
Göstergeler	85

2.7.3. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarına ait Finansal Göstergeler ..	89
2.7.4. Yıllar İtibariyle Katılım Bankaları ve Toplam Bankacılık Sektörünün Bilanço Göstergelerinin Değişimi	93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATILIM BANKALARI VE KONVANSİYONEL BANKALARIN KARŞILAŞTIRMALI KÂRLILIK VE ETKİNLİK ANALİZİ

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	98
3.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	99
3.3. KAPSAM VE YÖNTEM.....	101
3.4. TÜRKİYE’DE KATILIM BANKALARI VE KONVANSİYONEL BANKALARIN KÂRLILIK ANALİZİ.....	103
3.4.1. Literatür Değerlendirmesi	103
3.4.1.1. Banka Kârlılığı Üzerine Uluslararası Çalışmalar	105
3.4.1.2. Banka Kârlılığı Üzerine Ulusal Çalışmalar	110
3.4.2. Değişkenler.....	113
3.4.2.1. Bağımlı Değişkenler	115
3.4.2.2. Bağımsız Değişkenler	116
3.4.3. Model.....	123
3.4.5. Metodoloji	124
3.4.5.1. Havuzlanmış Regresyon Yöntemi	125
3.4.5.2. Sabit Etkiler Modeli.....	126
3.4.5.3. Rassal Etkiler Modeli	128
3.4.6. Kârlılık Belirleyicileri Tahmin Sonuçları.....	129
3.5. TÜRKİYE’DE KATILIM BANKALARI VE KONVANSİYONEL BANKALARIN ETKİNLİK ANALİZİ.....	147
3.5.1. Literatürdeki Çalışmalar	148
3.5.1.1. Banka Etkinliği Üzerine Uluslararası Çalışmalar.....	151
3.5.1.2. Banka Etkinliği Üzerine Ulusal Çalışmalar.....	153
3.5.2. Değişkenler.....	155
3.5.3. Yöntem	156
3.5.3.1. Veri Zarflama Analizi.....	157

3.5.3.2. Tobit Regresyon Analizi.....	161
3.5.4. Araştırma Sonuçları.....	162
SONUÇ.....	175
KAYNAKÇA	182
EKLER.....	202
EK 1. Kârlılık Analizi Kapsamında Uygulamaya Dahil Edilen Bankalar	202
ÖZGEÇMİŞ.....	212

ÖZET**DOKTORA TEZİ****TÜRKİYE’DE KATILIM BANKALARI VE KONVANSİYONEL
BANKALARIN KÂRLILIK BELİRLEYİCİLERİ VE ETKİNLİK YÖNÜNDEN
KARŞILAŞTIRILMALARI****Tuğba EYCEYURT BATIR****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bener GÜNGÖR****2016, Sayfa: 212****Jüri: Prof. Dr. Bener GÜNGÖR****Prof. Dr. Turan ÖNDEŞ****Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN****Doç. Dr. Mustafa KISAKÜREK****Doç. Dr. Mehmet DEMİR**

Son yıllarda hızlı büyüme kaydeden ve bankacılık sektörü içinde artan bir öneme sahip olan katılım bankacılığı konusu uluslararası akademik çalışmalarda sıklıkla yer almaya başlamıştır. Finansal sistemin işlerliği açısından büyük öneme sahip olan bankacılık sektörü ve katılım bankalarının kazandığı önem göz önüne alınarak, bu çalışma bankacılık sektörünü katılım bankaları ve konvansiyonel bankaları karşılaştırmak suretiyle ele almıştır.

Çalışma, kullanılan veriler ve yöntem açısından birbirinden farklı iki analizden oluşmaktadır. Birinci analizde, 2005 yılı dördüncü çeyrek ile 2014 yılı birinci çeyrek arasındaki üçer aylık finansal veriler kullanılarak 29 konvansiyonel ve 4 katılım bankasının kârlılık belirleyicileri panel veri analizi ile analiz edilmiştir. İkinci analizde ise 2005 – 2013 yılları arasındaki yıllık veriler kullanılarak 27 konvansiyonel ve 4 katılım bankasının etkinlik seviyeleri veri zarflama analizi ile belirlenmiş, ardından Tobit regresyon modeli kullanılarak her iki banka türü için etkinlik skorlarına etki eden faktörler analiz edilmiştir.

Sonuç olarak, gerek kârlılık belirleyicileri konusunda gerekse etkinlik analizi kapsamında katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların birbirinden farklı sonuçları olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Katılım bankacılığı ve Konvansiyonel bankacılık, Bankalarda kârlılık, Bankalarda etkinlik, Panel veri analizi, Veri zarflama analizi, Tobit

ABSTRACT**Ph. D. THESIS****THE COMPARISON OF PARTICIPATION BANKS AND CONVENTIONAL BANKS IN TURKEY WITH RESPECT TO DETERMINANTS OF PROFITABILITY AND EFFICIENCY****Tuğba EYCEYURT BATIR****Advisor: Prof. Dr. Bener GÜNGÖR****2016, Page: 212****Jury: Prof. Dr. Bener GÜNGÖR****Prof. Dr. Turan ÖNDEŞ****Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN****Assoc. Prof. Dr. Mustafa KISAKÜREK****Assoc. Prof. Dr. Mehmet DEMİR**

Participation banking, which has progressed rapidly in recent years and gained more importance in banking sector, has started to frequently take place in international academic studies. Considering the great importance of banking sector which has a significant place in the operability of financial system and the importance of participation banks, this study discusses banking sector by comparing participation banks and conventional banks.

The study covers two independent analysis which are different in terms of the used data and method. In the first analysis, determinants of profitability for 4 participation banks and 29 conventional banks are analysed with panel data analysis by using quarterly data between 2005 fourth quarter and 2014 first quarter. In the second analysis, efficiency levels of 4 participation banks and 27 conventional banks are determined with data envelopment analysis, then, the factors that affect efficiency levels are analysed by using Tobit regression model.

Consequently, it is found that participation banks and conventional banks have different results both in terms of the determinants of profitability and in terms of the efficiency analysis.

Keywords: Participation banks and Conventional banks, Profitability at banking, Efficiency at banking, Panel data analysis, Data envelopment analysis, Tobit.

KISALTMALAR DİZİNİ

A.Ş.	: Anonim Şirket
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	: Bank For International Settlements (Uluslararası Takas Bankası)
EFT	: Elektronik Fon Transferi
EKK	: En Küçük Kareler
GEGP	: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
IMF	: International Money Fund (Uluslararası Para Fonu)
İKB	: İslam Kalkınma Bankası
İKÖ	: İslami Konferans Örgütü
KİFM	: Küresel İslami Finans Merkezi
MENA	: Middle East and North Africa (Ortadoğu ve Kuzey Afrika)
OECD	: Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
ÖFK	: Özel Finans Kurumu
SSA	: Stokastik Sınır Analizi
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TKBB	: Türkiye Katılım Bankalar Birliği
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TSKB	: Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
u.d.	: uygulandığı denklem
vd.	: ve diğerleri
VÖK	: Vergi öncesi kârlılık
VZA	: Veri Zarflama Analizi

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Planlı Dönemde Banka Sayıları	11
Tablo 1.2. Planlı Dönemde Şube Sayıları	12
Tablo 1.3. Serbestleşme Döneminde Banka ve Şube Sayıları.....	14
Tablo 1.4. Kamu Müdahalesi ile Çözümlenen Bankalar.....	20
Tablo 1.5. Bankacılık Sektörünün Yapısal Göstergeleri (2000-2010).....	21
Tablo 1.6. Yeniden Yapılandırma Dönemi Temel Bilanço Büyüklükleri.....	23
Tablo 1.7. Yeniden Yapılandırma Dönemi Bankacılık Sektörü Finansal Sağlamlık Göstergeleri (%)	24
Tablo 1.8. Risk Ağırlıklı Varlıklar, Gayri nakdi Krediler ve Yükümlülükler İçin Hesaplama Yöntemleri.....	33
Tablo 1.9. Basel III Uzlaşısına Uyum Takvimi.....	38
Tablo 1.10. Türkiye’de Özkaynak Kalemleri Dağılımı.....	39
Tablo 2.1. İslami Finansal Hizmet Sektörünün Gelişim Evreleri	53
Tablo 2.2. İslami Finansal Faaliyetler	54
Tablo 2.3. İslami Bankaların Dünya’da ve Türkiye’de Kullandıkları Finansman Yöntemleri.....	68
Tablo 2.4. Tekafül ile Geleneksel Sigortacılık Arasındaki Temel Farklar.....	72
Tablo 2.5. İslami Bankacılık ve Konvansiyonel Bankacılık Arasındaki Temel Farklılıklar	76
Tablo 2.6. Türkiye’de Banka Gruplarına ait Yurtiçi ve Yurtdışı Şubeler	82
Tablo 2.7. 31.03.2014 İtibariyle Aktif Büyüklüklerine Göre Banka Sıralaması (Milyon TL).....	86
Tablo 2.8. 2014 Mart Ayı İtibariyle Katılım Bankalarının Başlıca Finansal Büyüklükleri (Bin TL)	90
Tablo 2.9. Katılım Bankaları ve Bankacılık Sektörü Başlıca Finansal Büyüklükleri (Milyon TL)	91
Tablo 2.10. Aktif Gelişimi (Bin TL)	93
Tablo 2.11. Toplanan Fon Gelişimi (Bin TL)	94
Tablo 2.12. Kullandırılan Fon Gelişimi (Bin TL)	96
Tablo 3.1. Banka Kârlılığı Analizi ile İlgili Literatür Tablosu.....	103
Tablo 3.2. Modelde Kullanılan Değişkenler	114

Tablo 3.3. Birim Kök Test Sonuçları	130
Tablo 3.4. 2005 - 2014 Yılları Arası Konvansiyonel Bankalar ve Katılım Bankaları İçin Bağımlı ve Bağımsız Değişken İstatistikleri.....	131
Tablo 3.5. 2005 – 2014 Yılları Arasında Sabit Etkiler Modeliyle Tüm Bankaların Kârlılığına Etki Eden Değişkenlerin Katsayı Tahmini	133
Tablo 3.6. Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankalar Bazında Kârlılık Belirleyicileri Panel Veri Analizi	136
Tablo 3.7. 2008 Krizi Kukla Değişkeni ile Katsayı Tahmini.....	141
Tablo 3.8. 2009 Kukla Değişken ile Katsayı Tahmini	144
Tablo 3.9. Bankaların Etkinlik Analizi ile İlgili Literatür Tablosu.....	148
Tablo 3.10. VZA’da kullanılan girdi ve çıktı değişkenleri	160
Tablo 3.11. Tobit Regresyon Analizinde Kullanılan Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler	162
Tablo 3.12. VZA Girdi ve Çıktı Değişkenlerine Ait İstatistikler (Milyon TL).....	163
Tablo 3.13. Her Bir Yıl İçin Katılım bankaları, Konvansiyonel Bankalar ve Tüm Bankalar Bazında Etkinlik Skorları	164
Tablo 3.14. Türk Bankacılık Sektöründe Katılım Bankası ve Konvansiyonel Banka Bazında Teknik, Dağıtım ve Maliyet Etkinliğine Etki Eden Faktörler.....	170

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Murabaha İşleyişi.....	68
Şekil 3.1. Ülkeler Bazında Aktif Kârlılığı - Özkaynak İlişkisi.....	117
Şekil 3.2. Ülkeler Bazında Aktif Kârlılığı - Enflasyon İlişkisi.....	122

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1.1. Türkiye’de Banka Türlerine Göre Sermaye Yeterliliği	40
Grafik 2.1. İKM’den En Fazla Kaynak Kullanan Ülkeler	50
Grafik 2.2. En Fazla İslami Finansal Kurum Bulunan Ülkeler.....	51
Grafik 2.3. En Yüksek Finansal Varlığa Sahip Ülkeler	52
Grafik 2.4. Global Sukuk İhraçları (% , 2013)	74
Grafik 2.5. Türkiye’de Banka Sayıları.....	80
Grafik 2.6. Aktif Gelişimi (%)	93
Grafik 2.7. Toplanan Fon Gelişimi (%)	95
Grafik 2.8. Kullandırılan Fon Gelişimi (%).....	96
Grafik 2.9. Toplanan Fonların Kullandırılma Oranı (%)	97
Grafik 3.1. Kamu, Özel, Yabancı ve Katılım Bankalarına ait Teknik Etkinlik	166
Grafik 3.2. Kamu, Özel, Yabancı ve Katılım Bankalarına ait Maliyet Etkinliği.....	167
Grafik 3.3. Kamu, Özel, Yabancı ve Katılım Bankalarına ait Dağıtım Etkinliği	167

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, son yıllarda tüm dünya ile birlikte ülkemizde de artan önemine binaen, İslami bankalar ile konvansiyonel bankalar çok yönlü olarak ele alınmıştır. Ülkemizde katılım bankacılığı adıyla hizmet veren İslami bankalar, kârlılık belirleyicileri ve etkinlik yönünden konvansiyonel bankalarla karşılaştırmalı analiz edilmiştir. Ardından iki banka türünün etkinlik skorlarına etki eden içsel ve dışsal faktörler incelenmiştir. 2005-2014 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarını ve konvansiyonel bankaları konu alan çalışmada, ekonometrik model olarak panel veri analizi, veri zarflama analizi ve Tobit regresyon analizi kullanılmıştır.

Uzun uğraşlar sonucu hazırlamış olduğum bu çalışma için başta tez danışmanım olan Prof. Dr. Bener GÜNGÖR’e daima sıcak ve ilgili tavrı için, yine tez izleme komitemde yer alan ancak her biri birer danışman gibi ilgili davranarak tezime önemli katkılar sağlayan Prof. Dr. Turan Öndeş ve Prof. Dr. Ömer Selçuk Emsen’e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca tezimi geliştirmemde bana fikirleriyle yardımcı olan University of Nebraska Omaha’da görev yapan Doç. Dr. David Volkman’a ve Henan University’de görev yapan uygulama noktasında çok büyük yardımını gördüğüm ve danışmanlık noktasında da hiç desteğini esirgemeyen arkadaşım Doç. Dr. Xin Jun Lyu’ya içten teşekkürlerimi sunarım. Bu zorlu süreçte, eşime ve aileme de gösterdikleri sabır ve anlayış için minnettarım.

Son olarak doktora eğitimim boyunca beni maddi ve manevi anlamda destekleyen Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)’na verdiği destekler için teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Finansal piyasalarda fon fazlası olanlardan fon ihtiyacı olanlara para akışının sağlanması, gerek ekonomik bakımdan, gerekse ülke kalkınması açısından büyük önem arz etmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bankalar dışında aracılık rolünü yerine getiren finansal kurumların sayısı sınırlı olduğu için, bankalar ülke ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Bankalar aracılık görevini yerine getirirken, amaçları ticari işletmelerde olduğu gibi kârlılıklarını maksimize etmektir. Bankaların kârı, fon ihtiyacı olan müşterilerine sağladığı kredilerden kazandığı faiz veya kâr payı ile fon fazlası olan yatırımcılardan elde ettiği mevduata ödedikleri faiz veya kâr payı arasındaki farktan oluşmaktadır. Türkiye’de 3 temel banka türü mevcuttur. Bunlar; mevduat bankaları, katılım bankaları ve kalkınma ve yatırım bankaları şeklinde gruplandırılmaktadır.

Dünya literatürüne İslami bankacılık adı altında, 1960’lı yıllarda giren katılım bankacılığının Türkiye’ye girişi, 1983 yılına tekabül etmektedir. Bankaların verdiği hizmetleri İslami kurallara uyarlayarak yeni bir bankacılık sistemi oluşturan bu banka türü, dünyada son 20 yılda kayda değer bir büyüme gerçekleştirmiştir. Öyle ki, yapılan bazı uluslararası çalışmalar, İslami bankaların, sahip olduğu bazı ilkeler sebebiyle kriz dönemlerinde konvansiyonel bankalara göre daha sağlam bir şekilde ayakta kalabildiklerini ortaya koymuştur. Böylece İslami bankalar son yıllarda akademik çalışmalara sıklıkla konu olmaktadır. Türkiye’de daha önce özel finans kurumu adı altında faaliyetlerine devam eden katılım bankaları, 2005 yılında Bankalar Kanunu’nda yapılan değişiklikle, geleneksel bankalarla aynı statüye getirilmiş, aynı koşullara tabi tutulmuş ve banka ünvanı verilerek bu tarihten itibaren katılım bankası adıyla anılmaya başlanmıştır. Bu tarihten itibaren katılım bankaları Türkiye’de de hızla büyüme kaydetmeye başlamışlardır.

Bu çalışma, bankalar için en önemli konuların başında gelen kârlılık ve etkinlik unsurlarını, konvansiyonel bankalar ve katılım bankaları bazında karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Banka kârlılığı üzerine çok sayıda çalışma vardır; ancak bu çalışmaların büyük çoğunluğu konvansiyonel bankalar üzerine yapılmıştır. Yine etkinlik analizleri de birçok çalışmaya konu olmuştur; ancak kârlılık analizinde olduğu gibi bu analizler de büyük oranda konvansiyonel bankalar üzerinde yapılmıştır. Bu çalışma, kârlılık ve

etkinlik analizlerini Türkiye’de bulunan konvansiyonel bankalar ve katılım bankalarını karşılaştırmak suretiyle ele almasından dolayı önem arz etmektedir.

Yapılan kârlılık analizinde, 2005 yılı son çeyreği ile 2014 yılı ilk çeyreği arasında 29 konvansiyonel ve 4 katılım bankasına ait üçer aylık veriler, panel veri analizi ile analiz edilmiştir. Banka finansal tablolarından elde edilen içsel değişkenler ve bankaların kontrolü dışındaki dışsal değişkenlerin, konvansiyonel bankaların ve katılım bankalarının kârlılıklarına etkisi incelenmiştir. Kârlılık göstergesi olarak; bankaların aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve vergi öncesi kârlılıkları, analizin bağımlı değişkenleri olarak belirlenmiştir. Analizin bağımsız değişkenleri ise; sermaye yeterliliği, bilanço dışı işlemler, mevduat, krediler, takipteki krediler, faiz dışı gelirler, diğer faaliyet giderleri ve büyüklük gibi içsel değişkenlerden ve yoğunluk, enflasyon, GSYH büyüme ve döviz kuru gibi dışsal değişkenlerden oluşmaktadır.

Etkinlik analizinde, 27 konvansiyonel ve 4 katılım bankasının etkinlik skorları veri zarflama analizi ile tespit edilmiştir. Uygulamaya dâhil edilen konvansiyonel bankaların kârlılık analizinden eksik olmasının sebebi, Adabank ve JP Morgan Chase bankalarının etkinlik analizi için gerekli olan krediler değişkenine sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Analizde 2005 yılı ve 2013 yılı arasındaki yıllık veriler kullanılmıştır. Etkinlik skorlarının tespit edilmesinin ardından Tobit regresyon analizi kullanılarak, her iki banka türüne ait teknik etkinlik, dağıtım etkinliği ve maliyet etkinliği skorlarına etki eden içsel ve dışsal değişkenler belirlenmiştir. İçsel değişken olarak, kârlılık, sermaye yeterliliği, giderler, mevduat, kredi, takipteki krediler ve büyüklük değişkenleri kullanılırken; dışsal değişkenler olarak ise GSYH ve enflasyon değişkenleri kullanılmıştır.

Bu temelde çalışma 3 ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, genel olarak bankacılık tanıtılmış, dünyada ve Türkiye’de nasıl ortaya çıktığı, dönemler hâlinde incelenmiştir. Ardından, bankacılık alanında yapılan Basel I, Basel II ve Basel III düzenlemelerine yer verilmiş, bu düzenlemeler hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Son olarak, Türkiye’de mevcut banka türleri kısaca tanıtılmak suretiyle ele alınmıştır.

İkinci bölümde Türkiye’deki adı katılım bankacılığı olan İslami bankacılık ele alınmış; bu bankaların dünyada ve Türkiye’de ortaya çıkışlarına değinilmiştir. Katılım

bankalarının temel prensiplerinin incelenmesinin ardından, kullandıkları fon kaynakları ve finansman yöntemleri ele alınmıştır. Bu bölümde katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar arasında genel bir karşılaştırma yapılmış, ardından mevcut durumda Türkiye’de bulunan katılım bankaları ve konvansiyonel bankalara ait finansal göstergelere yer verilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise, analiz iki kısımda ele alınmıştır. Birinci kısımda, katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların, aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve vergi öncesi kârlılıklarına etki eden faktörler incelenmiş ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca 2008 global finansal krizinin, Türkiye’de 2008 ve 2009 yıllarında banka kârlılığına etkisi olup olmadığı analiz edilmiştir. İkinci kısımda ise her iki banka türünün etkinlikleri belirlenmiş ve bu etkinlik skorlarına etki eden içsel ve dışsal değişkenler katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar bazında belirlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜ, BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

1.1. BANKACILIK VE DÜNYADA BANKACILIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI

Bankalar genel olarak likidite, risk, kârlılık ve büyüklüklerini optimum düzeyde tutmak koşuluyla kaynaklarını kullandıran ve bu kullandırmalardan elde ettikleri kârla yeni varlık gruplarına yatırım yapan kuruluşlardır. Başka bir deyişle, kısa vadeli olarak borç alır ve uzun vadeli olarak borç verirler. Böylece kısa vadeli aldıkları ödünç paralarla uzun vadeli verdikleri borç paraları finanse ederler. Bu durum, varlık dönüşümü olarak isimlendirilir (Mishkin, 2013: 269). Burada bankaların bilanço yapısının iyi anlaşılması gerekmektedir. Banka bilançosu, fon kaynaklarını gösteren pasif taraf ve bu fonların nereye kullanıldığını gösteren, bankaların varlıkları olarak ifade edilen aktif taraftan oluşur. Mevduat toplayarak ve farklı borçlanma kalemleri kullanarak kaynaklarını sağlayan bankalar, bu kaynakları kredi kullandırarak ve menkul kıymet satın alarak varlığa çevirirler. Aktiflerinden elde ettikleri faiz gelirlerinin pasiflerine ödedikleri faizlerden ve harcamalardan daha fazla olması durumunda bankalar kârlılıklarını sağlarlar (Mishkin, 2013: 265). Bankaların kullandırdıkları krediler, bilançoların aktif kısmında bulunur ve bankanın varlıklarını oluşturur. Topladıkları mevduatlar ise bilançonun pasif kısmında yer alır ve bankaların kaynaklarını oluşturur.

Bankayı tanımlamadan önce bankacılığın temel yapı taşı olan paradan bahsetmek yerinde olacaktır. Para kullanılmaya başlanmadan önce, insanlar ihtiyaçlarını karşılamak için “barter” adıyla bilinen, eşyalarının birbiriyle takası vasıtasıyla alışverişlerini gerçekleştirmektedir. Böylece kendisi bir şey üretmediği sürece değişim yapacak bir araca da sahip olamayacağından insanlar ihtiyaçlarını karşılayamamaktaydı. Fakat paranın ortaya çıkışıyla insanların ihtiyaçlarını karşılamaları kolaylaşmış ve para, satın alma aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Dilley, 2008: 2-3). “Değer”in göstergesi olan paranın ortaya çıkışı, insanlar arasında paranın transferini ve zamanla insanların ihtiyaçlarını karşılamak için para temin etmesini gerekli kılmıştır. Böylece, bunu sağlayan kurumlar olan bankalar ortaya çıkmıştır.

Bankaların farklı tanımlamaları mevcuttur. En basit haliyle bir banka, ortakları olan, kâr elde etmek amacıyla çalışan ve çeşitli borç verme faaliyetlerinde bulunan finansal kurumdur (Gup, 2011: 41). Başka bir şekilde tanımlanacak olursa, bankalar, müşterilerinden toplamış olduğu veya kendi sahip olduğu paraları kredi olarak kullandıran, finansal sistemde para akışına aracılık eden iktisadi kurumlardır (Battal, 2004: 15).

“Banka” sözcüğünün kökenine bakıldığında, hemen hemen tüm dillerde benzer şekilde kullanılmakta olduğu görülür ve İtalyanca “banco” sözcüğünden geldiği tahmin edilmektedir. Banco sözcüğü İtalyancada masa, sıra, tezgâh anlamlarına gelmektedir. İlk bankerler sayılan Lombardiya’lı Yahudiler, bankacılık işlemlerine pazarlara koydukları birer masa (banco) ile başlamışlardır (Parasız, 2000: 107). İslamiyet’te ve Hristiyanlıkta faiz yasaklandığı için başlangıçta bankerlik faaliyetleri genellikle Yahudiler tarafından yürütülmüş ve geliştirilmiştir.

Ekonomik yaşamın vazgeçilmez unsuru olan bankaların kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Tarihte ilk bankacılık hizmetlerinin, Sümerler ve Babillere dayandığı sanılmaktadır. Sümerler’de M.Ö. 3500 yılında kurulan maket adlı kuruluşlar, bilinen ilk banka denilebilecek kuruluşlardır. Bu kuruluşların rahipleri de ilk kredi verenler olarak bilinir (Güney, 2013: 1). Yapılan kazılarla ortaya çıkan en eski banka yapısı, Mezopotamya’da Uruk kenti yakınlarındaki “Kızıl Tapınak”tır. Bu yapının M.Ö. 3400-3200 yılları arasında faaliyette olduğu tahmin edilmektedir (Takan ve Acar Boyacıoğlu, 2013: 2).

Modern anlamda ilk banka örnekleri, Ortaçağ’da İtalya’nın zengin şehirleri olan Floransa, Venedik ve Cenova’da görülmüştür. İlk uluslararası banka, 14. yüzyılda Ortaçağ Avrupa’sının önemli finansçılarında olan Bardi ve Peruzzi tarafından Floransa’da kurulmuştur. Ardından Londra’dan İstanbul’a kadar, Avrupa’da 130 farklı temsilcilik açarak genişlemişlerdir (Hoggson, 1926: 76).

Günümüzde hala varlığını sürdürmekte olan en eski banka Monte Dei Paschi di Siena olarak bilinmektedir. Banka 1472’de İtalya’nın Siena şehrinde kurulmuş olup şu anda İtalya’nın 3. büyük bankası konumundadır (Boland, 2009).

Bankacılığın dünyadaki gelişiminden kısaca söz edildikten sonra Türkiye’deki gelişimi incelenecektir.

1.2. TÜRKİYE’DE BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Türkiye’de bankacılığın doğuşu ve gelişimi genellikle Cumhuriyet öncesi Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olarak iki aşamada incelenmektedir.

1.2.1 Osmanlı Döneminde Bankacılık

Osmanlı Devleti’nde, 1839 yılı Tanzimat dönemine kadar bankacılık faaliyetlerine rastlanmamaktadır. Gerçek manada ilk banka, Tanzimat’ın ilanından sonra 1847 yılında İstanbul Bankası adıyla kurulmuştur (Parasız, 2000: 109). İstanbul Bankası sarraflar tarafından kurulmuş, daha sonra spekülasyon yapması ve ödeme gücünü düşürecek faaliyetlere girişmesi sonucunda 1852 yılında kapanmıştır (Sağlam, 1976: 247).

İstanbul Bankası’nın kısa ömürlü olması sebebiyle, 1856 yılında İngiliz sermayesiyle kurulan Osmanlı Bankası, Osmanlı Devleti’nin ilk bankası olarak kabul edilir. Osmanlı Bankası’na İngiliz sermayesinden sonra, 1863 yılında Fransız sermayesi, 1875 yılında da Avusturya sermayesi ortak edilmiştir. Osmanlı Bankası dışında kurulan diğer tüm yabancı bankaların da temel faaliyeti, devletin iç ve dış borçlanma işlemleri ve ödeme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi olmuştur. Bu sebeple Osmanlı dönemi bankacılığı “borçlanma bankacılığı” olarak nitelendirilir (Işıқтаç, 2009: 3-4).

Osmanlı devletinin ilk ulusal bankası, 1863 yılında Mithat Paşa tarafından Tarım Kredi Kooperatifi olarak kurulan ve 1888’de bankaya dönüştürülen Ziraat Bankasıdır (Coşkun ve diğ., 2012: 4). II. Meşrutiyet’in ilanından sonra, Osmanlı Devleti’nde milliyetçi akımların artmaya başlamasıyla, ulusal banka kurma girişimleri artmıştır. 1908-1923 yılları arasında İstanbul’da 11, Anadolu’da 13 olmak üzere toplamda 24 banka kurulmuştur (Yaşa, 1980: 466).

İstanbul Bankası’nın ardından, Cumhuriyet’in ilan edildiği 1923 yılına kadar geçen sürede kurulmuş olan bankalar, genellikle yabancı sermaye tarafından veya yabancı sermaye iştiraki ile kurulmuş bankalardır (Akgüç, 2007: 7). Hazinesinin iç ve dış borçlanmasını kolaylaştırmak için yabancı bankalara özellikle ihtiyaç duyulmuştur (Coşkun ve diğ., 2012: 3).

1.2.2. Cumhuriyet Döneminde Bankacılık

Cumhuriyet döneminde bankacılık, literatürde genellikle; Kuruluş Dönemi (1923-1932), Devletçilik Dönemi (1933-1944), Yeni Devletçi ve Liberal Dönem (1945-1960), Planlı Dönem (1960-1980) ve Dışa Açılma ve Serbestleşme Dönemi (1980-2000) olarak 5 grup halinde işlenmektedir. 2000 yılı sonrası dönem ise Yeniden Yapılanma Dönemi olarak ele alınmaktadır. İlgili dönemler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1.2.2.1. Kuruluş Dönemi (1923 – 1932)

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılında, Türkiye’de 22 ulusal, 13 yabancı olmak üzere toplamda 35 banka faaliyet göstermektedir. Bu bankaların toplam 139 şubesi bulunmaktadır.

1923 yılında İzmir İktisat Kongresi’nin toplanması, bankacılık alanında önemli gelişmelere yol açmıştır. Ulusal bankacılığın önemi ve gerekliliği gündeme gelmiştir. Böylece 26 Ağustos 1924 tarihinde Türkiye’nin ilk özel sektör bankası olan Türkiye İş Bankası kurulmuştur. Ardından 1925’te özel sektör tarafından yeni kurulacak şirketlere kredi sağlamak, onlarla ortaklık kurmak ve devlete ait sanayi kuruluşlarını geçici olarak yöneterek özel sektöre devretmek amacıyla ilk kalkınma bankası olan Türkiye Sınai ve Maadin Bankası kurulmuştur. 1926 yılında ise ülkenin inşasının hızlandırılması, inşaat sektörü için gerekli kredilerin sağlanması ve yetim haklarının korunması amacıyla Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. Türkiye Sınai ve Maadin Bankası’nın adı 1932’de Türkiye Sınai ve Kredi Bankası olarak değiştirilmiş, 1933’te ise Sümerbank’a devredilmiştir. 1926’da kurulan Emlak ve Eytam Bankası’nın adı ise 1946’da Türkiye Emlak ve Kredi Bankası olarak değiştirilmiştir (Yaşa, 1980: 3-4; Işıқтаç, 2009: 5).

Cumhuriyet döneminde gerçekleşen en önemli gelişmelerden biri Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)’nin kurulmasıdır. Kurtuluş savaşı sonrası kazanılan siyasi bağımsızlığı perçinlemek ve 1929 yılındaki Büyük Buhran’ın negatif etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla, bir merkez bankasının kurulması fikri ve zarureti ortaya çıkmıştır. Bu düşünceyle, dünyadaki çeşitli merkez bankası kanunları dikkate alınarak ve diğer ülkelerin merkez bankalarından tavsiyeler alınarak 1715 sayılı kanun tasarısı, 11 Haziran 1930 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) kabul

edilmiştir. 15 milyon TL sermaye ile kurulan ve Anonim şirket statüsünde olan banka, 3 Ekim 1931 tarihinde resmen faaliyete başlamıştır (TCMB, 2006: 1).

1.2.2.2. Devletçilik Dönemi (1933-1944)

Devletçilik döneminin belirgin özelliği, sistem içerisinde kamu bankalarının ağırlığının artmasıdır. Ayrıca, 1929 yılındaki Büyük Buhran ve sermayesi güçlü ulusal bankaların rekabeti sebebiyle, yerel ve tek şubeli bankalar kapanmaya başlamış veya gelişen şube bankacılığıyla birlikte ulusal bankaların şubeleri haline gelmişlerdir (Coşkun ve diğ., 2012: 7).

11 Haziran 1933 tarihinde, 15 milyon TL sermaye ile belediyelerin imar faaliyetlerini finanse etmek amacıyla “Belediyeler Bankası” kurulmuştur. Bankanın kuruluş sermayesinin artan ihtiyacı karşılayamaması sebebiyle ve kapsamının daha fazla genişletilmesi amacıyla 29.07.1944 tarihinde kanun tasarısı verilmiştir. 13.06.1945 tarihinde ise bankanın kapsamı genişletilmiş ve resmi adı İller Bankası Genel Müdürlüğü olmuştur. 26.01.2011 tarihinde İller Bankası A.Ş. adını alan banka, tüzel kişiliğe sahip, özel bütçeli bir kalkınma ve yatırım bankasıdır (www.ilbank.gov.tr).

Bu dönemde kurulan bazı önemli kamu bankaları aşağıda verilmiştir (Coşkun ve diğ., 2012: 8):

- **Halk Bankası ve Halk Sandıkları:** Küçük ve orta boy işletmeler ile esnafların finansal sıkıntılarını gidermek amacıyla 1933 yılında kurulmuştur.
- **Etibank:** Enerji ve madencilik alanındaki işletmeleri kurmak, yönetmek ve finansman sağlamak amacıyla 1935 yılında;
- **Denizbank:** Türk denizcilik sektörüne finansman sağlamak için 1938 yılında kurulmuştur.

Bahsedilen bankaların tamamı, kamu tarafından özel amaçlı banka statüsünde kurulmuştur.

Devletçilik döneminde bütçe olanakları zorlanarak ve bazı zorunlu tasarruf olanaklarına başvurularak, sanayileşme için gerekli olan ancak özel sektör tarafından yapılmayan yatırımlar, devlet tarafından yapılmıştır. 2999 sayılı Bankalar Kanunu ile 1936 yılında banka mevduatının %15’i oranında munzam karşılık ayırma zorunluluğu

getirilmiştir. Bu oran, 1942 yılında %20'ye çıkarılmış ve karşılıkların tamamının devlet iç borçlanma senetlerine yatırılma zorunluluğu getirilmiştir. Bu uygulamayla, kamu yatırımları için düşük finansman kaynağı sağlamak amaçlanmıştır (Zarakolu, 1973: 53-55).

1.2.2.3. Yeni Devletçi ve Liberal Dönem (1945-1960)

Bu dönem, özel bankaların gelişme dönemi olarak da bilinir. Dönemin en önemli özelliği, sanayileşme stratejisi olarak iktisadi devletçiliğin yerine, özel sektörün desteklenmesi ve ekonomik kalkınmanın hızlandırılmasının benimsenmesidir. Bu politikanın izlenmesindeki sebep, II. Dünya Savaşı nedeniyle yaşanan yüksek enflasyon ve spekülasyon ortamında, ticaret ve tarım sektörlerinde varlıklı bir kesimin ortaya çıkmasıdır. Ayrıca, 1950 yılında liberal ekonomiyi benimsemiş Demokrat Parti'nin iktidara geçmesi de bunun sebeplerinden biridir (TBB, 2008: 5).

1945-1960 yılları arasında, artan nüfus, kentleşme ve yatırımlardan dolayı banka sayısında önemli bir artış gözlenmiştir. Bu dönemde 27'si özel ve 3'ü kamu olmak üzere toplam 30 banka kurulmuştur. 1944'de kurulan Yapı ve Kredi Bankası, 1946 yılında kurulan Garanti Bankası ve 1948 yılında kurulan Akbank bu dönemde faaliyete başlayan ve günümüzde de faaliyetini sürdüren en büyük özel bankalardandır (Altunbaş, Kara ve Olgı, 2009: 44). Bunların dışında, 1950 yılında özel sanayiye iç ve dış destek sağlamak amacıyla Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası A.Ş. (TSKB) ve 1955'de Pamukbank kurulmuştur.

Bu dönemde, 23 Haziran 1958 yılında çıkarılan 7129 sayılı Bankalar Kanunu, 1936 yılından beri yürürlükte olan 2999 sayılı Bankalar Kanununun yerini almıştır. Bu kanunla 1958 yılında Türkiye Bankalar Birliği (TBB) kurulmuştur. Türkiye Bankalar Birliği'ne göre, birliğin amacı *“Serbest piyasa ekonomisi ve tam rekabet ilkeleri çerçevesinde, bankacılık düzenleme ilke ve kuralları doğrultusunda bankaların hak ve menfaatlerini savunmak, bankacılık sisteminin büyümesi, sağlıklı olarak çalışması ve bankacılık mesleğinin gelişmesi, rekabet gücünün artırılması amacıyla çalışmalar yapmak, rekabetçi bir ortamın yaratılması ve haksız rekabetin önlenmesi için gerekli kararları almak/alınmasını sağlamak, uygulamak ve uygulanmasını talep etmektir”* şeklinde tanımlanır (TBB, 2008: 7).

Türkiye ekonomisi 1950-1960 yılları arasında istikrarsız bir büyüme süreci geçirmiştir. 1954 yılına kadar olumlu iç ve dış gelişmeler sayesinde, ekonomide önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ancak 1954 yılından sonra koşulların olumsuzlaşmasıyla birlikte üretim artışı yavaşlamış, enflasyon ve dış ticaret açıkları artmış ve ülke bir krize sürüklenmiştir. Bu sebeple liberal iktisat politikaları bırakılarak kalkınma odaklı bir politika izlenmeye başlanmıştır. Sanayileşme öncelikli bir iktisadi kalkınma stratejisi izlenmiş ve sanayileşme politikası ithal ikameci sanayileşme modeli üzerine oturtulmuştur (Coşkun ve diğ., 2012: 11-12).

1960 yılında bankacılıkta yaşanan kriz sebebiyle tasarruf sahiplerinin haklarını güvence altına almak için “Bankalar Tasfiye Fonu” oluşturulmuştur. Bankaların yılsonu bilançolarındaki tasarruf ve ticari mevduat toplamının binde yarımı oranında bir miktarı, bu fona yatırımları zorunlu hale getirilmiştir. Uygulama ile haklarında tedrici tasfiye kararı verilen bankaların açıklarının karşılanması amaçlanmıştır. Ayrıca bu fon bir tür mevduat sigortası görevi görmektedir. Bankalar Tasfiye Fonu, 1983 yılında TCMB tarafından temsil ve idare edilmek üzere kurulan “Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) devredilmiştir (Asomedy, 2001).

1.2.2.4. Planlı Dönem (1960-1980)

Bankacılık sektörü bu dönemde büyük ölçüde kamu kontrolü ve etkisi altında kalmıştır. İzlenen ithal ikameci politika doğrultusunda, mevduat ve kredilere ödenecek faiz oranları, banka komisyon oranları ve kredi limitleri hükümet tarafından dışa kapalı olarak belirlenmiştir. Bankaların temel görevi, kalkınma planlarında yer alan yatırımların finansmanını sağlamak olarak tanımlanmıştır (Işıktaç, 2009: 7).

Bu dönemde yeni yabancı bankaların ve bazı istisnalar haricinde yeni ticaret bankalarının kurulmasına izin verilmemiştir. Mevcut bankaların şubelerini arttırması ve küçük bankaların birleştirilerek sabit maliyetlerinin azaltılması teşvik edilmiştir. 1950’li yıllarda kurulmuş birçok küçük banka, 1960’lı yıllarda tasfiye edilmiştir. Planlı dönemde T.C. Turizm Bankası (1962), Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), Türkiye Maden Bankası (1968) ve Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976) isminde 5 kalkınma bankası kurulmuştur. Ayrıca, Amerikan-Türk Dış Ticaret

Bankası (1964) ve Arap-Türk Bankası (1977) da bu dönemde kurulan ticaret bankalarıdır. Yani toplamda dönem içinde 7 yeni banka kurulmuştur (TBB, 2008: 12).

Planlı dönemde faaliyet gösteren banka ve şube sayıları Tablo 1.1 ve Tablo 1.2’de verilmiştir:

Tablo 1.1. Planlı Dönemde Banka Sayıları

Banka Sayısı						
Yıllar	Kamu Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	Mahalli Bankalar	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Toplam
1960	14	20	5	12	0	51
1961	14	20	5	12	1	52
1962	14	22	5	9	1	51
1963	14	22	5	9	1	51
1964	12	23	5	6	2	48
1965	12	23	5	6	2	48
1966	12	23	5	5	2	47
1967	12	22	5	5	2	46
1968	12	22	5	5	3	47
1969	12	22	5	5	2	46
1970	12	22	5	5	2	46
1971	12	23	5	3	2	45
1972	12	22	5	3	2	44
1973	12	21	5	3	2	43
1974	12	22	5	2	2	43
1975	12	23	5	0	2	42
1976	13	23	5	0	2	43
1977	13	23	5	0	2	43
1978	13	24	4	0	2	43
1979	13	24	4	0	2	43
1980	12	24	4	0	3	43

Tablo 1.2. Planlı Dönemde Şube Sayıları

Yıllar	Şube sayısı (Yurtdışı şubeler dahil)					
	Kamu Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	Mahalli Bankalar	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Toplam
1960	-	-	-	-	-	-
1961	797	843	61	14	1	1716
1962	843	797	61	14	1	1716
1963	907	847	64	7	2	1827
1964	958	862	68	6	2	1896
1965	995	897	68	6	2	1968
1966	1044	926	68	5	2	2045
1967	1121	1014	68	5	2	2210
1968	1220	1223	86	5	3	2537
1969	1337	1486	102	5	2	2932
1970	1433	1643	111	5	2	3194
1971	1492	1800	113	3	3	3411
1972	1553	1992	114	3	4	3666
1973	1616	2269	114	3	5	4007
1974	1700	2585	114	2	6	4407
1975	1752	2715	114	0	6	4587
1976	1835	2862	114	0	6	4817
1977	2009	3094	109	0	6	5218
1978	2173	3181	104	0	6	5464
1979	2353	3285	104	0	6	5748
1980	2469	3374	105	0	6	5954

Kaynak: (TBB, 2008: 183)

Tablolardan da anlaşılacağı üzere, planlı dönemde banka sayılarında azalış görülürken, şube sayılarında önemli bir artış göze çarpmaktadır. Bu da bankaların bu dönemde yeni şubeler açarak büyüdüklerinin bir göstergesidir. Yani genişleme değil, derinleşme söz konusu olmuştur.

1.2.2.5. Dışa Açılma ve Piyasa Ekonomisi (Serbestleşme) Dönemi (1980-2000)

1980’li yılların başında enflasyon oldukça yükselmiş, mevcut borçlar ertelenemez duruma gelmiş, borç kaynakları tükenmiş ve üretim azalmıştı. Oluşan ekonomik kriz ortamı, 24 Ocak 1980 kararlarının alınmasına sebep olmuştu. Türkiye, 24 Ocak 1980

tarihinde ekonominin dışa açılması ve piyasa işlerliğinin güçlendirilmesi temelinde “İstikrar ve Yapısal Uyum” programını yürürlüğe koymuştur (Ongun, 2002: 41). Esasında 24 Ocak kararları olarak bilinen bu program, dış borç kaynağı olarak görülen IMF’nin, yapısal dönüşüm şartını yerine getirmek üzere alınmıştır. Ekonomideki tıkanıklığı çözmek üzere dış kaynak arayışına giren Türkiye, IMF ve benzeri kaynak sağlayan kuruluşların, yardım sağlamak için bazı yapısal reformları şart koşması sebebiyle bu reformları da içeren 24 Ocak Kararları’nı almıştır (Gülhan, 2009: 37). Böylece Türkiye liberalizasyon ile serbest piyasa ekonomisine geçişin temellerini atmıştır. Ayrıca, Türkiye bu dönemde esnek döviz kuru ve pozitif faiz oranını kabul etmiştir. Bu da bankacılık sektörünü önemli ölçüde etkilemiş ve faiz oranları üzerindeki kontrol kalkmıştır (Altunbas ve diğ., 2009: 47-48).

Türkiye mali kriz kavramıyla ilk kez serbestleşme süreci sonrasında tanışmıştır. 1980’li yılların sonrasında, reformların kurumsal bazda uygulanamaması, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, Türkiye’yi kronik bir enflasyon ülkesine dönüştürmüştür. Yüksek enflasyon ve yüksek faiz de krizleri ortaya çıkarmaya başlamıştır (Akdoğan, 2012: 190). Bu dönemde finansal dengesizliklere neden olan birçok problem ortaya çıkmıştır. Yetersiz mevduat ve krediler, kamu bankalarının hâkimiyeti, açık pozisyonların artması, denetim eksikliği ve siyasi belirsizlikler gibi problemlerin tamamı, finansal istikrarsızlığın oluşmasında rol oynamıştır. Bu problemlerin reel sektör sıkıntısıyla birleşmesi sonucu 1983-1984 yıllarında 6 banka iflas etmiştir. Reformlarla yeni banka kurulmasının kolaylaştırılması sonucu ise, 1980-1990 yılları arasında 19’u yabancı ve 11’i ulusal olmak üzere, 31 yeni banka, bankacılık sistemine girmiştir (Olgu, H. Dincer & U. Hacıoğlu 2013: 88).

Daha önce de bahsedildiği gibi 1980 öncesinde Türkiye, yeni banka kurulmasına ve yabancı bankaların ülkede şube açmasına sıcak bakmamış ve zorlaştırmıştır. Ancak, 24 Ocak 1980 Kararları ile birlikte, yeni yerli bankaların kurulması ve yabancı bankaların ülkede şube açmaları özendirilmiş ve teşvik edilmiştir. Bu yolla rekabeti ve dolayısıyla verimliliği artırmak amaçlanmıştır (Coşkun ve diğ., 2012: 16). Birçok yabancı bankanın Türkiye’de şube açması ve ortaklık kurmasının yanı sıra Türk bankaları da yurtdışında şube açma, banka kurma şeklinde örgütlenmişlerdir (Akgüç, 1992: 70-71). Banka sayısının artmaya başlaması, beraberinde rekabeti de getirmiştir. Böylece bankalar modern banka uygulamalarına geçmiş, müşterilere tüketici kredisi, kredi kartı, leasing,

opsiyon, swap gibi çok çeşitli finansal hizmetler sunmaya başlamışlardır (Altunbaş ve diğ., 2009: 49).

Serbestleşme döneminde, ulusal ve yabancı banka bazında yıllara göre banka ve şube sayıları, Tablo 1.3’de verilmiştir (TBB, 2008: 183):

Tablo 1.3. Serbestleşme Döneminde Banka ve Şube Sayıları

Yıllar	Banka Sayısı			Şube Sayısı		
	Ulusal	Yabancı	Toplam	Ulusal	Yabancı	Toplam
1980	39	4	43	5849	105	5954
1981	39	6	45	612	123	6244
1982	39	9	48	6226	127	6353
1983	35	10	45	6168	113	6281
1984	34	13	47	6085	117	6202
1985	35	15	50	6148	120	6268
1986	38	17	55	6220	128	6348
1987	39	17	56	6313	104	6417
1988	41	19	60	6422	106	6528
1989	41	21	62	6487	106	6593
1990	43	23	66	6447	113	6560
1991	44	21	65	6369	108	6477
1992	48	21	69	6097	109	6206
1993	50	20	70	6133	108	6241
1994	47	20	67	5999	105	6104
1995	50	18	68	6136	104	6240
1996	51	18	69	6338	104	6442
1997	54	18	72	6703	116	6819
1998	57	18	75	7255	115	7370
1999	62	19	81	7570	121	7691
2000	61	18	79	7720	117	7837

Kaynak: (TBB, 2008: 183)

Görüldüğü gibi 1980’den 2000 yılına uzanan süreçte, hem ulusal hem de yabancı banka sayısında artış olmuştur. Ancak oransal olarak bakıldığında, ulusal bankaların sayısı %50 oranında artarken yabancı bankaların sayısı 4,5 katına çıkmıştır. Yeni banka kurumlarının kolaylaştırılmasının, burada önemli rol oynadığı söylenebilir.

1980’li yıllarda yapılan reform niteliğindeki değişimler, bankacılık sektörünün ve mali sektörün büyümesine ve gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ancak, 1990’lı yıllardaki gelişmeler ve yaşanan krizler, bankacılık sisteminin mali bünyesini önemli ölçüde bozmuştur. Dönemin ilk krizi 1990 Körfez Krizi’dir. Bu kriz dış kaynaklı bir kriz olmasına rağmen, Türk mali sistemi de krizden etkilenerek likidite krizine girmiş ve ekonomik yapı olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu dönemde sektördeki ilk büyük finansal kriz ise, 5 Nisan 1994’te yaşanan krizdir ve olumsuz etkileri uzun süre devam etmiştir. Oluşan krizler bankaların ve kurumların aktif ve pasif yapısında değişikliklere yol açmış, mali yapısı zayıf olan banka ve kurumların iflasını hızlandırmış ve bankacılık sisteminin varlıklarını önemli ölçüde azaltmıştır (Yıldırım, t.y., s. 5).

Dönem içerisinde yaşanan önemli gelişmeler ve düzenlemeler aşağıdaki gibi özetlenebilir (TBB, 2008: 14-19):

- 1980 yılında ithal ikameci sanayileşme stratejisi bırakılarak, piyasa ekonomisine dayalı, dışa açılmayı ve dış satıma yönelik üretimi baz alan bir kalkınma politikası benimsenmiştir. Bu politikayı desteklemek amacıyla da esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz uygulamasına geçilmiş ve mali piyasaların serbestleşmesine yönelik uygulamalar başlatılmıştır.
- 1982 yılında sermaye piyasası araçlarının kullanımı için gerekli yasal ve kurumsal yapıyı oluşturmak amacıyla Sermaye Piyasası Kanunu oluşturulmuştur. 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası faaliyete başlamıştır.
- Önündeki engellerin kaldırılması sonucu artan banka sayısı, bankalar arası rekabet artmış ve banka müşterilerine tüketici kredileri, kredi kartları, leasing, faktoring, forfaiting, swap, opsiyon, döviz tevdiat hesabı gibi yeni ürün ve hizmetler sunulmuş verimlilik artırılmıştır. 1992 yılında bankalar arası para transferlerinin yapılabilmesi amacıyla, “Elektronik Fon Transferi” (EFT) sistemi faaliyete geçmiştir (Alp Yiğit, 2005: 14).

- 1994 krizi öncesinde yüksek enflasyon sebebiyle, dolarizasyon seviyesi yükselmiş ve yatırımcılar mevduatlarını dövizle çevirmeye başlamıştır. 1989'da Türk Lirası (TL) mevduatları döviz mevduatlarının "3" katı iken, 1993 yılında birbirlerine eşit hale gelmiştir. Krizin etkisiyle 3 banka faaliyetlerini durdurmuştur (Altunbas ve diğ., 2009: 50-52). Bunun üzerine devlet, mevduatın bankalardan kaçışını önlemek için önce 50 milyon TL'ye kadar olan mevduatları, daha sonra 100 milyon ve 150 milyon TL'ye kadar olan mevduatları sigorta kapsamına almıştır. En sonunda da mevduatların tümü sigorta kapsamına alınmıştır (Balak ve Seymen, 1996: 51).
- 1994 yılında artan kamu açığına rağmen genişlemeci politikalara ve faiz oranlarının düşürülmesine devam edilmesi finansal sistemi olumsuz yönde etkilemiştir. Yatırımcılar TL cinsi araçlardan kaçmış, faiz oranları rekor seviyelere ulaşmıştır. 1994 yılında bankacılık sisteminin öz kaynakları, 6,6 milyar dolardan 4,3 milyar dolara, aktifleri ise 68,6 milyar dolardan 51,6 milyar dolara düşmüştür.
- 1994 krizi sonrası kapatılan yabancı döviz pozisyonu, 1995 sonrasında tekrar açılmıştır. Yüksek faiz oranı ve enflasyon beklentisi sebebiyle yatırımcılar, paralarını repo gibi oldukça kısa vadeli finansal enstrümanlara yatırmaya başlamışlardır. Mevduat sahiplerinin bu şekilde garantici davranması, bankaların uzun vadeli kredi ve kamu borçlarını finanse etmesini zorlaştırmış, bankalarda vade uyumsuzluğu problemini ortaya çıkarmıştır (Altunbas ve diğ., 2009: 54).
- Kamu menkul kıymetlerinin borsa değeri ile değerlendirilmesi uygulamaya alınmıştır. Beş mevduat bankası (Egebank, Esbank, Interbank, Yaşarbank ve Yurtbank) tasarruf mevduatı sigorta sistemine devredilmiş, yatırım ve kalkınma bankalarından Birleşik Yatırım Bankasının faaliyetine son verilmiştir.
- 1999 yılında ekonomik faaliyetler azalmıştır. Rusya krizinin de etkisiyle 1998 yılının ikinci yarısında başlayan sermaye çıkışı, erken genel seçim ve hükümet değişimi, Düzce depremi gibi faktörler bu azalışın sebeplerindendir. 1999'da göreve başlayan yeni hükümet, ekonomik sorunlar için yeni düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Aralık 1999'da bu düzenlemelere istinaden "Dezenflasyon

Programı” kabul edilmiş ve 2000 yılı başından itibaren uygulamaya geçilmiştir (TBB, 2008: 17-18).

- Haziran 1999 tarihinde, 4389 Sayılı Bankalar Kanununda önemli değişiklikler yapılmıştır. Yeni düzenlemeler ile bankacılık mevzuatı, Avrupa Birliği (AB) ve uluslararası düzenlemelere uygun hale getirilmiş, banka kurulması ve şube açılması zorlaştırılmış, özel bankalar ve kamu bankaları arasında rekabet eşitsizliğine sebep olan düzenlemeler kaldırılmıştır. Yine bu düzenlemelerle, bankaların faaliyete başlamaları, faaliyetlerinin izlenmesi ve denetlenmesi, denetim sonuçlarının karara bağlanması ve bir bankanın faaliyetine son verilmesi gibi konularda karar vermek üzere Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) adında yeni bir kurum kurulmuştur (Alp Yiğit, 2005: 17-18).

Bankacılık sektöründe önemli yere sahip olan BDDK ve TMSF ile ilgili bilgiler, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun resmi web sitesinde aşağıdaki şekilde yer almaktadır (www.bddk.org.tr):

BDDK ve TMSF:

Haziran 1999’da kurulan BDDK, Ağustos 2000’de faaliyete başlamıştır. 1983 yılından itibaren tüzel kişiliğe sahip olan ve TCMB bünyesinde faaliyet gösteren TMSF ise, 18.06.1999’dan itibaren BDDK bünyesine alınmıştır. 12.12.2003 tarihine kadar BDDK bünyesinde idare edilen TMSF, bu tarihten sonra bağımsız bir kurum haline gelmiştir. BDDK’nın kendi web sitesinde BDDK’nın ve TMSF’nin görev tanımları aşağıdaki gibi yapılmıştır (www.bddk.org.tr):

BDDK’nın temel görevi, finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışması, malî sektörün gelişmesi, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması için bankalar ve finansal holding şirketleri ile finansal kiralama, faktöring ve finansman şirketlerinin; kuruluş ve faaliyetlerini, yönetim ve teşkilat yapısını, bölünme, birleşme, hisse değişimini ve tasfiyelerini düzenlemek, uygulamak, uygulanmasını sağlamak, uygulamayı izlemek ve denetlemektir.

TMSF’nin temel görevi ise, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ve ilgili diğer mevzuat ile verilen yetkiler çerçevesinde tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması, mevduatın ve katılım fonlarının sigorta edilmesi, fon bankalarının yönetilmesi, malî

bünyelerinin güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılması, devri, birleştirilmesi, satışı, tasfiyesi, TMSF alacaklarının takip ve tahsili işlemlerinin yürütülmesi ve sonuçlandırılması, TMSF varlık ve kaynaklarının idare edilmesidir.

1.2.2.6. 2000 Sonrası Yeniden Yapılanma Dönemi

Haziran 1999'da yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile bankacılık sektörünün düzenleme, gözetim ve denetimi, idarî ve malî özerkliğe sahip BDDK'ya devredilmiştir. 2000 yılının son çeyreğinde, kurumsal olarak bu büyük dönüşümün yaşandığı dönemde, Türk Bankacılık Sistemi aşağıdaki yapısal güçlüklerle karşılaşmıştır (BDDK, 2007: 36):

- Özkaynak yetersizliği,
- Küçük ölçekli ve parçalı bankacılık yapısı,
- Kamu bankalarının sistem içindeki payının yüksekliği,
- Zayıf aktif kalitesi,
- Piyasa risklerine aşırı duyarlılık ve kırılganlık,
- Yetersiz iç kontrol, risk yönetimi ve kurumsal yönetim,
- Şeffaflık eksikliği.

Bu yapısal güçlükler ve olumsuz diğer koşulların da etkisiyle, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ortaya çıkmıştır. 2000 yılında, likidite krizine sebep olan üç önemli faktör öne çıkmaktadır. Bunlar; sermaye akışları ve olumlu havanın sürdürülmesinde hükümetin başarısız politikaları, IMF'nin döviz kuru riskine karşılık gerekli güvenceyi sağlamasına ilişkin programda yeterli altyapıya sahip olunmaması ve faiz oranlarının yeniden artışına sebep olan "sıfır sterilizasyon" uygulamasıdır (Alper, 2001: 60). 2000 ve 2001 krizlerinin en önemli tetikleyicisi, toplam tasarrufların yatırımları karşılayamaması sonucunda oluşan kamu kesimi dengesizliğinin, düşük kur - yüksek faiz politikasıyla, dışarıdan ülkeye gelen sermaye akışıyla karşılanmasıdır (Mangır, 2006: 465).

Türk bankacılık sektörü, başarısızlığa uğramış dezenflasyon programları, yıkıcı finansal krizler ve yenilenmiş IMF programlarının ardından, 1999-2003 yılları arasında en büyük düzenlemelerinden birini yaşamıştır (Steinherr, Tükel ve Ucer, 2004: 1). Enflasyonun yükselmesi ve kamu açıklarının idare edilemeyecek boyuta ulaşmasıyla, 2000 yılının başında mevcut durumu düzeltmek ve ekonomik büyümeyi yeniden

sağlamak amacıyla yeni bir ekonomik program uygulamaya konmuştur (Coşkun ve diğ., 2012: 23). Şubat 2001 krizi sonrasında IMF'ye bir niyet mektubu gönderilerek 15 Mayıs 2001 tarihinden itibaren “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” (GEGP) uygulanmaya başlanmıştır. GEGP vasıtasıyla, bankacılık sektörü ile ilgili düzenleme ve denetleme görevini ele alan BDDK, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”nı uygulamaya koymuştur. Bu program dört temel unsurdan oluşmaktadır. Bu temel unsurlar aşağıda sıralanmıştır (Coşkun ve diğ., 2012: 25-26):

- Kamu bankalarının operasyonel ve finansal açıdan yeniden yapılandırılması,
- TMSF'ye devredilen bankaların çözüme kavuşturulması,
- Özel bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturularak güçlendirilmesi,
- Sektörde etkinliğin artırılması.

Devlet bankalarının yeniden yapılandırılması ve düzenleyici kurumların geliştirilerek sektörün etkinleştirilmesi programa uygun olarak tamamlanmıştır, ancak özel bankaların güçlendirilmesi ve TMSF'ye devredilen bankaların çözüme kavuşturulmaları daha uzun vadede gerçekleşmiştir (Steinherr ve diğ., 2004: 5).

Nisan 2001'de uygulamaya geçen GEGP, 2002 yılının başında ileriye dönük olarak revize edilmiştir. Program, ekonominin dış şoklara karşı dirençli hale gelmesini, kamu borçlarının azaltılmasını, enflasyonun düşürülmesini, mali disiplinin sağlanmasını, yapısal reformların tamamlanmasını ve bankacılık sisteminin güçlendirilmesini amaçlamıştır (TBB, 2008: 20).

Türk bankacılık sektöründe meydana gelen finansal krizler ve yeniden yapılandırma programı sonrasında çok sayıda banka varlığını kaybetmiştir. Mali yapısı zayıflayan ve yükümlülüklerini karşılamada yetersiz kalan problemlili bankaların, BDDK kararıyla faaliyet izinleri kaldırılmış veya temettü haricindeki ortaklık hakları, yönetimleri ve denetimleri Fona devredilmiştir (BDDK, 2010a: 41). Kamu müdahalesine maruz kalan ve TMSF'ye devredilen bankalara ilişkin bilgiler Tablo 1.4'de verilmiştir (BDDK, 2007: 33-34):

Tablo 1.4. Kamu Müdahalesi ile Çözömlenen Bankalar**Kutu 9: Kamu Müdahalesi ile Çözömlenen Bankalar**

Türk bankacılık sektörünün 2001 yılından itibaren geçirdiği yeniden yapılanma sürecinin en önemli boyutlarından birisini sektörde istikrarsızlık yaratan sorunlu bankalara müdahale edilmesi ve bu bankaların çözömlenmesi teşkil etmiştir. Bu çerçevede, 22 adet mevduat bankasının yönetim ve denetimi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilip çözömlenirken dört adet kalkınma ve yatırım bankası TMSF ile ilişkilendirilmeksizin sistemden çıkarılmıştır. Bu bankalar ile bunlara ilişkin çözömlenme stratejileri ve temel büyüklükler aşağıda sunulmuştur.

Yönetim ve Denetimi TMSF'ye Devredilen Bankalar							
Sıra	Banka	İşlem Türü	Aktifler (*) Milyon YTL	%	Personel (*) Adet	%	Devir Zararı Milyon \$
Birleştirilen Bankalar							
1	Egebank A.Ş.	Birleşme	795	0,8	1.990	1,2	1.220
2	Yurtbank A.Ş.	Birleşme	332	0,3	563	0,3	656
3	Yaşarbank A.Ş.	Birleşme	823	0,8	1.626	1,0	1.149
4	Bank Kapital T.A.Ş.	Birleşme	89	0,1	538	0,3	393
5	Ulusal Bank A.Ş.	Birleşme	312	0,3	251	0,1	524
6	Interbank	Birleşme	1.112	1,1	1.320	0,8	1.269
7	Esbank	Birleşme	948	0,9	1.898	1,1	1.113
8	İktisat Bankası T.A.Ş.	Birleşme	685	0,7	1.339	0,8	1.954
9	Kentbank A.Ş.	Birleşme	899	0,9	1.766	1,0	681
10	Etibank A.Ş.	Birleşme	826	0,8	2.035	1,2	698
11	EGS Bank A.Ş.	Birleşme	510	0,5	1.004	0,6	546
12	Toprakbank A.Ş.	Birleşme	3.541	2,0	2.458	1,7	886
13	Pamukbank A.Ş.	Birleşme	4.942	1,9	4.040	3,2	3.618
Faaliyetlerine Geçiş Bankası Olarak Devam Eden Bankalar							
14	Bayındırbank	Geçiş Bankası	259	0,2	486	0,3	116
Satılan Bankalar							
15	Bank Ekspres	Satış	311	0,3	629	0,4	435
16	Demirbank T.A.Ş.	Satış	2.503	2,3	4.225	2,4	648
17	Sümerbank A.Ş.	Satış	447	0,4	1.407	0,8	470
18	Sitebank A.Ş.	Satış	25	0,0	97	0,1	53
19	Tariş Bank A.Ş.	Satış	185	0,1	526	0,4	74
Tasfiye Edilen Bankalar							
20	Kıbrıs Kredi Bankası Ltd	Tasfiye	1	0,0	22	0,0	0
21	T. İmar Bankası	Tasfiye	1.158	0,5	1.521	1,2	5.933
22	Türkbank	Tasfiye	677	0,6	3.664	2,1	778
Genel Toplam			21.378	15,5	33.405	21,0	23.212

(*) Çözömlenmeden önceki yılın bilanço değeri ve personel sayıları ile söz konusu yıl toplamı içerisindeki payları yansıtmaktadır. Dolayısıyla genel toplama ilişkin rakamlar farklı yıllara ait değer ve oranların toplamını göstermektedir.

Kaynak: (BDDK, 2007: 34)

Tabloda 1.4'te de göröldüğü gibi, TMSF'ye devredilen 22 adet bankadan 13 banka, çeşitli bankalara devredilmiş veya çeşitli bankalarla birleştirilmiş; Bayındırbank geçiş bankası statüsüne alınmış; Bank Ekspres, Demirbank, Sümerbank, Sitebank ve Tariş

Bank isimli 5 banka satılmış; Kıbrıs Kredi Bankası, İmar Bankası ve Türkbank isimli üç banka ise tasfiye edilmiştir.

Kasım 2000 ve Şubat 2001’de gerçekleşen ikiz kriz ve sonrası dönemde 11 banka daha Fona devredilmiş ve 1994 – 2003 yıllarında Fona devrolan bankaların sayısı 25’e çıkmıştır. Bu dönemde TMSF’ye devrolan bankalar, sektörün toplam aktif büyüklüğünün beşte biri düzeyine ulaşmıştır (BDDK, 2010a: 43).

TMSF’ye devredilerek çözümlenen bankaların yanı sıra, Park Yatırım Bankası, İhlas Finans Kurumu, Atlas Yatırım Bankası ve Okan Yatırım Bankası isimli dört adet banka TMSF’ye devredilmeksizin tasfiye sürecine sokulmuştur (BDDK, 2007: 35)

Kriz sonrasında TMSF’ye devredilen bankalarla birlikte birleşmeler de yaşanmış ve banka sayısı 2000 yılında 79 iken, 2003 yılında 55, 2005 yılında 51 ve 2010 yılında ise 49’a düşmüştür. Kriz sonrası bankacılık sektörünün yapısal göstergeleri Tablo 1.5’te verilmiştir (Coşkun ve diğ., 2012: 28-29):

Tablo 1.5. Bankacılık Sektörünün Yapısal Göstergeleri (2000-2010)

Yıllar	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Banka sayısı	79	55	53	51	50	50	49	49	49
Kamu Mev. Bank.	4	3	3	3	3	3	3	3	3
Özel Mevd. Ban.	28	18	18	17	14	11	11	11	11
TMSF büny. Bank	11	2	1	1	1	1	1	1	1
Yab. Mev. Bank	18	13	13	13	15	18	17	17	17
Kalkın. ve Yat. Ban.	18	14	13	13	13	13	13	13	13
Katılım Bank.	-	5	5	4	4	4	4	4	4
Şube Sayısı	7.837	5.966	6.106	6.247	6.849	7.618	8.790	9.027	9.465
Personel Sayısı	137.495	123.249	127.163	132.258	143.143	158.534	171.598	172.402	178.503
ATM Sayısı	11397	12882	13819	14836	16513	18815	21953	23952	26.566
POS sayısı (1000)	489,213	651,559	892,886	1,130,408	1,269,550	1,439,165	1,568,975	1,731,397	2.176
Kredi kartı sayısı	13.372,6	19.862,6	26.090,0	29.885,9	32.433,3	37.335,2	43.394,0	44.392,6	-

1 Eylül itibarıyla.

Uygulanan yeniden yapılandırma programı sonucunda ve bazı olumlu dış koşulların da etkisiyle 2002 – 2007 döneminde, Türkiye ekonomisi geçmiş ortalamasının oldukça üzerinde bir büyüme gerçekleştirmiştir. Enflasyon ve reel faiz oranlarında keskin bir düşüş yaşanmış, kamu borcu ve bütçe açığı önemli oranda düşmüştür. Finans sektörü sağlamlaşırken, Merkez Bankası bağımsız hale getirilmiş ve BDDK'nın faaliyetleri artırılmıştır (Özatay, 2015: 11).

Ekonominin büyümesi ve finansal istikrarın güçlenmesiyle bankacılık sektörüne yabancı sermaye ilgisinde artış görülmüştür. Bunun sonucunda sektörde meydana gelen yatay birleşmelerin yanında orta ve büyük ölçekli yerel bankalara yapılan yabancı yatırımlarda artış meydana gelmiştir (BDDK, 2007: 33). Türk bankacılık sistemine yabancı ilgisi, HSBC'nin 2001 yılında TMSF'den Demirbank'ı alması ile başlamıştır. 2002 yılında ise İtalyan UniCredito, Koç Finansal Hizmetler'e %50 ortak olmuştur. Ancak Türk bankalara yabancı ilgisi özellikle 2005 yılında artmıştır. Fransız BNP Paribas, TEB Mali Yatırımlar'ın %50'sini 216,8 milyon dolara satın alırken, Dışbank'ın %89,3'ü, Hollanda-Belçika ortaklığı olan Fortis'e satılmıştır. Yine 2005 yılı içinde Garanti Bankası'nın %20,85'i General Electric'e 1,85 milyar dolara satılmıştır. Süreç 2006 yılında da devam etmiş, Finansbank'ın %46'sı Yunan bankası NGB'ye 2,8 milyar dolara satılmıştır (Takan ve Acar Boyacıoğlu, 2013: 10)

Yeniden yapılandırma planı özetle aşağıdaki temel önlem ve araçlardan oluşmaktadır (TBB, 2008: 51):

Finansal Önlemler (Bankacılık sistemine kısa vadeli destek)

- Merkez Bankasının likidite sağlaması,
- Mevduat ve diğer kaynaklara garanti getirilmesi,
- Kamu desteği sağlanması,
- Ortakların sermaye artırması.

Operasyonel Önlemler (Yönetim kalitesi ve etkinliğin artırılması)

- Sermaye artırımı,
- Yeni yönetim,
- Çalışan kalitesinin artırılması,
- Yabancı bankaların sisteme girmesinin teşvik edilmesi,

- Yabancı banka ve danışmanların kullanılması.

Yapısal Önlemler (Rekabetin artırılması)

- Bankanın Fona alınması,
- Birleşme, bölünme, küçülme,
- Bankanın kapatılması,
- Aktif Yönetimi,
- Özelleştirme,
- Alacakların yeniden yapılandırılması.

Alınan önlemler sonrası bankacılık sektörüne ilişkin finansal sağlamlık göstergeleri ve temel bilanço büyüklükleri Tablo 1.6 ve Tablo 1.7’de gösterilmiştir (Coşkun ve diğ., 2012: 31-32).

Tablo 1.6. Yeniden Yapılandırma Dönemi Temel Bilanço Büyüklükleri

Milyar TL	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Aktif	104,1	166,4	216,5	250,7	307,2	397,8	485,8	562,3	708,4	801,8
Likit aktifler	21,5	38,5	34,4	36,3	43,0	63,2	74,2	74,8	100,9	102,6
Finansal varlıklar	12,0	16,9	86,1	106,9	123,7	143,0	168,3	175,9	207,8	280,9
Net takipteki krediler	1,5	4,3	3,7	1,0	0,8	0,8	0,8	1,1	2,5	3,2
Krediler	34,2	41,0	56,4	70,0	103,2	153,1	218,1	280,5	366,9	381,0
Duran aktifler	13,9	51,6	18,3	19,3	22,1	20,1	17,3	19,2	19,7	22,5
Diğer	21,0	14,1	17,6	17,2	14,4	17,6	7,1	10,8	10,6	11,6
Pasif	101,9	164,2	212,7	249,7	306,5	397,0	484,9	561,2	705,9	798,5
Mevduat	68,4	117,1	142,4	160,8	197,4	253,6	312,8	357,0	453,5	507,3
Mevduat dışı kaynak	19,8	26,6	31,5	39,1	45,3	66,9	87,2	91,6	125,2	137,7
Özkaynak	5,0	9,7	25,7	35,5	46,0	53,7	58,0	73,5	82,7	106,5
Diğer	8,7	10,7	13,1	14,3	17,8	22,7	26,8	39,1	44,5	47,1

Kaynak: TBB istatistikleri

Tablo 1.6 incelendiğinde aktiflerin 2000 – 2009 yılları arasında ciddi oranda artış gösterdiği görülmektedir. Yine mevduat büyüklüğü de her geçen yıl önemli miktarda artmış, mevcut artışlar özellikle 2005 yılı itibarıyla hızlanmıştır.

Tablo 1.7. Yeniden Yapılandırma Dönemi Bankacılık Sektörü Finansal Sağlık Göstergeleri (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010 ¹
Sermaye Yeterliliği Standart Rasyo	24,2	22,0	19,1	18,1	20,9	19,0
Serbest sermaye/ Toplam Özkaynaklar	65,7	72	75,3	77	79,6	81,2
Toplam Özkaynak/ Toplam Yabancı Kaynak ²	15,5	13,5	15	13,4	15,3	15,8
Toplam Özkaynak/ Toplam Aktifler	13,4	11,9	13	11,8	13,3	13,7
Krediler /Toplam Özkaynak	286	367,8	376,6	425,2	354,1	374,7
Yabancı Para Net Genel Pozisyonu/Özkaynak	-2	0,3	0,3	-0,1	0,5	2,7
Takipteki Alacaklar/ Brüt Krediler	4,8	3,8	3,5	3,7	5,3	4,3
Bireysel Krediler/ Toplam Krediler	30,4	31,7	33,3	32,1	33,3	33,6
Kar eden Banka./ Top. Banka Sayısı	45/51	41/50	44/49	46/49	46/49	45/49
Kâr eden Bank. Aktifler./ Toplam Aktifler	93,9	99,3	99,7	99,8	99,8	99,6
Vergi Sonrası Aktif Karlılık(ROA)	1,7	2,5	2,8	2	2,6	2,5
Vergi sonrası Özkaynak Karlılığı (ROE)	12,1	20,1	21,7	16,8	20,3	18,3
Faiz Giderleri/ Toplam Giderler	55,6	64,9	66,7	67,3	60,9	56,6
Faiz Gelirleri/ Faiz Giderleri	176,4	161,4	158,5	156,6	196,1	199,7
Faiz Dışı Gelir/ Faiz Dışı Gider	52,0	78,3	72,1	65,5	68,9	80,1

Kaynak: BDDK

1 Eylül 2010 verileri

2 Toplam Yabancı Yükümlülükler=Toplam Yükümlülükler–Toplam Özkaynaklar

İlgili dönemde göstergelerin genellikle olumlu olduğu görülmektedir. 2005 yılından itibaren, sermaye yeterlilik rasyosu düşme eğiliminde olsa da, tüm dönemlerde, Basel kriterlerine göre uluslararası eşik kabul edilen %8 ve BDDK'nın eşik olarak kabul ettiği %12 düzeyinin oldukça üzerinde bir orana sahiptir. Sektörde sermaye yeterliliğinin

yüksek olması, sektörü daha dayanıklı hale getirmiş ve önceki krizlere göre 2008 krizinden daha az etkilenmesine olanak sağlamıştır (Coşkun ve diğ., 2012: 30)

2008 global finansal kriz döneminde düşüş gösteren sermaye yeterliliği rasyosu ve aktif kârlılığı, 2009'da yükselmiştir. Yine 2008'de kredilerin özkaynaklara oranı oldukça yüksek bir seviyeye ulaşmış, 2009 yılında bu oran düşmüştür. Takipteki alacakların Türkiye'nin krizden en fazla etkilendiği yıl olan 2009 yılında zirveye ulaştığı görülmektedir. Kâr eden bankaların sayısı 2005'te 51 banka içerisinde 45, 2006'da 50 banka içerisinde 41, 2008'de 49 banka içerisinde 46 ve 2010'da ise 49 banka içerisinde 45 bankadır. Kâr eden bankaların toplam aktiflerinin sektörün toplam aktiflerine oranı ise 2010 yılı itibarıyla %99,6'dır.

2008 küresel finansal krizinin ayırt edici özelliklerinden biri, reel ekonomi üzerindeki negatif etkisinin daha derin ve önceki krizlere göre daha erken hissedilmesidir. 2009'un ilk çeyreğinde reel GSYH'deki düşüş, 1945 sonrasındaki düşüşler içerisinde en kötüsüdür. Fakat düşüş kadar ekonomik düzelme de oldukça hızlı olmuştur. 2009 yılı sonu itibarıyla Türk ekonomisi daha önceki büyüme hızının oldukça gerisinde kalmış olsa da, krizin en kötü etkilerini geride bırakmıştır (Rodrik, 2009: 7).

1.3. BANKACILIK DÜZENLEMELERİ VE BASEL UZLAŞILARI

1.3.1. Bankacılık Düzenlemeleri

Finans sektörü dış etkenlere karşı oldukça duyarlı olduğundan üzerinde ciddi düzenlemeler yapmak her zaman gerekli olmuştur (Howells ve Bain, 2008: 517). Ekonomide en fazla düzenlemeye maruz kalan sektör, finans sektörü; finansal kurumlar arasında en fazla düzenlemeye maruz kalan kurumlar ise bankalardır (Mishkin, 2013: 294).

Bankacılık sisteminde yaşanması muhtemel bazı risklerden dolayı düzenlemeler gerekli olmaktadır. Düzenlemeleri gerekli kılan bu faktörler aşağıdaki gibidir (Heffernan, 2005: 176):

- Finansal kırılganlık söz konusu olduğunda, bankalara duyulan güven azalabilir ve bankalar gerekli likiditede çalışamayabilir.

- Bankacılık sistemi “bulaşma” riskine açıktır. Herhangi bir bankanın batması, diğer banka müşterilerinin de bundan etkilenerek, kendi paralarını bankalarından çekmelerine sebep olabilir. Bu durum, yatırımcıların sağlam ve zayıf bankaları ayırt edecek kadar yeterli bilgiye sahip olmamalarından kaynaklanır.
- Bulaşma problemi sistemik riskin artmasına sebep olur. Bir bankanın yaşadığı problem tüm sektöre yayılırsa, finansal sistem çöker. Böylece para akışı ve ödeme sistemleri zarar görür.
- Banka iflaslarının özel maliyetleri olduğu gibi sosyal maliyetleri de vardır. Banka müşterilerinin, çalışanlarının ve yatırımcılarının zararları özel maliyeti teşkil ederken; finansal aracılık ve para transferleri işlemlerinin durmasından dolayı bütün ekonominin etkilenmesi ile finansal sistemin çökmesi sosyal maliyet olarak sınıflandırılır.
- Bir veya daha fazla ülkede bulunan bankaların aynı risklerle karşı karşıya kalması, mikro bazlı yapılan düzenlemelerin makro bazda yapılmasını gerekli kılar.

Finansal kurumların yeterli düzenlemeye sahip olmaması, krizlerin oluşmasına katkı sağlar. Ancak düzenleyici kurumlar, sermaye yeterlilik standartlarını yükseltme ve kaldıraç oranlarını artırma gibi kriz sonrasında alınan önlemler ile bu problemlerin önüne geçebilir. Ayrıca bankaların şeffaf olmasını sağlayarak sistemik riskin azalmasına olanak sağlayabilirler (Grosse, 2012: 21).

Bankacılıkta düzenlemeyi gerektiren iki önemli konu bulunmaktadır. Bunlardan biri, bir bankanın problem yaşamasıyla bozulan likidite dengesinin diğer bankalara ve tüm sisteme yayılması anlamına gelen “bulaşma” problemidir. Ekonomik sisteme yayılan krizler, daha sonra farklı ekonomilere de bulaşarak genişlemektedir. Diğer ise, işlem yapan tarafların gerekli bilgilere kolay ve doğru bir şekilde ulaşmalarını, böylece tarafların korunmasını sağlamaktır (Howells ve Bain, 2008: 527). Bu konu literatürde asimetrik bilgi olarak işlenmektedir. Asimetrik bilgi, bilginin taraflar arasında eşit olarak dağılmaması ve bir tarafın daha fazla bilgili olarak bundan menfaat sağlamasıdır. Banka kredisi çeken bir müşteri ile banka arasındaki ilişki düşünüldüğünde, kredi çeken müşteri kendi finansal durumunu, krediyi ne yapmak için kullanacağını, yapacağı yatırımın ne kadar başarılı olabileceğini bankadan daha iyi bilmektedir (Heffernan, 2005: 6). Bu da banka için risk teşkil etmektedir.

Asimetrik bilgi temelde iki soruna yol açmaktadır. Bunlardan birisi, işlem öncesi gerçekleşen “ters seçim” (adverse selection), diğeri ise işlemten sonra gerçekleşen “ahlaki tehlike” (moral hazard) problemidir (Mishkin, 1999: 710). Örneklendirilecek olursa, bir bankadan kredi çekme işleminde, kredi çekmek isteyen müşteriler içerisinde daha riskli durumda olan müşteriler daha yüksek faiz ödemeye razı olur ve daha talepkâr olur. Bu durumda bankanın böyle kişilere kredi kullandırması “ters seçim” olarak nitelendirilmektedir. Krediyi aldıktan sonra kişilerin krediyi bankaya ibraz ettiği yatırım projesinden başka, daha çok gelir elde edebileceği ama çok daha riskli bir proje için kullanması ise “ahlaki tehlike” olarak adlandırılır (Mishkin, 2013: 81-82).

Bankacılıkta düzenlemenin önemine ve yukarıda sayılan gerekliliklere istinaden G10 ülkeleri nezdinde, birtakım bankacılık düzenlemelerini standartlaştırmak adına Basel uzlaşlarına gidilmiştir.

1.3.2. Basel Uzlaşları

1990 yılından sonra, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde finansal problemler ve ekonomik krizler artış göstermiş, bunların büyük çoğunluğu ulusal düzeyde kalmamış ve diğer ülkelere sıçrayarak yayılma eğilimi göstermiştir (Tunay, 2010: 10). Bu da bulaşma probleminin ciddiyetini ortaya koymaktadır.

Bankacılık sektörünün globalleşmesi, uluslararası bankalar arası borç verme sistemlerini geliştirmiştir. Uluslararası borç transferlerinin artmasıyla herhangi bir ülkedeki bir bankanın çöküşü, diğer ülkelerdeki bankaların da ciddi kayıplar yaşamasına sebep olmuştur. 1974’de New York’taki Franklin Ulusal Bankası’nın ve Almanya’daki Herstatt Bank’ın birlikte çöküşü, düzenleyici kurumları harekete geçirmiştir. Bank For International Settlements (BIS) olarak bilinen Uluslararası Takas Bankası nezdinde, Bankacılık Düzenlemeleri ve Gözetim Uygulamaları Komitesi adı altında bir komite kurulmuştur. Resmi adı “Bankacılık Düzenlemeleri ve Gözetim Uygulamaları Komitesi” olsa da komite “Basel Komitesi” olarak bilinmektedir (Howells ve Bain, 2008: 529-530).

Basel Komitesi, 1974 yılında İsviçre’nin Basel Kentinde bulunan Uluslararası Takas Bankası himayesinde, G10 ülkelerinin ve Lüksemburg’un Merkez Bankası Başkanları tarafından kurulmuştur. Amacı bankaların denetim, gözetim ve düzenleme kalitesini iyileştirici çalışmalarda bulunmaktır. Başlangıçta Amerika Birleşik Devletleri

(ABD), Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Almanya, İsveç ve Lüksemburg'dan oluşan komiteye, 2001 yılında İspanya da katılmıştır (Altıntaş, 2006: 59).

Komitenin görevi, ülke içinde ve ülkeler arasında bankacılık düzenlemelerini uyumlaştırmak ve standartlaştırmaktır. Amaçlarını gerçekleştirebilmek amacıyla, komite “sermaye yeterliliği” konusunu öne sürmüştür. Sermaye yeterliliği konusu, herhangi sıkıntılı bir durumda ani para çekişlerinden bankanın zarar görmesini engellemek amacını güttüğünden önem taşımaktadır. Böylece Basel Komitesi'nin öncelikli amacının bankaların yeterli likiditeye sahip olmasını sağlamak olduğu söylenebilir (Hasan, 2014: 4). Basel Komitesi oluşturduğu kriterlerle bankaların risk ölçümünün daha sağlıklı bir şekilde yapılmasına katkıda bulunmuştur. Komitenin kural koyma yetkisi bulunmamasına ve oluşturduğu kriterlerin zorunlu olmamasına rağmen, kriterler birçok ülke tarafından kabul görmüştür ve uygulanmaya çalışılmaktadır (Aslan Külahi, Tiryaki ve Yılmaz, 2013: 185).

Basel komitesi şimdiye kadar Basel I, Basel II ve Basel III olmak üzere üç standart çıkarmıştır. Standartların her biri, mevcut durumdaki eksiklikleri gidermek amacıyla bir öncekine ilave olarak çıkarılmıştır. Komitenin çıkardığı ilk uzlaşısı olan Basel I kriterleri 1988 yılında, Basel II kriterleri 2004 yılında, Basel III kriterleri ise 2007-2008 krizine cevaben 2010 yılında ilan edilmiştir. İlgili uzlaşılar özet halinde incelenecektir.

1.3.2.1. Basel I

Basel Komitesi'nin kurulmasının ardından komite üyeleri, uluslararası çapta faaliyet gösteren bankalar için uygun sermaye modelini tartışmaya başlamışlardır. Bazı bankaların yönetsel avantajlar kullanarak denetimden kaçtığını belirten komite, 1988 yılında uzun görüşmeler sonucunda Basel kriterlerini ilan etmiştir (Hasan, 2014: 6,7).

Komite, kısa sürede sermaye yeterliliğini temel amaç haline getirmiştir. 1980'li yılların başında ortaya çıkan Latin Amerika borç krizi, büyük uluslararası bankaların sermaye rasyolarının uluslararası riskleri artırdığını göstermiş ve komitenin bu konudaki endişelerini artırmıştır. Komite, uluslararası bankacılık sisteminin istikrarını güçlendirmek ve sermaye gerekliliklerinin ülkeden ülkeye değişmesiyle ortaya çıkan rekabet eşitsizliğini ortadan kaldırmak amacıyla “Basel Sermaye Uzlaşısı” adında bir

uzlaşısı yayınlamıştır. Bu uzlaşısı Temmuz 1988’de G10 yöneticileri tarafından kabul edilmiş ve bankalara ilan edilmiştir (BIS, 2014: 2).

Basel uzlaşısı birkaç temel konudan oluşmaktadır. Birincisi, bankaların minimum sermaye yeterliliği, aktiflerinin oluşturduğu kredi riskine bağlanmıştır. Yani kredi riski ne kadar büyükse, gerekli olan minimum sermaye yeterliliği de o kadar yüksek olacaktır. İkinci olarak özsermaye oldukça hassas bir şekilde değerlendirilmeye başlanmıştır. Bankalardan, kredi riskine maruz özsermayelerini minimum düzeyde tutarak çalışmaları beklenmektedir. Üçüncü olarak, minimum sermaye yeterliliği riske göre düzeltilmiş aktiflerin %8’i oranına yükseltilmiştir. Son olarak ise, ülkelerin birbirinden farklı mevzuatlara ve muhasebe kurallarına sahip olmasından dolayı ortaya çıkabilecek rekabet eşitsizliğini ortadan kaldırmak için, ülkeler arasında sermaye gereklilikleri standartlaştırılmış ve fırsat eşitliği sağlanmıştır (Koch ve MacDonald, 2010: 406).

Basel I’in üzerinde durduğu iki temel amaç, uluslararası bankacılık sisteminin istikrarını ve sağlamlığını güçlendirmek ve uluslararası bankalar arasındaki rekabet eşitsizliğini gidermektir. Standartlar, sadece uluslararası faaliyet gösteren bankalar için çıkarılmıştır, Ancak birçok ülke ulusal bazda işlem gören bankalar için de bu standartları uygulamıştır (Balthazar, 2006: 17).

Basel I’e göre banka sermayesi iki kademeden oluşmaktadır. Ana sermaye olarak adlandırılan birinci kuşak sermaye, özkaynaklar ve dağıtılmamış kârlardan oluşur. Bu oranının %4 olması beklenmektedir. Katkı sermaye olarak adlandırılan ikinci kuşak sermaye ise bankanın diğer içsel ve dışsal fonlarından oluşur ve katkı sermaye oranının da %4 olması beklenir. Dolayısıyla, Basel I %8’lik riske göre düzeltilmiş sermaye yeterliliğini gerekli görmektedir (Gup, 2011: 193-194). Katkı sermaye toplamı, ana sermaye toplamının %100’ünü geçmeyecek şekilde sınırlandırılmıştır. Sermaye, birinci kuşak sermaye olan ödenmiş sermaye ve yedeklere, ikinci kuşak sermayeyi oluşturan bilançoda gösterilmeyen yedekler, yeniden değerlendirme karşılıkları, ihtiyatlar, hibrit enstrümanlar ve ikinci derece borçların eklenmesi ve şirketin firma değeri olan şerefiye ve iştiraklerin çıkarılmasıyla hesaplanır (Balthazar, 2006: 17-18).

Basel uzlaşısına göre risk odaklı sermaye yeterliliği, birinci ve ikinci kademe sermaye toplamının riske göre ağırlıklandırılmış aktifler ve kredi riski karşılıklarının toplamına bölünmesiyle hesaplanır. Aktiflere sağlamlık derecelerine göre risk ağırlıkları

verilmiştir. Nakit, altın ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) üyesi devlet tahvilleri %0, yerel yönetimler, sigortalı mortgage'lar ve OECD devlet temsilciliklerinin çıkardığı tahviller %20, sigortasız mortgage kredileri %50, OECD üyesi olmayan devlet ve banka borçlarını da kapsayan diğer tüm kurumsal krediler %100 risk ağırlıklarıyla ağırlıklandırılır (Heffernan, 2005: 182). Sermaye yeterliliği hesaplamada sadece kredi riskini dikkate alan Basel I'in yayınlanmasının ardından, piyasa riskinin önemi anlaşılmış ve 1996 yılında Basel I kapsamında sermaye yeterliliğine piyasa riski de dâhil edilmiştir (www.bddk.org.tr, 2005: 1).

Türkiye'de 1988 Basel Sermaye yeterliliği standartlarını benimseyen ilk düzenleme, 26 Ekim 1989'da Bankalar Kanunu'na giren 6 sayılı tebliğdir. Türkiye, Basel I kriterlerine göre sermaye yeterliliği ile ilgili düzenleme yapan ilk ülkelerden biridir. Hazine Müsteşarlığı, bu düzenleme ile sermayeyi ana sermaye ve katkı sermaye olarak ikiye ayırmış, bilanço dönemi sonunda tüm bankaların asgari %8 oranında sermaye yeterliliğine sahip olması zorunluluğunu getirmiştir. Bu oranın gerçekleştirilmesi zamana yayılmış ve üç yıllık aşamalı bir geçiş takvimi belirlenmiştir (Aslan Külahi ve diğ., 2013: 187).

Finans alanında teknolojinin gelişmesi ve bankacılık işlemlerinin çeşitlenmesiyle Basel I'in etkinliği azalmıştır. Basel I'in etkinliğini azaltan diğer değişiklikler, küreselleşme, türevlerin gelişmesi, büyük banka kuruluşlarının güçlendirilmesi olarak sayılabilir (Gup, 2011: 194). Basel I kriterlerinin sadece sermaye yeterliliği düzenlemesini ele alması, bankacılık sektörünün yapısını güçlendirse de, kriterler sektörün artan ihtiyaçlarına cevap verememiş ve yaşanan ekonomik sorunlarla yeni bir düzenleyici standart ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Aslan Külahi ve diğ., 2013: 189).

Sonuç olarak Basel I'in negatif etkileri göz önüne alındığında, 100'den fazla ülke tarafından kabul edilmiş olmasına rağmen, kriterlerin temel amacını gerçekleştirmediği görülmüştür. Uluslararası finans sistemini daha istikrarlı değil, daha istikrarsız bir hale getirmiştir. 1997-1998 Asya krizinin ortaya çıkmasını tetikleyen faktörlerden biri olmuştur. Ayrıca sadece sermaye standartlarını ölçü alıp rekabet eşitsizliğine sebep olan diğer faktörlerle ilgilenmediğinden, kurumlar arasında eşit koşullar oluşturma amacında da başarılı olamamıştır. Bu sebeplerle Komite, yeni bir uzlaşi üzerinde çalışmalara başlamıştır (Rodriguez, 2003: 120).

1.3.2.2. Basel II

1988’de ilan edilen Basel I, bahsi geçen G10 ülkeleri ve Lüksemburg’un, uluslararası faaliyette bulunan bankalarının ödeme gücünü düzenlemeyi içeren basit bir standarttan ibaretti. Basel I, 1990’lı yılların başında kredi krizine ve düzenleme arbitrajına sebep olmasından dolayı eleştirilmiştir. Bunun üzerine Basel Komitesi, uzun görüşmeler sonucu Haziran 2004’de Basel II’yi yayınlamıştır (Freixas ve Rochet, 2008: 328).

Basel II, Basel I ile karşılaştırıldığında, Basel I’in sadece bankaların risk yönetimlerinin geliştirilmesi ile ilgili teşvikleri içerdiği, Basel II’nin buna ilaveten kurumsal yönetim ve kontrol – uyum mekanizmalarını içerdiği söylenebilir (Candan, 2009: 80). Basel II’nin, Basel I’den farkları aşağıdaki gibi sıralanabilir (www.bddk.org.tr, 2005: 2):

- Basel I’de kredi riski açısından sermaye yükümlülüğü ülkenin OECD üyesi olup olmama kriterine bağlıyken, Basel II’de “kulüp kuralı” denen bu kural kaldırılmıştır.
- Basel II’de kredi riski, krediyi alan tarafların derecelendirme notuna göre belirlenir. Basel II’de yer alan bazı yöntemler, Standard&Poors, Fitch gibi bağımsız derecelendirme kurumlarını dikkate alırken, bazı ileri yöntemlerde bankacılık denetim otoritesinin iznine bağlı olmak üzere, bankaların kendi değerlendirmelerine göre verdikleri derecelendirme notlarını kullanır.
- Basel I’de sadece kredi ve piyasa riskleri için sermaye yükümlülüğü getirilmiştir. Basel II’de ise sermaye yükümlülüğüne operasyonel risk de ilave edilmiştir. Operasyonel risk, aksayan ve yetersiz kalan iç süreç, sistemler ve insanlar ya da deprem, bilgi işlem arızası sonucu ortaya çıkan zararları kapsayan harici problemlerden oluşur. Uzlaş bu gibi durumlar için de bankaların sermaye bulundurması gerektiğini öne sürmüştür.
- Basel II, bankaların kendi sermaye yeterliliklerini kendilerinin denetlemesini ve hem bu öz denetimin hem de sermaye yeterliliğinin bankacılık denetim otoritelerince yeniden denetlenip değerlendirilmesini istemektedir.
- Basel II’de Basel I’den farklı olarak, sermaye yeterliliği ile ilgili Basel II’ye özgü detaylı bilgilerin kamuya açıklanması zorunluluğu getirilmiştir.

Komite, Basel II için üç amaç belirlemiştir. Bunlar; uluslararası bankacılık sisteminin istikrarını sağlamak ve kalitesini artırmak, uluslararası faaliyette bulunan bankalar için eşit şartlar oluşturmak ve risk yönetimi konusunda daha sıkı önlemler almayı teşvik etmektir. İlk iki madde Basel I'in amaçları arasında da yer alırken, risk yönetimi ile alakalı olan üçüncü madde yeni eklenmiştir ve Komitenin en önemli gördüğü amaçlardandır. Böylece, rasyo bazlı düzenlemeden, içsel verileri, uygulama ve modelleri baz alan yeni bir düzenleme modeline geçişin sinyalleri verilmiştir (Balthazar, 2006: 39-40).

Basel II üç yapısal blok üzerine kurulmuştur. Bunlar (BIS, 2014: 3):

1. 1988 Basel I Uzlaşısında koyulan standart kuralları geliştiren ve genişleten minimum sermaye yeterliliği,
2. İçsel değerlendirme süreci ve kurumun sermaye yeterliliğine ilişkin denetim otoritelerinin görüşü,
3. Şeffaflığın, sağlam banka uygulamalarını teşvik edecek ve piyasa disiplinini güçlendirecek şekilde etkin bir biçimde kullanımı.

1. yapısal blok ele alındığında, minimum sermaye yeterliliği olan %8'lik oran değiştirilmemiştir. Ancak sermaye hesaplamasında dikkate alınan kredi ve piyasa riskine operasyonel risk de ilave edilmiştir (Dhanda ve Rani, 2010: 23). İkinci ve üçüncü yapısal bloklara göre daha az karmaşık olan bu blokta her riskin hesaplanması için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Operasyonel risklerin hesaplanmasında kolaylık sağlamak amacıyla dört ölçme yöntemi belirlenmiştir. Bu yöntemler, bankaların veya yerel otoritelerin tercihin ve gelişmişlik düzeyine göre uygulanacaktır. Bu ölçme yöntemleri, Temel Gösterge Yaklaşımı, Standart Yaklaşım, Alternatif Standart Yaklaşım ve İleri Ölçüm Yaklaşımlarıdır. Ayrıca bu blokta kredi riskinin değerlendirilmesinde önemli değişiklikler yapılmış, Basel I'de kullanılan statik denetim sisteminden üç aşamalı daha kompleks bir değerlendirme sistemine geçilmiştir (F. Çelik ve Kızıl, 2011: 21). Risk ağırlıklı varlıklar için riskleri hesaplama yöntemleri Tablo 1.8'de verilmiştir:

Tablo 1.8. Risk Ağırlıklı Varlıklar, Gayri nakdi Krediler ve Yükümlülükler İçin Hesaplama Yöntemleri

KREDİ RİSKİ	Standart Yaklaşım	Basitleştirilmiş Standart Yaklaşım	İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım		
			Temel Düzey	Gelişmiş Düzey	
PİYASA RİSKİ	Standart Yaklaşım		İçsel Model Yaklaşımı (RMD)		
OPERASYONEL RİSK	Temel Gösterge Yaklaşımı		Standart Yaklaşım	Alternatif Standart Yaklaşım	İleri Ölçüm Yaklaşımları

Kaynak: (TBB, 2006: 7)

2. yapısal blokta denetim otoritelerinin yapısı, sorumlulukları ve görevleri irdelenir. Bu bağlamda uygulama kapsamındaki bankalara ve ulusal otoritelere ekstra sorumluluklar yüklenmiştir. Bunlardan en önemlisi, bankaların risk yönetim sistemlerinin ulusal otoritelerce denetlenme yükümlülüğünün getirilmesidir. Ayrıca banka üst yönetimlerinin iç kontrole ağırlık vermeleri, kendi içlerinde risk yönetimini güçlendirmeleri ve Basel II uzlaşısında ağırlıklı olarak bahsedilen kurumsal yönetim ilkeleri konusunda öngörülen ilerlemeleri sağlamaları beklenmektedir (F. Çelik ve Kızıl, 2011: 21-22). Komitenin Basel II kapsamında, ulusal denetim organlarından beklediği dört temel görev vardır (Heffernan, 2005: 202):

1. Denetleyici kurumlar, bankaların sermaye yeterliliğinin devamı için gerekli stratejilere sahip olmalarını ve Basel II rasyolarını belirlemek için uygun yöntemi kullanmalarını sağlamalıdır.
2. Denetleyici kurumlar, bankaların içsel değerlendirme süreçlerini gözden geçirmeli ve standardın altına düştüklerinde gerekli önlemleri almalıdır.
3. Denetleyici kurumlar, bankaları minimum sermaye yeterliliğinden daha fazla sermaye bulundurmaları konusunda teşvik etmelidir.
4. Denetleyici kurumlar, bankaların sermayeleri minimum değerin altına düştüğünde, bu durumu düzeltmelerini sağlamak amacıyla olabildiğince erken müdahale etmelidir.

3. yapısal blok, bankacılık sektöründe piyasa disiplini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda uzlaş, şimdiye kadar sadece düzenleyici otoritelere açık olan banka yapısı

ve performansı ile ilgili bazı bilgilerin halka açık duruma getirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Hasan, 2014: 9). 3. yapısal blok kapsamında ilan edilmesi gereken bilgiler; sermaye yapısı, sermaye kalemleri, varlık değerlendirme ile ilgili muhasebe politikaları, gelir tahakkukları, aktif sınıflandırması, risk tutarına ilişkin niceliksel ve niteliksel bilgiler ve risk yönetimiyle ilgili stratejileri içerir. Bu yaklaşım bankaların finansal raporlama sistemlerinin şeffaflığını artırmaktadır (Dhanda ve Rani, 2010: 24). 3. yapısal blok 1. ve 2.'nin tamamlayıcısıdır. Komite bu yapıyla piyasa aktörlerinin sermaye yeterlilikleri, risk değerlendirme süreçleri ve risk tutarları konularında bazı anahtar bilgileri değerlendirmelerine olanak sağlayarak şeffaflaşma sürecini geliştirmeyi hedefler (BIS, 2006: 226).

Türkiye için Basel II ile birlikte risk yönetim tekniklerinin gelişmesinden beklenen faydalar şu şekildedir (www.bddk.org.tr, 2005: 3):

- Bankalarda risk yönetimi etkinliğinin artması,
- Bankaların aracılık fonksiyonlarını daha etkin bir şekilde yerine getirebilmesi,
- Bankaların sermaye düzeylerinin maruz kaldıkları risklere uygun olması,
- Bankalar tarafından kamuya açıklanan bilgilerle şeffaflığın sağlanması ve piyasa disiplininin artması,
- Bankaların müşterileri durumunda olan şirketlerin kurumsal yönetim yapılarında iyileşme.

BDDK'nın 2002'de yayınladığı Basel II ilerleme raporuna göre, sektörün aktif büyüklük itibarıyla %44'üne tekabül eden bankalar, risk ölçüm modellerine ilişkin doğrulama ve onaylama süreçlerinin oluşturulma aşamasında olduğunu beyan etmiştir. %22'sine tekabül eden bankalar ise doğrulama ve onaylama süreçlerinin uygulanmakta olduğunu ifade etmiştir. Sektörün önemli bir bölümünü oluşturan %32'lik banka grubu, planlama aşamasında olduklarını belirtirken %2'lik küçük bir kısım bu süreci gereksiz görmüşlerdir. Bir önceki dönemle karşılaştırıldığında sektördeki bankaların takriben %8'inin, planlama aşamasından oluşturma aşamasına geçtiği görülmektedir (BDDK, 2012: 21-22).

Basel II'ye uyum kapsamında, BDDK, uluslararası gelişmelere paralel olarak Türk bankacılık sektöründe de mevcut yapısal bloklara uyumun sağlanmasının, bankacılık sektörünün faaliyetlerinin düzenlenmesi ve uluslararası piyasalarda rekabet etme gücünü

olumlu etkileyeceğini düşünmekte ve bu konuda çalışmalarını sürdürmektedir (Aslan Külahi ve diğ., 2013: 194).

Türkiye’de Basel II’nin sayısal etki çalışmaları sonucuna göre, Basel II bankaların sermaye yeterliliklerini belirli ölçülerde azaltmakla birlikte, Türk bankacılık sisteminin sermaye yeterliliğinin yüksek olması sebebiyle bu olumsuz etki önemli boyutlara ulaşmamaktadır. “Quantitative Impact Study” (QIS-TR) olarak bilinen yerel sayısal etki çalışması sonuçlarına göre, çalışmaya katılan 23 bankanın toplulaştırılmış sermaye yeterliliği rasyosu mevcut durumda %28,8 iken, Basel II hükümleri uygulandığında bu oran %16,9’a düşmektedir. Sermaye yeterliliğine ilişkin asgari seviyenin %8 olduğu dikkate alınırsa, Basel II hükümleri çerçevesinde de asgari seviyenin iki katından fazla bir sermayenin mevcut olduğu görülmektedir (www.bddk.org.tr, 2005: 5).

2008 Eylül ayında Lehman Brothers’ın iflasını duyurması, ABD’deki büyük yatırım bankalarının holding şirketlere dönüştürülmesi, Fortis’in parçalanması ve satılması, İzlanda’nın bankacılık sisteminin çökmesi gibi birçok olay, mevcut sistemin ciddi eksiklikler içerdiğini ve kriz durumları için yeterli önlemin alınmadığını göstermiştir (BDDK, 2010b: 4).

2008 Eylül ayında Lehman Brothers’ın çöküşünün öncesinde dahi Basel II’nin güçlendirilmeye ihtiyacı olduğu ortaya çıkmıştır. Yüksek kaldıraç ve yetersiz likidite ile bankacılık sektörü finansal krize girmiştir. Bütün bunlara zayıf denetim ve risk yönetimi de eklenince likidite riskleri ve kredi fiyatlaması yanlış olarak yapılmış ve kredi miktarları aşırı artış göstermiştir (BIS, 2014: 4). Böylece 12 Eylül 2010 tarihinde duyurulacak yeni reformları içeren Basel III için gerekli adımlar atılmaya başlanmıştır.

1.3.2.3. Basel III

Basel III ilkeleri G20 ülkeleri tarafından hazırlanmıştır. Bu gruptaki ülkeler; Arjantin, Avustralya, Belçika, Brezilya, Kanada, Çin, Fransa, Almanya, Hong Kong, Hindistan, Endonezya, İtalya, Japonya, Kore, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Rusya, Suudi Arabistan, Singapur, Güney Afrika, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve ABD’dir (BIS, 2010b: 4).

Basel III reformlarının amacı, gelecek krizlerin olasılığını ve şiddetini azaltmaktır. Basel III’e geçiş sürecinin, daha güçlü yasal özkaynağı, likiditeyi ve yoğun denetimi

gerektirmesinden dolayı maliyetli olacağı beklenmektedir. Ancak sağlayacağı faydaların maliyetlerinden daha yüksek olacağı düşünülmektedir (Walter, 2011: 2). 2019'a kadar kademeli bir şekilde geçilmesi öngörülen Basel III'ün içerdiği değişiklikler aşağıdaki gibi özetlenebilir (Gup, 2011: 198; BDDK, 2010b: 5-6; Hasan, 2014: 9-10)

a) Sermaye ile ilgili:

1. Basel II'de yer alan sermayenin kapsamı değiştirilmiş, katkı sermayenin ana sermayeyi geçemeyeceği hükmü ve üçüncü kuşak sermaye uygulaması kaldırılmıştır.
2. Ana sermaye içinde zarar karşılama potansiyeli yüksek olan unsurlar çekirdek sermaye olarak nitelendirilmiş ve ödenmiş sermaye, dağıtılmamış kârlar, diğer kapsamlı gelir tablosu kalemleri bu kapsama alınmıştır.
3. Minimum çekirdek sermaye yeterlilik oranı, %2'den %4,5'a yükseltilmiştir,
4. Ana sermaye yeterlilik oranı %4'ten %6'ya yükseltilmiştir.
5. Minimum toplam sermaye yeterlilik oranı %8 olarak devam edecektir.
6. Finansal sıkıntı durumlarında oluşabilecek kayıpları tolere edebilmesi için sermaye koruma tamponu adlı yeni bir kavram getirilmiştir. Çekirdek sermayeye ilave olarak %2,5'luk sermaye koruma tamponu oranı belirlenmiştir.
7. Konjonktürel durumu dikkate almamasıyla eleştirilen Basel II'nin bu eksikliğini gidermek için, ülkelerin ulusal durumlarına göre, çekirdek sermaye veya diğer tam zarar karşılama gücüne sahip sermaye kalemlerine %0'dan %2,5'a kadar eksiltme yapılacaktır. Buna döngüsel veya konjonktüre bağlı sermaye tamponu denmektedir. Döngüsel sermaye tamponunun ekonominin büyüme hızına göre artırılıp azaltılmasıyla, hızlı kredi büyümesinin önüne geçilmeye çalışılmaktadır (Gürel, Gürel ve Demir, 2012: 22).

b) Kaldıraç ile ilgili:

8. Basel III, kaldıraç oranının, birinci kuşak sermaye olan ana sermayenin, bankanın ortalama toplam varlıklarına bölümüyle hesaplanacağını ve bu oranın en fazla %3 olması gerektiğini belirtmiştir (Hasan, 2014: 9).

c) Likidite ile ilgili:

9. 1 Ocak 2015’de başlamak üzere likidite yeterlilik oranı uygulanmaya başlayacaktır.
10. 1 Ocak 2018’de gözden geçirilmiş net istikrarlı fonlama oranı, standart haline gelecektir.

Geçiş sürecinin maliyetli ve sıkıntılı olacağı bilindiğinden komite geçiş için aşamalı bir takvim belirlemiştir. Bu takvim Tablo 1.9’da gösterilmiştir (BIS, 2010b: 7):

Tablo 1.9. Basel III Uzlaşısına Uyum Takvimi

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	1 Ocak 2019 itibarıyla
Minimum Çekirdek Sermaye Yeterliliği Oranı	%3,5	%4	%4,5	%4,5	%4,5	%4,5	%4,5
Sermaye Koruma Tamponu				%0,625	%1,25	%1,875	%2,5
Minimum Çekirdek Sermaye ve Sermaye Koruma Tamponu Toplamı	%3,5	%4	%4,5	%5,125	%5,75	%6,375	%7
Çekirdek Sermayeden İndirilen Değerler		%20	%40	%60	%80	%100	%100
Minimum Ana Sermaye Yeterliliği Oranı	%4,5	%5,5	%6	%6	%6	%6	%6
Minimum Toplam Sermaye Yeterliliği Oranı	%8	%8	%8	%8	%8	%8	%8
Minimum Toplam Sermaye Yeterliliği Oranı ve Sermaye Koruma Tamponu Toplamı	%8	%8	%8	%8,625	%9,25	%9,875	%10,5
Ana Sermayeden ve Katkı Sermayeden İndirilen Değerler	2013 yılından başlamak üzere 10 yıllık süreçte aşamalı olarak azaltılacaktır.						

Basel III önceki Basel ilkelerine göre daha katı düzenleyici sermaye kuralları içermektedir. Kuralların amacı ekonomik sıkıntı durumunda varlıklarda (aktiflerde) meydana gelecek değer kayıplarını karşılaması için sermaye yapısını güçlendirmektir. Basel III'ü uygulama konusunda ülkeler değerlendirildiğinde, Kanada kuralları uygulamaya geçirme anlamında öncü ülkelerdendir. Avrupa Birliği (AB) ülkeleri arasında bazı endişeler olsa da, AB üyesi birçok ülke Basel III kriterlerini uygulamaya niyetlidir. Çin, uzlaşının gereklerini yerine getireceğini ifade etmiş, ABD ise kuralları uygulama konusunu ağırdan almaktadır (Keefe ve Pfleiderer, 2012: 426).

Basel III'ün Türkiye'deki uygulanma sürecine bakıldığında, Türk Bankacılık Sektörünün uyum sürecinde çok sıkıntı yaşamayacağı tahmin edilmektedir. 2001 krizi sırasında bankacılık sistemindeki yeniden yapılanma sayesinde sermaye kalemleri içinde

çekirdek sermayeyi oluşturan ödenmiş sermaye ve dağıtılmamış kârların daha fazla yer tuttuğu görülmektedir. Bu açıdan sermaye yeterlilik farkının Avrupa ve Amerika'daki bankalara göre daha düşük olması beklenmektedir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün sermaye yapısı değerlendirildiğinde, özkaynaklar içerisindeki sermaye benzeri kredilerin oranının düşük olduğu, buna karşılık ödenmiş sermaye, kâr yedekleri ve dağıtılmamış kârlar gibi çekirdek sermaye kalemlerinin daha yüksek oranda olduğu görülmektedir. Basel III uygulamalarında özkaynak hesaplamalarından çıkarılacak olan üçüncü kuşak sermaye kalemi, Türk Bankacılık Sektöründe zaten bulunmamaktadır. Böylece bu durum Türk bankacılık sektörünü mevcut şartlar altında etkilemeyecektir (Aslan Külahi ve diğ., 2013: 197). Türk Bankacılık Sektörünün özkaynak kalemlerinin detaylı dağılımı Tablo 1.10'da açık bir şekilde yer almaktadır:

Tablo 1.10. Türkiye'de Özkaynak Kalemleri Dağılımı

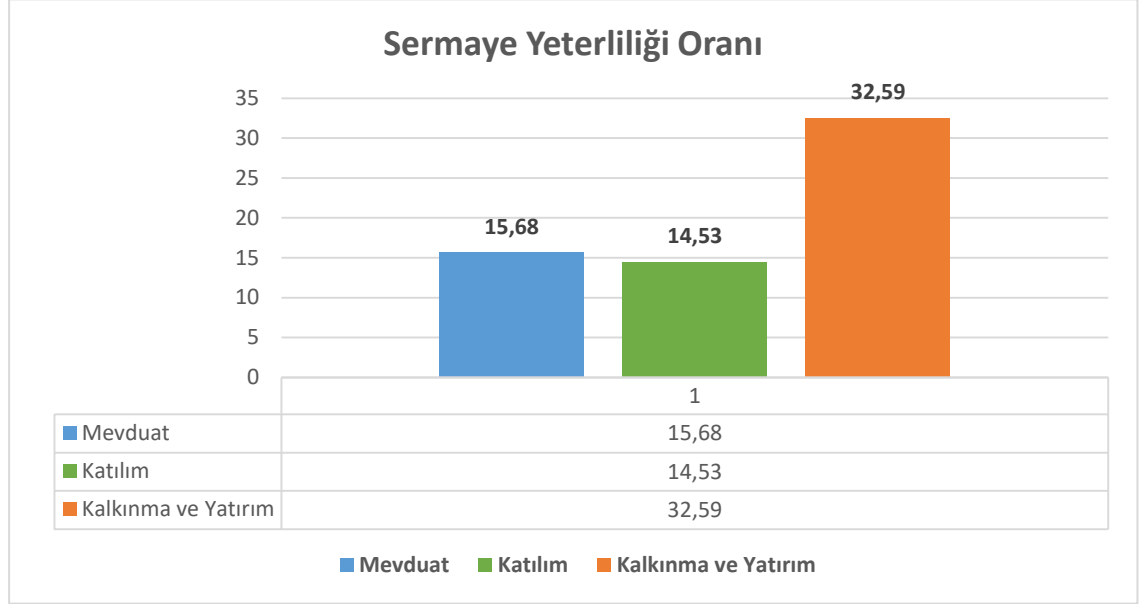
Özkaynak Kalemleri (Haziran 2010)	Tutar (Bin TL)	Oran
Ana Sermaye	113.055.045	%91,2
Ödenmiş Sermaye	46.297.649	%37,3
Yedek Akçeler	62.430.683	%50,4
Diğer	4.326.713	%3,5
Katkı Sermaye	12.320.900	%9,9
Üçüncü Kuşak Sermaye	0	%0,0
Sermayeden İndirilen Değerler (-)	1.392.234	%1,1
Toplam Özkaynak	123.983.711	%100,0

Kaynak: (BDDK, 2010b: 11)

Türkiye'nin %8 olarak belirlenen sermaye yeterlilik oranına ilave olarak, 2006 yılında asgari %12'lik hedef oran belirlenmesi, kriz sürecinde Türk bankalarının sermaye sıkıntısı çekmemesinde büyük rol oynamıştır. Alınan önlemler ve yapılan düzenlemeler sayesinde, küresel krizde Türkiye OECD ülkeleri arasında bankacılık sektörünün kamunun sermaye desteğine ihtiyaç duymadığı tek ülke olmuştur (BDDK, 2010b: 12).

Grafik 1.1. BDDK'nın 2014 yılı Aralık ayında açıkladığı temel göstergelere göre hazırlanmış olup, Türkiye'de banka türlerine göre sermaye yeterlilik oranlarını göstermektedir. Sermaye yeterliliği oranı sektör ortalaması %16,30 olup, bu oran

mevduat bankalarında %15,68; katılım bankalarında %14,53; kalkınma ve yatırım bankalarında ise %32,59 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 1.1. Türkiye’de Banka Türlerine Göre Sermaye Yeterliliği

1.4. TÜRKİYE’DE BANKA TÜRLERİ

Sürdürülebilir ekonomik büyümenin temelinde güçlü ve esnek bir bankacılık yapısı vardır. Çünkü bankalar tasarruf sahipleri ve yatırımcılar arasında köprü konumundadır ve kredi transfer sisteminin merkezinde yer alır. Ayrıca bankalar, hem ulusal hem uluslararası işlemlerinde, tüketicilere, küçük ve orta büyüklükteki işletmelere, büyük holdinglere ve hükümetlere çok önemli hizmetlerde bulunur (BIS, 2010a: 1).

Zaman içinde bankaların farklı hizmetler veren ve farklı misyonları bulunan türleri ortaya çıkmıştır. Faaliyetlerine göre temel banka türleri ve görevleri aşağıdaki gibi özetlenebilir.

1.4.1. Merkez Bankası

Merkez Bankaları devlet tarafından ayrıcalığı bulunan, para basma (emisyon) yetkisine sahip tek banka türüdür. Bazı durumlarda Hazine kâğıt para basma görevini yerine getirir de bu görev temelde Merkez Bankalarına aittir (Rothbard, 2008: 125). Merkez Bankaları’nın yürüttüğü temel görevler; ülke ekonomisinin ihtiyacına göre

banknot çıkarmak, devletin haznedarlığı görevini yapmak, mali ve iktisadi konularda devletin danışmanlığını yapmak, ticaret bankalarına ait para rezervlerini muhafaza etmek, bankalar için takas, tasfiye ve hesaplar arası nakil merkezi işlevi görmek, reeskont yapmak ve krediyi tanzim etmek şeklinde sıralanabilir (Küçükkocaoğlu, t.y., s. 4).

Dünya’da kurulan ilk Merkez Bankası bazı iktisatçılara göre, 1668 yılında kurulan İsveç Devlet Bankası’dır. Bu banka, ticari senetlerini iskonto ettirenlere, madeni para yerine kendi çıkardığı banknotları veren ilk bankadır. Bu bankayı 1694’de Londra’da kurulan İngiltere Bankası (Bank of England) izlemiştir. İngiltere Bankası ilk emisyon bankası olarak kabul edilebilir (Parasız, 2000: 249). Türkiye’de ise Merkez Bankası, 11 Haziran 1930 tarihinde Anonim Şirket (A.Ş.) statüsünde kurulmuş ve 3 Ekim 1931 tarihinde resmen faaliyete başlamıştır (www.tcmb.gov.tr).

TCMB’nin temel görevleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Küçükkocaoğlu, t.y., s. 8):

- Hükümetle birlikte Türk Lirasının değerini korumak için gerekli tedbirleri almak, döviz ve efektif alım satımı yapmak ve kur rejimini belirlemek,
- Piyasalardaki likidite düzeyinin kontrol edilebilmesini sağlamak amacıyla açık piyasa işlemleri yoluyla menkul kıymet alım satımı yapmak,
- Mali piyasaların istikrarını gözetmek ve piyasaları izlemek,
- Zorunlu karşılıklar ve umumi disponibilite ile ilgili usul ve esasları belirlemek,
- Altın ve döviz rezervlerini yönetmek,
- Reeskont ve avans işlemleri yapmak,
- Finansal sistemde istikrarı sağlamak amacıyla para ve döviz piyasalarıyla ilgili düzenleyici tedbirler almak,
- Ülkenin altın ve döviz rezervlerini ve Türk Lirası’nın hacim ve tedavülünü düzenlemek,
- Tasarruf sahiplerinin vade tercihlerine doğrudan müdahale etmemek suretiyle, bankalar ve katılım bankalarının vadelerini belirlemek.

1.4.2. Yatırım Bankaları

İsmi banka olarak geçse de, yatırım bankaları mevduat toplayıp bunları kredi olarak kullandıran sıradan bankalardan değildir. Yatırım bankaları, kurumların menkul kıymet ihraçlarına yardımcı olan bir nevi aracı kuruluşlardır. Anonim Şirketlere ne tür menkul

kıymet ihraç edeceği konusunda tavsiyelerde bulunur ve bu menkul kıymetleri önceden belirlenmiş bir fiyattan kendisi almak suretiyle bunların piyasada satışını gerçekleştirir (Mishkin, 2013: 87).

Mevduat toplama yetkisi bulunmayan yatırım bankaları, tahvil ihraç etmek veya kredi kullanmak suretiyle kaynak toplarlar. Topladıkları bu kaynakları kendi nam ve hesaplarına menkul kıymet almak veya firmalara orta ve uzun vadeli yatırım ve proje kredisi sağlamak üzere kullanırlar. Yatırım bankaları, yatırım yaptıkları menkul kıymetleri daha sonra halka sattıkları için literatürde menkul kıymet taciri olarak da adlandırılırlar (Akbulak, Kavaklı ve Tokmak, 2004: 82). Yatırım bankalarının en önemli fonksiyonunun, hisse senedi ve tahvil şeklinde menkul kıymet çıkararak kaynak ihtiyacını ve yatırımlarının finansman gereksinimini karşılamak isteyen işletmeler ile tasarruflarını bu menkul kıymetlere yatırmak isteyen gerçek ve tüzel kişiler arasında aracılık yapmak olduğu söylenebilir. Dolayısıyla yatırım bankaları ekonomideki kaynakların, bu kaynakları en verimli ve etkin şekilde kullanacak olan kesime akışını sağlar (Ünal, 1996: 25).

1.4.3. Kalkınma Bankaları

Kalkınma bankaları genellikle gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösteren, iç ve dış kaynaklardan sağlanan özel fonların uzun vadeli yatırımlara akışını sağlayan ve yatırımcılara gerekli teknik yardımlarda bulunan bankalardır. Bu bankalar kaynaklarını uluslararası kalkınma kuruluşlarından, yerli ve yabancı bankalardan ve devlet fonlarından sağlamaktadır (Aydın, 2006: 61-62).

Yatırım bankaları gibi kalkınma bankalarının da mevduat kabulüne yetkisi yoktur. Gelişmekte olan ülkelerde, yatırım sermayesi eksikliğini gidermek ve kalkınmada öncelikli bölgeler için finansman sağlamak amacıyla kurulmaktadır. Kaynaklarını hükümetlerden, uluslararası kurumlardan veya tahvil ihracından elde ederler (Akbulak ve diğ., 2004: 82-83).

Kalkınma bankacılığı finansal sektördeki diğer kurumların büyümesine ayak uyduramamış ve ufak bir segment olarak kalmıştır. Kalkınma bankaları daha büyük ve etkin olmaları için gerekli kaynaklara erişememektedir. Dolayısıyla başta kaynak

yetersizliği ve bankanın Türk ekonomisine hizmet edecek kapsamlı bir araç olarak görölmemesi sebebiyle pek etkin bir konumda bulunmamaktadırlar (Yölek, 2014).

1.4.4. Ticari Bankalar

Finansal sistemde fon fazlasına sahip bireylerden mevduat toplayarak fon ihtiyacı olan bireylere transfer etmek gibi temel banka fonksiyonları, esasında ticari bankaların tanımında kullanılmaktadır. Çünkü ticari bankaların temel görevi fon akışına aracılık etmek suretiyle bundan kâr elde etmektir. Ayrıca ticari bankalar, tüm bankalar içerisinde en sık karşılaşılan banka türüdür.

Finansal araçlar olarak ticari bankaların temel görevi, tasarruf sahipleri ile hane halkı veya firmalar gibi nihai tüketiciler arasındaki parasal akışa aracılık etmektir. Bunun yanı sıra, mevduat güvenliği sağlamak, çek imkânı, para transferi, hesapta bulunandan fazla miktarda para çekme, temsilcilik faaliyetleri gibi sayısız hizmetleri mevcuttur (Siddiqi, 1994: 67).

Ticari bankaların temel amacı kâr elde etmektir ve en önemli gelir kaynakları vermiş oldukları kredilerden elde ettikleri faiz gelirleridir. Banka kârını maksimize etmek için, kredi faiz oranlarını en yüksek düzeyde tutmak isterken, mevduatlara ödeyeceği faiz oranlarını ise en düşük düzeyde tutmak ister. Ancak bu durumda mevduat sahipleri daha yüksek faiz verecek bankalara, kredi kullanacak bireyler ise daha düşük faiz oranıyla kredi kullanabilecekleri bankalara yönelecektir. Ayrıca banka, topladığı mevduata verdiği faiz oranını ne kadar yüksek tutarsa, o kadar fazla mevduat toplayabilecek ve o kadar fazla kredi kullanılabilecektir. Ancak bu durum da mevduat maliyetini artıracaktır. Sonuç olarak ticari bankalar kendisi için en uygun şartlarda mevduat toplayarak ve kredi kullanarak kârını maksimize etmeye çalışır (Parasız, 2000: 136-137).

Ticari bankaların fonksiyonları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Machiraju, 2008: 48-49):

- Nakit parayı mevduata, mevduatı nakit paraya çevirerek işlem yapmak,
- Bireyler ve şirketler arasında para akışına aracılık etmek,
- Mevduatları kambiyo senedi, devlet tahvili ve benzeri birçok ticari ve finansal araca çevirmek,
- Mevduatların güvenliğini sağlamak.

1.4.5. Katılım Bankaları

Dini hassasiyetleri sebebiyle birikimlerini yastık altında tutan fon sahiplerinin birikimlerini finansal sisteme kazandırmak amacıyla kurulan bankalardır. Katılım bankalarının geleneksel faizli (konvansiyonel) bankalardan farklı prensipleri ve uygulamaları mevcuttur. Çalışmanın ikinci bölümünde katılım bankaları geniş bir biçimde ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ BANKACILIK

2.1. KATILIM BANKACILIĞI (İSLAMİ BANKACILIK) NEDİR?

Genellikle İslami Banka veya Faizsiz Banka olarak adlandırılan Katılım Bankaları, çalışma koşullarında ve belirlenecek amaçlarda Kurani prensiplere riayet ederek faaliyet gösteren bankalardır. Dolayısıyla herhangi bir dini gerekliliği gözetmeyen konvansiyonel bankalardan farklılık gösterirler. İslami bankalar ticari işlemleri dini kurallara göre düzenleyerek uygular. İslam’da faizin haram olması sebebiyle İslami bankaların uygulamalarında faiz alma ve verme yasaklanmıştır. Bu durum İslami bankaları konvansiyonel bankalardan ayıran temel unsurdur (Kettell, 2011a: 31-32). Çalışmamda katılım bankaları yerine zaman zaman İslami banka veya faizsiz banka terimleri de kullanılacaktır. Nitekim her üçü de aynı sistemi ifade etmektedir.

İslam Konferans Örgütü’nün Genel Sekreterliğinin de kabul ettiği, İslami Bankacılığın genel tanımı şu şekildedir: “İslami banka; tüm uygulama, kural ve kaidelerini İslami şeriat kurallarına göre belirleyen ve bütün işlemlerinde faiz almayı ve ödemeyi yasaklayan bir finansal kurumdur” (Billah, M. K. Hassan & M. K. Lewis 2007: 401).

Iqbal ve Molyneux (2005, s. 27)’ye göre, bir İslami bankanın çalışma şekli şu şekilde özetlenmiştir: “İslami banka, faizle borç alma ve borç verme işlemi dışında uygulamada bilinen tüm banka faaliyetlerini gerçekleştiren bir bankadır. Pasif kısmında mudaraba ve vekâlet sözleşmeleri ile elde ettiği fonları ve vadesiz mevduatları tutarken, aktif kısmında Şer’i kurallara göre borç yaratma ve kâr-zarar paylaşımı çerçevesinde bu fonları değerlendirir. Vadeli mevduat sahipleri için yatırım danışmanlığı görevi görür. İslami banka, kazancını mevduat miktarı ve vadeleri nispetinde mevduat sahipleri ile paylaşır.”

İslami bankalar ile konvansiyonel bankaların göze çarpan en büyük farkı faiz olarak bilinmektedir. Bankacılık sistemi ve genel ekonomik sistem düşünüldüğünde, faiz çok temel bir uygulama olduğu için faizin sistem dışı bırakılması oldukça zordur. Ancak sadece faizin sistem dışı bırakılması dahi bir bankanın İslami banka olması için yeterli

değildir. Bir ekonominin İslam ekonomisi, bir finansal kurumun İslami finans kurumu olması için faizi kaldırmanın yanında, sosyal adalet, eşitlik, doğruluk ve dürüstlük gibi temel İslami prensipler baz alınarak bir sistem oluşturmak gerekir (Ali, J. R. Presley 1988: 3).

Teoride, İslami finans konvansiyonel finanstan önemli ölçüde farklılıklar göstermektedir. Şeriatı dayalı finans, faiz uygulamayı, spekülasyonu, yasadışı faaliyetlere finansman sağlamayı yasaklamıştır. Temel olarak şeriatı dayalı finans, kâr zarar ortaklığına, dolayısıyla risk paylaşımına dayalı, aktif ve pasif tarafında gerçekleşen tüm işlemlerde, somut bir varlığa dayalı gerçek bir ekonomik işlemi gerektiren sistemdir. Bu durum İslami bankalar ve konvansiyonel bankalar arasındaki faaliyet yapısı ve fonlama farklılıklarını oluşturur (Beck, Demirci-Kunt ve Merrouche, 2013: 433). Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde İslami Bankacılığın gerekli kıldığı tüm prensipler detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

İslam hukukunun, finansal işlemlerde özellikle yasakladığı temel uygulamalar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Sangmi ve Khaki, 2012: 3):

- Para üzerinden önceden belirlenmiş miktarda gelir elde etmek: Günümüzde faiz olarak adlandırılmaktadır.
- Sözleşmelerde belirsizlik: Varlığı ve nitelikleri kesin olarak sözleşmede belirtilmeyen ürünler üzerinde işlem yapmak İslam hukukunun yasakladığı konulardandır.
- Kumar: Gelecekteki değerleri üzerinden ürünler üzerinde spekülasyon işlem yapmak olarak açıklanabilir. Opsiyon, future gibi türev işlemler bu kategoriye girmektedir.
- Haram malların finanslanması: İslam'da haram olan domuz, alkol, kumar, uyuşturucu gibi maddeler üzerinden ticaret yapmak ve yaptırmak.

2.2. DÜNYA'DA İSLAMİ BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

1800'lerde batıda kapitalist iktisat biliminin doğuşunun ardından, 1900'lerde İslam dünyasında İslam iktisadıyla ilgili çalışmalar başlamıştır. Tam manasıyla İslam ekonomisinin ortaya çıkması, 1945 sonrasına tekabül eder. Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla Müslüman Hint aydınlar yeni sistem kurulurken İslam'dan nasıl

yararlanabileceklerini araştırmışlardır. Bunun sebebi, halkın içinde Müslüman nüfusun da olması ve bu nüfusun talepleri doğrultusunda İslam'dan faydalanmaları gereğidir. Daha sonra bu bilim adamları Hindistan'ın ve Pakistan'ın bağımsızlığından sonra dünyanın çeşitli yerlerine dağılmışlar ve araştırmalarını sürdürmüşlerdir (Tabakoğlu,A. Erdoğan 2014).

Katılım bankacılığının doğuşunda temel etkenlerden birisi, dini inançları sebebiyle normal faizli bankalarla çalışmak istemeyen halkın İslami esaslara göre çalışan bankalara olan talebidir. Diğer taraftan özellikle petrol fiyatlarının hızlı artışıyla birlikte körfezde oluşan yüklü miktardaki petro-dolarların batıdaki bankalarda tutulmasındansa, kendi bölgelerinde İslami esaslara dayalı bankalarda tutulması fikri gelişmiştir. Ayrıca dini inançlarından ötürü mevcut faizli bankalarla çalışmak istemeyen ve parasını yastık altında tutan kişilerin parasını finansal sisteme kazandırma arzusu mevcuttur. Bu sebeple onların da hassasiyetini gözeterek yeni bir sistem oluşturulmuş, yastık altındaki paraların ekonomiye kazandırılması hedeflenmiştir (O. N. Yılmaz, 2010: 9).

Modern İslami bankacılığın temelleri, 1940'lı yılların ortalarında tartışılmaya başlanmıştır. Ancak kapsamlı şekilde faizsiz bankaların ortaya çıkmaları 1960'lı yılların sonunu bulmuştur (Billah,M. K. Hassan & M. K. Lewis 2007: 401). İslami bankacılığın ilk denemesi 1963'de Ahmed El Neccar'ın öncülüğünde Mısır'ın Mit Ghamr şehrinde görülmüştür. Tasarruf bankası niteliğinde olan bu bankanın faaliyeti 1967 yılında sona ermiş ve faizli sistemle çalışan "Mısır Ulusal Bankası" tarafından devralınmıştır (Kettell, 2011b: 24; El Tiby, 2011: 4)

Faizsiz olarak ve banka ismiyle faaliyete geçen ilk kurum, 1971'de yine Mısır'da kurulan Nasser Social Bank'tır. Her ne kadar bankanın temel amacı öğrencilere burs vermek, fakir insanlara yardım etmek ve kâr paylaşımı temelinde küçük projelere kredi sağlamak gibi sosyal nitelikli olsa da, Müslüman iş adamlarına fikir verme açısından önem arz etmektedir. Bu oluşumdan esinlenen bir grup iş adamı, 1975 yılında Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) Dubai şehrinde Dubai İslam Bankası'nı kurmuştur. Modern anlamda kurulan ilk İslami banka olan Dubai İslam Bankası; %20 oranında BAE, %10 oranında Kuveyt hükümetlerinden kamusal sermaye desteği sağlayarak özel banka statüsünde kurulmuştur. (Iqbal ve Molyneux, 2005: 37)

20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan İslami finans kurumları son otuz yılda büyük ilerleme kaydetmiştir. İslami finansın önem kazanmasıyla 1973 Aralık ayında İslam Kalkınma Bankası (İKB) kurulmuştur (D. Yılmaz, 2009: 1). 1960'lerden beri İslami bankacılık sistemi üzerinde çalışılmış olmasına rağmen İKB kurulana kadar çalışmalar genel olarak teoride kalmıştır. Uluslararası bir finansal kurum olan İKB, üye ülkeler arasında ekonomik işbirliği ve sosyal gelişmeyi teşvik etmek ve güçlendirmek amacıyla kurulmuştur. İKB'nin kuruluşunun ardından başta Orta Doğu olmak üzere tüm dünyada birçok İslami banka kurulmaya başlamıştır ve böylece İslami bankalar konvansiyonel bankaların dinamik bir alternatifi haline gelmişlerdir (Okumuş, 2005: 52). İKB'nin, Şubat 2015 itibarıyla 56 üye ülkesi bulunmaktadır (www.isdb.org).

Türk hükümeti 1975 yılında İKB'nin kuruluşunda kurucu üye olarak yer almıştır. 1984 yılında sermaye payını artıran Türkiye, kuruluşun en büyük ortaklarından biri haline gelmiş ve İKB yönetim kurulu'nda sürekli üye bulundurma hakkına sahip olmuştur. Böylece Türkiye, dünyanın önde gelen finansal kuruluşlarından biri olan İslam Kalkınma Bankası bünyesindeki etkinliğini artırmıştır (Bulut ve Er, A. Yabanlı 2009: 17).

1975-1990 dönemi, İslami finans sektörünün gelişim tarihinde en önemli dönemdir. Bu dönemde, İslami kurumlar saygınlık ve güven kazanmış, İslami bankaların sunduğu ürün ve hizmetler başarılı sonuçlar vermiştir. Ayrıca Pakistan, İran ve Sudan tüm ekonomiden aşamalı bir şekilde faizi kaldıracaklarını ve bankacılık sisteminin tamamen faizsiz olacağını ifade etmiştir. Pakistan 1979 Şubat ayında 3 yıl içinde faizsiz finansal sisteme geçeceğini belirtirken, İran, 1983 Ağustos ayında uygulamaya geçmiş, Sudan ise 1984 yılında bu konuda çalışmalarına başlamıştır. Yine bu dönemde birçok uluslararası banka, bünyelerinde İslami finansal ürünler sunmaya başlamış, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar, İslami finans ve bankacılığın önemini fark ederek, konu üzerinde yayınlar yapmaya başlamışlardır (Iqbal ve Molyneux, 2005: 37,38).

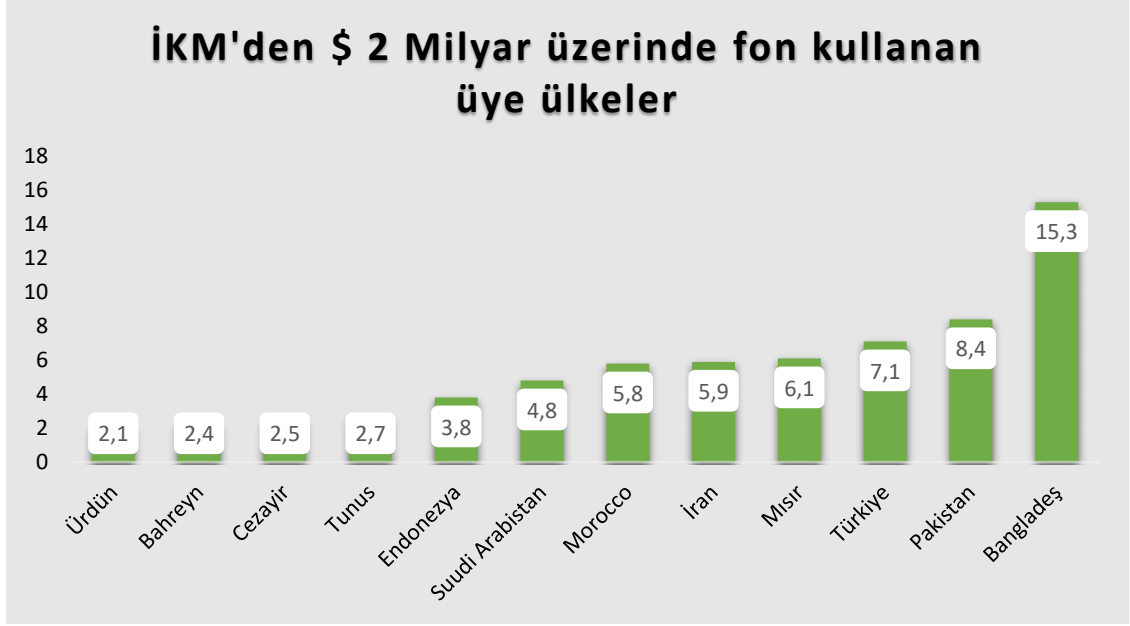
Günümüzde, dünya genelinde yaklaşık 70 ülkede toplam 300 civarında İslami finansal kurum bulunmaktadır. Bu kurumların toplam yatırımları \$ 500 milyar - \$ 800 milyar arasındadır ve piyasa değerleri \$ 4 trilyon'a ulaşmıştır (Gull ve diğ., 2013: 41). Uluslararası alanda, katılım bankacılığı ürünlerinin büyüklük ve çeşitliliğinde ciddi artışlar gözlenmektedir. İslami tahvil anlamına gelen "sukuk", İslami sigorta anlamına gelen "tekaful", risk fonları, varlık ve refah yönetimi, risk ve likidite yönetimi,

gayrimenkul ve kurumsal finansman alanlarında önemli gelişmeler söz konusudur (Polat,A. Yabanlı 2009: 85).

1980’li yılların başında Pakistan, Sudan ve İran’da bulunan tüm banka ve finansal kurumlar İslami bankacılık prensiplerini kabul etmiştir. Malezya, Türkiye, Bangladeş, Mısır, Endonezya, Ürdün gibi diğer ülkeler ise hem faizsiz bankaları hem de konvansiyonel bankaları sistemlerinde bulundurmaktadırlar (Okumuş, 2005: 52). İslam ülkelerinin yanı sıra 2004 Ağustos ayında İngiltere’de kurulan “The Islamic Bank of Britain” Müslüman olmayan bir ülkede kurulan ilk İslami bankadır. Bunun yanında HSBC, University Bank in Ann Arbor ve Chicago’da bulunan Devon Bank da Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) İslami Bankacılık hizmeti veren kurumlardır (Chong ve Liu, 2009: 126)

İslami bankalar hem Müslüman hem de Müslüman olmayan ülkelerde gerek yapı gerek sayı açısından büyüme kaydetmiştir. Müslümanlara ve İslami kurallara özel olarak yapılandırılmalarına rağmen, şaşırtıcı bir şekilde %40’ı Müslüman olmayan müşterilerden oluşan İslami bankalar bulunmaktadır (Ariff, 2014: 733).

İKB’den üye ülkelere yapılan net kaynak aktarımları 2000 yılında \$ 25,4 milyar iken 2012 yılında \$ 91,3 milyar’a, 2013 yılında ise \$ 97,8 milyar’a yükselmiştir. 2012’de en fazla kaynak aktarımı yapılan ülke \$ 17 milyar ile Türkiye iken, 2013’de \$ 2 milyar üzerinde kaynak aktarımı yapılan ülkeler Grafik 2.1.’de gösterilmiştir (ISDB, 2014: XVI, XVII):

Kaynak: ISDB 2014

Grafik 2.1. İKM'den En Fazla Kaynak Kullanan Ülkeler

Grafik 2.1'de de görüldüğü gibi 2013 yılında İKM'nin fon kullandırıcılarından en fazla yararlanan üç ülke Bangladeş, Pakistan ve Türkiye olmuştur. Bu durum Türkiye'nin İslami Kalkınma Bankası'ndan büyük ölçüde faydalandığını göstermektedir.

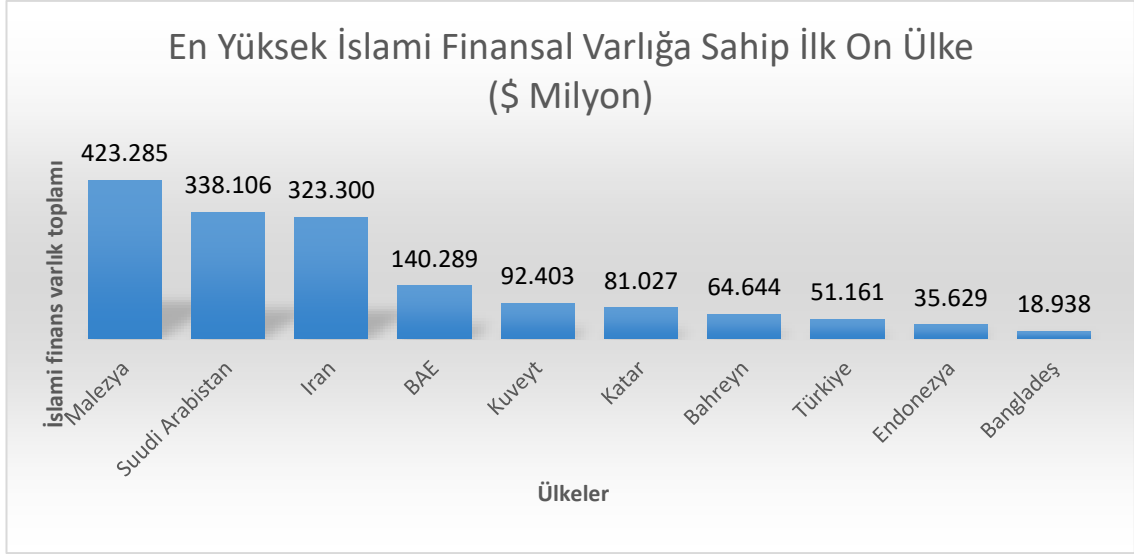
2013 yılı sonu itibarıyla global İslami finansal varlıkların toplam değeri 1,658 trilyon dolardır. Bunun %73'lük en büyük kısmını \$ 1,2 trilyon ile İslami banka aktifleri oluşturmaktadır. \$ 279 milyarını İslami tahvil anlamına gelen sukuk, \$ 85 milyarını ise diğer İslami finansal kurum varlıkları oluşturmaktadır. Varlıkların \$ 1,08 trilyonluk, %65'lik kısmı üç ülkede yoğunlaşmıştır. Bunlar, Malezya, Suudi Arabistan ve İran'dır. 2014 yılı İslami Finans Gelişim Raporu'na göre, sayı olarak en fazla İslami finansal kuruma sahip olan ülkeler Grafik 2.2.'de, İslami finansal varlık büyüklüğüne göre dünyadaki ilk on ülke ise Grafik 2.3.'te gösterilmiştir ("Islamic Finance Development Report," 2014: 29-33).

Ülkeler	İslami Finansal Kurum Sayısı
S. Arabistan	99
Kuveyt	92
Endonezya	78
Malezya	76
BAE	73
Bahreyn	57
Pakistan	54
İran	54
Sudan	44
Bangladeş	38
Katar	38
Etiyopya	26
İngiltere	18
Irak	13
Sri Lanka	13
Ürdün	12
Amerika	12
Umman	11
Kanada	10
Kenya	10
Yemen	10
Afganistan	9
Hindistan	9
Moritanya	8
Singapur	8
G. Afrika	8
Lübnan	7
Avustralya	6
Suriye	6
Tunus	6
Tayland	5
Türkiye	4

Kaynak: İslamic Finance Development Report 2014

Grafik 2.2. En Fazla İslami Finansal Kurum Bulunan Ülkeler

Grafik 2.2 incelendiğinde en fazla İslami finansal kuruma sahip ülkelerin sırasıyla Suudi Arabistan (99), Kuveyt (92), Endonezya (78) ve Malezya (76) olduğu görülmektedir. Ayrıca İslami finans kurumları bahsedildiği gibi sadece Müslüman ülkelerde değil, Amerika, İngiltere, Kanada gibi Müslüman olmayan ülkelerde de bulunmaktadır ve sayı olarak, Türkiye'den daha fazladır. Genel manada karşılaştırma yapıldığında, İslami finans kurumu olarak sadece 4 katılım bankasına sahip olan Türkiye'de bu sayının diğer ülkelere oranla oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Kaynak: İslamic Finance Development Report 2014

Grafik 2.3. En Yüksek Finansal Varlığa Sahip Ülkeler

Grafik 2.3'te belirtildiği üzere dünya genelinde İslami Finans varlık toplamı özellikle üç ülkede yoğunlaşmıştır. \$ 423.285 milyon ile Malezya, \$ 338.106 milyon ile Suudi Arabistan ve \$ 323.300 milyon ile İran sektördeki öncü ülkeleri oluşturmaktadır. Bu ülkeleri sırasıyla, BAE, Kuveyt, Katar, Bahreyn, Türkiye, Endonezya ve Bangladeş takip etmektedir. Sadece 4 İslami finansal kuruma sahip olan Türkiye, \$ 51.161 milyonluk aktif büyüklüğü ile en yüksek aktife sahip 8. ülke konumundadır. Dolayısıyla aktif büyüklüğü açısından dünyadaki İslami finansal kuruma sahip ülkeler sıralamasında kayda değer bir öneme sahiptir. Bu da Türkiye'nin İslami finans açısından önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir.

İslami bankacılık hali hazırda 75 civarı ülkede faaliyet göstermektedir. Sadece İslam ülkelerinde değil, Batı merkezli finansal kurumlarda da faizsiz finansal kurum hizmetleri verilmektedir. Birçok çok uluslu banka, kendi bünyesinde genellikle "İslami pencere" olarak bilinen ayrı bir birim oluşturmuştur. Bu piyasadaki en aktif bankalar; Citibank, JP Morgan/Chase, Goldman Sachs, American Express, Bank of America, HSBC, Barclays Capital, ABN Amro, BNP Paribas, Societe Generale, Royal Bank of Canada, Germany's Commerzbank and Deutsche Bank, Japan's Nomura Securities olarak sayılabilir (Okumuş, 2005: 52).

2014-2015 Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu (World Islamic Banking Competitiveness Report)'na göre 2009 – 2013 yılları arasında İslami bankacılık sektörü

birçok ülkede yaygınlaşmış ve gelişme göstermiştir. Örneğin, Suudi Arabistan %48,9, Kuveyt %44,6, Bahreyn %27,7, Endonezya %43,5, Türkiye %18,7, Pakistan ise %22 oranında büyüme kaydetmişlerdir. Ortalama olarak 2009-2013 yılları arasında çekirdek piyasada İslami bankacılık, konvansiyonel bankacılığa oranla 1,9 kat daha fazla büyüme kaydetmiştir (Ernst&Young, 2014: 14-15).

İslami Finans Sektörünün kronolojik olarak gelişim evreleri, sunduğu ürün ve hizmetler ve etkili olduğu bölgeler Tablo 2.1’de verilmiştir (IOSCO, 2004: 16):

Tablo 2.1. İslami Finansal Hizmet Sektörünün Gelişim Evreleri

1970’ler	1980’ler	1990’lar	2000’li yıllar
Kurumlar: • Ticari İslami Bankalar	Kurumlar: • Ticari İslami Bankalar • Tekaful • İslami Yatırım Kurumları	Kurumlar: • Ticari İslami Bankalar • Tekaful • İslami Yatırım Kurumları • Varlık Yönetim Şirketleri • Brokerlar ve dealerlar	Kurumlar: • Ticari İslami Bankalar • Tekaful • İslami Yatırım Kurumları • İslami Yatırım Bankaları • Varlık Yönetim Şirketleri • E-Ticaret • Brokerlar ve dealerlar
Ürünler: • Ticari İslami Bankacılık Ürünleri	Ürünler: • Ticari İslami Bankacılık Ürünleri • Tekaful	Ürünler: • Ticari İslami Bankacılık Ürünleri • Tekaful • Yatırım Fonları ve Menkul kıymetler fonu • İslami tahviller • Şeriata uygun hisse senetleri • İslami borsa acentesi	Ürünler: • Ticari İslami Bankacılık Ürünleri • Tekaful • Yatırım Fonları ve Menkul kıymetler fonu • İslami tahviller • Şeriata uygun hisse senedi • İslami borsa acentesi
Etkin Olduğu Bölge • Orta Doğu ve Körfez Ülkeleri	Etkin Olduğu Bölge: • Orta Doğu ve Körfez Ülkeleri • Asya-Pasifik Ülkeleri	Etkin Olduğu Bölge: • Orta Doğu ve Körfez Ülkeleri • Asya-Pasifik Ülkeleri	Etkin Olduğu Bölge: • Orta Doğu ve Körfez Ülkeleri • Asya-Pasifik Ülkeleri • Avrupa/Amerika • Global Denizaşırı Piyasa

Tablo 2.1 incelendiğinde 1970’lerde sadece ticari İslami bankacılıkla başlayan sektöre 1980’lerde tekaful ve yatırım bankacılığının katıldığı görülmektedir. 1990’larda varlık yönetim şirketleri ve broker ve dealerların katıldığı sektöre son olarak 2000’li yıllarda E-ticaret giriş yapmıştır. Sektörün etkin olduğu bölgeler incelendiğinde ise 1970’lerde sadece Ortadoğu ve Körfez ülkelerinde etkin olduğu, 1980 ve 1990’larda Asya Pasifik ülkelerine yayıldığı ve son olarak 2000’li yıllarda Avrupa ve Amerika’ya kadar genişlediği görülmektedir.

Tablo 2.2’de hangi İslami finans işlemlerinin hangi ülkelerde aktif olduğu gösterilmiştir (IOSCO, 2004: 49):

Tablo 2.2. İslami Finansal Faaliyetler

İslami Finansal Faaliyet Türü	Uygulandığı Ülkeler
İslami Bankacılık, Tekaful ve İslami Sermaye Piyasası	Bahreyn, Bangladeş, Dubai, Endonezya, Ürdün, Malezya, Pakistan, Katar, Singapur, Sri Lanka, Sudan, İngiltere, Amerika
İslami Bankacılık ve Tekaful	Avustralya, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Nijerya
İslami Bankacılık ve İslami Sermaye Piyasası	Güney Afrika
İslami Sermaye Piyasası ve Tekaful	-
Sadece İslami Bankacılık	Bosna, Kore, Tayland, Türkiye
Sadece Tekaful	-
Sadece İslami Sermaye Piyasası	Kanada ve Hindistan

Kaynak: IOSCO, 2004 (sf. 49)

Tablo 2.2’de görüldüğü üzere, finansal işlem türü olarak bankacılık, tekaful ve sermaye piyasası ile bunların değişik kombinasyonları alınarak, uygulandığı ülkeler

gösterilmiştir. İslami sigorta sistemi anlamına gelen tekaful, ileride detaylı olarak açıklanacaktır. Türkiye, İslami finansal enstrümanlar içerisinde sadece bankacılığın aktif olduğu ülkelerdendir. Türkiye'nin tekaful konusunda da büyük bir potansiyele sahip olduğu, sadece yasal altyapının oluşturulması gerektiği vurgulanmaktadır.

2.3. TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de toplumun bir bölümü faizli sistemle çalışan bankalara sıcak bakmamakta ve faiz esasına göre çalışan bankalardan uzak durmaktadır. Bu da fonların ekonomiye kazandırılmasını engellemekte, gerek yatırım ve tasarruf sahipleri için, gerekse ekonomi için kayba yol açmaktadır (Aras ve Öztürk, 2011: 168). Bu etken göz önüne alınarak Türkiye'de de bu atıl fonları ekonomiye kazandıracak İslami esaslara göre çalışan bankalar ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de katılım bankası olarak adlandırılan bu bankaların ortaya çıkışındaki temel amaçlar aşağıdaki gibidir (Aras ve Öztürk, 2011: 170):

- Ülkede faiz endişesinden dolayı konvansiyonel bankalarla işlem yapmak istemeyen tasarruf sahiplerinin atıl fonlarını ekonomiye kazandırmak,
- Türkiye'nin İslam ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek,
- Petrol zengini olan İslam ülkelerinden ülkeye fon girişi sağlamak.

Yukarıda zikredilen ekonomik ve politik amaçların yanı sıra, ülkenin Müslüman yoğun nüfusa sahip olması ve dini hassasiyetleri olan insanların ihtiyaçlarının karşılanması gereği de katılım bankalarının ortaya çıkışındaki temel faktörlerden biridir.

Türkiye'de İslami Bankacılığın, 1983 Kasım ayında, hükümetin kararıyla Özel Finans Kurumu (ÖFK) adı altında ve Merkez Bankası'na bağlı olarak uygulamaya geçmesi kabul edilmiştir. Karar 1984 Şubat ayında yürürlüğe girmiştir (Presley, 2012: 11). 1980'lerin başında Türkiye'de etkili olan neoliberalleşme sürecinin bu düzenlemenin yapılmasında katkısı olduğu söylenebilir. Neoliberalleşme sürecinde, Türkiye'de finansal sektör üzerindeki baskılar kaldırılmış ve İslami Finans, ÖFK adı altında sektöre giriş yapmıştır (Aysan, Dolgun ve Turhan, 2013: 99). ÖFK'ların sektöre girmesinde dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın bireysel çabalarının da büyük katkısı olduğu vurgulanmaktadır.

ÖFK ile ilgili düzenlemelerin hemen sonrasında 1985 yılında ilk ÖFK olan Al Baraka Türk, ardından 1989 yılında Kuveyt Türk kurulmuştur.

16 Aralık 1983'te Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe giren ÖFK'lar konvansiyonel bankaların tabi olduğu Bankalar Kanunu hükümlerinden muaf tutulmuşlardır. 1999'da Bankalar Kanunu'na tabi olana kadar, ÖFK'ların faaliyetleri Hazine Bakanlığı ve Merkez Bankası direktifleriyle ve Bakanlar Kurulu kararlarıyla yürütülmüştür. 1999 Aralık ayından itibaren ise konvansiyonel bankaların tabi olduğu 4389 sayılı Bankalar Kanunu'na tabi hale getirilmişlerdir (Okumuş, 2005: 55). 29 Mart 2002 tarihinde 2002/26 sayılı TCMB basın duyurusunda, zorunlu karşılık ve dispoñibilite düzenlemeleri kapsamında, *“Özel finans kurumlarının, 4389 sayılı Bankalar Kanunu'na tabi olduğu ve Bankamız Kanunu'nun bahse konu hükmü göz önüne alınarak, bankalarla aralarında uygulama birlikteliğinin sağlanması ve benzer sorumluluklara benzer ve eşdeğer yükümlülükler getirilmesi amacıyla, özel finans kurumlarının blokaj uygulaması, zorunlu karşılık uygulaması ile birleştirilmektedir. Böylece, özel finans kurumlarının cari ve katılma hesaplarının yanı sıra, diğer pasif yükümlülükleri de zorunlu karşılığa tabi tutulacaktır”* tebliğı yer almış ve 10.05.2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir (TCMB, 2002). Böylece ÖFK'lara uygulanacak zorunlu karşılıkların kapsamı genişletilmiştir.

Türkiye'de 2001 krizi öncesinde, 1999 yılında ÖFK'lardan biri olan İhlas Finans Kurumu iflas etmiştir. Bu iflas sistemik bir riske sebep olmasa da, Türkiye'deki ÖFK'lar 2001 krizinin negatif etkilerinden ve temelde sistemik riskten korunmak için, kriz sonrası kurulan garanti fonlarının üyesi olmuşlardır. Böylece ÖFK'ların da mevduatları sigorta kapsamına alınarak resmi olarak bir banka statüsü kazanmışlardır (Aysan ve diğ., 2013: 101). ÖFK'ların mevduat sigortası 2005 Aralık ayına kadar Özel Finans Kuruluşları Birliğı tarafından yürütülmüştür. Birliğe üyelik zorunlu tutulmuştur. Konvansiyonel mevduat bankalarıyla aynı şekilde gerçek kişilere ait cari ve katılım hesaplarının tamamında 50.000 TL'ye kadar mevduat güvencesi söz konusudur. 2005 Aralık ayından sonra ise Bankacılık Kanunu'nda yapılan değişiklikle güvence fonu TMSF'ye intikal ettirilmiştir. Böylece mevduat sigorta sistemi de dâhil olmak üzere birçok konuda Türkiye'de katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar aynı düzenlemeler yapılarak eşit statüye getirilmişlerdir (Ertürk, 2007: 4-5).

ÖFK’lar 1999 yılında Bankalar Kanunu kapsamına alınırken, 2005 yılında ise tamamen Bankalar Kanunu’na dâhil edilerek mevduat ve yatırım bankalarıyla her konuda eşit duruma getirilmiş ve katılım bankası adını almışlardır. Bu tarihten itibaren de hızla büyümeye başlamışlardır (Tekbaş, 2013: 7). Türkiye’de İslami Banka terimi hiç kullanılmamıştır. Bunun sebebi İslam’ın önemli ve yüce bir anlama sahip olması ve finansal işlemlerde oldukça dikkatli kullanılması gerektiği görüşüdür (Aysan ve diğ., 2013: 99). Bir başka görüşe göre ise, Türkiye’nin laik politika kültürüne sahip olmasından dolayı “İslam” kelimesi kullanılmaktan kaçınılmıştır. 2005’te yapılan isim değişikliğinde de hükümetin muhafazakâr bir parti olmasına rağmen bu durum devam etmiştir (Asutay,V. Cattelan 2013: 213).

5411 sayılı Bankalar Kanunu’na tabi olan katılım bankaları cari ve katılım hesabı adı altında fon toplayabilmekte ve hesap sahipleri, bankanın işlemleri sonucunda oluşacak kâr ve zarara ortak olmaktadır. Bu kanun katılım bankalarının işlemleri ile ilgili bazı standartlar getirirse de, İslami esaslara uygunluk açısından detaylı bilgiler içermemektedir. Dolayısıyla katılım bankaları, finansal işlemlerinin İslami perspektife uygunluğunu, kendi bünyelerinde kurdukları danışma kurulunun onayıyla veya bu konuda uzmanlaşmış bazı akademisyenlerden yardım alarak belirlemektedirler. Bu durum katılım bankalarının faaliyetlerinde ufak farklılıklar olmasının temel nedenidir (Tekbaş, 2013: 8).

Deloitte (2014, s. 8) raporuna göre katılım bankaları, aktif büyümede son 5 yıl içerisinde mevduat bankalarına göre daha büyük bir gelişme göstermiştir. Katılım bankalarının kendi aralarındaki performansı incelendiğinde, 2014 yılına kadarki son beş yılda özellikle Kuveyt Türk’ün katılım bankaları içinde öne çıktığı ve aktif büyüklük pazar payını %21’den %26’ya çıkardığı görülmektedir. Bank Asya pazar payını %31-32 civarında sabit tutmayı başarmış, Albaraka Türk ve Türkiye Finans ise paylarını ikişer puan düşürmüştür. Gözlemlenen diğer bir husus ise Kuveyt Türk ve Türkiye Finans’ın net kârlarını önemli oranda artırmış olmalarıdır.

2013 yılının Ekim ayında Dünya Bankası ve Hazine Müsteşarlığı işbirliğiyle ve Türkiye Katılım Bankalar Birliği (TKBB)’nin katkısıyla “Küresel İslami Finans Geliştirme Merkezi” kurulmuştur. Borsa İstanbul bünyesinde faaliyete başlayan Küresel İslami Finans Merkezi (KİFM), fonksiyonları bakımından dünyada kendi alanında ilk ve

tek temsilciliktir. Dünyada; New York, Londra, Frankfurt ve Tokyo’da faaliyet gösteren belli başlı 4 finans merkezi bulunmaktadır. İstanbul’un da önce bölgesel, sonra uluslararası düzeyde finans merkezi olması için gösterilen çabalar göz önüne alındığında, KİFM’nin Türkiye’de kuruluşu önem arz etmektedir. Çünkü Dünya Bankası’nın Türkiye’yi ve İstanbul’u finansal işlevsellik açısından yeterli gördüğünün göstergesidir (TKBB, 2014: 49).

Küresel İslami Finans Merkezi, eğitim ve araştırma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, İslami finansın küresel ölçekte geliştirilmesi ve Dünya Bankası Grubu müşterisi olup İslami finansal kuruluşların ve piyasaların geliştirilmesi ile ilgilenen ülkelere, teknik yardım ve danışmanlık hizmetleri sağlaması için bir bilgi merkezi olarak kurulmuştur. Dünya Bankası Grubu Başkanı Jim Yong Kim, açılıшта yaptığı konuşmada, bu merkezin Türkiye’nin üstleneceği öncü rol ile birlikte, en güncel teknik yardımların ve danışmanlık hizmetlerinin tasarlanmasında ve sunulmasında, İslami finansın büyüme ve kalkınma için nasıl daha anlamlı hale getirilebileceği konusunda uygulamaya yönelik bilgiler üretilmesinde ve yaygınlaştırılmasında mihenk taşı olacağını ve bir bilgi merkezi olarak hizmet vereceğini umduğunu belirtmiştir (www.worldbank.org, 2013). Yine açılıшта konuşan, dönemin Başbakan Yardımcısı Ali Babacan, KİFM’nin İslami finansın gelişimi konusunda bilgi paylaşımı, bilgi paylaşımının teşvik edilmesi, teknik yardım ve danışmanlık hizmetlerinin sunulması, uygulama birliğinin sağlanması gibi konularda fayda sağlayacağını ifade etmiştir.

Son yıllarda Türkiye’de konvansiyonel bankalar da kendi bünyelerinde katılım bankası açma hazırlıklarına başlamıştır. Katılım bankacılığı girişimleri ilk olarak Ziraat Bankası ile başlamıştır. Ziraat Katılım Bankası, tamamı T.C. Hazinesi tarafından ödenmiş 675.000.000 -TL sermayesi ile BDDK’nın 10/10/2014 tarih ve 6046 sayılı izniyle kurulmuş ve 12/05/2015 tarih ve 6302 sayılı kararı ile faaliyet izni almıştır (www.ziraatkatilim.com.tr).

Ziraat Bankası’nın ardından Vakıflar Bankası da, tamamı T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, II. Bayezid Vakfı, I. Mahmut Vakfı, II. Mahmut Vakfı ve Murat Paşa Vakfı tarafından ödenmiş 805.000.000.- TL sermayesi ile BDDK’nın 27.02.2015 tarih 6205 sayılı kuruluş izniyle 25.06.2015 tarihinde bir anonim şirket olarak

kurulmuştur. 17.02.2016 tarihinde ise Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'ndan faaliyet izni almıştır (www.vakifkatilim.com.tr).

Tüm bu gelişmeler, Türkiye’de katılım bankacılığında geleceğe yönelik bir potansiyel görüldüğünün ve mevcut potansiyelin artarak devam edeceğinin göstergesidir.

2.4. İSLAMİ FİNANSIN TEMEL PRENSİPLERİ

İslami kural ve kaideler, İslam inancının kutsal kitabı olan Kuran-ı Kerim ve Peygamber Hz. Muhammed’in söz ve davranışlarını ifade eden sünnete göre oluşmuştur. Kuran-ı Kerim ve Sünnet’e göre oluşan bu kurallar topluluğuna Şariat adı verilir (IOSCO, 2004: 5). İslam dininde günlük sosyal, politik ve kültürel yaşamın yanı sıra ekonomik yaşamın kuralları da Şariat hükümlerine göre belirlenir.

İslam’ın kutsal kitabı Kuran-ı Kerim ve Hz Muhammed’in söz ve davranışlarından oluşan sünnet, ekonomik yaşamda İslam’ın neye izin verip vermediğinin sınırlarını çizer. İslam alimleri bu konuda özellikle faizin üzerinde dursa da İslam Hukuku’na göre, tüm Müslümanların aşırı risk içeren finansal işlemlerden, kumardan ve dinen yasaklanmış haram ürünlerden kaçınması gerekmektedir. Ticaret teşvik edilmektedir; ancak kârın önceden belirli, sabit bir miktar olmaması, her zaman için belli bir riski de içeren bir ticari işlemin ortaklığı nispetinde olması gerekmektedir (Khan, 2010: 806,807).

İslami bankacılığın en önemli özelliği, fon arz eden yatırımcı, aracılık yapan banka ve fonu kullanan girişimci arasında risk paylaşımını teşvik etmesidir. Hâlbuki konvansiyonel bankalarda, fon yatırımcısına önceden belirlenmiş, belli miktarda bir faizin ödeneceği garanti edilir. Dolayısıyla tüm risk girişimciye yansıtılarak fon yatırımcısı riskten muaf tutulur. Ancak her projenin kaybetme riski de olacağından oluşabilecek zararın tamamının fonu kullanan girişimciye yansıtılması İslam dinince kabul görmemiş, oluşan zararın her iki tarafa da yansıtılması gerektiği belirtilmiştir (Iqbal, Ahmad ve Khan, 1998: 15,16). İslam, zenginleşmeye veya mal varlığına karşı değildir. Ancak fakirleri ve ihtiyaç sahiplerini gözetmeksizin zenginliği ve serveti istismar etmeye hoş bakmamaktadır (Kazi ve Halabi, 2006: 323).

Esasında İslami prensiplere uygun tüm konvansiyonel banka işlemleri, İslami bankalar tarafından da yapılabilmektedir. Bu İslami prensipler temelde faiz alıp vermeyi yasaklarken; risk paylaşımı, bireylerin hak ve sorumlulukları, mülkiyet hakları ve

sözleşmelerin kutsallığını desteklemekte ve teşvik etmektedir. Nitekim İslami finansal sistem, bankalarla sınırlı olmayıp tüm finansal enstrümanları, finansal piyasaları ve finansal aracılığın tüm çeşitlerini kapsamaktadır (Zaher ve Hassan, 2001: 155).

İslami finansı konvansiyonel finanstan ayıran 5 temel prensip vardır (Beck ve diğ., 2013: 434-435):

- Faiz yasağı,
- Spekülasyon olarak da adlandırılan risk ve belirsizlik yasağı,
- Uyuşturucu, alkol, silah, domuz ürünleri gibi İslam’da yasak ve haram olan maddelere yatırım yapma yasağı,
- Kâr zarar paylaşımı prensibi,
- Tüm ticari işlemlerin arkasında somut bir ticari varlığın ve gerçek bir ekonomik işlemin olması gereğidir.

Bahsi geçen prensipler aşağıda kısaca incelenecektir:

2.4.1. Faiz Yasağı

Faiz, borç vermenin maliyeti veya paranın kiralama bedelidir (Mishkin, 2013: 45). İslam literatüründe “riba” olarak isimlendirilen faiz, kelime olarak, aşırı yükselme veya artış anlamlarına gelmektedir. Şariat terminolojisine göre ise faiz, sebepsiz ve üzerinde emek harcanmadan elde edilen aşırı kazançtır (Kettell, 2011b: 23).

İslam dinine göre para, para üretmek için kullanılmamalıdır. Yani paraya mal muamelesi yapılmamalıdır (Kazi ve Halabi, 2006: 323). Çünkü para, İslam’a göre sadece bir mübadele ve eşyanın değerini ifade etme aracıdır. Tek başına herhangi bir değeri yoktur ve bu yüzden para üzerinden para kazanılmamalı, bankaya yatırma veya borç vermek suretiyle faiz alınmamalıdır (Kettell, 2011a: 34).

Kuran’da yaklaşık 7 ayette faizin yasak olduğu belirtilmektedir. Bakara 275, 276, 278, 279; Ali İmran 130, Nisa 161 ve Rum 39 bu ayetlerdendir. Örneğin Bakara suresi 275. ayet şu şekildedir:

“Faiz yiyen kimseler, şeytan çarpan kimse nasıl kalkarsa ancak öyle kalkarlar. Bu ceza onlara, "alışveriş de faiz gibidir" demeleri yüzündendir. Oysa Allah, alışverişi helal,

faizi de haram kılmıştır. Bundan böyle her kim, Rabbinden kendisine gelen bir öğüt üzerine faizciliğe son verirse, geçmişte olanlar kendisine, hakkındaki hüküm de Allah'a kalmıştır. Her kim de yeniden faize dönerse, işte onlar cehennem ehlidirler ve orada süresiz kalacaklardır.”

Daha detaylı incelenecek olursa faiz (riba), “Riba al Qurud” ve “Riba al Buyu” olarak iki kısma ayrılmaktadır. Riba al Qurud, genel olarak bilinen, borç verme yoluyla elde edilen faiz türüdür. Verilen bir borçtan, önceden belirlenmiş miktarda sabit bir getiri elde etmek üzere yapılan faizcilik veya tefecilik bu kategoriye girmektedir. Riba al Buyu denilen alışveriş faizi konusu ise, Hz. Muhammed’in faize konu mallar olarak belirttiği; altın, gümüş, hurma, buğday, arpa ve tuzdan oluşan 6 ürünün ticaretinde ne durumda faiz oluşacağı konusudur. Bu ürünlerin alışverişinde faizin söz konusu olmaması için aşağıdaki şartların gerçekleşmesi gerekir (IOSCO, 2004: 6-7):

1. Altına altın, buğdaya buğday şeklinde aynı tür mallar arasında yapılan alışverişin birebir eşit değerinde ve anında teslimi gerekir.
2. Altına karşılık gümüş veya buğdaya karşılık arpa şeklinde aynı grupta fakat farklı türdeki malların ticareti için anında teslim şartı yoktur. Sadece alışveriş konusu malların, eşit değerinde olması gerekir.
3. Gümüşe karşılık buğday veya altına karşılık hurma gibi farklı grup ve türde olan mallar için ise herhangi bir şart yoktur. Yani eşit değerinde veya anında teslim şartı bu tür alışverişlerde geçerli değildir.

Bu durum ve şartlar günümüzde uygulanan mallar arası takas işlemi olan “barter” sistemi için de genel bir şartname olarak görülebilir.

Faize sadece İslam dini açısından değil, farklı dinler ve bilim adamları açısından da hoş bakılmamıştır. Örneğin ünlü İngiliz iktisatçı Keynes, yatırım artışı ve faiz artışının ters orantılı olduğunu, faizin yatırımları önleyici bir unsur olduğunu ileri sürmüştür (O. N. Yılmaz, 2010: 6-7). Faiz uygulaması, insanlık tarihinde önde gelen düşünürler ve kutsal dinler tarafından hoş karşılanmamış ve ayıplanmıştır. Musevilikte, Musevilere faiz uygulamak yasaklanırken, Musevi olmayanlara uygulanabileceği belirtilmektedir. Ancak bunun da dönemin şartlarından ötürü olduğu düşünülmektedir. Yine Hristiyanlıkta da Hz. İsa, “Karşılığında bir şey beklemeden, serbestçe borç verin” demiştir (Iqbal ve Molyneux, 2005: 11-12).

2.4.2. Belirsizlik ve Risk Yasağı

İslami literatürde “gharar” olarak isimlendirilen, belirsizlik, risk veya spekülasyon gibi farklı terimlerle ifade edilen işlemler, İslam’da yasaklanmıştır. Bu ilke, var olup olmadığı ve özellikleri belirli olmayan muhtemel ürünlerin satışını yasaklamıştır. Bu yasağın sebebi, riskli yapısı ile ticareti kumara benzer hale getirmesidir. Denizdeki balık, havadaki kuş veya anne karnındaki doğmamış bir bebek üzerine yapılan sözleşmeler, belirsizlik durumunda yapılan işlemlere örnektir.

Çağdaş finansal işlemlerde özellikle iki alanda belirsizlik oldukça etkindir. Bu alanlar sigortacılık ve türev piyasalardır. Örneğin sigortacılıkta, kişi bir aylık aidat ödeyip herhangi bir kayba maruz kaldığında, sigorta şirketinden sadece bir aidat ödemesine rağmen yüklü miktarda para alabilmektedir. Yine bir başkası sigorta şirketinden hiç para almadan yıllarca ödeme yapabilir. Belirsizliğin yüksek olduğu diğer alan olan türev piyasalarda ise ortada olmayan bir mal için pazarlık yapılmaktadır. Forward, future ve opsiyonda, ticaretin gerçekleştiği anda söz konusu mal mevcut olmayabilir. Bu şekilde, belirsizlik sonucunda da taraflardan birinin haksız kazanç elde etmesi veya aldanması çok muhtemeldir. Ancak, İslam hukuku selem ve istisna sözleşmeleriyle türev ürün yasağına belli istisnalarla izin vermiştir (El-Gamal, 2000: 7-8) Selem ve İstisna konusuna ileride “İslami Finansman Şekilleri” başlığı altında yer verilecektir.

2.4.3. Haram ve Yasadışı Mallara Yatırım Yasağı

Konvansiyonel bankacılık her türlü duruma kolaylıkla uyum sağlama kapasitesine sahip iken; İslami bankacılık, sistemindeki tüm birimlerin İslam ahlakı esasına göre çalışmasını zorunlu tuttuğundan bu esnekliğe sahip değildir. Dolayısıyla İslami bankaların gece kulübü, şarap fabrikası, gazino ve benzeri İslam ahlâkî değerlerine uymayan veya topluma zararlı olduğu bilinen projeleri finanse etmesi yasaklanmıştır (Kettell, 2011a: 35).

2.4.4. Kâr-Zarar Paylaşımı (Risk Paylaşımı) İlkesi

İslami finansın temel ilkelerinden biri, daha önce de bahsedildiği gibi kâr ve zararın paylaşılması, yani riskin taraflar arasında adil bir şekilde bölüştürülmesidir. Konvansiyonel bankalarda, borç veren tarafın hiçbir riski olmamakta ve borç verene

önceden garanti edilen miktarda bir faiz ödemesi sunulmaktadır. Ancak, İslami bankacılıkta borç veren, yani yatırım yapan kişi, yatırım yapılan işin kârı veya zararına göre kazanmalı veya kaybetmelidir. Yani kazanç beklenen her işlemde, belirli ölçüde bir riskin varlığının da söz konusu olması gerekir (Kettell, 2011a: 33-34).

2.4.5. Tüm İşlemlerin Arkasında Gerçek Bir Ticari İşlemin Olması Şartı

Yapılan tüm işlemlerin reel sektörde gerçekleşen gerçek bir ticari işlem olma zorunluluğu vardır. Örneğin kredi verilirken, katılım bankaları; alıcısı, satıcısı ve alışverişe konu olan malın niteliğinin kesin olarak belli olmadığı işlemler için kredi kullanıramaz. Bu açıdan, katılım bankalarının reel sektörde gerçekleşen ticari işlemleri teşvik ettiği ve ekonomiye katkı sağladığı düşünülmektedir.

2.5. İSLAMİ BANKALARIN TEMEL FON KAYNAKLARI VE FİNANSMAN ŞEKİLLERİ

2.5.1. İslami Bankaların Temel Fon Kaynakları

İslami bankaların fon kaynakları; ortakların özsermayesi, cari hesap, katılım hesabı ve mudaraba vasıtasıyla oluşturulan yatırım hesabından oluşmaktadır (Bulut ve ER,A. Yabancı 2009: 22). Ancak en önemli fon kaynağı olarak, mevduatları oluşturan vadeli hesap (katılım hesabı) ve vadesiz (cari) hesaplardan söz etmek gerekir (Akacem ve Gilliam, 2002: 128).

2.5.1.1. Cari Hesaplar

Cari hesaplar, konvansiyonel bankalardaki vadesiz hesap niteliğinde çalışan hesaplardır. Herhangi bir vade şartı ve getirileri bulunmamaktadır. İstenildiği anda kısmen veya tamamen çekilebilir (İqbal ve diğ., 1998: 14; Abedifar, Molyneux ve Tarazi, 2013: 2043).

Katılım bankalarında bulunan cari ve katılım hesaplarının her ikisi de devlet güvencesi altındadır. 2005 Aralık ayında Bankacılık Kanunu'nda yapılan değişiklikle banka mevduatlarının güvencesi TMSF'ye intikal ettirilmiş ve katılım bankalarında

bulunan hesaplar da geleneksel banka mevduatları gibi TMSF tarafından güvence altına alınmıştır. TMSF web sitesinde, “Türkiye’de faaliyet gösteren bir kredi kuruluşunun yurt içi şubelerinde gerçek kişiler adına açılmış olan ve münhasıran çek keşide edilmesi dışında ticari işlemlere konu olmayan Türk Lirası, döviz ve kıymetli maden cinsinden;

- a) Tasarruf mevduatı hesaplarının anaparaları ile bu hesaplara ilişkin faiz reeskontları toplamının,
- b) Katılma hesapları birim hesap değerleri ve özel cari hesapların, 100 bin TL’ye kadar olan kısmı sigorta kapsamındadır.”

ifadesi yer almaktadır (www.tmsf.org.tr, 2015). Bu da göstermektedir ki, gerek katılım bankalarının, gerekse konvansiyonel bankaların mevduatları 100 bin TL’ye kadar devlet güvencesi altındadır.

2.5.1.2. Katılım Hesabı

Katılım hesapları konvansiyonel bankalardaki vadeli mevduat hesaplarına benzemekle birlikte işleyiş olarak farklılık arz etmektedir. İslami bankalar için en önemli fon kaynağı olan katılım hesaplarında, anapara geleneksel bankalarda olduğu gibi garanti edilmez. Esasında katılım hesabı sahipleri, hisse senedi sahipleri veya banka ortaklarından farksızdır (Akacem ve Gilliam, 2002: 129). Yatırılan paralar vadeli olarak kabul edilmekte ve vade sonunda bankanın elde ettiği kârâ bağlı olarak, banka ile kâr paylaşım oranı nispetinde mevduat sahibine kâr payı ödenmektedir (O. N. Yılmaz, 2010: 11).

Katılım hesaplarında geleneksel bankalardaki mevduat hesabından farklı olarak, mevduat sahibine herhangi bir faiz ödeme garantisi de verilmez. Katılım hesapları, belirli bir vade ile bankaya yatırılmak zorundadır ve İslami bankacılık prensiplerinden kâr – zarar paylaşımı ilkesine göre çalışır. Katılım bankası, yatırılan paranın vadesinin sonunda kâr ettiyse kârını, zarar ettiyse de zararını, hesap açılışında belirlenen banka-müşteri paylaşım oranı nispetinde mevduat sahibine yansıtır (Brown, Hassan ve Skully, M. K. Hassan & M. K. Lewis 2007: 97). Ancak bankalar ticari işletme mantığı ile işlem gördüğünden zarar etme olasılıkları oldukça düşüktür.

Sonuç olarak konvansiyonel bankaların vadeli hesapları ve katılım bankalarının katılım hesabı arasındaki en temel fark, katılım bankalarında sabit bir getirinin ve anaparanın garanti edilmemesi ve vade sonunda başlangıçta belirlenen paylaşım oranı nispetinde oluşacak kâr ve zararın paylaşılması şeklinde özetlenebilir.

2.5.2. İslami Finansman Şekilleri

İslam hukuku borç verme işlemlerinde, net bir şekilde borç finansmanı yerine özkaynak finansmanının tercih edilmesi gerektiğini ifade eder. Bu sebeple, yapılan sözleşmelerin tamamı, finanse edilen şirketin kâr ve zararına doğrudan veya dolaylı olarak iştirak edecek şekilde düzenlenir (Porzio, M. F. Khan & M. Porzio 2010: 94). İslami bankacılıkta faizsiz finanslama kavramı, anaparanın maliyetsiz olduğu anlamına gelmemektedir. Sadece anaparanın getirisinin, İslami kurallar sebebiyle önceden belirlenmemesi gerektiğini ifade etmektedir (Ariff, 2014: 735).

İslami bankalarda fon kullandırma, ortaklık yoluyla ve ticaret yoluyla olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilir. Ortaklık yoluyla yapılan fon kullandırmaları, kâr-zarar paylaşımı ilkesine dayanan mudaraba ve muşarakadan oluşmaktadır. Bu yöntemlerde gelir sabit değildir ve ticari faaliyetin sonucuna göre belirlenir. Ticaret yoluyla yapılan fon kullandırmaları ise mal ve hizmetlerin kredili satışını ifade etmekte ve murabaha, icara, selem ve istisna olarak dört biçimde gerçekleşmektedir. (Al-Jarhi ve Iqbal, 2001: 13). Bunların dışında İslami bankaların kullandığı diğer yaygın finansman yöntemleri olarak İslami sigortacılık olan tekaful, İslami tahvil olan sukuk ve İslami kredi olan Karz-ı hasen sıralanabilir. İlgili yöntemler aşağıda detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

2.5.2.1. Mudaraba (Pasif Ortaklık)

İlk zamanlarda, İslami bankacılığın doğması ve gelişmesinin ardındaki temel anlayış, Mudarabadır (Sangmi ve Khaki, 2012: 4). Mudaraba, belli bir proje için bir tarafın sermaye kattığı, diğer tarafın projeye ilişkin kişisel çaba ve zaman harcadığı bir iş anlaşması ve bir ortaklık türüdür. Projenin yürütücüsü olan tarafa mudarib denmektedir (Kettell, 2011a: 63). Finansal kurum, proje için gerekli tüm sermayeyi sağlarken, müşteri ise projenin yönetiminden sorumludur. Yatırım sonunda elde edilen gelir, önceden belirlenmiş, sabit bir oran üzerinden taraflar arasında paylaşılır. Varlıkların mülkiyeti

finans kurumuna aittir fakat mudaribin finans kurumundan bunları satın alma hakkı vardır (K. Hassan ve Lewis, 2007: 51-52).

Mudarabanın çalışma prensipleri aşağıda sıralanmıştır (Balala, 2011: 28):

- Elde edilen kâr, önceden belirlenmiş oranlar üzerinden paylaşılır.
- Bütün finansal kayıp, finanslama işlemi yapan tarafa yüklenir ve sorumluluk ortaya koyulan anapara ile sınırlıdır.
- Kurulan bu ortaklıkta mudaribin kaybı, harcadığı zaman ve emek kadardır.

Mudaraba, iki farklı model temelinde gerçekleşir. Birinci modelde, mevduat sahibi, banka yatırım hesabına para yatırarak elde edilecek kârı paylaşmaya razı olur. Bu durumda mevduat sahibi sermaye sağlayıcı, katılım bankası ise fonların yöneticisi, yani mudarib rolünü üstlenir. İkinci model ise finansman ihtiyacı olan bir girişimcinin, elde edilen kârı belli oranda bankayla paylaşmak koşuluyla bankadan finansman temin ettiği, oluşacak zararı ise sadece bankanın üstleneceği bir modeldir. Bu durumda ise banka sermaye koyucu, girişimci ise proje yöneticisi yani mudarib rolünü üstlenir. Mudaraba ilişkisi normal borçlu-alacaklı ilişkisinden daha adildir. Bunun sebepleri aşağıda sıralanmıştır (Sangmi ve Khaki, 2012: 5-6):

- Her iki taraf, kârın ne oranda paylaşılacağı konusunda önceden anlaşılır.
- Kayıp konusunda her iki taraf da eşit koşullara sahiptir. Çünkü, sermaye koyan taraf anaparasını kaybettiğinde, projenin yürütücüsü olan taraf da harcadığı emek, zaman ve işçiliği kaybetmiş olacaktır.
- Her iki taraf da sözleşmeyi ihlal etme durumunda eşit şekilde muamele görürler. Proje yöneticisi kuralları ihlal eder, çalışmaz, kötü yönetim veya ihmal sonucu zarara sebep olursa söz konusu anaparanın karşılanmasıyla mükelleftir. Sermaye sağlayan taraf kuralları ihlal eder, vadettiği tarihte söz konusu fonları sağlamaz veya yatırdığı fonları vadesinden önce geri çekerse, yürütücüye benzer bir işte kazanılabilecek bir meblağı ödemek zorunda kalır.

2.5.2.2. Muşaraka (Aktif Ortaklık)

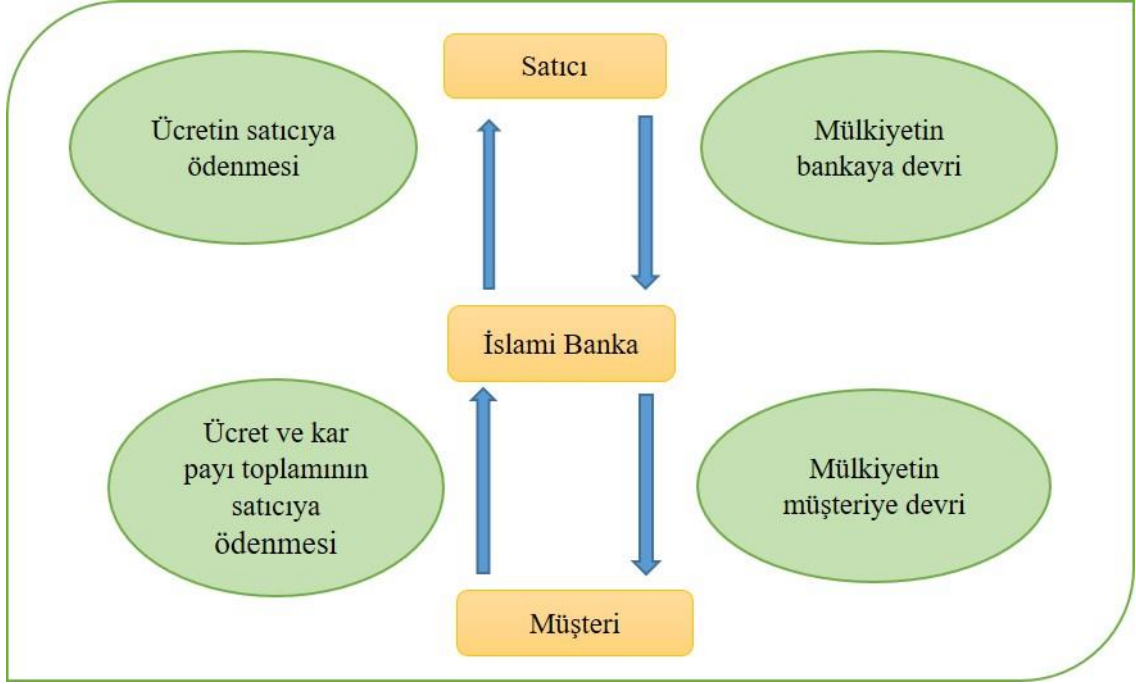
Muşaraka sözleşmesi, sermaye yatırımı ve proje yönetimini birleştiren, çok yönlü bir sözleşmedir. Muşaraka, iki veya daha fazla kişinin sermayelerini veya emeklerini

birleştirmeleri ve elde edilecek kâr - zararı paylaşımlarını öngören, her iki tarafın benzer hak ve sorumluluklara sahip olduğu sözleşme türüdür (Askari, Iqbal ve Mirakhor, 2015: 192-193). Mudarabadan farkı, tarafların her ikisinin de projenin yönetimine ve finansman teminine katılması ve kâr ve zararın her iki tarafa paylaştırılmasıdır (Al-Jarhi ve Iqbal, 2001: 14)

Bu sözleşme, sermaye ortaklığı sözleşmesidir. Projenin finanslanması sadece bankanın sorumluluğunda değildir. İki veya daha fazla ortak, bir yatırımın gerektirdiği sermayeyi birlikte ortaya koyarlar. Kâr, iki grup arasında önceden belirlenmiş bir oran üzerinden paylaşılırken, zarar ise katiyetle sermaye katılımı nispetinde paylaşılır (Kettell, 2011a: 74). Muşarakada tarafların projenin yönetimine katılma hakları vardır, ancak zorunlu değildir. Kâr paylaşımının yatırılan sermaye tutarına göre değil de önceden belirlenen oran nispetinde yapılmasının sebebi de budur (K. Hassan ve Lewis, 2007: 51).

2.5.2.3. Murabaha

Murabaha, günümüz İslami bankacılığında en çok kullanılan İslami finansman yöntemidir (Almsafir ve Alsmadi, 2014: 351). Modern anlamda murabahanın kullanımı, bankanın, müşteri talebi üzerine belirli bir malı, ödeme karşılığında sahibinden satın alması şeklinde gerçekleşir. Fiziksel veya yasal olarak ürünün mülkiyetini ele geçirmekle birlikte, banka, ürünü maliyet ve sabit bir getiri toplamı karşılığında müşteriye satar. Daha sonra müşteri ürünün fiziki sahipliğini alır ve ilerleyen bir tarihte bütün olarak veya taksitle, ürünün maliyeti, bankanın finansman için üstlendiği risk ve kâr payını kapsayacak bedeli bankaya ödeyeceğini taahhüt eder (Balala, 2011: 28). Murabahada temel kurallardan birisi, satıcının bizzat malın sahibi olması gerekliliğidir (El-Gamal, 2006: 67). Murabaha süreci, Şekil 2.1’de basitçe gösterilmiştir (Sangmi ve Khaki, 2012: 7):

Şekil 2.1. Murabaha İşleyişi

Saraç ve Zeren (2015, p. 670), 2012 yılı itibarıyla Türkiye ve Dünya’da İslami bankaların kullandığı finansman yöntemlerinin aktifler içindeki payını analiz etmiş ve aşağıdaki tabloyu çıkarmıştır:

Tablo 2.3. İslami Bankaların Dünya’da ve Türkiye’de Kullandıkları Finansman Yöntemleri

Finansman Yöntemi	Toplam aktif içindeki payları	
	Türkiye(%)	Dünya(%)
Murabaha (Vadeli Satışlar)	71	70
İcara (Leasing)	1	14
Muşaraka	0	6
Mudaraba	0	4
Diğer	28	6

Tabloda görüldüğü üzere, Türkiye’de katılım bankaları tarafından en fazla kullanılan finansman yöntemi %71’lik orana sahip olan murabahadır. Mudaraba ve muşarakanın uygulaması bulunmamakta, %1’lik çok az bir kısım finansal kiralama anlamına gelen icaradan oluşmakta, kalan ise diğer finansman yöntemlerini

kapsamaktadır. Dünyada da en fazla kullanılan finansman yöntemi %70'lik oranla murabaha iken, onu icara, muşaraka, diğer yöntemler ve mudaraba takip etmektedir.

İslami bankacılık ve finansın en fazla eleştiri aldığı nokta, kullandığı fonların en büyük kısmını borç finanslaması olan murabaha yoluyla kullandırmasıdır. Aggarwal ve Yousef (2000), Iqbal ve Molyneux (2005), Ariss (2010), Asutay (2012)'ın aralarında bulunduğu birçok araştırmacı, çalışmalarında İslami bankaların finansman yöntemi olarak genellikle borç finansmanını kullandığını ifade etmiştir. Murabaha her ne kadar İslami bankacılığın en fazla kullandığı finansal işlem olsa da, İslam hukuku açısından işlemin kabul edilebilirliği tartışmalıdır. Bunun sebebi bankanın kullandıracağı fon için sabit bir getiri istemesidir (Aggarwal ve Yousef, 2000: 96). Yani murabahada talep edilecek kar payının önceden belirlenerek müşteriden talep edilmesi İslam alimleri arasında ihtilaflı bir konudur. Ancak, Mahmoud Amin El-Gamal (2000, s. 15)'e göre, eğer İslami banka veya finans kurumu şeriat kurallarına uyma konusunda dikkatli davranırsa, murabahanın mudaraba veya muşarakadan daha az İslami olduğunu düşünmek anlamsızdır.

2.5.2.4. İcara

İcara, geleneksel finansal kiralama olan leasing işlemi gibi belirli bir zaman için belirli bir malın kullanım hakkının satılmasıdır. Müslüman ülkelerde, başlangıçta bir ticari faaliyet olarak ortaya çıksa da sonrasında bir finansman metodu haline gelmiştir. İcara, müşteri tarafından talep edilen bir varlık veya ekipmanın banka tarafından satın alınarak müşteriye kiralanmasını içeren bir sözleşmedir (Hassan ve Lewis, 2007: 52).

Bankanın kiralayan, müşterinin kiracı olarak adlandırıldığı bu finansman yönteminde, alınan varlığın kullanım hakkı, kiracıya önceden belirlenmiş bir kira fiyatı üzerinden satılır. Bu süre içerisinde malın mülkiyeti ve mülkiyetten kaynaklanan tüm sorumluluk (bakım onarım vb. masraflar) kiralayana aittir (Zaher ve Hassan, 2001: 160).

İcara işleminde kiralanın varlığın şeriata uygunluğu önemlidir. Bu finansman metodunda, sadece şeriat kurallarına göre haram olmayan mallar kiralanabilmektedir. İcaranın iki temel kullanımı vardır. Birinde vade sonunda malın mülkiyeti kiracıya devredilirken, diğerinde vade sonunda malın mülkiyeti kiralayanda, yani finansal kurumda kalır (Balala, 2011: 29). Murabaha işleminden sonra katılım bankalarının en

yoğun şekilde kullandığı finansman yöntemi olan icaranın yaygın olarak kullanılan türü, mülkiyetin kiracıya devriyle sona eren kira sözleşmeleridir (Tekbaş, 2013: 5).

2.5.2.5. Selem ve İstisna

İslami finansın temel yasaklarından belirsizlik ve risk yasağı sebebiyle, var olmayan varlıkların satışı genel olarak yasaklanmıştır. Ancak, İslami forward olarak bilinen selem ve istisna bu kuralın istisnalarıdır. Selem sözleşmesinde İslami banka, malın satış fiyatını peşin olarak satıcıya ödeyip müşteriden de peşin tahsil eder. Ürün gelecek bir tarihte İslami bankaya, oradan da müşteriye teslim edilir. İstisnada ise ödemeler gerek İslami banka, gerekse müşteri tarafından taksitler halinde yapılır (Sangmi ve Khaki, 2012: 14).

Selem, satıcının mal bedelini peşin alarak, gelecekte bir tarihte belirli bir malı teslim edeceğini taahhüt ettiği sözleşmedir. Yani ödeme peşin yapılırken teslimat vadeli. İslamın ilk zamanlarında faizin yasaklanması sebebiyle, çiftçiler faizli kredi kullanamamış dolayısıyla finansal kaynak bulamamıştır. Bu sebeple hasat öncesinde tarım ürünlerini peşin olarak satmalarına izin verilmiştir. Bütün ürünler, Selem sözleşmesi için uygun değildir. Bu sözleşmeler genellikle kolayca karşılanabilir ve tazmin edilebilir ürünlere uygulanır. Selem satışının bazı temel kuralları aşağıda sıralanmıştır (Kettell, 2011a: 117):

- Sözleşme zamanı ücretin tamamının peşin olarak ödenmesi gerekmektedir.
- Kalitesi ve miktarı kesin olarak belirlenemeyen mallar (değerli taşlar gibi) Selem sözleşmesiyle satılamaz.
- Ürünler sadece sahip oldukları niteliklerin belirlenmesiyle satılabilir. Belirli bir tarla, bahçe veya ağaca ait ürünler şeklinde özelleştirilemez.
- Tam teslim tarihi ve teslim yeri belirlenmek zorundadır.

İstisna özel ürünlerin üretimi için, genellikle yapı ve inşaat sektöründe kullanılan bir metottur. İstisna, yapılacak veya inşa edilecek bir varlık için, alıcı tarafın taksitlerle ödeme yaptığı bir finansman sözleşmesidir. Örneğin bir feribot şirketinin gemi yapan bir firmaya feribot siparişi vermesi ve feribotun yapım sürecinde bedeli taksitler halinde ödemesi bir istisna örneğidir. Teoride, sözleşme sadece alıcı ve satıcı arasında gerçekleşebilir ancak genellikle iki taraf arasında aracılık rolü üstlenen bir banka sürece

dahil olur. Bankanın yaptığı işlem için aldığı komisyon bankanın kârını oluşturur. Dolayısıyla işlem murabaha ile büyük benzerlik göstermektedir (Kettell, 2011a: 103-104).

Sonuç olarak Selem sözleşmesi henüz üretilmemiş bir malın peşin satın alınması, İstisna sözleşmesi ise henüz üretilmemiş bir malın taksitle satın alınması olarak düşünülebilir.

2.5.2.6. Üretim Dışı Kredi (Karz-ı Hasen)

İslami kurallara göre, verilen bir paradan, anaparanın üzerinde bir geri ödeme talep etmek yasaklanmıştır. İslam, sadece borç verenin hiçbir ekstra yük ve ücret yüklemekten kullandığı karz-ı hasen adlı kredi çeşidine izin vermiştir (Kettell, 2011a: 33).

Müslümanların birbirlerine yardım etmeleri teşvik edilmiştir. Bir kimseye belli bir malı ya da parayı borç olarak verip ihtiyacını karşılamasına yardımcı olmak ve bir müddet sonra fazlalık şartı koşmaksızın sadece verilen miktarı geri almak da bir tür yardımlaşmadır. Bu yardımlaşma türü karz-ı hasen olarak isimlendirilir (Aktepe, 2010: 54).

Karz-ı hasen genel olarak bireylerin ve toplumun faydası için uygulanan bir yöntemdir. Bu finansman türü negatif net bugünkü değere sahip yatırımlardır ve İslami bankalarda pek yaygın olarak kullanılan bir finansman metodu değildir (Sangmi ve Khaki, 2012: 3).

2.5.2.7. Tekaful

Geleneksel sigortacılığın şeriattaki alternatifi tekafuldür. Dolayısıyla tekaful İslami sigortacılık olarak da bilinmektedir. Kelime kökeni, birinin ihtiyaçlarını karşılamak veya yardım etmek olan tekaful, belirli bir riske karşı üyelerine koruma ve yardım sağlayan, ortaklık, kardeşlik ve sorumluluk paylaşma odaklı işleyen bir finansal sistemdir. Faaliyetin şariat prensiplerine uygun olması şarttır (Hassan ve Lewis, 2007: 405)

Tekaful işleminde 4 farklı taraf vardır. Bunlar, katılımcılar, tekaful işletmecileri, sigortalılar ve lehtarlardır. Tekafulün doğasında, hukuki ehliyeteye sahip insanların, belirli

bir riske karşı belirli bir malın güvenliğini sağlamak amacıyla ortak fona katkı yapmaları bulunmaktadır. Ortak fona katılımda bulunanlar katılımcı, katılımcılardan belirli bir riskle karşılaşarak fondan yardım alanlar sigortalı, fondan gerçek manada faydalananlar lehtarları oluşturmaktadır. Tekaful işletmecileri ise finansal güvenliği sağlayan ve şeriat kurallarına göre fonun yönetimini sağlayan, lisanslı ve sicil kayıtlı şirketlerdir. Tekaful ile geleneksel sigortacılık arasındaki temel farklar, Tablo 2.4’de gösterilmiştir (Kettell, 2011a: 129-131):

Tablo 2.4. Tekaful ile Geleneksel Sigortacılık Arasındaki Temel Farklar

Tekaful	Geleneksel Sigortacılık
1) Tekaful, ortaklığa dayalı olarak çalışır. Faiz ve diğer yasakları kullanmaktan kaçınır.	1) Geleneksel sigortacılık, faiz, belirsizlik ve diğer yasakları içerir.
2) Tüm faaliyetlerin Şeriat kurallarına göre uygulanıp uygulanmadığını ve yasaklardan kaçınılıp kaçınılmadığını kontrol eden yasal bir kontrol kurulu vardır.	2) Sadece teknik komite vardır.
3) Masrafları ve harcamaları düşüldükten sonra asıl prim ödemeleri sigortalıya iade edilir.	3) Ne asıl prim ödemeleri ne de herhangi bir parçası sigortalıya iade edilmez.
4) Yatırılan primlerin kâr payı, mudarib olan işletmecinin payı düşüldükten sonra sigortalıya aittir.	4) Yatırılan tüm primler ve varlıkların kâr payı sadece sigorta şirketine aittir.
5) İşletmecinin amacı, üyeler arasında birlikteliği ve İslami ümmet bilincini geliştirmektir.	5) Şirketin amacı mümkün olan en yüksek kârı elde etmektir.
6) İşletmecinin kârı, yaptığı yatırım, mudarib olarak aldığı pay ve devam eden sigorta işlemlerinden aldığı ücretten oluşmaktadır.	6) Şirketin kârı, tüm sigorta işlemlerinden elde edilen ticari kâr ve yaptıkları yatırımlardan oluşur.
7) İşletmeci katılımcılara ait sabit sermaye ve sigortalıya değişken sermayeye sahiptir.	7) Şirketin ticari işletmeye ait olan tek bir sermaye kaynağı vardır.

2.5.2.8. Sukuk

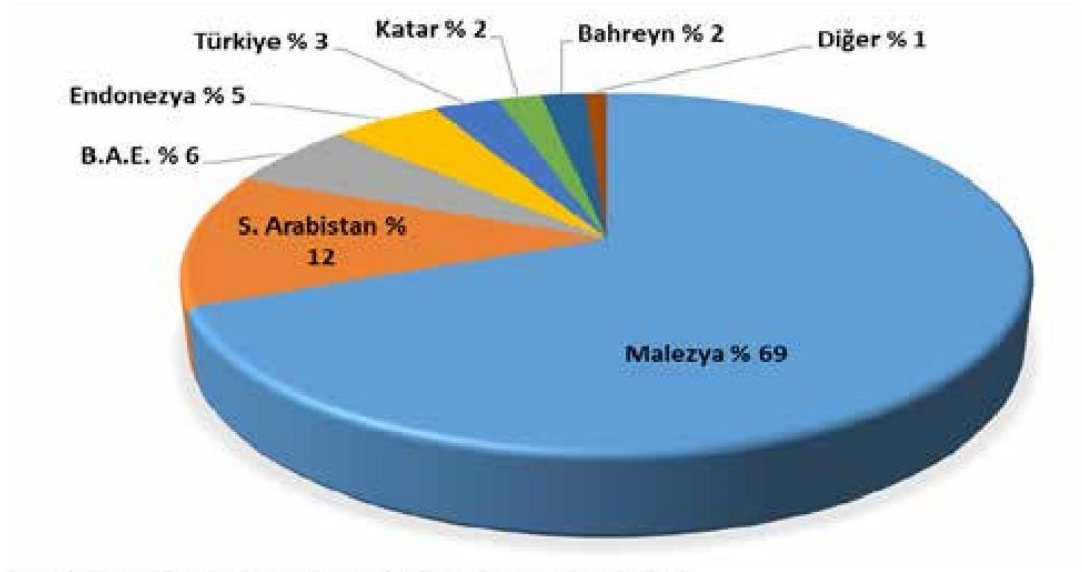
Suk, çoğul anlamıyla sukuk, finansman bonosuna benzer özelliklerde, devredilebilir bir finansal enstrümandır. Sukuk, yatırımcılara (sukuk sahiplerine) ait belirli varlıklardan elde edilen nakit akımları ile ilgili risk ve getirilerden belli bir dönem içinde yararlanma hakkını temsil eder (Balala, 2011: 29-30).

Modern finansal sistemde, tahvil veya finansman bonusu gibi araçların önemli finansal enstrümanlar olmasından yola çıkarak, İslam hukukçuları ve Müslüman ekonomistler, bunun İslami alternatiflerini geliştirmeye odaklanmıştır. Böylece sukuk, finansal yenilikler içinde en çok ilgi çeken bir finansal enstrüman olarak ortaya çıkmıştır. Geleneksel tahviller ve sukuk arasındaki temel fark, piyasaya çıkarılmaları ve düzenlenme biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Geleneksel tahvil ve bono ihraçlarında ve ticaretinde faiz tüm işlemlerin merkezinde yer almaktadır. Fakat sukukun ihracı, belli bir finansal düşünce ile, İslami kurallara uygun bir varlığın takası temeline dayanmaktadır (Hassan ve Lewis, 2007: 53). Başka bir deyişle, geleneksel bono, nakit akışı ve belli bir tutarın belirli bir süre sonunda bono alıcısına ödeneceğini bildiren bir ticari belgedir. Sukukta ise sukuk sahibi aynı zamanda sukuka konu olan varlığın mülkiyet hakkına da sahip olmakta ve böylece sukuk, alıcısına sukuk varlıklarının satışından doğacak kârın yanı sıra sukuk varlıklarından elde edilen gelirlerden de pay alma hakkı vermektedir (Testa, 2008: 117; Büyükakın ve Önyılmaz, 2012: 3). Aralarında Muhammed Taqi Usmani'nin de bulunduğu birçok İslam alimi, sukuku geleneksel bonolardan ayıran en önemli farkın, sukukun bir takas veya reel bir varlığın üretiminin finanslamasını içermek zorunda olması olduğunu vurgulamaktadır (Balala, 2011: 32).

Sukuk özellikle son 10 yılda önemi ve popülerliği artan bir finansal araçtır. Başta katılım bankaları olmak üzere finansal kurumlara, işletmelere ve ülke hazinelerine finansal piyasalardan İslam hukukuyla uyumlu kaynak sağlama olanağı verir. İslami finans çerçevesinde menkul kıymetleştirmenin fiilen onaylanması anlamına gelen sukukta en temel kural, senetlerin fizikî varlığa dayalı olmasıdır. Ayrıca, İslam hukukuna göre menkul kıymetleştirmeye konu olabilecek varlıklar da sınırlıdır (Tekbaş, 2013: 6). Yani sadece helal olan varlıkların finansmanı yapılabilir.

Piyasada en yaygın işlem gören sukuk çeşitleri, selem sukuk, istisna sukuk, murabaha sukuk, muşaraka sukuk, mudaraba sukuk ve icara sukuktur (Büyükakın ve Önyılmaz, 2012: 3) Selem sukuk selem işlemlerini, istisna sukuk istisna işlemlerini ve her bir sukuk türü o türdeki finansal işlemleri finaslama amacıyla çıkarılan sertifikalardır.

Dünya'da sukuk ihraçları incelendiğinde, 2013 yılındaki sukuk ihraçlarında lider ülkenin Malezya olduğu görülmektedir (TKBB, 2014: 39):

Kaynak: Kuwait Finance House Research Islamic Finance 2014 Outlook
(Kuveyt Finans Araştırma İslami Finans 2014 Görünümü)

Grafik 2.4. Global Sukuk İhraçları (% , 2013)

Grafik 2.4 analiz edildiğinde, sukuk ihraçlarının %69'u Malezya'da yapılırken, onu %12 ile Suudi Arabistan, %6 ile B.A.E., %5 ile Endonezya ve %3 ile Türkiye takip etmektedir. Sukuk uygulamalarının Türkiye'de henüz çok yetersiz olduğu ve yeni yeni uygulama alanı bulan bir finansal enstrüman olduğu anlaşılmaktadır.

Yakın zamanda Türkiye'de katılım bankaları tarafından 3 defa sukuk ihracında bulunulmuştur. İlk iki ihraç, Kuveyt Türk tarafından 2010 ve 2011 yıllarında toplamda \$ 450 milyon tutarında yapılmıştır. 2013 Mart ayında ise Bank Asya \$ 250 milyon tutarında 10 yıllık sukuk ihracında bulunmuştur. Al Baraka Türk de \$ 200 milyon tutarında sukuk ihraç etme planı olduğuna dair beyanda bulunmuştur. Tüm bu gelişmelerle, sukuk sayesinde uzun vadeli borç alma imkânı bulacak olan katılım bankalarının finanslama yapıları değişecek ve likidite ve sermaye rasyoları artacaktır. Sukuk, varlık temelli bir enstrüman olduğu için, tamamen borç olarak işlem gören geleneksel bonolardan farklı olarak, bazı durumlarda banka bilançolarında sermayenin bir parçası olarak işlem görür (Aysan ve diğ., 2013: 103-105).

İslami bankacılıkla birlikte, sukuk gibi İslami finansal enstrümanlar da İslam ülkeleri haricindeki ülkelerde popülerlik kazanmaya başlamıştır. Örneğin, 25 Haziran 2014'te İngiltere ilk sukuk ihraç eden ülke olmuştur. Bu ihraçta devlet 2 milyar £ tutarında

talep görmüştür. Devletin İslami finansa verdiği önem, İngiliz firmaların da İslami finanstan faydalanmasını teşvik etmektedir (Moore ve Hale, 2014).

2.6. KONVANSİYONEL BANKALAR VE KATILIM BANKALARI ARASINDAKİ TEMEL FARKLAR

İslami bankaların özelliklerinin ve finansman metotlarının incelenmesinin ardından, genel olarak katılım bankacılığı ve geleneksel bankacılık arasındaki farkların ve temel ayırt edici özelliklerin belirtilmesi faydalı olacaktır.

İslami bankacılık ve geleneksel bankacılık arasındaki temel farklar, Hassan ve Lewis (2007, s. 98) çalışmasında aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

Tablo 2.5. İslami Bankacılık ve Konvansiyonel Bankacılık Arasındaki Temel Farklılıklar

İslami Bankacılık	Konvansiyonel Bankacılık
1) İslam ekonomisine uyarlanmış bir çalışma sistemidir.	1) Faiz odaklı, kapitalist sistemin bir parçasıdır.
2) Sosyal adalet ve refahı, ayrıca şeriat prensiplerini güvence altına almaya çalışır.	2) İlgilenmez.
3) Finansal kaynaklar, toplumun zarar görmüş ve fakir kısmının lehine kullanılır.	3) İlgilenmez.
4) Yatırım planlarını gelir eşitsizliği ve zenginleşmeyi azaltacak şekilde hazırlar ve uygular.	4) Toplumda gelir eşitsizliği ve zenginlik açıklığını büyütür.
5) Yatırım fonları için fiziksel sağlığı yerinde fakat fakir ve varlıksız insanların lehine düzenleme yapar.	5) Tüm planlar zenginlere göre yapılır.
6) Üretim ve yatırım işlemlerinde şeriata bağlı meşru ve gayrimeşru koşulları ortaya çıkarır.	6) Bu tarz kural ve düzenlemeleri yoktur.
7) Yoksulluk sınırının altındaki insanların gelirlerini desteklemek amacıyla mudaraba ve muşaraka gibi yatırım planları uygular.	7) Bu tarz programları yoktur.
8) Finansal işlemlerin tüm aşamalarında faiz ve tefecilikten kaçınır.	8) Tüm finansal işlemlerin temelinde faiz ve yüksek oranda faizcilik vardır.
9) Mevduat sahipleri riske katlanır, mevduat sigortasına gerek yoktur.	9) Mevduat sahipleri herhangi bir riske katlanmaz, banka anapara ve garanti edilmiş bir faiz tutarını mevduat sahibine öder.
10) Mevduat sahibi ve girişimci arasında arkadaşça ve işbirliği içinde bir ilişki vardır.	10) İki grup arasında borçlu – alacaklı ilişkisi vardır.
11) Sosyal olarak ihtiyaç duyulan yatırım projeleri dikkate alınır.	11) Sabit faiz oranlarının altındaki projeler dikkate alınmaz.
12) Faiz istismarını ve egemenliğini elimine etmeye çalışır.	12) Kapitalistlerin sermayelerini artırmalarına yardımcı olur.
13) İslami banka, krediyi ve oluşabilecek kaybı kabul ettikten sonra müşterinin iş ortağı konumunda olur.	13) Müşterinin hiçbir kaybına katlanmaz.
14) İslami bankalar tüm içsel ve dışsal şokları karşılayabilir.	14) Beklenen yükümlülük ve taahhüt sebebiyle hiçbir şoku karşılayamaz.

Tablo 2.5 (Devamı)

15) İslami bankacılık finanslama prensiplerini refah odaklı uygular.	15) Böyle bir taahhüt yoktur. Baskı ve suistimali genişletir.
16) Bankalar arası işlemler kâr – zarar paylaşımı ilkesine dayalıdır.	16) İşlemler faiz odaklıdır ve piyasada beklenmedik balonlar oluşturur.
17) İslami bankalar Şer'i teftiş kurulu gözetiminde çalışır.	17) Böyle bir gözetim yoktur.
18) Banka ve müşteri arasında kardeşçe bir ilişki olmasından dolayı ahlaki riziko problemi düşüktür.	18) İlişki sadece parasal işlemlere dayalı olduğundan ahlaki riziko problemi yüksektir.
19) Spekülasyona bağlı finansal işlemlerden kaçınır.	19) Temel işlemleri spekülasyonla ilgilidir.
20) Banka, gelirleri üzerinden zekat öder ve müşterilerinin zekat vermesini teşvik eder.	20) Fakirlerin yararına bir zekat sistemi yoktur.
21) İş politikasının temelinde, toplumun zarar görmüş kısmının sosyoekonomik olarak kalkındırılması vardır.	21) Kâr işin temel amacıdır.
22) İki amacı vardır. Bunlar; Şariat kurallarına uymak ve kâr elde etmektir.	22) Kâr elde etmek tek amaçtır.
23) İslami bankalar yabancı paraları spot kur üzerinden alıp satarlar, future veya forward işlem yoktur.	23) Spot ve forward değerini ikisi de kullanılır.

Katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların genel özellikleri Tablo 2.5'te sıralanmıştır. Ancak katılım bankalarının faaliyetlerinde bu prensiplere uyup uymadığı tartışma konusudur.

Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma Merkezi (PESA)'nin 2013 yılında muhafazakâr işadamlarına uyguladığı ankette, katılım bankalarının İslami ilkelere uygun çalıştığı konusuna katılımcıların %25'i katılırken %35'i katılmamış, geleneksel bankalar ile katılım bankaları arasında İslami açıdan bir farklılık olmadığına ise katılımcıların %38'i katılırken %40'ı katılmamıştır. Finansman ihtiyaçlarını sadece veya çoğunlukla katılım banklarından sağlayanların yüzdesi %35 iken, sadece veya çoğunlukla geleneksel bankaları kullandığını ifade edenler %45'tir. Finansman dışında bankacılık hizmetlerinde ise katılım bankalarını tercih edenler %40, geleneksel faizli bankaları tercih edenler %60'lık paya sahiptir. Katılımcıların %55'i finansman alternatiflerinde maliyete göre tercih yaptıklarını belirtmiştir. (Savaşan, Saraç ve Gürdal, 2013: 31-35).

Katılım bankalarının en temel ayırt edici özelliklerini K. Güngör (2015, s. 25-33)'de aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

Kâr ya da Zarara Katılım: Katılım bankalarının bilinen en ayırt edici yönü kâr ya da zarara katılma prensibidir. Banka isimlerinde “*katılım*” sözcüğünün kullanılmasının sebebi de budur. Topladığı mevduatta, mevduat sahiplerini sonuca iştirak ettiren banka, kredi kullandırmalarında ise kendisi girişimci ile birlikte sonuca katılmaktadır (K. Güngör, 2015: 25-26).

İslami bankaların kâr-zarar paylaşımı ilkesiyle faizden uzak çalışmalarının makroekonomik düzeyde önemli etkileri vardır. Örneğin çalışma sermayesi, teorik olarak daha büyük olma eğilimindedir. Ayrıca, İslami Bankacılık sistemi ile çalışan bir ekonomi, iktisadi dalgalanmalara karşı daha dayanıklıdır. Yine böyle bir sistemle, risk banka ve yatırımcı arasında paylaşılmaktadır (Akacem ve Gilliam, 2002: 126).

Mevduat sahiplerine olan sorumlulukları nedeniyle, konvansiyonel bankalar mümkün olduğunca fonların bir kısmını likit tutmak ve elde ettikleri kredi getirilerindeki belirsizliği ve volatilitiyi minimize etmek için çaba sarf ederler. Ancak, İslami bankalar, kâr- zarar paylaşımı prensibi ile çalışması ve mevduat sahiplerini bir nevi şirket ortağı gibi görmeleri sebebiyle daha fazla esnekliğe sahiptir (Abedifar ve diğ., 2013: 2043).

Reel Sektöre Destek: Katılım bankacılığı uygulamaları, ülkeden ülkeye farklılık göstermesine rağmen, hepsinin ortak yönü finansal işlemlerin reel ekonomik bir faaliyete bağlı olması ve reel ekonomi içinde de sadece helal olan mallara yatırım yapmasıdır. Katılım bankaları reel sektörü teşvik ettiğinden ekonomik istikrara katkıda bulunur (K. Güngör, 2015: 26)

Katılım bankalarının ekonominin reel kısmında yer alması krizlerden daha az etkilenmelerine ve kriz sonrası daha çabuk toparlanmalarına olanak sağlamaktadır. Gerek 2001’de Türkiye’de yaşanan krizde, gerekse 2008 küresel krizinde sağlamlıklarını korumuşlardır (Aysan ve diğ., 2013: 100).

Risk Paylaşımı Esası: İslam ekonomisi ile ilgili yapılmış çalışmaların birçoğunda, risk almadan kazanılan paranın haksız olduğu iddia edilmektedir. Dolayısıyla İslam ekonomisinde bankacılık hem riskin hem de kârın paylaşımına dayanır, böylece faizi ortadan kaldırır (K. Güngör, 2015: 27).

Finansal piyasalarda katılım bankaları diğer bankalar gibi borç alan ve borç veren arasında aracılık yapıyor gibi görünse de katılım bankalarını konvansiyonel bankalardan ayıran temel iç dinamikler vardır. Örneğin katılım bankalarının bilançolarının pasif kısmı “kâr-zarar paylaşımı” yöntemi ile işlem görür. Dolayısıyla faiz riski taşımazlar. Aktif kısmında ise neredeyse tüm krediler reel sektörde işlem gören somut projelere dayanmaktadır. Ödemeler kredi talep eden şahsa değil kredi çekenin mal satın aldığı firmaya yapılır (Aysan ve diğ., 2013: 100).

Katılım Bankalarının Sosyal Yönü: İslam ekonomisini kapitalizmden ayıran en temel özellik sosyal yönü olmasına rağmen, sosyal yöndeki faaliyetleri oldukça zayıftır. Mevcut durumda İslam ekonomisi sadece finans yani bankacılık yönüyle etkindir (K. Güngör, 2015: 29).

Ekonomik İstikrara Katkı: Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerindeki en yaygın ekonomik istikrarsızlık türü enflasyondur. Temelde üretimi teşvik eden katılım bankaları, enflasyonu azaltıcı etkisinin yanı sıra yeni istihdam alanları oluşmasında da doğrudan veya dolaylı katkıda bulunmaktadır (K. Güngör, 2015: 29).

Makroekonomik çerçevede İslami bankaların konvansiyonel bankalara göre başarısı, mikro bazda beklenenin tersinedir. İslami bankaların, sıkı şariat kurallarına tabi olması, genellikle konvansiyonel bankalara göre daha küçük aktif büyüklüğüne sahip olması ve yerel sahipli olmasından dolayı teknik olarak daha az etkin olması beklenmektedir. (Johnes, Izzeldin ve Pappas, 2014: 1-2)

Sağlıklı ve gelecek vaat eden katılım bankacılığı sektörü için, iyi ve sağlam bir kurumsal yönetim şarttır. Risk ve belirsizliği önleme, gelişmiş risk ölçüm tekniklerini kullanma, yüksek derecede şeffaflığa sahip olma, adaletsizliğe sebep olacak tüm işlemlerden kaçınma gibi vasıflar, Türkiye’de katılım bankalarının güçlü yönetim yapısına katkıda bulunan faktörlerdir. Ayrıca her Katılım Bankası’nın kendi bünyesinde “İslami danışma kurulu” bulundurduğu için işlemlerinde İslami kurallara adapte olmaları kolay olmaktadır (Aysan ve diğ., 2013: 100). Araştırma sonuçları da baz alınarak Türkiye’de İslami Finans konusundaki problemler, 4 başlıkta özetlenebilir (Savaşan ve diğ., 2013: 37):

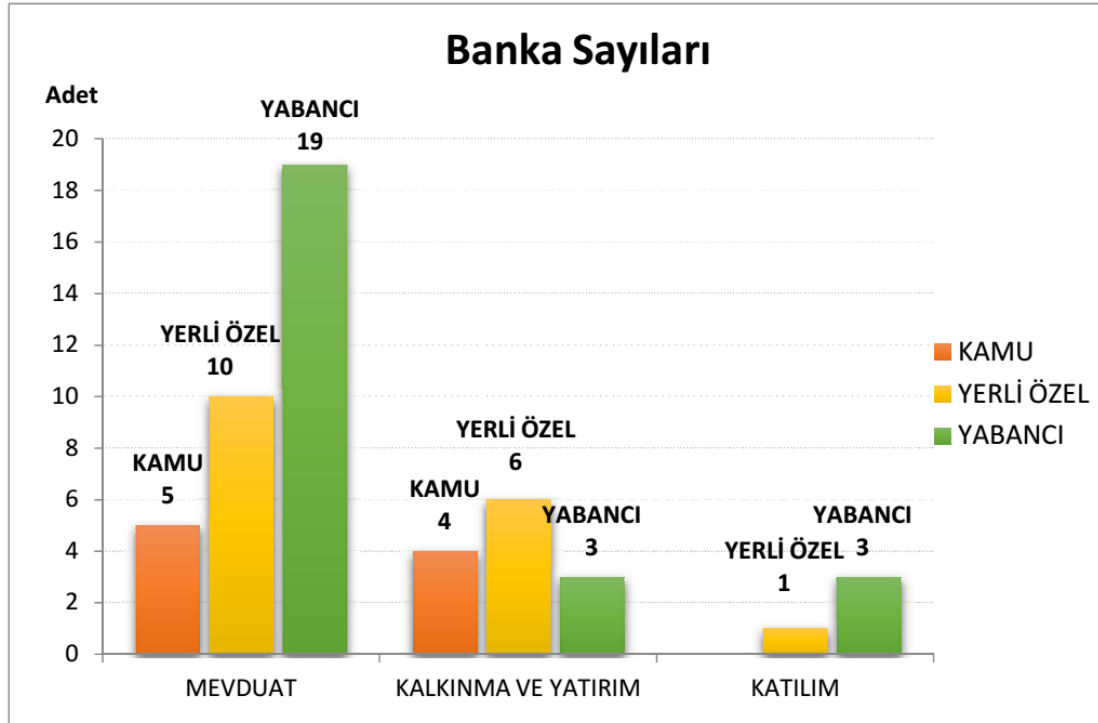
1. İslami finans konusundaki bilgi ve farkındalık eksikliği,

2. İslami finans konusunda açık ve güvenilir bir denetim mekanizmasının bulunmaması,
3. Katılım bankalarının geleneksel faizli bankalarla rekabet etmede sorun yaşaması,
4. Katılım bankalarının hizmet kalitesi ve insan sermayesi konusundaki sorunları.

2.7. TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN BANKALARIN GENEL YAPISI VE MALİ GÖSTERGELER

2.7.1. Faaliyet Türlerine Göre Bankalar ve Şube Sayıları

Grafik 2.5’te gösterildiği üzere, Türkiye’de 2015 Şubat ayı itibarıyla Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre; 34 mevduat bankası, 13 kalkınma ve yatırım bankası, 4 katılım bankası bulunmaktadır. Mevduat bankaları; 3 kamusal sermayeli, 11 özel sermayeli, 19 yabancı sermayeli ve 1 TMSF’ye devredilmiş bankadan oluşmaktadır. Katılım bankalarından Bank Asya, yerli özel banka statüsündeyken, diğer üç katılım bankası ise yabancı banka statüsündedir. Sistemde toplam 51 banka bulunmaktadır.

Kaynak: BDDK

Grafik 2.5. Türkiye’de Banka Sayıları

Şubat 2015 itibarıyla gruplar bazında bankalar ve bankaların yurtiçi – yurtdışı şube sayıları Tablo 2.6’da verilmiştir:

Tablo 2.6. Türkiye’de Banka Gruplarına ait Yurtiçi ve Yurtdışı Şubeler

Banka/Grup Adı	Banka Sayısı	Yurtiçi Şube*	Yurtdışı Şube*
Türkiye Bankacılık Sistemi	51	12230	85
Mevduat Bankaları	34	11116	81
<u>Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları</u>	3	3478	33
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	-	1691	25
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	-	897	5
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	-	890	3
<u>Özel Sermayeli Mevduat Bankaları</u>	11	5416	40
Adabank A.Ş.	-	1	0
Akbank T.A.Ş.	-	984	1
Anadolubank A.Ş.	-	108	0
Fibabanka A.Ş.	-	68	0
Şekerbank T.A.Ş.	-	312	0
Tekstil Bankası A.Ş.	-	44	0
Turkish Bank A.Ş.	-	18	0
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	-	547	5
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	-	994	8
Türkiye İş Bankası A.Ş.	-	1334	25
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	-	1006	1
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar	1	1	0
Birleşik Fon Bankası A.Ş.	-	1	0
Yabancı Sermayeli Bankalar	19	2221	8
<u>Türkiye’de Kurulmuş Yabancı Sermayeli Bankalar</u>	13	2213	8
Alternatifbank A.Ş.	-	73	0
Arap Türk Bankası A.Ş.	-	7	0

Tablo 2.6. (Devamı)

Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş.	-	1	0
Burgan Bank A.Ş.	-	58	0
Citibank A.Ş.	-	8	0
Denizbank A.Ş.	-	715	1
Deutsche Bank A.Ş.	-	1	0
Finans Bank A.Ş.	-	657	1
HSBC Bank A.Ş.	-	294	4
ING Bank A.Ş.	-	315	2
Odea Bank A.Ş.	-	50	0
Rabobank A.Ş.	-	1	0
Turkland Bank A.Ş.	-	33	0
<u>Türkiye’de Şube Açan Yabancı Sermayeli Bankalar</u>	6	8	0
Bank Mellat	-	3	0
Habib Bank Limited	-	1	0
Intesa Sanpaolo S.p.A.	-	1	0
JPMorgan Chase Bank N.A.	-	1	0
Société Générale (SA)	-	1	0
The Royal Bank of Scotland Plc.	-	1	0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	41	0
<u>Kamusal Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları</u>	3	22	0
İller Bankası A.Ş.	-	19	0
Türk Eximbank	-	2	0
Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	-	1	0
<u>Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları</u>	7	16	0
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	-	8	0

Tablo 2.6. (Devamı)

Diler Yatırım Bankası A.Ş.	-	1	0
GSD Yatırım Bankası A.Ş.	-	1	0
İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	-	1	0
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	-	1	0
Taib Yatırım Bank A.Ş.	-	1	0
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	-	3	0
Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3	3	0
BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	-	1	0
Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	-	1	0
Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	-	1	0
Katılım Bankaları	4	1073	4
Albaraka Türk	-	201	1
Bank Asya	-	280	1
Kuveyt Türk	-	312	2
Türkiye Finans Katılım Bankası	-	280	-

Kaynak: TBB, TKBB

Grafik 2.6 ve Tablo 2.6 incelendiğinde, 2015 yılının başı itibarıyla, toplam 11.116 yurtiçi şubeye sahip, 34 mevduat bankası; 1073 yurtiçi şubeye sahip 4 katılım bankası faaliyet göstermektedir. Bu rakamlara göre banka sayısı olarak konvansiyonel bankalar, katılım bankalarının 8 katından, şube ağı olarak katılım bankalarının on katından fazladır. Bu açıdan konvansiyonel bankaların daha avantajlı olduğu söylenebilir.

Yurt içi şubeler sayı olarak incelendiğinde, 11.116 konvansiyonel banka şubesinin 3.478'i kamusal sermayeli bankalara aitken, 5.416'sı özel sermayeli bankalara, 2.221'i yabancı sermayeli bankalara, 1'i ise TMSF'ye devredilmiş Birleşik Fon Bankası'na aittir. Katılım bankalarında ise 312 şube ile en fazla şubeye sahip olan bankanın Kuveyt Türk

olduğu, onu 280 şube ile Türkiye Finans ve Bank Asya'nın daha sonra ise 201 şube ile Albaraka Türk'ün takip ettiği görölmektedir.

Katılım bankaları ve konvansiyonel bankalara ait finansal göstergeleri incelemek, bankalar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak açısından faydalı olacaktır:

2.7.2. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Konvansiyonel Bankalara Ait Finansal Göstergeler

Tablo 2.7'de Türkiye'de bulunan konvansiyonel bankalar, 31.03.2014 tarihi itibarıyla aktif büyüklüklerine göre sıralanmış ve bankaların kuruluş yılları, toplam aktifleri, toplam kredi ve alacakları, mevduatları, özkaynakları, ödenmiş sermayeleri, net dönem kâr/zararı ve personel sayıları gibi tüm temel bilgileri verilmiştir.

Daha güncel verileri incelemek de mümkündür. Ancak uygulama 2014 yılı başında sona erdirildiğinden, 2014 yılının başı itibarıyla bankalara ait finansal bilgiler paylaşılmıştır. Çalışmanın 2014 yılı başında sona erdirilmesinin sebebi, katılım bankalarından Bank Asya'nın birtakım siyasi sebepler sonucu yatırımcılarını kaybetmesi ve bilançolarında bozulma meydana gelmesidir. Bu durumun analizi etkilemesine mahal vermemek adına çalışma bu tarihte sonlandırılmıştır.

Tablo 2.7. 31.03.2014 İtibariyle Aktif Büyüklüklerine Göre Banka Sıralaması (Milyon TL)

	Banka	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler	Toplam Krediler ve Alacaklar*	Toplam Mevduat	Toplam Özkaynaklar	Ödenmiş Sermaye	Net Dönem Kâr/Zararı	Bilanço Dışı Hesaplar	Şube Sayısı (Adet)	Personel Sayısı (Adet)
1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	1863	221.234	118.545	139.813	23.241	2.500	930	515.092	1.667	24.528
2	Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	213.022	135.735	126.294	23.311	4.500	815	473.720	1.319	24.017
3	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946	201.689	121.172	109.794	23.410	4.200	760	1.073.272	992	18.929
4	Akbank T.A.Ş.	1948	188.547	110.772	102.896	21.708	4.000	651	849.571	987	16.359
5	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1944	156.356	99.975	87.324	17.469	4.347	487	430.367	947	16.685
6	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	145.524	88.921	100.159	14.527	1.250	530	481.005	878	14.464
7	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	139.153	89.593	83.119	12.799	2.500	374	1.154.977	863	14.869
8	Finans Bank A.Ş.	1987	70.101	45.358	41.625	7.851	2.700	129	552.640	674	14.062
9	Denizbank A.Ş.	1997	64.187	40.021	37.632	5.104	716	190	370.946	700	13.066
10	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927	55.829	40.000	34.246	5.446	2.204	150	246.025	547	10.085
11	ING Bank A.Ş.	1984	35.477	25.785	16.886	3.467	2.786	30	235.182	328	5.662
12	HSBC Bank A.Ş.	1990	35.430	19.184	18.246	3.018	652	-11	261.880	316	5.967
13	Türk Eximbank	1987	30.197	28.093	0	3.978	2.200	94	34.693	2	506
14	Şekerbank T.A.Ş.	1953	19.442	13.867	13.083	2.071	1.000	15	370.904	312	4.223
15	Odea Bank A.Ş.	2012	18.885	12.890	14.986	1.295	1.496	-37	36.483	42	1.226
16	İller Bankası A.Ş.	1933	14.673	11.668	0	10.510	8.716	131	9.387	19	2.616

Tablo 2.7. (Devamı)

	Banka	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler	Toplam Krediler ve Alacaklar*	Toplam Mevduat	Toplam Özkaynaklar	Ödenmiş Sermaye	Net Dönem Kâr/Zararı	Bilanço Dışı Hesaplar	Şube Sayısı (Adet)	Personel Sayısı (Adet)
18	Alternatifbank A.Ş.	1992	10.247	6.739	5.340	804	620	6	46.716	73	1.361
19	Anadolubank A.Ş.	1996	9.210	5.631	5.949	1.126	600	24	18.206	114	2.065
20	Fibabanka A.Ş.	1984	6.799	5.316	4.433	525	550	20	69.070	63	1.144
21	Citibank A.Ş.	1980	6.646	2.375	4.283	1.118	34	23	74.087	8	463
22	Burgan Bank A.Ş.	1992	6.586	4.557	3.706	576	570	-10	37.844	60	996
23	İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	1995	6.012	103	0	619	420	33	1.117.189	1	253
24	Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	1999	5.128	3.465	0	810	697	20	41.631	8	631
25	Türklend Bank A.Ş.	1991	4.236	2.721	2.902	548	500	14	43.545	28	569
26	Arap Türk Bankası A.Ş.	1977	3.799	1.497	3.244	483	240	21	2.997	7	275
27	Tekstil Bankası A.Ş.	1986	3.699	2.671	2.305	608	420	9	6.641	44	841
28	Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	1975	3.452	2.952	0	615	160	11	13.129	1	655
29	Deutsche Bank A.Ş.	1988	2.303	1.209	468	439	135	13	52.197	1	112
30	BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	1999	2.068	1.379	0	491	337	-4	6.996	1	132
31	The Royal Bank of Scotland Plc.	1921	1.973	558	459	515	108	23	6.090	1	86
32	Turkish Bank A.Ş.	1982	1.226	721	733	172	165	1	11.860	19	269
33	Société Générale (SA)	1989	953	5	139	119	135	0	2.293	16	268
34	Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş.	2013	942	274	37	531	528	-1	112	1	51

Tablo 2.7. (Devamı)

	Banka	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler	Toplam Krediler ve Alacaklar*	Toplam Mevduat	Toplam Özkaynaklar	Ödenmiş Sermaye	Net Dönem Kâr/Zararı	Bilanço Dışı Hesaplar	Şube Sayısı (Adet)	Personel Sayısı (Adet)
35	Birleşik Fon Bankası A.Ş.	1958	826	2	12	620	461	5	6.235	1	227
36	JPMorgan Chase Bank N.A.	1984	409	0	81	312	100	6	2.693	1	64
37	Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	1999	334	239	0	83	45	2	3.051	1	38
38	Bank Mellat	1982	296	23	96	192	157	2	81	3	48
39	Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	1992	241	29	0	110	50	5	283	1	41
40	GSD Yatırım Bankası A.Ş.	1998	137	125	0	88	50	2	2.979	1	26
41	Diler Yatırım Bankası A.Ş.	1998	116	95	0	98	60	1	229	1	20
42	Habib Bank Limited	1983	93	38	11	48	30	1	108	1	17
43	Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	1990	72	0	0	65	40	0	0	1	31
44	Taib Yatırım Bank A.Ş.	1987	54	38	0	48	80	0	30	1	27
45	Adabank A.Ş.	1985	50	0	6	42	80	0	5	1	31
	Toplam		1.700.779	1.053.960	960.309	192.889	54.440	5.561	8.794.564	11.055	198.327

* Toplam Krediler ve Alacaklar = Krediler ve Alacaklar + Takipteki Krediler - Özel Karşılıklar

Kaynak: TBB

Tablo 2.7 incelendiğinde, kuruluş yılı itibarıyla en eski bankanın 1863 yılında kurulan Ziraat Bankası olduğu görülmektedir. Ziraat Bankası'nı sırasıyla; 1921 yılında kurulan The Royal Bank of Scotland Plc., 1924 yılında kurulan Türkiye İş Bankası ve 1927 yılında kurulan Türk Ekonomi Bankası takip etmektedir.

Aktif büyüklüğü bakımından Ziraat Bankası 221.234 milyon TL ile birinci sırada yer almakta, 213.022 milyon TL ile İş Bankası ve 201.689 milyon TL ile Garanti Bankası ise aktif büyüklüğü açısından ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır. En düşük aktif büyüklüğe sahip bankalar ise 50 milyon TL ile Adabank, 54 milyon TL ile Taib Yatırım Bank ve 72 milyon TL ile Standart Chartered Yatırım Bankası'dır.

Toplam krediler ve alacaklar kaleminde en fazla kredi kullandırımı yapan bankalar arasında 135.735 milyon TL ile İş Bankası birinci sırada, 121.172 milyon TL ile Garanti Bankası ikinci sırada ve 118.545 milyon TL ile Ziraat Bankası üçüncü sıradadır. JP Morgan Chase Bank, Standard Charters Yatırım Bankası ve Adabank'ın ise toplam kredi ve alacaklar kaleminin "0" olduğu görülmektedir.

Mevduat, kârlılık ve personel sayısı sıralaması aktif sıralamasıyla aynı şekilde olup, birinci sırada Ziraat Bankası, ikinci sırada İş Bankası ve üçüncü sırada Garanti Bankası yer almaktadır. Personel sayısı olarak, Ziraat Bankası 24.528, Türkiye İş Bankası 24.017, Türkiye Garanti Bankası ise 18.929 personele sahiptir.

En fazla özkaynağa sahip banka sıralamasında ise 23.410 milyon TL ile Garanti Bankası birinci sırada yer alırken, 23.311 milyon TL ile İş Bankası ikinci sırada ve 23.241 milyon TL ile Ziraat Bankası üçüncü sırada yer almaktadır.

2.7.3. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarına Ait Finansal Göstergeler

Uluslararası denetim ve danışmanlık şirketi Deloitte (2014)'in hazırladığı rapora göre, Türkiye'de katılım bankalarının bankacılık sektörü toplam aktifleri içerisindeki payı 2000'li yıllarda %2, 2010'da, %4,3 iken, 2013 üçüncü çeyreği itibarıyla %6,1'e yükselmiştir. Özellikle son beş yılda katılım bankaları hızlı bir büyüme gerçekleştirmiş ve bunun sonucunda 2013'ün üçüncü çeyreği itibarıyla sektör 90.7 milyar liralık aktif büyüklüğe ulaşmıştır. Rapora göre, Türkiye'de katılım bankaları son beş yıl içerisinde aktif büyüklük olarak mevduat bankalarına göre daha yüksek bir performans

sergilemiştir. Katılım bankacılığının 2013 yılı dokuz aylık toplam net kârı, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 9 artışla 786 milyon lira olmuştur (Deloitte, 2014: 8-12)

Tablo 2.8. 2014 Mart Ayı İtibariyle Katılım Bankalarının Başlıca Finansal Büyüklükleri (Bin TL)

<i>Finansal Başlıklar</i>		<i>Albaraka Türk</i>	<i>Bank Asya</i>	<i>Kuveyt Türk</i>	<i>Türkiye Finans</i>	<i>Genel Toplam</i>
		2014/Q1	2014/Q1	2014/Q1	2014/Q1	2014-Q1
Toplanan Fonlar	Türk Parası	7.392.768	8.137.686	10.107.535	9.530.376	35.168.365
	Yabancı Para	5.249.000	5.879.877	8.416.282	6.281.379	25.826.538
	Toplam	12.641.768	14.017.263	18.523.817	15.811.746	60.994.594
Kullandırılan Fonlar		12.130.543	16.651.001	17.596.306	19.052.484	65.430.334
Tasfiye Olunacak Alacaklar (Net)		35.777	668.636	66.296	133.960	904.669
Tasfiye Olunacak Alacaklar (Brüt) / Kullandırılan Fonlar (%)		2,30%	7,20%	2,40%	2,50%	14
Toplam Aktif		17.809.891	23.237.837	27.747.850	26.650.102	95.445.680
Öz Varlık		1.531.294	2.552.026	2.384.765	2.621.041	9.089.126
Net Kâr ****		61.578	40.814	80.415	87.683	270.490
Personel Sayısı		3.140	5.027	4.788	4.263	17.218
Şube Sayısı		169	281	272	259	981

**** Net kâr rakamı geçen yılın aynı ayına göre mukayese edilmiştir.

Kaynak: <http://www.tkbb.org.tr/banka-ve-sektor-bilgileri-temel-gostergeler-banka-bazinda-mukayese-tablosu>

Tablo 2.8 incelendiğinde, 2014 yılının ilk çeyreğinde, toplanan fonlar açısından en fazla mevduata sahip bankanın 18.523 milyon TL ile Kuveyt Türk olduğu, onu 15.811 milyon TL ile Türkiye Finans'ın, 14.017 milyon TL ile Bank Asya'nın ve 12.641 milyon TL ile Albaraka Türk'ün takip ettiği görülmektedir.

Fon kullandırmalarında, en fazla kullandırımı 19.052 milyon TL ile Türkiye Finans'ın yaptığı görülmektedir. Kuveyt Türk 17.596 milyon TL fon kullandırırken, Bank Asya 16.651 milyon TL, Albaraka Türk 12.130 milyon TL fon kullandırmıştır.

Aktif büyüklüğü açısından 27.747 milyon TL aktif ile Kuveyt Türk birinci sırada, 26.650 milyon TL aktif ile Türkiye Finans ikinci sırada, 23.237 milyon TL aktif ile Bank Asya üçüncü sırada ve 17.809 milyon TL aktif ile Albaraka Türk dördüncü sırada yer almaktadır. Özkaynaklar bakımından en fazla özkaynak Türkiye Finans'a aitken, ikinci

sırada Bank Asya, üçüncü sırada Kuveyt Türk, dördüncü sırada Albaraka Türk gelmektedir.

Kârlılık açısından, 2014 yılı ilk çeyreği itibarıyla en fazla kâr elde eden katılım bankası 87 milyon TL ile Türkiye Finans'tır. Onu 80 milyon TL ile Kuveyt Türk, 61 milyon TL ile Albaraka Türk takip etmektedir. Bank Asya'nın kârı ise 40 milyon TL civarındadır. Önceki yılın aynı döneminde 45 milyon TL, iki önceki yılın aynı döneminde ise 50 milyon TL kâr sahibi olan Bank Asya'nın kârlılığının her yıl ortalama %10 civarında düşmesi bilanço değerlerinin bozulduğunun bir göstergesidir.

Personel sayısı bakımından en fazla personele 5027 personel ile Bank Asya sahipken, onun ardından 4788 personel ile Kuveyt Türk, 4263 personel ile Türkiye Finans gelmektedir. Albaraka Türk'ün ise 2014 başı itibarıyla 3140 adet personeli olduğu görülmektedir.

Tablo 2.9. Katılım Bankaları ve Bankacılık Sektörü Başlıca Finansal Büyüklükleri (Milyon TL) *

<i>Finansal Başlıklar</i>		<i>Katılım Bankaları</i>			<i>Bankacılık Sektörü</i>		
		Mar.14	Ara.13	Değişim(%)	Mar.14	Ara.13	Değişim(%)
Toplanan Fonlar **	TP	34.953	36.696	-4,7	580.814	596.694	-2,7
	YP	20.670	20.267	2	367.104	331.635	10,7
	YP-Maden	3.466	4.532	-23,5	15.756	20.989	-24,9
	Toplam	59.089	61.495	-3,9	963.674	949.318	1,5
Kullandırılan Fonlar ***		64.866	67.248	-3,5	1.113.205	1.094.132	1,7
Tasfiye Olunacak Alacaklar (Net)		905	799	13,3	7.299	6.986	4,5
Toplam Aktif		95.512	96.086	-0,6	1.797.344	1.732.413	3,7
Öz Varlık		9.089	8.852	2,7	201.980	193.745	4,3
Net Kâr ****		270	226	19,5	5.832	7.057	-17,4
Personel Sayısı		17.219	16.763	2,7	215.290	214.226	0,5
Şube Sayısı	Yurtiçi	977	961	1,7	11.948	11.903	0,4
	Yurtdışı	4	4	0	84	83	1,2
	Toplam	981	965	1,7	12.032	11.986	0,4
* BDDK Raporlarına göre hazırlanmıştır. ** Bankalardan toplanan fonlar hariç tutulmuştur. *** Takipteki alacaklar ve yurtdışı murabaha hariç tutulmuştur. **** Net kâr rakamı geçen yılın aynı ayına göre mukayese edilmiştir.							

Kaynak: www.tkbb.org.tr

Tablo 2.9, 2014 yılı ilk çeyreğinde toplam bankacılık sektörü ve katılım bankalarının önemli bilanço verilerine ait değerleri ve bu verilerin önceki yıla göre yüzde değişimlerini göstermektedir. Buna göre toplanan fonlarda genel bankacılık sektörü %1.5 oranında mevduatlarını artırırken, katılım bankaları yaklaşık %4 civarında mevduat kaybetmiştir. Yine toplam bankacılık sektöründe kullanılan fonlar %1.7 oranında artarken, katılım bankalarında kullanılan fonlar mevduatlara paralel olarak %3.5 azalış göstermiştir.

Tasfiye olunacak alacaklar kaleminin bankacılık sektöründe bu kalemi %4,5 oranında arttığı, katılım bankalarında ise %13,3 oranında arttığı gözlemlenmiştir. Buradan, 2014 ilk çeyreğinde katılım bankalarının problemlili kredilerinin bankacılık sektörünün ortalamasından yaklaşık iki kat daha fazla arttığı ortaya çıkmaktadır.

Toplam aktif kaleminde bankacılık sektörü, aktiflerini %3,7 oranında artırırken, katılım bankaları aktiflerini %0,6 oranında azaltmıştır. Ayrıca bankacılık sektörünün özkaynakları ortalama %4,3 oranında artarken, katılım bankalarının özkaynaklarının %2,7 oranında arttığı görülmektedir.

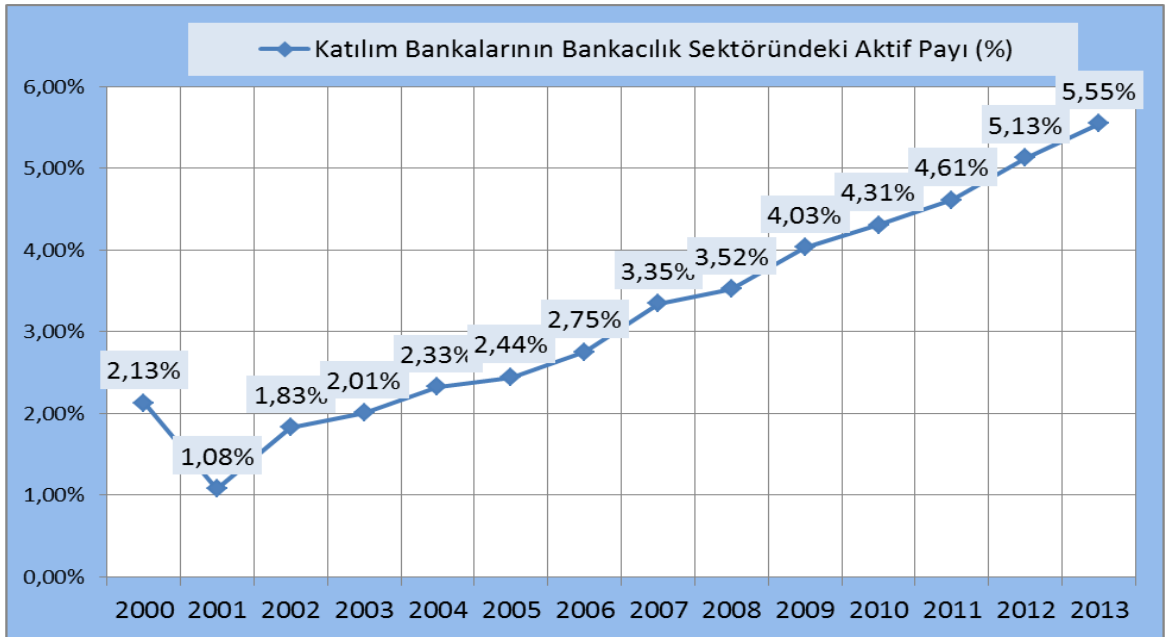
Net kârlılık göstergesinin bankacılık sektörü için 2014 Mart ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %17,4 azaldığı görülmektedir. Buna karşılık aynı dönem için katılım bankalarının net kârının %19,5 oranında arttığı görülmektedir. Diğer tüm bilanço göstergelerinde katılım bankaları, bankacılık sektörünün gerisinde kalmışken, kârlılıkta bankacılık sektörü ortalamasından bu derece önde olması dikkat çekicidir. Bu sonuç katılım bankalarının düşük kaynak maliyetine sahip olmasından veya daha az kredi kaybına maruz kalmasından kaynaklanabilir.

Personel sayısı bakımından ise bankacılık sektörünün personel sayısı ortalama %0,5 oranında artarken, katılım bankalarının personel sayısı %2,7 oranında artış göstermiştir.

2.7.4. Yıllar İtibariyle Katılım Bankaları ve Toplam Bankacılık Sektörünün Bilanço Göstergelerinin Değişimi

Tablo 2.10. Aktif Gelişimi (Bin TL)

YILLAR	KATILIM BANKALARI	BÜYÜME (%)	BANKACILIK SEKTÖRÜ	PAYI (%)
2000	2.266.000		106.549.000	2,13%
2001	2.365.000	4,37%	218.873.000	1,08%
2002	3.962.000	67,53%	216.637.000	1,83%
2003	5.112.934	29,05%	254.863.000	2,01%
2004	7.298.601	42,75%	313.751.000	2,33%
2005	9.945.431	36,26%	406.915.000	2,44%
2006	13.729.720	38,05%	498.587.000	2,75%
2007	19.435.082	41,55%	580.607.000	3,35%
2008	25.769.427	32,59%	731.640.000	3,52%
2009	33.628.038	30,50%	833.968.000	4,03%
2010	43.339.000	28,88%	1.006.672.000	4,31%
2011	56.076.929	29,39%	1.217.711.000	4,61%
2012	70.279.000	25,33%	1.370.614.000	5,13%
2013	96.086.000	36,72%	1.732.413.000	5,55%

Grafik 2.6. Aktif Gelişimi (%)

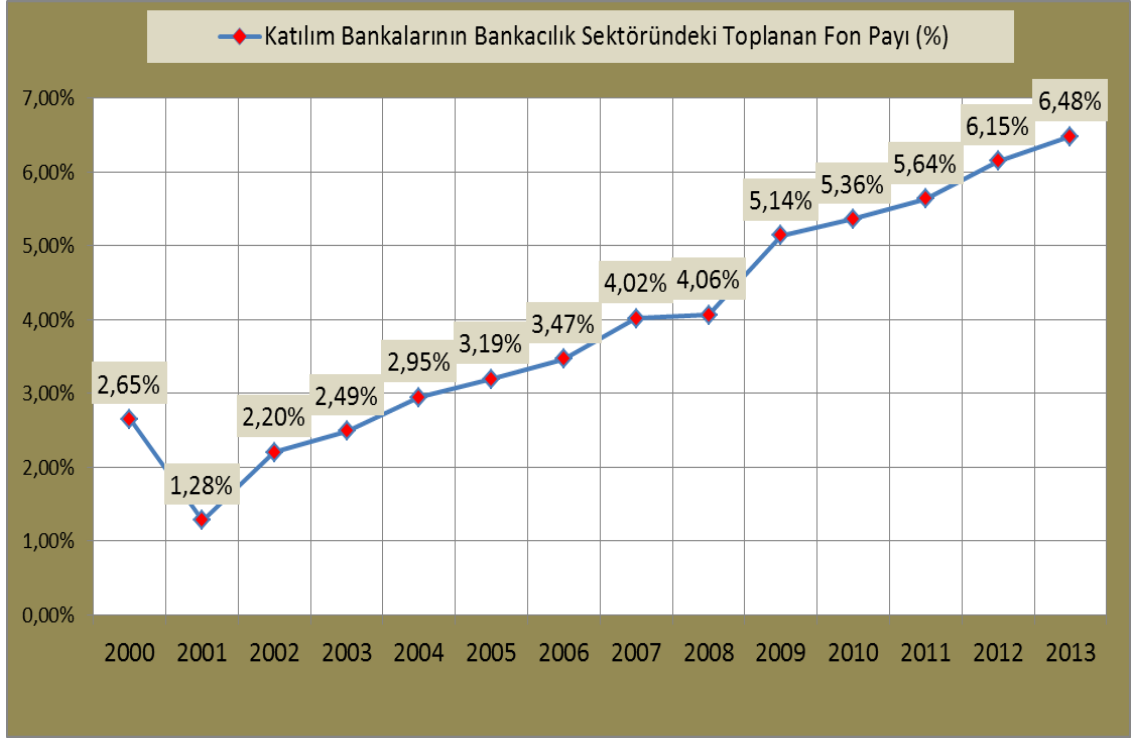
Tablo 2.10 ve Grafik 2.6, Türkiye’de bankacılık sektörü ve katılım bankalarının aktif gelişiminin 2000 ve 2013 yılları arasındaki gelişimini ve katılım bankalarının toplam bankacılık sektörü içerisindeki payını göstermektedir. Buna göre katılım bankalarının bankacılık sektöründeki aktif payının, mevcut yıllar arasında 2001 yılı haricinde, düzenli olarak arttığı görülmektedir.

2000 yılında katılım bankalarının toplam bankacılık sektörü içerisindeki aktif payı %2,13 iken, 2005 yılında %2,44, 2010 yılında %4,31 ve 2013 yılında %5,55’lik bir paya ulaşmıştır.

Tablo 2.11 ve Grafik 2.7, aynı yıllar arasındaki mevduat gelişimini ve katılım bankalarının bankacılık sektöründeki mevduat payının yıllar itibarıyla nasıl değiştiğini göstermektedir.

Tablo 2.11. Toplanan Fon Gelişimi (Bin TL)

YILLAR	KATILIM BANKALARI	BÜYÜME (%)	BANKACILIK SEKTÖRÜ	PAYI (%)
2000	1.863.000		70.305.000	2,65%
2001	1.917.000	2,90%	149.438.000	1,28%
2002	3.206.000	67,24%	145.594.000	2,20%
2003	4.111.000	28,23%	164.923.000	2,49%
2004	5.992.000	45,76%	203.386.000	2,95%
2005	8.369.000	39,67%	261.948.000	3,19%
2006	11.237.000	34,27%	324.069.000	3,47%
2007	14.943.000	32,98%	371.927.000	4,02%
2008	19.210.000	28,56%	472.695.000	4,06%
2009	26.841.000	39,73%	522.415.000	5,14%
2010	33.828.000	26,03%	631.119.000	5,36%
2011	39.869.282	17,86%	707.510.000	5,64%
2012	48.198.000	20,89%	783.888.000	6,15%
2013	61.495.000	27,59%	949.319.000	6,48%

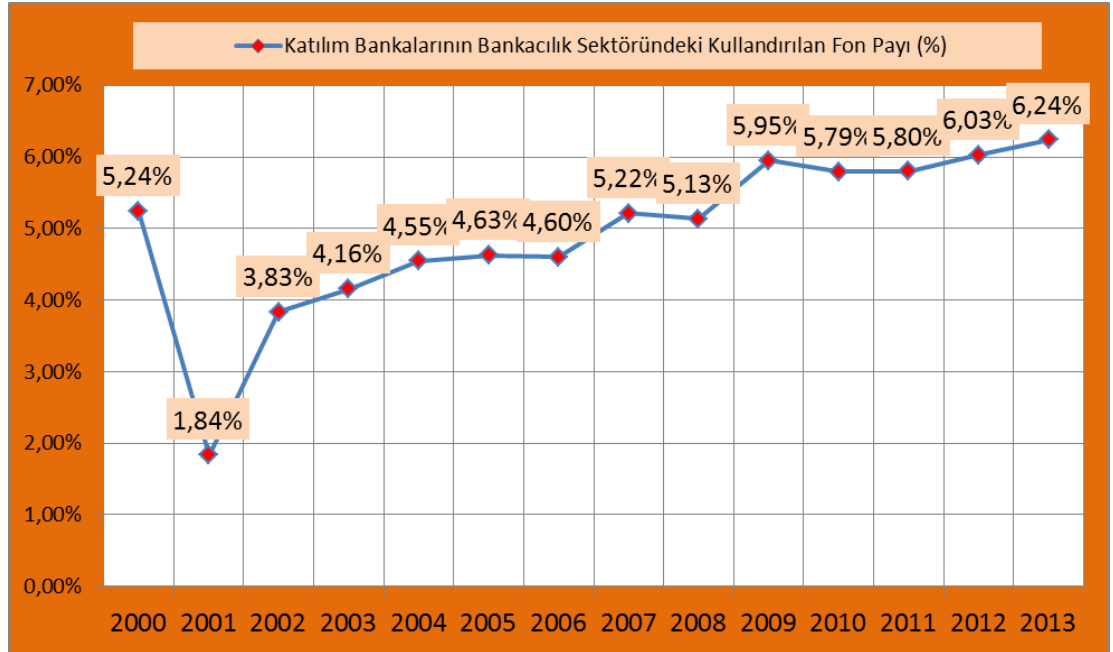
Grafik 2.7. Toplanan Fon Gelişimi (%)

Tablo 2.11 ve Grafik 2.8 ele alındığında, aktif payı gibi katılım bankalarının bankacılık sektöründeki mevduat payının da yıllar itibarıyla artış gösterdiği görülmektedir. 2000 yılında katılım bankalarının bankacılık sektöründeki mevduat payı %2,65 iken, bu oran 2005'te %3,1, 2010'da %5,36 ve 2013 yılında ise %6,48 olmuştur.

Toplanan fonların kullandırımı, yani krediler ile ilgili bilgiler Tablo 2.12 ve Grafik 2.8'de verilmiştir.

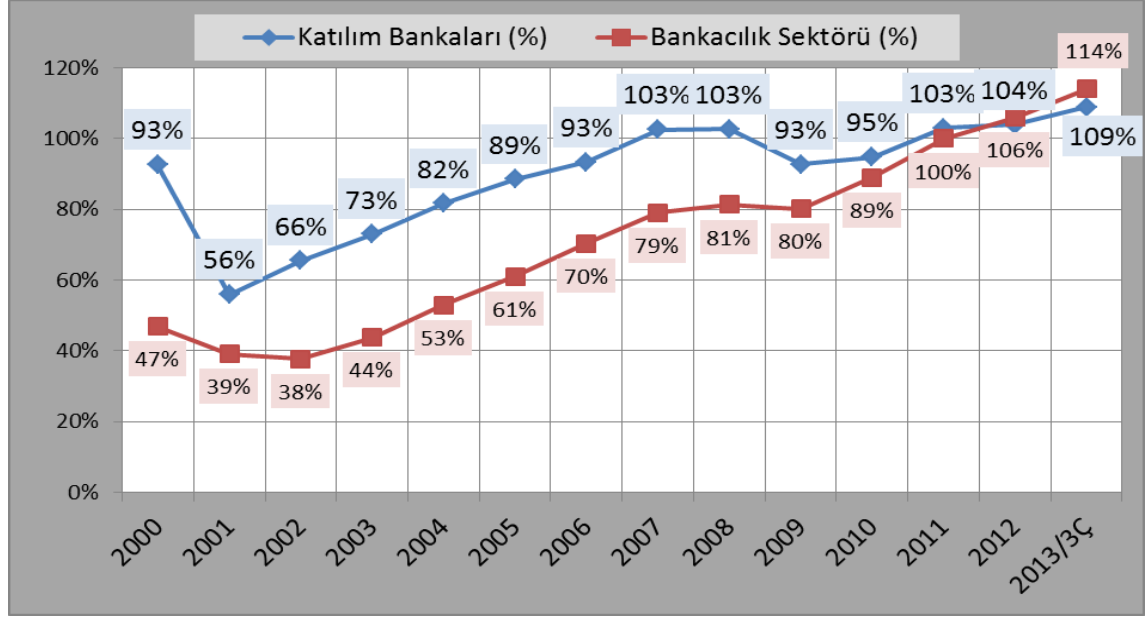
Tablo 2.12. Kullandırılan Fon Gelişimi (Bin TL)

YILLAR	KATILIM BANKALARI	BÜYÜME (%)	BANKACILIK SEKTÖRÜ	PAYI (%)
2000	1.726.000		32.939.000	5,24%
2001	1.072.000	-37,89%	58.413.000	1,84%
2002	2.101.000	95,99%	54.860.000	3,83%
2003	3.001.000	42,84%	72.169.000	4,16%
2004	4.894.000	63,08%	107.615.000	4,55%
2005	7.407.000	51,35%	160.005.000	4,63%
2006	10.492.000	41,65%	228.141.000	4,60%
2007	15.332.000	46,13%	293.928.000	5,22%
2008	19.733.000	28,70%	384.417.000	5,13%
2009	24.911.209	26,24%	418.684.000	5,95%
2010	32.084.000	28,79%	554.128.000	5,79%
2011	41.103.435	28,11%	708.771.000	5,80%
2012	50.031.000	21,72%	829.597.000	6,03%
2013	67.219.000	34,35%	1.077.495.000	6,24%

Grafik 2.8. Kullandırılan Fon Gelişimi (%)

Tablo 2.12 ve Grafik 2.9’da görüldüğü üzere katılım bankalarının bankacılık sektörü içinde kullandırılan kredi payı genel olarak belli bir standartta devam etmiştir. 2001 yılında bu pay önemli ölçüde azalmış olsa da daha sonra yeniden yükselmiş ve ortalama %5 - %6 civarında seyretmiştir.

Toplanan fonların kredi olarak kullandırılma oranı, bir başka deyişle toplanan fonların krediye çevrilme oranı, Grafik 2.9’da gösterilmiştir.

Grafik 2.9. Toplanan Fonların Kullandırılma Oranı (%)

Grafik 2.10 incelendiğinde, katılım bankalarının toplanan fonları kullandırma oranının 2005 yılından sonra %90 ve üzerinde olduğu görülmektedir. Yani topladıkları fonların tamamına yakını kredi olarak kullandırmıştır. Hatta bu oran 2011 sonrasında %103, %104 ve %109 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum katılım bankalarının bu dönemde topladıkları fonlar haricinde elde ettikleri yabancı kaynakları da kredi vermek suretiyle kullandığını göstermektedir.

Toplam bankacılık sektörünün fon kullandırım oranı incelendiğinde ise 2011 yılına kadar katılım bankalarının kullandırım oranlarının bir hayli altında olduğu, ancak 2011 ve sonrasında fon kullandırım oranlarının katılım bankalarına yaklaştığı ve az miktarda geçtiği gözlemlenmektedir. 2011 sonrasında, toplam bankacılık sektörünün kullandırım oranı da %100'ü geçmiştir. Dolayısıyla 2011 tarihinden sonra toplam bankacılık sektörünün de mevduat dışında elde ettiği yabancı kaynakları kredi olarak kullandığı yorumu yapılabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATILIM BANKALARI VE KONVANSİYONEL BANKALARIN KARŞILAŞTIRMALI KÂRLILIK VE ETKİNLİK ANALİZİ

Bu bölümde, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların kârlılık ve etkinlik bazında karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Uygulama iki aşamada gerçekleştirilmiştir.

Birinci aşama, bankaların aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve vergi öncesi kârlılığı baz alınarak, katılım bankalarının ve konvansiyonel bankaların kârlılık belirleyicilerinin bulunmasını içermektedir. Bu belirleyiciler içsel (bankanın kontrolünde olan) ve dışsal (bankanın kontrolü dışında, makroekonomik ve yapısal) değişkenler olarak iki kategoride ele alınmıştır.

İkinci aşama ise katılım bankalarının ve geleneksel bankaların teknik, dağıtım ve maliyet etkinliklerinin bulunması ile yıllar itibarıyla hangi banka türünün daha etkin olduğunun belirlenmesine yöneliktir. Bunun yanı sıra, bu etkinlik düzeylerine etki eden seçilmiş içsel ve dışsal değişkenlerin tespiti yapılmıştır.

İki aşamanın amacı, önemi ve kapsamı tek başlıkta ele alınacak, ancak gerek kullanılan verilerde gerekse kullanılan yöntemlerde farklılık olduğu için detaylı literatür değerlendirmesi, yöntem açıklaması ve uygulama sonuçları iki ayrı kısımda incelenecektir.

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Yukarıda da ifade edildiği gibi araştırmanın analiz kısmını oluşturan üçüncü bölüm, iki aşamada ele alınmıştır. Birinci aşama olan kârlılık analizinin temel amacı, katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların aktif kârlılıkları, özkaynak kârlılıkları ve vergi öncesi kârlılıklarının, banka içi ve banka dışı faktörlerden ne şekilde etkilendiğini bulmaktır. Ayrıca kullanılan bağımsız değişkenlerin hem katılım bankalarının hem de konvansiyonel bankaların kârlılıklarına etkisinin aynı yönde olup olmadığını test etmek ve böylece katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların, kârlılık belirleyicileri açısından farklılaşıp farklılaşmadıklarını incelemek amaçlanmaktadır.

Bölümün ikinci aşamasında ise, katılım bankalarının ve konvansiyonel (kamu, özel ve yabancı banka bazında) bankaların teknik, dağıtım ve maliyet etkinliği ölçülerek banka türlerine göre etkinlik seviyelerini belirlemek amaçlanmıştır. Aracılık yönteminin kullanıldığı çalışmada, yıllar itibarıyla katılım bankalarının mı, yoksa konvansiyonel bankaların mı daha etkin çalıştığı araştırılmıştır. Ayrıca, araştırmanın bu kısmında, hem katılım bankalarını, hem geleneksel bankaları konu alarak Türkiye’de banka etkinliği üzerine etki eden mikro ve makro değişkenler incelenmiştir. Bu değişkenlerin etkileri katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar üzerinde ayrı ayrı incelenmiş olup iki banka türü arasında karşılaştırma yapılmıştır.

Çalışmanın tamamı göz önüne alındığında, temel amaç katılım bankaları ve konvansiyonel bankaları kârlılık ve etkinlik açısından karşılaştırmaktır. Her bir bölümün kendi içerisinde amaçları aşağıda kısaca özetlenmiştir:

- Birinci ve ikinci bölümde teorik inceleme ile, katılım bankacılığı (İslami Bankacılık) ve Türkiye’de konvansiyonel bankacılık hakkında genel bilgiler vermek, bankaların çalışma prensiplerini ve mevcut durumlarını mukayeseli olarak incelemek,
- Ampirik analizlerden oluşan üçüncü bölümün, ilk kısmında, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların kârlılık belirleyicilerini tespit etmek ve bu belirleyicilerin her iki banka türünün kârlılıklarına aynı yönde etki edip etmediğini analiz etmek,
- Üçüncü bölümün ikinci kısmında Türk bankacılık sektörünün katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar çerçevesinde etkinlik performansını ölçmek ve elde edilen etkinlik skorlarının içsel ve dışsal belirleyicilerini tespit ederek, iki banka türü için sonuçları mukayeseli olarak incelemek.

3.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Dünya literatüründe İslami bankacılık olarak da bilinen katılım bankacılığının uygulama alanı, hızlı bir şekilde genişlemiştir. Bu genişleme sadece İslam ülkeleriyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda ABD, İngiltere ve Kanada gibi gelişmiş ülkelerde de yer bulmuştur. Papa 16. Benedict, bankaların kriz zamanlarında müşterilerinin güvenini yeniden inşa edebilmek adına daha ahlaki ve etik olan İslami finans prensiplerini gözden

geçirmeleri gerektiğini vurgulamış, İslami bankacılığı teşvik etmiştir (www.worldfinance.com, 2011). Bu gelişmeler, katılım bankacılığının küresel ölçekte artan bir öneme sahip olduğunun göstergesidir.

Katılım bankacılığının Türkiye’deki durumu incelenecek olursa, kamu bankalarının son yıllarda kendi bünyelerinde katılım penceresi açması, Türkiye’de de katılım bankalarının öneminin arttığına işaret etmektedir. Ziraat Katılım Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun 12/05/2015 tarih, 6302 sayılı kararı ile faaliyet izni alırken, Vakıf Katılım Bankası A.Ş. ise BDDK’nın 27.02.2015 tarih 6205 sayılı kuruluş izniyle 25.06.2015 tarihinde bir anonim şirket olarak kurulmuş, 17.02.2016 tarihinde ise Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’ndan faaliyet izni almıştır. Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım’ın yanı sıra Halk Bankası da Halk Katılım adı altında, bünyesinde katılım bankası açma girişimlerine devam etmektedir. Bu örnekler, Türkiye’de de katılım bankalarının gittikçe önem kazandığının somut göstergesidir.

Literatür çalışmaları incelendiğinde, banka kârlılığının belirleyicileri üzerine çok sayıda ulusal ve uluslararası çalışma mevcuttur. Ancak banka kârlılığı konusunda Türkiye’de yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu, sadece konvansiyonel bankaları kapsamaktadır. Uluslararası güncel çalışmalarda, İslami bankaların öneminin artmasından dolayı, İslami bankalar ve konvansiyonel bankaların karşılaştırılmasına yönelik çalışmalarda artış görülmüştür. Bu durumdan yola çıkılarak ve Türkiye’de katılım bankalarının artan önemine binaen, çalışmanın, katılım ve konvansiyonel banka bazında karşılaştırmalı olarak yapılmış olması önem taşımaktadır.

Araştırmanın ikinci aşaması olan etkinlik analizinde, literatüre iki açıdan katkı sağlamak hedeflenmiştir. Birinci olarak, bu çalışma ile, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların, teknik etkinliği, dağıtım etkinliği ve maliyet etkinlikleri ölçülerek hangi banka türünün daha etkin çalıştığı araştırılmıştır. İkinci olarak ise, bu çalışma, literatür taramasından görüldüğü kadarı ile, Türkiye’de banka etkinliğine etki eden faktörleri katılım bankası ve konvansiyonel banka bazında karşılaştırma yaparak inceleyen ilk çalışma olacaktır.

Sonuç olarak, her iki banka, gerek kârlılık, gerekse etkinlik açısından karşılaştırmalı olarak analiz edilecek, bankaların çalışma prensiplerinin bankalar için büyük önem arzeden kârlılık ve etkinlik hususlarında etkili olup olmadığı analiz edilecektir.

3.3. KAPSAM VE YÖNTEM

2015 Şubat ayı itibarıyla, Türkiye’de 51 banka faaliyet göstermektedir. Bu bankaların 4’ü katılım bankası, 33’ü mevduat bankası, 13 tanesi kalkınma ve yatırım bankası, 1 tanesi ise TMSF’ye devredilen bankadır. Performans analizlerinde, üretim birimlerinin benzer hizmet ve kaynakları sunmaları ve aynı amacı güderek homojen olmaları gerekmektedir (Isik ve Hassan, 2002a: 725). Bu sebeple, gerek sektördeki paylarının küçük olması, gerekse mevduat kabul etmeyerek farklı çalışma prensiplerine sahip olmasından ötürü, kalkınma ve yatırım bankaları çalışmanın dışında tutulmuştur. Yine TMSF’ye devredilen Birleşik Fon Bankası da aynı gerekçe ile uygulama dışında bırakılmıştır.

Çalışma 2005 – 2014 yılları arasında kesintisiz faaliyette bulunan bankaları içermektedir. Bu sebeple, mevduat bankalarından yeni kurulan dört tanesi (Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş., Rabobank, Intesa SanPaolo S.p.A ve Odea Bank) analiz dışında bırakılmıştır. Odea Bank 2012 yılında kuruluş işlemlerine başlarken, Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş. Kasım 2013’te faaliyete başlamıştır. Rabobank International’ın Türkiye’de banka kurmak için yapmış olduğu başvuru, BDDK tarafından 03 Ağustos 2013 tarihinde kabul edilmiş ve 09 Eylül 2014 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Kararıyla Rabobank Anonim Şirketi’ne faaliyet izni verilmiştir. Intesa SanPaolo S.p.A ise 2013 yılından sonra BDDK’dan izin almış ve 2014 yılında faaliyete başlamıştır. Dolayısıyla 33 konvansiyonel bankadan bahsedilen 4 tanesi analiz dışında bırakılarak kârlılık analizinde 29 konvansiyonel banka analize dahil edilmiştir. Etkinlik analizinde ise konvansiyonel bankalardan iki tanesi daha kredi verileri olmadığı için analize dahil edilmemiştir. Böylece etkinlik analizinde 27 konvansiyonel banka analiz edilmiştir. Analizlerde kullanılan bankalar Ek 1’de verilmiştir.

Ayrıca bu süreçte bankalar arasında satış, birleşme ve devralmalar söz konusudur. Koçbank, 28 Eylül 2006 yılında Yapı Kredi Bank’a devredilirken; MNG Bank, 3 Nisan 2007 tarihinde hisse devri yoluyla Turkland Bank adını almıştır. Tekfenbank, satış neticesinde, önce 11 Ocak 2008’de Eurobank Tekfen adını, ardından 28 Ocak 2013 tarihinde Burgan Bank A.Ş. adını almıştır. Bank Europe, 29 Kasım 2006’da Millennium Bank olarak ismini değiştirmiş, ardından 25 Nisan 2011 tarihinde satın alınarak

Fibabanka adını almıştır. 7 Temmuz 2008 tarihinde Oyak Bank satılarak ING Bank adını almıştır. 25 Ocak 2011 tarihinde, Fortis Bank devir yoluyla Türk Ekonomi Bankası (TEB) bünyesine katılmıştır. Analizlerde kullanılan veriler bu birleşme ve devralmalar göz önüne alınarak hazırlanmıştır.

Çalışmada konvansiyonel bankalar ve katılım bankalarına ait bilanço, gelir tablosu ve denetim raporları verileri ile bazı makroekonomik veriler kullanılmıştır. İlk aşama olan kârlılık analizinde veri olarak, 2005 yılı son çeyreği ile 2014 yılı ilk çeyreği arasındaki çeyrek dönemlik veriler, ikinci kısım olan etkinlik analizinde ise 2005 – 2013 yılları arasındaki yıllık veriler kullanılmıştır. Başlangıç yılı olarak 2005 yılının seçilmesinin nedeni, 2005 yılında özel finans kurumu olarak bilinen katılım bankalarının, Bankacılık Kanunu’nda yapılan değişiklikle “banka” statüsü kazanması ve normal bankalarla aynı sorumluluklara sahip olmasıdır. Bitiş yılı olarak 2014 yılının başının seçilmesinin sebebi ise 2014 yılı itibarıyla katılım bankalarından Bank Asya müşterilerinin çeşitli politik sebeplerle yatırımlarını geri çekmesi ve buna istinaden bilançolarında bozulmaların olmasıdır. Katılım bankaları grubunda Türkiye’de sadece 4 banka bulunduğu ve bir katılım bankasındaki bozulmanın, analizi önemli ölçüde etkileyeceği düşünüldüğünden çalışmada kullanılan veriler, 2014 yılı başı itibarıyla sona erdirilmiştir.

Araştırmada kullanılan konvansiyonel bankalara ait finansal veriler Türkiye Bankalar Birliği’nden elde edilirken, katılım bankalarına ait finansal veriler ise Türkiye Katılım Bankalar Birliği’nden temin edilmiştir. Çalışmada kullanılan makroekonomik verilerin elde edilmesinde ise TCMB ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’in web sitelerinden faydalanılmıştır.

Çalışmada kârlılık analizi aşamasında, panel veri analizi kullanılmıştır. Uygulanan testler sonucunda sabit etkili panel veri modellerin en uygun model olduğuna karar verilmiş ve uygulama bu yönde ilerlemiştir. Çalışmanın etkinlik analizi aşamasında ise etkinlik ölçümü için veri zarflama analizi (VZA) ve Tobit regresyon analizi kullanılmıştır. Kullanılan yöntem ve modeller kendi uygulama kısmında detaylı bir şekilde incelenecektir.

Yapılan giriş sonrasında, analizler Türkiye’de katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların kârlılık analizi ve Türkiye’de katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların

etkinlik analizi olarak iki temel başlık altında incelenecek ve detaylı bir şekilde anlatılmaya çalışılacaktır.

3.4. TÜRKİYE’DE KATILIM BANKALARI VE KONVANSİYONEL BANKALARIN KÂRLILIK ANALİZİ

Çalışmanın bu kısmında bankaların kârlılığı ile ilgili yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalar, kullanılan yöntem ve elde edilen sonuçlar detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

3.4.1. Literatür Değerlendirmesi

Banka kârlılığıyla ilgili yapılan çalışmalar, ulusal ve uluslararası çalışmalar olarak iki başlıkta incelenecektir. Detaylı inceleme öncesinde seçilmiş bazı çalışmalar, özet olarak Tablo 3.1’de gösterilmiştir:

Tablo 3.1. Banka Kârlılığı Analizi ile İlgili Literatür Tablosu

Yazar (Yayın Yılı)	Çalışmanın Adı	Çalışmanın Kapsadığı Yıllar	Analiz Edilen Bölge	Analiz Edilen Banka Türü
Demirgüç, Huizinga (1999)	Determinants of commercial bank interest margins and profitability: Some international evidence	1988 - 1995	80 ülke	Konvansiyonel
Chirwa (2003)	Determinants of commercial banks’profitability in Malawi: a cointegration approach	1970 - 1994	Malawi	Konvansiyonel
Hassan, Bashir (2003)	Determinants of Islamic banking profitability	1994 - 2001	21 İslam ülkesi	İslami
Güngör (2007)	Türkiye’de faaliyet gösteren yerel ve yabancı bankaların kârlılık seviyelerini etkileyen faktörler: Panel veri analizi	1990 - 2005	Türkiye	Konvansiyonel
Bennaceur, Goaied (2008)	The determinants of commercial bank interest margin and profitability: Evidence from Tunisia	1980 - 2000	Tunus	Konvansiyonel
Bumin (2009)	Türk bankacılık sektörünün kârlılık analizi: 2002 - 2008	2002 - 2008	Türkiye	Konvansiyonel
Sufian, Habibullah (2009)	Determinants of bank profitability in a developing economy: Empirical evidence from Bangladesh	1997 - 2004	Bangladeş	Konvansiyonel
Wasiuzzaman, Tarmizi (2010)	Profitability of Islamic banks in Malaysia: An empirical analysis	2005 - 2008	Malezya	İslami
Uludağ, Gökmen (2011)	Türk bankacılık sektörünün kârlılığının dinamik yaklaşımla test edilmesi	1999 - 2009	Türkiye	Konvansiyonel

Tablo 3.1. (Devamı)

Anbar, Alper (2011)	Bank specific and macroeconomic determinants of commercial bank	2002 - 2010	Türkiye	Konvansiyonel
------------------------	---	-------------	---------	---------------

	profitability: empirical evidence from Turkey			
Chen, Liao (2011)	Are foreign banks more profitable than domestic banks? Home-and host-country effects of banking market structure, governance, and supervision	1992 - 2006	70 ülke	Konvansiyonel
Dietrich, Wanzenried (2011)	Determinants of bank profitability before and during the crisis: Evidence from Switzerland	1999 - 2008	İsviçre	Konvansiyonel
Taşkın (2011)	Türkiye’de ticari bankaların performansını etkileyen faktörler	1995 - 2009	Türkiye	Konvansiyonel
Noor, Ahmad (2011)	Relationship between Islamic banking profitability and determinants of efficiency	1992 - 2009	25 İslam ülkesi	İslami
Masood, Ashraf (2012)	Bank-specific and macroeconomic profitability determinants of Islamic banks: The case of different countries	2006 - 2020	Orta Doğu, Güney ve Doğu Asya, 12 Afrika ülkesi	İslami
Naseem, Saleem, Shah, Shah (2012)	The profitability of banking sector in Pakistan: An empirical analysis from 2006-2010	2006 - 2010	Pakistan	Tüm Bankalar
Doğan (2013)	Katılım ve geleneksel bankaların finansal performanslarının karşılaştırılması: Türkiye örneği	2005 - 2011	Türkiye	Katılım ve Konvansiyonel
Kadir, Jaffar, Abdullah, Harun (2013)	Comparison of the financial performance of Islamic and conventional bank in Malaysia during and after economic crisis	1997-1999 2001 - 2003	Malezya	Katılım ve Konvansiyonel
Soylu, Durmaz (2013)	Profitability of interest-free versus interest-based banks in Turkey	2002 - 2008	Türkiye	Katılım ve Konvansiyonel
Trujillo (2013)	Bank profitability, leverage and financial instability: a Minsky Harrod model	1999 - 2009	İspanya	Konvansiyonel
Vejzagic, Zarafat (2014)	An analysis of macroeconomic determinants of commercial banks profitability in Malaysia for the period 1995-2011	1995 - 2011	Malezya	Konvansiyonel
Turgutlu (2014)	Dynamics of profitability in the Turkish banking industry	2006 - 2012	Türkiye	Konvansiyonel
Dietrich, Wanzenried (2014)	The determinants of commercial banking profitability in low-, middle-, and high-income countries	1998 - 2012	118 ülke	Konvansiyonel
Chronopoulos, Liu, McMillan, Wilson (2015)	The dynamics of US bank profitability	1984 - 2010	ABD	Konvansiyonel
Petria, Capraru, Ihnatov (2015)	Determinants of banks’profitability: Evidence from EU 27 banking Systems	2004 - 2011	27 Avrupa Birliği ülkesi	Konvansiyonel

3.4.1.1. Banka Kârlılığı Üzerine Uluslararası Çalışmalar

Molyneux ve Thornton (1992), 1986 – 1989 yılları arasında Türkiye’yi de içeren 18 Avrupa ülkesinde, bankaların performans belirleyicilerini incelemiştir. Çalışma sonucunda bankaların özkaynak kârlılığı ile yoğunlaşma arasında anlamlı pozitif ilişki bulunmuştur. Yine özkaynak kârlılığının faiz oranlarıyla ve kamu sahipliği ile pozitif ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Yani kamu bankalarının daha kârlı çalıştığı ifade edilmiştir. Ayrıca araştırmanın diğer sonuçlarına göre, likiditenin kârlılıkla negatif ilişkili, personel giderlerinin ise vergi öncesi kâr ile pozitif ilişkili olduğu belirtilmiştir.

Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), 1988 – 1995 yılları arasında, 80 ülkenin bankaları üzerinde yaptığı çalışmada sermaye ve kârlılık arasında pozitif bir ilişki bulurken, rezervler ile kârlılık arasında negatif ilişki bulmuştur. Bankanın yabancı banka olması özellikle gelişmekte olan ülkelerde kârlılığı pozitif yönde etkilemektedir. Krediler, vergi öncesi kârlılıkla negatif ilişkili bulunmuş, gelir düzeyi yükseldiğinde borç verme faaliyetlerinin, kârlılığı daha pozitif etkilediği sonucuna varılmıştır. Makroekonomik faktörlerden GSYH’nin kârlılık üzerinde anlamlı bir etkisi olmaması ve reel faiz oranının kârlılığı pozitif yönde etkilemesi ise araştırmanın diğer bulgularıdır.

Goddard, Molyneux, Wilson (2004a), Fransa, Almanya, İtalya, İspanya ve İngiltere’den oluşan 5 büyük AB üyesi ülkedeki 583 bankanın büyüme ve kârlılık belirleyicilerini incelemiştir. 1992 – 1998 yılları arasındaki yıllık verilerle yapılan çalışmada, dinamik panel veri analizi ve yatay kesit analizi kullanılmıştır. Büyüme potansiyeli olarak ticari bankaların, diğer yatırım ve tasarruf bankalarından daha yüksek potansiyele sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Ticari bankaların bu potansiyelinde, kredi kooperatifleri ve tasarruf bankalarının iş çeşitliliğinin daha az olmasının etkili olduğu vurgulanmaktadır. Geçmişte elde edilen kârın sonraki dönem banka büyümesini pozitif yönde etkilediği, sermaye/toplam aktif rasyosu ve likiditenin ise bankaların büyümesi ve kârlılığını negatif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Bu sonuç, yüksek riskin yüksek getiri getirdiği görüşünü savunan portföy teorisiyle uyumludur. Yine Goddard, Molyneux, Wilson (2004b), diğer bir çalışmalarında aynı ülkelere Danimarka’yı da dâhil ederek, 6 Avrupa ülkesinde kârlılığı analiz etmek için dinamik panel veri analizi, yatay kesit ve zaman serisi analizlerini kullanmıştır. Büyüklük ile kârlılık arasında havuzlanmış modelde anlamlı bir ilişki bulunmamış, ancak dinamik panel veri analizinde iki değişken arasında anlamlı pozitif ilişki bulunmuştur. Önceki yıl getirisinin cari yıl getirisini olumlu

yönde etkilediği ve kâr sürekliliğinin, banka rekabetinde en fazla düzenleme yapmış olan Fransa’da en yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Sermaye rasyoları ve kârlılık arasında ise pozitif ilişki bulunmuştur. Goddard ve diğ. (2011), 1997 – 2007 arasında 65 ülkenin bankalarını kullanarak yaptığı çalışmada banka kârlılığının sürekliliğini incelemiştir. Sonuç olarak, banka kârlılığının sürekliliği, kişi başına düşen GSYH ile negatif; sektör yoğunlaşmasıyla pozitif ilişkili bulunmuştur. Goddard ve diğ. (2013) ise 1992 – 2007 yılları arasında 8 AB üyesi ülkenin banka kârlılıklarını dinamik panel veri analizi ile incelemiştir. Yüksek sermaye rasyosu ile çalışan bankaların daha az kârlı, etkinliği ve çeşitlendirmesi yüksek olan bankaların ise daha yüksek kârlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Chirwa (2003), 1970 – 1994 yılları arasında zaman serisi analizi yaparak Malawi’deki ticari bankaların kârlılığı ile piyasa yapısı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada, Malawi bankalarının kârlılığı ile pazar yapısı arasında uzun dönemli ilişki bulunmuştur. İş birliği hipotezini destekleyici olarak, ticari banka kârlılığı ve yoğunlaşma arasında anlamlı pozitif ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre banka kârlılığını pozitif yönde etkileyen diğer unsurlar, kredi/toplam aktif oranı ve vadesiz mevduat/toplam mevduat oranıdır.

M. K. Hassan ve Bashir (2003), 1994 – 2001 yılları arasında 21 ülkedeki 43 İslami bankanın kârlılık ve etkinlikleri üzerine araştırma yapmıştır. Performans ölçütü olarak, faiz dışı gelir, vergi öncesi kârlılık, aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı rasyoları kullanılmıştır. Bağımsız değişkenlerden içsel değişken olarak, sermaye, kaldıraç, genel yönetim giderleri, kredi ve likidite rasyolarını kullanan çalışma, dışsal değişken olarak ise makroekonomik göstergeler, finansal yapı, vergilendirme ve ülke değişkenlerini kullanmıştır. Çalışma sonucunda, özkaynakların faiz dışı gelirleri pozitif, özkaynak kârlılığını ise negatif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Vergilendirme ve banka büyüklüğü ile kârlılık arasında anlamlı negatif ilişki bulunmuştur. GSYH artışı, kârlılığı anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir.

Williams (2003), Avustralya’da bulunan yabancı bankalar üzerine yaptığı çalışmada, kârlılık ve GSYH artışı arasında pozitif ilişki bulmuştur. Ayrıca yabancı bankaların kârlılığının, yerel bankaların aksine pazar yoğunlaşmasından negatif şekilde etkilendiği sonucuna varmıştır.

Haron (2004), panel veri analizi kullanarak İslami bankaların kârlılığı üzerine araştırma yapmıştır. Çalışmanın sonucunda, likidite, toplam giderler, mevduat gibi içsel değişkenler ve faiz oranları, piyasa payı ve büyüklük gibi dışsal değişkenler ile kârlılık arasında kuvvetli ilişki olduğu görülmüştür. Mevduat, toplam giderler, enflasyon ve faiz oranlarının banka kârlılığını pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Athanasoglou, Brissimis, Delis (2008), 1985 – 2001 yılları arasında Yunan bankalarının kârlılığının içsel, makroekonomik ve sektörel değişkenlerden ne şekilde etkilendiğini analiz etmiştir. Çalışmada yapı-davranış-performans hipotezi çerçevesinde dinamik panel veri analizi kullanılmıştır. Sermayenin, kârlılığı pozitif yönde etkileyen önemli bir değişken olduğunu vurgulayan çalışma, çalışan verimliliği artışının da kârlılığı pozitif yönde etkilediği sonucuna varmıştır. Kamu sahipliği ve banka büyüklüğü ve pazar yoğunluğu ile kârlılık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış, dolayısıyla yapı-davranış-performans hipotezi doğrulanamamıştır.

Ben Naceur ve Goaied (2008), 1980 – 2000 yılları arasında Tunus'taki bankaların kârlılığını incelemiştir. Buna göre, yüksek miktarda sermaye ve genel giderler, kârlılığı pozitif yönde etkilemektedir. Banka büyüklüğü, kârlılıkla negatif; sermaye piyasasının gelişmişliği ise kârlılıkla pozitif ilişkilidir. Makroekonomik verilerin ise kârlılıkla anlamlı bir ilişkisi bulunamamıştır. Son olarak özel bankaların kamu bankalarından daha kârlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Garcia-Herrero, Gavila, Santabarbara (2009), 1997 – 2004 yılları arasında Çin bankalarının kârlılığının neden düşük olduğunu araştırmıştır. Sermaye oranı ve mevduat miktarı yüksek olan bankaları daha kârlı bulan çalışma, pazar yoğunlaşmasının kârlılığı negatif yönde etkilediği sonucuna varmıştır.

Sufian ve Habibullah (2009), 1997 – 2004 yılları arasında Bangladeş ticari bankalarını incelemiştir. Doğrusal regresyon modelini kullanan çalışmada, krediler, kredi riski ve giderler gibi bankaya özgü değişkenler, banka performansını anlamlı ve pozitif yönde etkilemiştir. Banka büyüklüğünün, özkaynak kârlılığını negatif, aktif kârlılığını pozitif şekilde etkilediği sonucuna varan çalışma, faiz dışı gelirin banka kârlılığıyla negatif ilişkili olduğunu ve enflasyon dışındaki makroekonomik değişkenlerin banka kârlılığı ile anlamlı bir ilişkisi olmadığını ifade etmiştir. Enflasyon ile Bangladeş bankalarının kârlılığı arasında ise negatif ilişki bulunmuştur.

Wasiuzzaman ve Tarmizi (2010), Malezya’da bulunan 16 İslami banka üzerine araştırma yapmış, İslami banka kârlılığının içsel ve dışsal belirleyicilerini bulmaya çalışmıştır. İçsel değişkenlerden sermaye miktarı ve aktif kalitesinin kârlılığı negatif yönde, likidite ve faaliyet etkinliğinin ise kârlılığı pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Makroekonomik verilerden enflasyon ve GSYH artışlarının ise kârlılığı pozitif yönde etkilediği bulunmuştur.

S. Chen ve Liao (2011), 1992 - 2006 yılları arasında 70 ülkeyi kapsayan çalışmada yabancı bankalar ile yerli bankaların kârlılıklarını karşılaştırmıştır. Çalışmaya göre, bankalar kendi ülkeleri yerine, daha az rekabetçi farklı ülkelerde daha kârlı çalışabilmektedir. Ayrıca yabancı bankaların, GSYH’nin düşük, faiz ve enflasyon oranlarının yüksek olduğu ülkelerde kârlarını artırdıkları sonucuna varılmıştır.

Dietrich ve Wanzenried (2011), 1999 – 2008 yılları arasında İsviçre’deki 453 ticari bankanın kârlılıklarını analiz etmiştir. 2008 krizinin banka kârlılığına etkisini incelemek için, çalışma, kriz öncesi ve kriz sonrası dönemleri ayrı ayrı ele almıştır. Sermaye ile kârlılık arasında tüm dönemlerde pozitif ilişki bulunmuş, kredi kayıp karşılıklarının ise kriz öncesi dönemde kârlılık üzerinde anlamlı bir etkisi yokken, krizin başlaması ile anlamlı negatif etkisi bulunmuştur. Faiz gelirlerinin kriz öncesi dönemde kârlılığı negatif şekilde etkilediğini tespit eden çalışma, kriz öncesi dönemde yabancı bankaları daha kârlı bulurken, kriz döneminde yabancı ve kamu banka kârlılıkları arasında kârlılık yönünde bir fark kalmadığını tespit etmiştir.

Dietrich ve Wanzenried (2014), 1998 – 2012 yılları arasında, 118 ülke genelindeki 10.165 ticari bankayı baz alarak kârlılığa etki eden içsel ve dışsal faktörleri incelemiştir. Ülkelerin gelir durumuna göre banka kârlılığına etki eden faktörlerin değiştiği gözlemlenmiştir. Düşük gelirli ülkelerin gelişmemiş piyasalarında, nispeten daha yüksek kârlılık ve faiz marjı olduğu için bu piyasalarda rekabetin düşük olduğu; ancak gelişmiş ülkelerin düşük kârlılıkla çalışan bankacılık sistemine sahip olduğu ve piyasada rekabetin yoğun olduğu tespit edilmiştir. Bankacılıkta yoğunlaşma düşük düzeyde ve yüksek düzeyde gelire sahip olan ülkelerde kârlılığı pozitif yönde etkilerken, orta düzeyde gelire sahip olan ülkelerde negatif etkilemektedir. Enflasyon, düşük ve orta gelirli ülkelerdeki banka kârlılığını pozitif yönde etkilemekte, GSYH büyümesi ise orta ve yüksek gelirli ülkelerde kârlılığı pozitif yönde etkilerken, tüm ülkeler değerlendirildiğinde kârlılığı

negatif yönde etkilemektedir. Yüksek gelirli ülkelerde böyle bir etki olmasa da, düşük ve orta gelirli ülkelerde özel bankaların kamu bankalarından daha kârlı olduğu sonucuna varılmıştır. Faiz gelirlerinin ise orta ve yüksek gelirli ülkelerde banka kârlılığına pozitif etkisi olduğu belirlenmiştir.

Noor ve Ahmad (2011), 1992 – 2009 yılları arasında 25 ülkede bulunan toplam 78 İslami bankanın etkinliklerini ve kârlılıklarını incelemiştir. Kârlılık tespiti için sabit etkiler modelini kullanan çalışmanın sonucunda, gider, sermaye ve yoğunlaşmanın kârlılığı pozitif yönde etkilediği ortaya çıkmıştır.

Masood ve Ashraf (2012), 2006 – 2010 yılları arasında Asya ve Afrika'dan seçtiği 12 ülkede bulunan 25 İslami bankanın kârlılık belirleyicilerini incelemiştir. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmanın sonucunda, büyüklüğün, kredilerin ve aktif yönetiminin, kârlılığı pozitif yönde; takipteki krediler ve faaliyet giderlerinin ise kârlılığı negatif yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Mevduat ve likidite rasyolarının ise İslami banka kârlılığı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır.

Norhidayah ve diğ. (2013), kriz dönemi (1997 – 1999) ve kriz sonrası dönemde (2001 – 2003), Malezya'da bulunan konvansiyonel ve İslami bankaların kârlılıklarını karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Banka performanslarını belirlemek amacıyla, kârlılık, likidite, etkinlik ve risk rasyolarını kullanan çalışma, konvansiyonel bankaların daha performanslı, etkin ve kârlı, ancak İslami bankalara göre daha riskli olduğu; İslami bankaların ise aktif kullanımı konusunda konvansiyonel bankalardan daha iyi olduğu sonucuna varmıştır.

Mirzaei, Moore, Liu (2013), 1999 – 2008 yılları arasında, gelişmiş ve gelişmekte olan 40 ülkede piyasa yapısının banka kârlılığı üzerindeki etkisi konusunda çalışma yapmıştır. Geleneksel yapı – davranış – performans hipotezi ve nispi piyasa gücü hipotezini göz önünde bulundurarak yapılan çalışmada, piyasa payı artışının kârlılığı artıran bir faktör olduğu bulunmuş, böylece gelişmiş ekonomilerde nispi piyasa gücü hipotezi doğrulanmıştır. Ancak gelişmekte olan ekonomilerde her iki hipotez de doğrulanamamıştır. Piyasa yoğunlaşmasının, gelişmiş ekonomilerde banka kârlılığı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı, Orta Doğu ülkelerinde ise negatif etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Shehzad, De Haan, Scholtens (2013), 1988 – 2010 yılları arasında 148 ülkeden 15.000 bankaya dinamik panel veri analizi uygulayarak, banka kârlılığı ile büyüme ve banka büyüklüğü arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yüksek gelirli OECD ülkelerinde, büyük bankaların daha yavaş büyüdüğü, ancak küçük bankalara göre daha kârlı olduğu tespit edilmiştir. Bankaların büyümesi ve kârlılığının ise birbirinden bağımsız olduğu sonucuna varılmıştır.

Petria ve diğ. (2015), 2004 – 2011 yılları arasında 27 AB ülkesinin banka kârlılığını analiz etmiştir. Çalışmaya göre, banka büyüklüğünün özkaynak kârlılığı üzerinde anlamlı bir etkisi olmamış, aktif kârlılığı üzerinde ise anlamlı, pozitif etkisi olmuştur. Sermaye, kişi başına düşen GSYH büyümesi ve diğer faaliyet gelirleri, kârlılığı pozitif yönde etkilerken, kredi riski, likidite riski, diğer faaliyet giderleri ve pazar yoğunluğu, kârlılığı negatif şekilde etkilemiştir.

Chronopoulos ve diğ. (2015), 1984 – 2010 yılları arasında ABD bankalarından oluşan geniş bir örneklemde banka kârlılığını incelemiştir. Çalışmada, büyüklük, çeşitlendirme, kredi riski, likidite ve aktif büyümesinin kârlılık üzerinde anlamlı etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

3.4.1.2. Banka Kârlılığı Üzerine Ulusal Çalışmalar

Türker Kaya (2002), 1997 – 2000 yılları arası panel veri analizi kullanarak Türk bankalarının kârlılık göstergelerinin mikro ve makro belirleyicilerini tespit etmeye çalışmıştır. Kârlılık göstergesi, yani bağımlı değişken olarak net faiz marjı, aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığını kullanan çalışmanın sonuçlarına göre, net faiz marjının mikro belirleyicileri olarak, özkaynaklar, likidite, personel harcamaları, mevduatlar ve piyasa payı anlamlı bulunurken; makro belirleyicileri olarak ise enflasyon ve bütçe açığı anlamlı bulunmuştur. Aktif kârlılığı belirleyicilerinden, özkaynak, likidite, personel harcamaları, krediler, kötü aktifler ve mevduatlar, enflasyon ve konsolide bütçe açığı anlamlı bulunurken; özkaynak kârlılığı belirleyicilerinden ise özkaynaklar, menkul değerler cüzdanı, likidite, personel harcamaları, krediler, mevduatlar, yabancı para pozisyonu, piyasa payı, enflasyon, konsolide bütçe açığı ve reel faiz oranı anlamlı bulunmuştur. Etkileme yönüne bakıldığında, özkaynakların net faiz marjı ve aktif kârlılığını pozitif yönde, özkaynak kârlılığını ise negatif yönde etkilediği görülmektedir. Menkul değerler

cüzdanı sadece özkaynak kârlılığını anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir. Likidite ve krediler, tüm kârlılık göstergelerini pozitif yönde etkilemekte, mevduat ise kârlılığı negatif yönde etkilemektedir. Personel giderleri, net faiz marjını pozitif yönde etkilerken, aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığını negatif yönde etkilemiştir. Tahsili geciken alacaklar, aktif kârlılığını negatif yönde etkilemiş, sektör payı ise net faiz marjı ve özkaynak kârlılığını pozitif yönde etkilemiştir. Son olarak enflasyon ve konsolide bütçe açığı, kârlılığı pozitif yönde etkilemektedir.

B. Güngör (2007), 1990 – 2005 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren 29 bankayı kullanarak panel veri analizi ile bankacılık sektörünün kârlılık belirleyicileri üzerinde çalışmıştır. Çalışma, “*Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı*”nın etkisini de ölçmek amacıyla 1990 – 2000 ve 2002 – 2005 olmak üzere iki ayrı döneme ayrılmıştır. Yerel ve yabancı bankaların kârlılıklarını ayrı ayrı değerlendiren çalışmada, faaliyet giderleri dışında her iki banka türünün kârlılıklarının aynı değişkenlerden benzer şekilde etkilendiği sonucuna varılmıştır. Faaliyet giderleri, yerli bankaların kârlılığını pozitif yönde etkilerken, yabancı bankaların kârlılığını negatif yönde etkilemekte, ancak genel olarak tüm bankacılık sisteminin kârlılığını pozitif yönde etkilemektedir. Bunun dışında sermaye, büyüklük, likit varlıklar, menkul kıymet yatırımları ve enflasyon ile banka kârlılığı arasında anlamlı pozitif; sektör payı ve yoğunlaşma ile banka kârlılığı arasında ise anlamlı negatif ilişki bulunmuştur.

Taşkın (2011), 1995 – 2009 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren ticari bankaların performanslarını etkileyen içsel ve dışsal faktörleri incelemiştir. Performans ölçütü olarak aktif kârlılığı, net faiz marjı ve özkaynak kârlılığını kullanan çalışmada, bankacılık performansının, daha ziyade bankaya özgü mikro değişkenlerden etkilendiği, makroekonomik değişkenlerin ise performans üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Yine bu çalışma sonucunda, 2001 krizinin, performansı negatif şekilde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Uludağ ve Gökmen (2011), 1999 – 2009 yılları arasında Türk bankacılık sektörünün kârlılık belirleyicileri üzerine çalışmıştır. Çalışmada, sabit ve rassal etkiler modelinin yanı sıra dinamik panel veri analizi de kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, aktif kârlılığı ile enflasyon arasında pozitif ilişki bulunurken; aktif büyüklüğü ve özsermayenin, kârlılığı negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca yabancı

bankaların personel verimliliğinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Banka kârlılığının bir önceki yıl kârlılığı ile pozitif yönde anlamlı ilişkisi bulunurken, iki önceki yılın kârlılığı ile negatif yönde ilişkisi olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla, banka kârlılarının oynak olduğu ve Türk bankacılık sektöründe elde edilen kârların istikrarlı olmadığı yorumu yapılmıştır.

Gülhan ve Uzunlar (2011), 1990 – 2008 yılları arasında panel veri analizini kullanarak Türkiye’de bankacılık sektörünün kârlılık belirleyicilerini analiz etmiştir. Aktif kârlılığının bağımlı değişken olduğu çalışmada, sermaye yeterliliği, faaliyet giderleri, likidite, banka büyüklüğü, menkul kıymet cüzdanı ve takipteki krediler içsel bağımsız değişken; enflasyon, ekonomik büyüme oranı, sektör payı ve yoğunlaşma ise dışsal bağımsız değişken olarak seçilmiştir. Sonuç olarak, sermaye, banka büyüklüğü ve enflasyon ile kârlılık arasında anlamlı pozitif, personel giderleri ve takipteki krediler ile kârlılık arasında anlamlı negatif ilişki bulunmuştur. GSYH ve pazar yoğunlaşması ile kârlılık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Demirhan (2013), 2003 – 2012 yılları arasında Türk bankacılık sektörünü kriz öncesi ve kriz sonrası dönem olarak iki ayrı dönemde incelemiştir. Dinamik panel veri analizi kullanan çalışmanın sonucuna göre, banka kârlılıkları son finansal krizden önemli ölçüde etkilenmese de krizin banka kârlılığının belirleyicileri üzerine bazı etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Önceki yıl aktif kârlılığı, faiz dışı gelir ve faiz gelirinin, kârlılığı pozitif yönde, GSYH’nin ise kârlılığı negatif yönde etkilediği belirlenmiştir.

Soylu ve Durmaz (2013), 2002 – 2008 yılları arasında 32’si faizli sistem ile çalışan konvansiyonel, 8’i faizsiz sistemle çalışan İslami, toplam 40 bankanın kârlılığını incelemiştir. Varyans analizi ve en küçük kareler (EKK) yöntemini kullanan çalışmada kârlılık ölçütü olarak aktif kârlılığı kullanılmıştır. Çalışmada kârlılık seviyeleri konvansiyonel bankalardan daha düşük olan faizsiz bankaların, önemli ölçüde güçlü ve pozitif kârlılık oranlarına sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışma sonucunda faizsiz bankaların iki avantajı olduğu görülmüştür. Bu avantajlar, katılım bankalarının daha düşük maliyetle çalışmaları ve daha yüksek sermayeye sahip olmalarıdır. Yine Erol ve diğ. (2014), 2001 – 2009 yılları arasında Türkiye’de bulunan konvansiyonel bankaların ve İslami bankaların performansını karşılaştırmıştır. Lojistik regresyon metodunu uygulayan çalışma, bankaların yönetsel ve finansal performanslarını değerlendirmek için Camels yaklaşımını kullanmıştır. Çalışma sonucunda, Türkiye’de faaliyet gösteren İslami

bankaların, kârlılık ve aktif yönetim rasyolarında, konvansiyonel bankalara göre daha başarılı olduğu; piyasa riskine duyarlılıklarında ise konvansiyonel bankalara göre gecikmeli davrandıkları tespit edilmiştir. Bu sonuçların İslami bankaların karşılık giderlerinin nispeten daha düşük olması ve birtakım vergi avantajlarına sahip olmasından kaynaklandığı yorumu yapılmıştır.

Turgutlu (2014), 2006 – 2012 yılları arasında Türk bankacılık sektörünün kârlılık dinamikleri ve belirleyicilerini incelemiştir. Kârların kalıcılığı ve rekabetçi çevre hipotezlerinin dinamik panel veri analizi ile test edildiği çalışmada, aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı bağımlı değişken; banka büyüklüğü, kredi riski, yönetim etkinliği, finansal sağlamlık, para politikası ve ekonomik özgürlük bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Kârların kalıcılığı hipotezi, rekabet unsurunun anormal getirileri ortadan kaldırarak getirileri belirli bir standarta düşürecek kadar güçlü olmadığını savunurken, rekabetçi çevre hipotezi, rekabet gücünün anormal getirileri belirli bir süre içinde normal standartlara düşüreceğini savunmaktadır. Analiz sonucu, kârların kalıcılığı hipotezini destekler niteliktedir. Banka kârlılığının en çok sermaye oranından etkilendiğini bulan çalışmanın bir diğer sonucu, finansal sağlamlığın kârlılığı pozitif yönde etkilediğidir. Elde edilen sonuçlar, özkaynak kârlılığı ve aktif kârlılığı bazında ayrı ayrı değerlendirildiğinde, özkaynak kârlılığının, banka büyüklüğü, sermaye rasyosu, krediler, yönetim etkinliği, nazım hesaplar ve finansal sağlamlık ile anlamlı ilişkisi olduğu; aktif kârlılığının ise yönetim etkinliği, nazım hesaplar, finansal sağlamlık ve ekonomik büyüme ile anlamlı ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Aktif kârlılığı ile özkaynak kârlılığının belirleyicilerinin farklı olmasının, değişkenlerin farklı yapıya sahip olmalarından kaynaklandığı ifade edilmiştir.

3.4.2. Değişkenler

Literatürde bankaların kârlılığı, çeşitli içsel ve dışsal faktörlerin fonksiyonu olarak tanımlanmaktadır. İçsel faktörler, bankaların bilanço ve gelir tablolarından elde edilen verilerden oluşmakta, bu sebeple de bankaya özgü değişkenler olarak veya mikro değişkenler olarak adlandırılmaktadır. Dışsal faktörler ise banka yönetiminden ve finansal tablolarından bağımsız, ancak bu kurumların performanslarını etkileyen ekonomik ve yasal durumu yansıtan faktörlerdir. Banka kârlılığının belirleyicileri konusunda yapılan çalışmalarda, içsel değişken olarak genellikle, sermaye, gider

yönetimi, risk yönetimi, takipteki krediler ve büyüklük değişkenleri kullanılmaktadır (B. Güngör, 2007: 42).

Kârlılık konusunda yapılan çalışmalarda, performans değerlendirme aracı olarak genellikle, aktif kârlılığı, sermaye kârlılığı ve özsermaye kârlılığı rasyoları kullanılmaktadır. Banka çalışmalarında ise performans değerlendirme aracı olarak en sık kullanılan araçlar, aktif kârlılığı ve sermaye kârlılığıdır (Chirwa, 2003: 567). Bunların dışında bazı çalışmalarda net faiz geliri, net faiz dışı gelir ve vergi öncesi kârlılık değişkenleri de kullanılmıştır.

Literatürdeki çalışmalar göz önüne alınarak çalışmada 3 bağımlı, 12 bağımsız değişken kullanılmıştır. Bağımlı ve bağımsız değişkenler aşağıda tablo hâlinde gösterilmiş ardından kısaca açıklanmıştır:

Tablo 3.2. Modelde Kullanılan Değişkenler

Bağımlı Değişkenler	
Aktif Kârlılığı	Bankaların toplam aktifler üzerinden elde ettikleri net kâr
Özkaynak Kârlılığı	Bankaların özkaynaklar üzerinden elde ettikleri net kâr
Vergi Öncesi Kârlılık	Bankaların toplam aktifler üzerinden elde ettikleri vergi öncesi kâr
Bağımsız Değişkenler	
Bankalara Özgü İçsel Değişkenler	
Sermaye Yeterliliği	Özkaynakların toplam aktiflere oranıdır.
Bilanço Dışı İşlemler	Net bilanço pozisyonu ve net nazım hesap pozisyonu toplamının özkaynaklara oranıdır.
Toplam Mevduat	Toplam mevduatın toplam aktiflere oranıdır.
Krediler	Toplam kredi ve alacakların toplam aktife oranıdır.
Takipteki Krediler	Net takipteki kredilerin toplam aktiflere oranıdır.
Faiz Dışı Gelirler	Net faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranıdır.

Tablo 3.2. (Devamı)

Diğer Faaliyet Giderleri	Diğer faaliyet giderlerinin toplam aktife oranıdır.
Büyüklük (1. Fark)	Toplam aktiflerin logaritmasıdır.
Makroekonomik ve Sektörel Dışsal Değişkenler	

Yoğunluk (1. Fark)	Aktif büyüklüğü en büyük olan ilk 5 bankanın aktif toplamının tüm bankaların aktif toplamına oranıdır.
Enflasyon	Tüketici fiyat endeksindeki yıllık ortalama artıştır.
GSYH Büyüme	GSYH'deki yıllık büyüme oranıdır.
Döviz Kuru	Tüketici fiyat endeksi bazlı reel efektif döviz kurundaki değişim yüzdesidir.

3.4.2.1. Bağımlı Değişkenler

Çalışmada kârlılık ölçütü olarak, literatürde en çok kullanılan değişkenler olan, aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve vergi öncesi kâr/toplam aktif rasyosu kullanılmıştır.

Aktif Kârlılığı: Aktif kârlılığı, net kârın toplam aktife bölümüyle elde edilmiştir. Aktiflerdeki birim başına kârın ölçüsü olan aktif kârlılığı, aynı zamanda yönetimin mevcut yatırımlardan ne ölçüde kâr elde edebildiğini gösteren, performans gösterme açısından da en çok güvenilen ve en çok tercih edilen ölçütlerden biridir. Smirlock (1985, s. 75), aktif kârlılığının bankacılıkta yoğunlaşma ve kârlılık arasındaki ilişkiyi en iyi şekilde gösteren değişken olduğunu belirtmiştir. Flamini, Schumacher, McDonald (2009, s. 6)'a göre aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığından daha iyi bir kârlılık ölçütüdür. Çünkü özkaynak kârlılığında kaldıraç faktörü ve buna bağlı riskler göz ardı edilmektedir. Aktif kârlılığı, bankanın finansal kaynaklarını ve yatırım kaynaklarını kâra dönüştürmek için kullanılacak yönetsel becerinin bir ölçüsüdür. Aktif kârlılığı, hem banka politikalarına hem de ekonomik düzenlemeler ve devlet düzenlemelerini içeren dışsal verilere bağımlı olarak değişkenlik gösterir (Hassan ve Bashir, 2003: 11-12).

Özkaynak Kârlılığı: Özkaynak kârlılığı, net kârın toplam özkaynaklara bölümü ile elde edilmiştir. Hisse sahiplerinin bankaya koydukları sermaye üzerinden elde ettiği kârı göstermektedir. Dolayısıyla özkaynak kârlılık rasyosu, banka yönetiminin, hissedarların fonlarını ne kadar etkin kullandığına dair ipuçları vermektedir (Hassan ve Bashir, 2003: 12). Firma ortaklarının nihai amacı göz önüne alındığında, özkaynak kârlılığının banka performansı için en önemli göstergelerden biri olduğu ortaya çıkmaktadır.

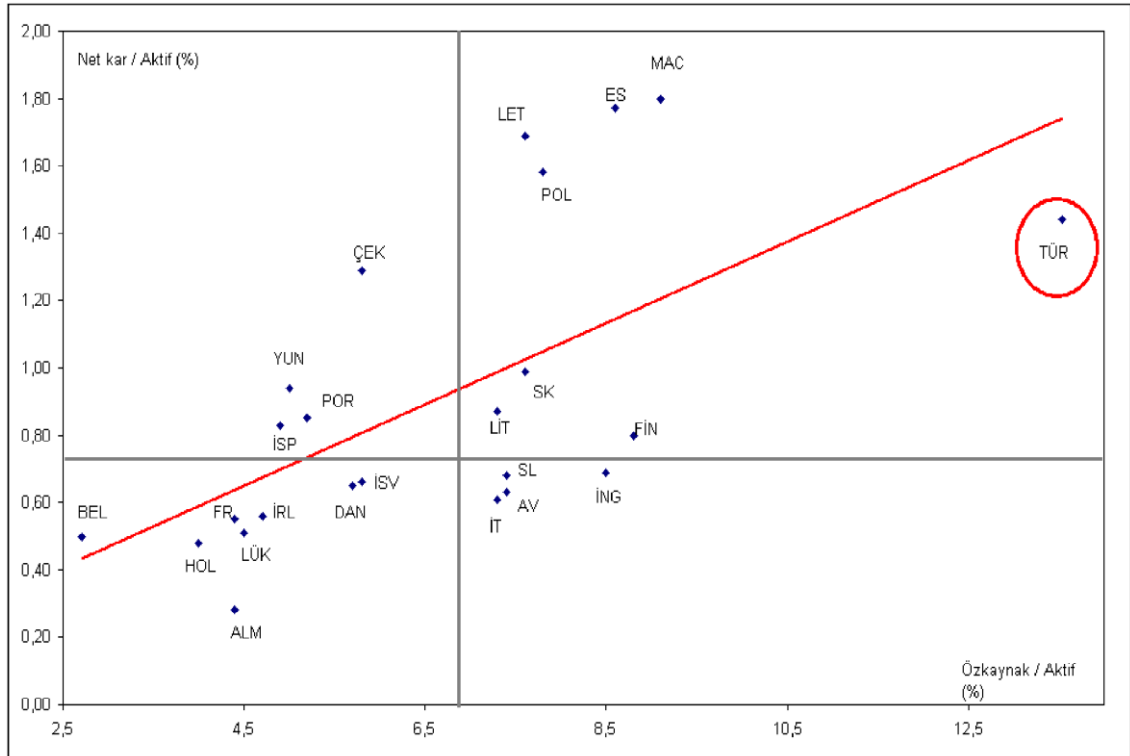
Vergi Öncesi Kârlılık: Bu değişken, banka gelir tablolarında bulunan sürdürülen faaliyetler vergi öncesi kâr/zararın, toplam aktife oranlanmasıyla elde edilmiştir. Vergi

öncesi kârlılık, bankaların portföylerini çeşitlendirmek suretiyle, daha yüksek kâr elde edebilme yeteneğinin bir göstergesidir (Hassan ve Bashir, 2003: 11).

3.4.2.2. Bağımsız Değişkenler

Kârlılığa etki eden içsel ve dışsal değişkenleri belirlemek için seçilen bağımsız değişkenler aşağıdaki gibidir:

Sermaye Yeterliliği: Banka bilançosunun pasif tarafında bulunan, ödenmiş sermaye, sermaye yedekleri, kâr yedekleri ve dönem kâr veya zararının toplamından oluşan özkaynakların, aktif toplamına bölünmesiyle elde edilmiştir. Sermaye yeterliliği, gelecekte meydana gelebilecek ani kayıplara karşı bankaların daha güçlü olmasını sağlar. Sermaye yeterliliğinin kârlılık üzerine etkisi konusunda farklı görüşler vardır. Sermayenin kârlılığı pozitif yönde etkilediğine dair Berger'in iki hipotezi vardır. İlki, özellikle riskli bankalar için, artan sermayenin sigorta edilmemiş fonlar üzerindeki faiz oranlarını azaltarak gelirlerini artırdığını öne süren beklenen iflas hipotezi, diğeri ise sermaye politikalarının yöneticilerin gelecekteki nakit akışları ile ilgili özel bilgileri gösterdiğini savunan sinyal hipotezidir (Berger, 1995: 406; B. Güngör, 2007: 43). Atasoy (2007, p. 41), ülkeler arası sermaye ve kârlılık arasındaki ilişkiyi incelemiş ve Şekil 3.1'de gösterildiği üzere düşük kaldıraç, yüksek sermaye ile çalışan bankaların daha kârlı oldukları sonucunu çıkarmıştır.

Kaynak: (Atasoy, 2007: 41)

Şekil 3.1. Ülkeler Bazında Aktif Kârlılığı - Özkaynak İlişkisi

Şekil 3.1’de görüldüğü üzere, Türkiye’deki bankaların sermaye oranı diğer ülkelere oranla oldukça yüksek seyretmekte, kârlılığı da yine ortalamanın üzerinde bulunmaktadır. Şeklin genel seyrine bakıldığında ise sermaye oranı arttıkça aktif kârlılığın arttığı gözlemlenmektedir.

Sermayenin kârlılığı pozitif yönde etkilediğini savunan bu görüşlerin yanında, Goddard ve diğ. (2004a), Wasiuzzaman ve Tarmizi (2010), Turgutlu (2014)’nın de aralarında bulunduğu bazı yazarlar ise sermaye yeterliliğinin kârlılığı negatif yönde etkilediğine dair çıkarımlarda bulunmuştur. İyi sermayelendirilmiş bankaların, daha güvenli görülmesi sebebiyle daha az riskli ve daha düşük kârlı olacağı beklenmektedir (Wasiuzzaman ve Tarmizi, 2010: 58). Negatif yönde etkilediği sonucuna varan çalışmaların büyük çoğunluğu özkaynak kârlılığını baz alarak bu sonuca varmışlardır. Bu da kaldıraç etkisi düşünüldüğünde ve kârını özkaynak artışı ile aynı oranda artıramamış bankalar göz önüne alındığında beklenen bir sonuçtur.

Bilanço Dışı İşlemler: Kısaca bilanço dışı işlemler olarak ifade edilen bu değişken, bankaların denetim raporlarında bulunan net bilanço pozisyonu ve net nazım hesap

pozisyonu toplamının özkaynaklara bölümüyle elde edilen rasyodur. Bu değişken TBB'nin sermaye yeterliliği rasyoları arasında yer almaktadır. Bilanço dışı faaliyetler olarak da bilinen bu değişkenin bankaya yeni kazanç kaynakları sağlaması nedeniyle, bu oranın büyük olmasının kârlılığa olumlu yönde yansıtacağı beklenmektedir (Taşkın, 2011: 294). Konvansiyonel bankalar, sigorta, opsiyon ve türev ürünler gibi bilanço dışı varlıkları katılım bankalarına göre daha rahat ve sık kullandığından, “bilanço dışı işlemler” değişkeninin etkisinin konvansiyonel bankalarda, katılım bankalarına nazaran daha net olacağı beklenmektedir.

Yapılan çalışmalardan Taşkın (2011), bilanço dışı faaliyetlerin banka performansını olumlu yönde etkilediğini bulurken, Chen ve Liao (2011) ile Turgutlu (2014) ise bilanço dışı faaliyetlerin kârlılığı negatif yönde etkilediği sonucuna varmıştır.

Toplam Mevduat: Bilançonun aktif tarafında bulunan toplam mevduatın toplam aktiflere oranlanmasıyla hesaplanmıştır. Mevduat oranının artması, kârlılığı artırması gereken bir faktör olarak görülebilir. Ancak mevduatın kârlılığı artırması birçok etkene bağlıdır. Bunlardan en önemlisi, sahip olunan mevduatın gelir getiren aktiflere çevrilebilme yeteneğidir. Ayrıca bu varlıkların dönüştüğü kredilerin kalitesi de önemlidir. Eğer bu mevduatlar düşük kaliteli kredilere dönüşürse, kârlılığı negatif yönde etkileyecektir (Dietrich ve Wanzenried, 2011: 10-11). Ayrıca mevduat, bankalar için bir kaynak olarak görülse de diğer yabancı kaynaklara göre daha fazla faiz dışı gider gerektirdiğinden daha maliyetli bir kaynak olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla mevduatın kârlılığa hem negatif hem pozitif etkisi beklenebilir.

Haron (2004), mevduatın kârlılığa pozitif etkisi olduğunu savunurken, Türker Kaya (2002) mevduatın kârlılığa negatif etkisi olduğunu tespit etmiştir. Dietrich ve Wanzenried (2011) ile Masood ve Ashraf (2012) ise mevduatın kârlılığa anlamlı bir etkisi olmadığını sonucuna varmıştır.

Krediler: Bilanço aktifinde bulunan toplam kredi ve alacakların toplam aktife oranlanmasıyla elde edilmiştir. Temel görevi fon fazlası olanlardan fon açığı olanlara para transferi sağlamak olan bankaların, kazandıkları mevduatı kredilere dönüştürdükçe net faiz marjı ve kârlılıklarının yükseleceği beklenir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi kullandırılan kredilerin kalitesi ve güvenilirliğinde azalma yaşanıyorsa, bu durum kârlılığa negatif şekilde de etki edebilir.

Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), Türker Kaya (2002), Chirwa (2003), Sufian ve Habibullah (2009), Masood ve Ashraf (2012) ve Turgutlu (2014) kârlılık ile krediler arasında pozitif ilişki olduğunu belirtirken, M. K. Hassan ve Bashir (2003), kredilerin kârlılığı negatif yönde etkilediği sonucuna varmış, Taşkın (2011) ise iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır.

Takipteki Krediler: Bilanço aktifinde bulunan kredilerin alt kalemi olan net takipteki kredilerin toplam aktife bölünmesiyle elde edilen bu değişken, kredilerin kalitesiyle ilgili bilgi vermektedir. Kredi tahsilatı ile ilgili performans göstergesi olan rasyo, kredilerin geri ödenmeme olasılığına dair öngörü sağlar. Kredi tahsilatları yeterince performanslı bir şekilde gerçekleştirilmediği takdirde ve bankanın kredi karşılığında yeterli teminatı almaması durumunda bankaların kârlılığı ve performansı olumsuz yönde etkilenecektir. Ancak takibe düşen kredilerin tahsilat problemi, büyümeden çözülmüşse bu durum kârlılığı pozitif yönde de etkileyebilecektir.

Sufian ve Habibullah (2009) ile Chen ve Liao (2011) takipteki krediler ile kârlılık arasında pozitif ilişki bulurken; B. Güngör (2007), Gülhan ve Uzunlar (2011) ile Masood ve Ashraf (2012) takipteki kredilerin kârlılığı negatif yönde etkilediği sonucuna varmıştır.

Faiz Dışı Gelirler: Bankalar faiz dışında, mevduat, kredi kartı, kişisel fon yönetimi, şirketlere ait fon yönetimi ve EFT gibi sundukları hizmetlerden dolayı da gelir elde edebilmektedir (Demirhan, 2013: 5215). Aynı durum katılım bankaları göz önüne alındığında, kredilerden elde edilen kâr payı dışında kalan gelirler olarak düşünülmektedir. İlgili rasyo, faiz dışı gelirlerin toplam aktife bölünmesi sonucu elde edilmiştir.

Smith, Staikouras ve Wood (2003), faiz dışı gelirin faiz gelirinden daha istikrarlı olduğunu ve bu tarz hizmet gelirlerinin çeşitlendirme yoluyla banka riskini azaltılabileceğini vurgulamışlardır. Chen ve Liao (2011), faiz dışı gelirin özkaynak kârlılığı ile pozitif, aktif kârlılığı ile negatif ilişkili olduğunu belirlemiştir. Demirhan (2013), faiz dışı gelirin kârlılığı pozitif yönde etkilediği sonucuna varırken, Chen ve Liao (2011) ise iki değişken arasında negatif ilişki bulmuştur.

Diğer Faaliyet Giderleri: Banka gelir tablolarında bulunan diğer faaliyet giderlerinin toplam aktife oranlanması suretiyle bulunmuştur. Diğer faaliyet giderleri, personel giderleri, vergi, kira, amortisman gibi genel yönetim giderlerinden oluşmaktadır.

Personel harcamalarının toplam aktife oranı, çalışan verimliliğini gösteren bir değişken olmanın yanı sıra bankaların faaliyet giderlerinin en önemli kalemlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (B. Güngör, 2007: 43-44). Maliyet unsuru olarak bakıldığında, diğer faaliyet giderlerinin kârlılığı negatif yönde etkilemesi beklenir; ancak artan giderler personelin iş tatminini sağlayarak daha performanslı bir şekilde çalışmasına olanak sağladığında, bu değişkenin kârlılığa pozitif yönde etki etmesi de beklenebilir. Demirci-Kunt ve Huizinga (2000)'ya göre bankanın mevduata ödediği faiz dışındaki giderlerden ve özellikle de ücretlerden oluşan bu gider kalemi, mevduata daha düşük ödeme yapmak ve kredilerden daha yüksek gelir elde etmek suretiyle müşterilere yansıtıldığında, kârlılığı olumlu yönde etkileyecek potansiyele sahiptir.

Molyneux ve Thornton (1992), Haron (2004), B. Güngör (2007), Ben Naceur ve Goaid (2008) diğer faaliyet giderlerinin kârlılığa olumlu yönde etkisi olduğu sonucuna varırken, Taşkın (2011) ile Masood ve Ashraf (2012) ise diğer faaliyet giderleri ve kârlılık arasında negatif ilişki bulmuştur.

Büyüklik: Bankanın aktif büyüklüğü, performansın önemli belirleyicilerinden biridir. Toplam aktiflerin logaritması alınarak hesaplanan bu değişken, ölçek ekonomisini yansıtmaktadır. Yani bankaların aktif büyüklükleri arttıkça, birim başına maliyetleri de düşecektir ve kârlılığa pozitif yönde etkisi olabilecektir.

Büyük bankaların daha fazla çeşitlendirme imkânı olması ve ölçek ekonomisinden faydalanmasından dolayı küçük bankalara göre daha iyi performans göstermeleri beklenir (Chirwa, 2003: 567). Nitekim Goddard ve diğ. (2004b), Haron (2004), Sufian ve Habibullah (2009), Masood ve Ashraf (2012) ile Shehzad ve diğ. (2013) daha fazla aktif büyüklüğe sahip bankaların daha kârlı olduğu sonucuna varmıştır. Ancak, Hassan ve Bashir (2003), Ben Naceur ve Goaid (2008), Dietrich ve Wanzenried (2011)'in de aralarında bulunduğu bazı çalışmalar aktif büyüklük ile kârlılık arasında negatif ilişki bulurken, Taşkın (2011) ve Petria ve diğ. (2015) gibi çalışmalar ise kârlılık ile büyüklük arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna varmıştır.

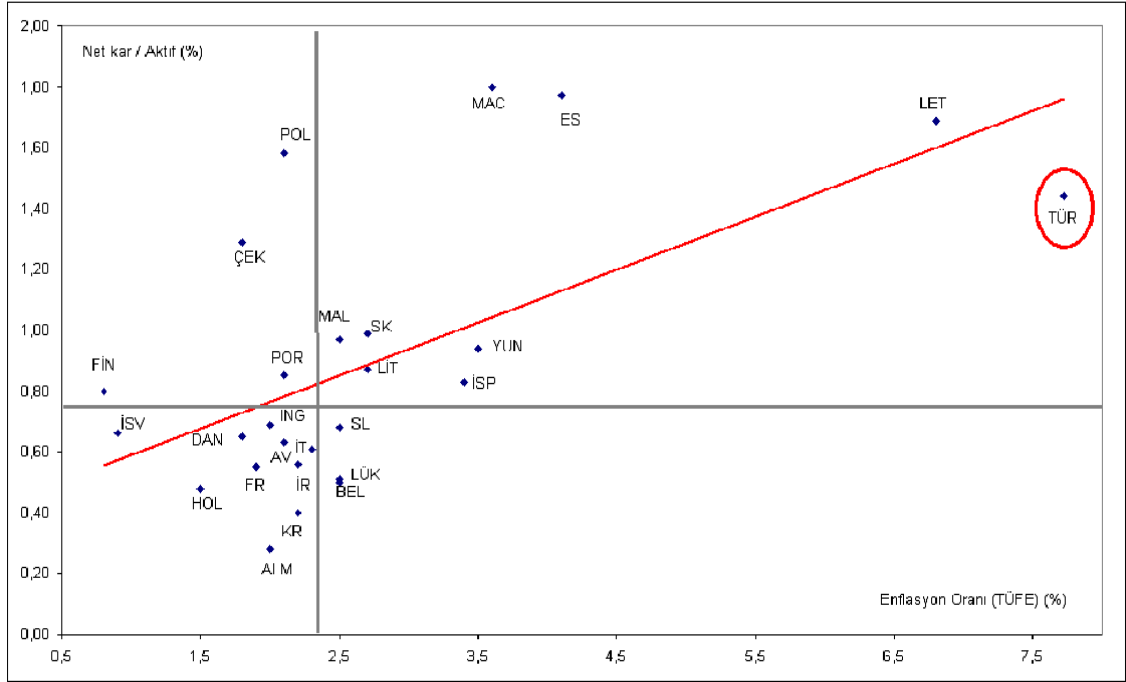
Yoğunluk: Geleneksel Yapı – Davranış – Performans hipotezinde faizin temel değişkeni piyasa yoğunlaşmasıdır. Yapı – Davranış – Performans hipotezi piyasa yapısının, firmaların fiyatlandırma, yatırım politikaları gibi davranışlarını ve nihai olarak şirket performanslarını etkilediğini öne sürmektedir (Chirwa, 2003: 567). Bu hipoteze

göre piyasaların yoğunlaşması, gizli anlaşmalar yoluyla yapılan hileleri ve bunun maliyetlerini düşürerek tüm piyasada kârlılığı artırıcı bir unsur olmaktadır (Al Manaseer, 2007: 155). Piyasa yoğunluğu her yıl için aktif büyüklüğü en büyük olan 5 bankanın aktifleri toplamının, tüm bankaların aktifleri toplamına bölünmesiyle elde edilmiştir. Bu oran bankacılık sektöründeki tekelleşmeyi gösteren bir ölçüttür.

Molyneux ve Thornton (1992), Chirwa (2003), Goddard ve diğ. (2011), piyasa yoğunluğunun kârlılığı pozitif yönde etkilediğini tespit ederken; B. Güngör (2007), Athanasoglou ve diğ. (2008), Petria ve diğ. (2015) ise piyasa yoğunluğu ile kârlılık arasında negatif ilişki olduğu sonucuna varmıştır.

Enflasyon: Tüketici fiyat endeksindeki artışın göstergesi olan enflasyon verisi Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’den alınan ortalama aylık enflasyon verilerinin üçer aylık ortalamaları alınarak hesaplanmıştır. Vong ve Chan (2009, s. 99-100)’e göre enflasyon oranlarının yükselmesi, kredi faiz oranlarını da yükselteceğinden kârlılığı artıracaktır. Ancak artan faiz oranından kaynaklanan maliyet faizden elde edilecek geliri aşmadığı sürece bu durum geçerli olacaktır.

Uluslararası makaleler incelendiğinde, kârlılık üzerinde etkili olan en önemli iki makroekonomik değişkenin enflasyon oranı ve büyüme olduğu tespit edilmiştir. AB ülkelerinin 2005 yılı itibarıyla kârlılıkları ve enflasyon oranları arasındaki ilişki incelendiğinde düşük enflasyona sahip ülkelerde aktif kârlılıkların da düşük olduğu gözlemlenmiştir. Ülkeler itibarıyla kârlılık ve enflasyon arasındaki ilişki Şekil 3.2’de gösterilmiştir (Atasoy, 2007: 45-46):

Kaynak: (Atasoy, 2007: 46)

Şekil 3.2. Ülkeler Bazında Aktif Kârlılığı - Enflasyon İlişkisi

Şekil 3.2’de de görüldüğü gibi yüksek enflasyon oranına sahip ülkelerde banka aktif kârlılığının arttığı gözlemlenmiştir. Haron (2004), B. Güngör (2007), Athanasoglou ve diğ. (2008), Wasiuzzaman ve Tarmizi (2010), L. Chen ve diğ. (2011), Uludağ ve Gökmen (2011) ile Dietrich ve Wanzenried (2014)’in arasında bulunduğu birçok çalışma enflasyonun banka kârlılığını pozitif yönde etkilediğini belirlerken; Sufian ve Habibullah (2009) iki değişken arasında negatif ilişki bulmuş, Taşkın (2011) ise enflasyon ile kârlılık arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna varmıştır.

GSYH Büyüme: GSYH büyüme değişkeni, TCMB’nin web sitesi vasıtasıyla harcama yöntemine göre hesaplanan veriler baz alınarak oluşturulmuştur. GSYH’deki yıllık artış oranı şeklinde hesaplanarak modele dâhil edilen bu değişken bankaların gelir döngüsünün bir ölçütü olarak düşünüldüğünden, kârlılıkla pozitif ilişkili olması beklenir. GSYH büyümesi yavaşladığında, kredi kalitesinin düşeceği ve kârlılığın azalacağı tahmin edilir (Wasiuzzaman ve Tarmizi, 2010: 59).

S. Chen ve Liao (2011), GSYH’deki büyümenin aktif kârlılığı üzerinde pozitif, özkaynak kârlılığı üzerinde ise negatif etkisi olduğunu belirtmiştir. Hassan ve Bashir (2003), Wasiuzzaman ve Tarmizi (2010), ile Turgutlu (2014) GSYH’nin kârlılığı pozitif yönde etkilediğini belirlerken, Demirhan (2013) ile Dietrich ve Wanzenried (2014) iki

değişkenin negatif ilişkili olduğu, Demircuc-Kunt ve Huizinga (1999), Dietrich ve Wanzenried (2011) ile Taşkın (2011) ise GSYH ve kârlılık arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna varmıştır.

Döviz Kuru: Veri seti olarak TCMB'nin web sitesinden elde edilen tüketici fiyat endeksi bazlı reel efektif döviz kuru kullanılmıştır. Firmalar, gerek genel ekonomi üzerinde yol açtığı etkiler, gerekse yabancı para birimi üzerinden gerçekleştirdikleri faaliyetler dolayısıyla döviz kuru değişimlerinden önemli ölçüde etkilenebilmektedir (Mutluay ve Turaboğlu, 2013: 60). Bankaların mevduat, kredi ve birçok finansal işlemlerinde dövizli aktif bir şekilde kullanmalarının bu etkiyi artırabileceği düşünülmüş ve bu değişken de bağımsız değişken olarak modele ilave edilmiştir.

3.4.3. Model

Çalışmada önceki çalışmalarda kullanılan yöntemler takip edilerek panel veri analizi kullanılmıştır. Kârlılığın belirleyicilerini tespit ederken, öncelikle havuzlanmış regresyon modeli uygulanmış daha sonra sabit etkili ve rassal etkili modeller uygulanarak, gerekli testlerle en uygun metot belirlenmiştir. Çalışmada yapılan analizler aşağıdaki gibidir:

1. Katılım bankası ve konvansiyonel banka ayrımı yapmaksızın tüm bankalar ele alınarak kârlılık belirleyicilerinin tespiti,
2. Katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar çerçevesinde iki banka türünün ayrı ayrı kârlılık belirleyicilerinin tespiti,
3. 2008 – 2009 yıllarında global finansal krizin Türk bankacılık sisteminin kârlılığı üzerindeki etkilerinin incelenmesi.

Çalışmada bankaların aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve vergi öncesi kârlılığını içeren 3 farklı bağımlı değişken kullanılmıştır. Bu bağımlı değişkenleri etkileyen faktörleri tespit etmek için kullanılan model aşağıdaki gibidir:

$$P_{it} = a + \sum_{b=1}^B \beta_b x_{it}^b + \sum_{d=1}^D \beta_d x_{it}^d + \varepsilon_{it} \dots\dots\dots (1)$$

1 numaralı modelde kullanılan simgelerin ifade ettiği değerler aşağıda belirtilmiştir:

P_{it} = i bankasının t dönemindeki aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve vergi öncesi kârlılığı (Her bir bağımlı değişken için model ayrı ayrı uygulanmıştır.)

α = sabit terim,

β_b = bankaya özgü içsel değişkenler için katsayılar,

β_d = dışsal değişkenler için katsayılar,

x_{it}^b = bankaya özgü değişkenler,

x_{it}^d = dışsal değişkenler,

ε_{it} = hata terimi.

Modelde aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve vergi öncesi aktif kârlılığından oluşan 3 bağımlı değişken ve 8'i içsel, 4'ü dışsal olmak üzere 12 bağımsız değişken kullanılmıştır. Tablo 3.3'de gösterilen bağımlı ve bağımsız değişkenler kullanılarak, her bir bağımlı değişken için farklı model kurulmuş ve bağımsız değişkenlerin katsayıları tahmin edilmiştir. Daha sonra aynı model, katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar bazında ayrı ayrı incelenmiştir.

Çalışmada ayrıca küresel finansal krizin 2008 ve 2009 yıllarında Türkiye'deki bankacılık sistemi üzerindeki etkisini analiz etmek için bu yılları temsilen kukla değişkenler kullanılmış ve sonuçları analiz edilmiştir.

Kullanılan ekonometrik modellerle ilgili detaylı bilgiler Metodoloji kısmında özetlenmiştir:

3.4.5. Metodoloji

Zaman serisi verilerinde bir ya da birkaç değişkenin zaman içinde aldığı değerler gözlenirken, kesit verilerinde değerler, bir ya da birkaç değişken için zaman içinde tek bir noktada çeşitli örneklem birimlerinden veya deneklerden derlenmektedir. Panel verisi, zaman serisi ve kesit verisinin birleşiminden oluşan veri setidir. Bu veri setinde aynı kesit birimleri zaman içinde gözlenmektedir. Yani panel verisinin hem zaman boyutu hem de mekân boyutu vardır (Gujarati ve Porter, 2012: 591).

Panel verisinin zaman serisi ve kesit verisine göre bazı üstünlükleri bulunmaktadır. Panel verisinin üstünlükleri aşağıda sıralanmıştır (Baltagi, 2005: 4-7):

- Panel verisi, firmaları, kişileri, ülkeleri vb.'ni zaman içinde ele aldığından bu birimler türdeş değildir.

- Kesit serisi ve zaman serisini birleştiren panel verisi, daha çok bilgi verir, daha değişkendir, değişkenleri arasındaki ortak doğrusallık daha azdır, daha etkindir ve serbestlik derecesi daha yüksektir.
- Gözlemlerin yatay kesitini tekrarlı olarak ele alan panel verisi, değişimin dinamiklerini incelemek için daha uygundur.
- Panel verisi, etkileri ölçmede ve tespit etmekte kesit verisi ve zaman verisinden daha iyi performans gösterir.
- Panel verisi daha karmaşık modelleri analiz etmeye olanak sağlar. Teknolojik değişim veya ölçek ekonomileri gibi konuları tek başına zaman verisi veya kesit verisine göre daha iyi analiz eder.
- Panel verisi çok sayıda veriyi ele almakla ortaya çıkabilecek yanlışlığı minimize edebilir.

Panel veri analizi üç farklı yöntemle gerçekleştirilmektedir. Basit olanı havuzlanmış regresyon modeli olarak adlandırılırken, daha karmaşık olan panel veri analiz metotları ise sabit etkiler ve rassal etkiler modeli olarak adlandırılmaktadır. Aşağıda bu metotlarla ilgili detaylı bilgi verilmiştir (Wooldridge, 2013: 432-433):

3.4.5.1. Havuzlanmış Regresyon Yöntemi

Havuzlanmış modeli kullanmanın en önemli sebeplerinden biri örneklem sayısını artırmaktır. Zamanın farklı noktalarında aynı popülasyondan rastgele farklı örneklemelerin seçilmesiyle daha güçlü test istatistikleri ve daha doğru tahminler elde edilebilecektir (Wooldridge, 2013: 433). Bu modelde gözlemlerin hepsi bir araya getirilerek verilerin zaman ve kesit serisi özellikleri göz ardı edilerek büyük bir havuz oluşturulmaktadır (Gujarati ve Porter, 2012: 593). Yaklaşımın altında yatan varsayım, kurulan modeldeki parametrelerin zaman ve kesit boyutunda değişmemesi ve parametreler arasındaki ilişkilerin aynı olmasıdır (Tarı, 2011: 478).

Havuzlanmış veri kullanmanın birçok avantajı vardır. Havuzlanmış veri seti daha bilgilendirici verilere, değişkenliğe, değişkenler arası bağıllığın azalmasına, daha yüksek serbestlik derecesine ve etkinliğe olanak sağlar. Ayrıca havuzlanmış regresyon analizinde EKK yöntemi kullanılmaktadır (Al Manaseer, 2007: 202-203). Havuzlanmış model aşağıdaki regresyon modeli ile ifade edilmektedir:

$$Y_{it} = \alpha_0 + \beta X_{it} + \varepsilon_{it} \dots\dots\dots (2)$$

2 numaralı modelde;

Y_{it} = bağımlı değişken,

α_0 = sabit terim,

β = katsayı,

X_{it} = bağımsız değişkenler,

ε_{it} = hata terimi'ni ifade etmektedir.

Havuzlanmış regresyon analizinde, bağımsız değişkenler arasında herhangi bir fark olmadığı ve olasılıksız oldukları, hata teriminin ise sıfır ortalama ve sabit varyansla bağımsız ve özdeş dağıldığı varsayılır (Gujarati ve Porter, 2012: 594). Ayrıca, Gujarati ve Porter (2012)'a göre kullanımının basit olması ve bazı avantajlara sahip olmasına rağmen, havuzlanmış regresyon modeli bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi doğru bir şekilde yansıtmayabilir. Havuzlanmış regresyon modellerinde parametrelerin zaman ve kesit boyunca sabit veya homojen olması istatistiki olarak doğru olabilir, ancak bu durum iktisadi açıdan beklenebilir bir durum değildir (Tarı, 2011: 479).

3.4.5.2. Sabit Etkiler Modeli

Kesitler arası eğim katsayılarının aynı olduğu, sabit terimlerin değiştiği panel modelidir. Sabit etkiler modeli; panel verisinde model dışı bırakılan değişkenler zaman içinde değişmeyip kesit boyunca değiştiğinde, bu değişkenleri kontrol etmek için kullanılan bir metottur (Stock ve Watson, 2007: 356). Bu yöntem parametrelere ait kesit ve zaman boyutundaki homojenlik varsayımını reddeder. Modelde birimler arasındaki farklılık, sabit terimdeki farklılık ile gösterilir. Her bir " α_i " bilinmeyen bir parametre gibi tahmin edilir (Greene, 2003: 287). Sabit etkiler metodunda kullanılan regresyon modeli aşağıdaki gibidir:

$$Y_{it} = \alpha_i + \beta X_{it} + \varepsilon_{it} \dots\dots\dots (3)$$

Model 3'te;

Y_{it} = bağımlı değişken,

α_i = i firması için sabit terim,

β = katsayı,

X_{it} = bağımsız değişkenler,

ε_{it} = hata terimi'ni ifade etmektedir.

Formülde de belirtildiği gibi sabit etkiler modelinde, her kesite kendine özgü sabit terim verilir. Böylece kesitler arası türdeşsizlik hesaba katılmaktadır. Her ne kadar sabit terim kesite göre değişse de her kesitin sabit terimi zamanla değişmez, yani zaman sabittir (Gujarati ve Porter, 2012: 596).

Her bir bankanın sabit teriminin farklı olduğunu belirtmek için kullanılan α_i sabit teriminde, her bir sabit terimin birbirine eşit olup olmadığının test edilmesi gerekmektedir. Bunun için sınırlandırılmış F testi yapılmaktadır ve F testinin sonucuna göre havuzlanmış modellerin mi, yoksa sabit etkili veya rassal etkili panel modellerin mi seçileceğine karar verilmektedir. F testinde H_0 hipotezi aşağıdaki gibi kurulur:

$$H_0 = \alpha_1 = \alpha_2 = \alpha_3 = \dots \alpha_N = \alpha_0 \dots \dots \dots (4)$$

Model 4'te görüldüğü üzere H_0 hipotezi tüm sabit terimlerin birbirine eşit olduğunu varsayar. F testi sonucunda H_0 hipotezi reddedilirse, sabit veya rassal etkili panel modellerin; kabul edilirse, havuzlanmış modelin daha uygun olduğuna karar verilmektedir.

Gujarati ve Porter (2012), sabit etkiler modeline ilişkin birkaç uyarıda bulunmuştur:

- Modele çok fazla yapay değişken katıldığında serbestlik derecesi sorunuyla karşılaşılabilir.
- Modelde hem tekil hem etkileşimli veya çarpımlı fazla yapay değişken olduğunda, her zaman çoklu doğrusallık olasılığı vardır ve bu da anakütle katsayısının hassas bir şekilde tahmin edilmesini güçleştirir.
- Sabit etkiler modeli bazı durumlarda zamanda sabit değişkenlerin etkisini belirleyemeyebilir.

Bu problemlerin üstesinden gelebilmek için rassal etkiler metodu bir çözüm olabilir.

3.4.5.3. Rassal Etkiler Modeli

Eğim katsayılarının aynı, sabit terimlerin ise hem zaman hem de kesitler arasında değiştiği modeldir. Rassal etkiler modeli, sabit etkiler modelinin tüm varsayımlarını içermekle birlikte, α_i sabit teriminin zaman boyunca da her bir bağımsız değişken için değiştiğini varsayar (Wooldridge, 2013: 474).

Rassal etkiler modeli aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$Y_{it} = \alpha_0 + \beta X_{it} + u_{it} \dots\dots\dots (5)$$

$$u_{it} = \varepsilon_i + w_{it}$$

Model 5’te,

Y_{it} = bağımlı değişken,

α_0 = sabit terim,

β = katsayı,

X_{it} = bağımsız değişkenler,

u_{it} = birleşik hata terimi,

ε_i = yatay kesit yada özneye özgü hata bileşeni,

w_{it} = zaman serisi ve yatay kesit hata bileşenlerinin birleşimi.

Sabit etkiler modelinde her kesit biriminin kendi sabit değeri varken, rassal etkiler modelinde bütün kesit birimlerinin sabit terimlerinin ortalamasından oluşan ortak sabit terim söz konusudur. Ayrıca rassal etkiler modelinde yer alan “ ε_i ” her kesite ait sabit terimin ortalama sabit terimden sapmalarını gösterir. “ ε_i ” doğrudan gözlenemez ve gözlenemeyen değişken olarak adlandırılır (Gujarati ve Porter, 2012: 603).

Sabit etkiler modeli sabit terim ve açıklayıcı değişkenler arasında isteğe bağlı bir korelasyona olanak sağlarken, rassal etkiler modelinde bu durum söz konusu değildir. Bu sebeple sabit etkiler modelinin “ceteris paribus” etkilerini tahmin etmede rassal etkiler modelinden daha iyi bir model olduğu düşünülmektedir (Wooldridge, 2013: 477).

Rassal etkiler modelinde birleşik hata terimi (u_{it})’nin hiçbir açıklayıcı değişkenle ilişkisinin olmaması önemli bir gerekliliktir. Birleşik hata terimi (u_{it})’nin açıklayıcı değişkenlerle ilişkisi olup olmadığını, yani rassal etkiler modelinin kullanımının doğru

olup olmadığını sınamak için Hausman testi kullanılmaktadır (Gujarati ve Porter, 2012: 603). H_0 hipotezinin, “rassal etkiler modelleri doğrudur” şeklinde kurulduğu Hausman testinde H_0 hipotezi reddedilirse, rassal etkiler modelinin uygun olmadığı ve sabit etkiler modelinin seçilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Esasında sabit etkilerin mi, rassal etkilerin mi seçilmesi gerektiği konusu, kesite özgü hata bileşeni ε_i ile X bağımsız değişkenleri arasındaki ilişki konusunda yapılacak olan varsayıma bağlıdır. ε_i ile X bağımsız değişkenlerinin ilişkisiz olduğu varsayılırsa, rassal etkiler modeli uygun olabilir; ancak aralarında bir ilişki olması durumunda sabit etkiler modeli uygundur (Gujarati ve Porter, 2012: 606).

Modellerle ilgili verilen kısa bilgiler sonrasında Türkiye’de katılım bankaları ve konvansiyonel bankalara ait kârlılık belirleyicilerinin tahmin süreçleri basamak basamak aşağıda verilmiştir:

3.4.6. Kârlılık Belirleyicileri Tahmin Sonuçları

Regresyon analizlerinde önemli noktalardan biri kullanılan serilerin durağan olmasıdır. Hata terimlerine ait varsayımların sağlanması için serilerin durağanlaştırılması gerekmektedir. Hata terimlerine ait varsayımlar, ortalamaların sıfır ve varyansların sabit olmasıdır. Durağan olmayan veri seti ile kurulan modeller EKK ile tahmin edildiğinde, değişkenler arasında sahte regresyon durumu oluşabilmektedir. Birim kök testi yapmak suretiyle serilerin durağan olup olmadıkları analiz edilebilmektedir. Çalışmada serilerin durağan olup olmadıklarını test etmek için Levin Lin Chu t testi, Harris-Tzavalis testi, Breitung t testi, Im Peseran Shin w istatistiği, ADF Fisher ki kare testi, PP-Fisher ki kare testi ve Hadri LM z testi kullanılmıştır. Testlere ilişkin istatistikler Tablo 3.3’te verilmiştir.

Tablo 3.3. Birim Kök Test Sonuçları

[illegible]

Tablo 3.3'te görüldüğü üzere büyüklük ve yoğunluk değişkenlerine ait seriler haricindeki tüm seriler seviye değerinde durağandır. Büyüklük ve yoğunluk değişkenleri ise 1. farkları alınarak durağanlaştırılmıştır. Yapılan analizlerde değişkenlerin durağanlıkları göz önünde bulundurulmuştur.

Tablo 3.4. 2005 - 2014 Yılları Arası Konvansiyonel Bankalar ve Katılım Bankaları İçin Bağımlı ve Bağımsız Değişken İstatistikleri

Katılım Bankaları					
<i>Değişkenler</i>	N	Ortalama	Std. Sapma	min	max
Aktif Kârlılığı	132	1.213	0.739	0.170	3.536
Özkaynak Kâr.	132	10.42	5.949	1.590	32.21
Vergi Öncesi Kârlılık (VÖK)	132	1.515	0.934	0.150	4.696
Özkaynaklar	132	11.61	2.129	7.924	17.33
Bil. Dışı İşlemler	132	37.79	82.09	-106.6	254.0
Mevduat	132	75.36	6.118	59.18	86.87
Krediler	132	73.29	4.934	61.85	83.50
Takipteki Krediler	132	99.51	70.63	0.349	321.8
Faiz Dışı Gelir	132	1.652	0.960	0.350	5.302
Diğer Faal. Giderleri	132	2.134	1.080	0.620	5.300
Büyüklük	132	15.96	0.691	14.54	17.79
Konvansiyonel Bankalar					
Aktif Kârlılığı	891	1.028	1.145	-4.568	8.027
Özkaynak Kâr.	891	7.191	9.590	-72.75	37.23
VÖK	891	1.294	1.377	-4.438	10.07
Özkaynaklar	891	15.11	10.27	3.655	78.40
Bil. Dışı İşlemler	891	1.722	16.44	-105.5	426.0
Mevduat	891	56.10	18.53	0.334	88.89
Krediler	891	50.52	18.78	0.485	87.84
Takipteki Krediler	891	52.28	59.63	0	525.3
Faiz Dışı Gelir	891	1.254	1.635	-3.411	22.12
Diğer Faal. Gid.	891	2.209	1.472	0.0700	10.96
Büyüklük	891	15.80	2.049	10.01	19.22
Toplam					
Aktif Kârlılığı	1023	1.051	1.103	-4.568	8.027
Özkaynak Kâr.	1023	7.608	9.263	-72.75	37.23
VÖK	1023	1.322	1.330	-4.438	10.07
Özkaynaklar	1023	14.66	9.683	3.655	78.40
Bil. Dışı İşlemler	1023	6.376	35.29	-106.6	426.0
Mevduat	1023	58.59	18.59	0.334	88.89
Krediler	1023	53.46	19.20	0.485	87.84
Takipteki Krediler	1023	58.38	63.14	0	525.3
Faiz Dışı Gelir	1023	1.305	1.570	-3.411	22.12
Diğer Faal. Gid.	1023	2.199	1.427	0.0700	10.96
Büyüklük	1023	15.82	1.929	10.01	19.22

Tablo 3.4’te bağımlı ve bağımsız değişkenlerin tüm bankalar bazında ve katılım bankaları ile konvansiyonel bankalar bazında istatistikleri verilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere bağımlı değişken olan aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve vergi öncesi kârlılık rasyolarının tamamında katılım bankalarının ortalamasının konvansiyonel bankaların ortalamasından daha yüksek olduğu görülmektedir. Kârlılıkların maksimum değerlerine bakıldığında, konvansiyonel bankaların daha yüksek kârlılık düzeyine ulaşabildiği, ancak tüm konvansiyonel bankaların kârlılık ortalamaları alındığında, bu ortalamanın katılım bankalarının ortalamalarına göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Bağımsız değişkenlerden net bilanço pozisyonu ve net nazım hesap pozisyonunun özkaynaklara oranı şeklinde hesaplanan “Bilanço dışı işlemler” rasyosunun ortalamasına bakıldığında, katılım bankalarının konvansiyonel bankalardan daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Yine mevduat, krediler, takipteki krediler, faiz dışı gelirler rasyoları ve toplam aktifin doğal logaritması alınarak hesaplanan büyüklük ortalamaları göz önüne alındığında, katılım bankaları, konvansiyonel bankalardan daha yüksek ortalamaya sahiptir. Bu ortalamalarda, katılım bankalarına ait değerlerin daha yüksek çıkmasında, konvansiyonel bankaların içinde çok küçük çaplı bankaların bulunmasının da etkisi vardır. Özkaynakların toplam aktiflere oranını ifade eden özkaynaklar verisi ve diğer faaliyet giderlerinin toplam aktiflere oranını gösteren diğer faaliyet giderleri verisinin ortalamaları ise konvansiyonel bankalar bazında daha yüksektir. Bu durum konvansiyonel bankaların katılım bankalarına göre daha düşük kaldıraçla çalıştığının ve toplam aktif içerisindeki personel giderleri ve diğer işletme giderlerinden oluşan diğer faaliyet giderlerinin daha yüksek olduğunun göstergesi olabilir.

İstatistiklerin standart sapmaları incelendiğinde, gerek bağımlı değişkenler olan kârlılık değişkenleri, gerekse bağımsız değişkenlerin tamamında konvansiyonel bankalara ait standart sapmaların katılım bankalarına ait standart sapmalardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum konvansiyonel bankaların istatistiklerinin daha değişken olduğunun bir göstergesidir.

Tablo 3.4’te de görüldüğü üzere, katılım bankaları içerisinde toplam gözlem sayısı 132, konvansiyonel bankalar içerisinde gözlem sayısı 891, tüm bankacılık sistemindeki çalışmada kullanılan gözlem sayısı ise 1023’tür.

Modelde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait istatistiklerin bulunmasının ardından katılım ve konvansiyonel banka olarak ayırmaksızın, Türk bankacılık sektörünün kârlılık belirleyicileri Tablo 3.5’te sabit etkiler modeli ile tahmin edilmiştir.

Tablo 3.5. 2005 – 2014 Yılları Arasında Sabit Etkiler Modeliyle Tüm Bankaların Kârlılığına Etki Eden Değişkenlerin Katsayı Tahmini

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişkenler		
	Aktif Kâr.	Özk. Kâr.	VÖK
<i>İçsel Değişkenler</i>			
Özkaynak	0.033*** (2.907)	-0.079 (-0.831)	0.035** (2.735)
Bil. Dışı İşlemler	-0.002 (-1.589)	-0.009* (-1.819)	-0.002 (-1.280)
Mevduat	-0.003 (-0.556)	0.019 (0.394)	-0.002 (-0.405)
Krediler	0.008* (1.862)	0.070 (1.294)	0.009* (1.777)
Takipteki Krediler	-0.001* (-1.949)	-0.002 (-0.330)	-0.002** (-2.159)
Faiz Dışı Gelir	0.274*** (3.967)	1.549*** (2.971)	0.335*** (3.885)
Diğer Faal. Giderleri	0.073 (1.426)	0.468 (0.815)	0.112* (1.872)
Δ Büyüklük	-0.086 (-0.263)	3.862** (2.252)	-0.212 (-0.621)
<i>Dışsal Değişkenler</i>			
Δ Pazar Yoğunluğu	20.736*** (4.135)	154.247*** (4.150)	23.598*** (3.865)
Enflasyon	0.037 (1.384)	0.246 (1.109)	0.050 (1.550)
GSYH	0.006*** (3.680)	0.047** (2.542)	0.007*** (3.594)
Döviz Kuru	0.010*** (2.890)	0.090*** (3.171)	0.011** (2.700)
F	73.849***	24.428***	73.118***
Düzeltilmiş R ²	0.372	0.177	0.393
Gözlem Sayısı	1023	1023	1023

Parantez içindeki değerler t istatistiğini göstermektedir.

* p<0.1 ** p<0.05 ***p<0.01

Tablo 3.5'teki sonuçlar Türkiye'deki tüm bankaları (katılım ve konvansiyonel) içerdiği ve analizleri tüm bankacılık sistemi üzerinden yaptığı için, sonuçlar katılım bankası veya konvansiyonel bankalara ilişkin olarak yorumlanamayacaktır ve Türkiye'deki genel bankacılık sisteminin kârlılığı ile ilgili bilgileri kapsayacaktır.

Tablo 3.5'te yapılan analiz sonucunda, özkaynakların, aktif kârlılığı ve VÖK'ü pozitif yönde etkilediği, ancak özkaynak kârlılığı ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bilanço dışı işlemlerin, özkaynak kârlılığını %10 düzeyinde anlamlı ve negatif yönde etkilediği görülmektedir. Bilanço dışı işlemlerin kârlılığı pozitif yönde etkileyebileceği beklense de bankaların türev ürünlere ilişkin kayıpları arttığında, bu durum kârlılığı negatif yönde etkileyebilecektir. Nitekim, Turgutlu (2014) da özkaynak kârlılığı ile bilanço dışı işlemler arasında negatif ilişki olduğu sonucuna varmıştır.

Mevduat değişkeninin kârlılığa anlamlı bir etkisi olmadığı görülmektedir. Yani Türk bankacılık sisteminde mevduat artışının, kârlılığı artırıcı anlamlı bir unsur olmadığı sonucuna varılmıştır. Dietrich ve Wanzenried (2011) ile Masood ve Ashraf (2012) da çalışmalarında mevduat ile kârlılık arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna varmıştır.

Krediler değişkeni, kârlılığı pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Yani kredilerin artışı bankaların aktif kârlılığı ve vergi öncesi kârlılığını artırmaktadır. Ancak kredilerin özkaynak kârlılığı üzerindeki etkisi anlamsızdır. Dolayısıyla kredi artışı özkaynak kârlılığını artırıcı anlamlı bir unsur olarak görülemeyecektir. Yine takipteki krediler değişkeni de, özkaynak kârlılığı haricindeki kârlılık değişkenlerini anlamlı ve negatif yönde etkilemiştir. Yani sorunlu kredilerin artması bankaların aktif kârlılığını ve vergi öncesi kârlılıklarını negatif yönde etkileyebilmektedir. Takipteki krediler ile özkaynak kârlılığı arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Faiz dışı gelir kalemi, tüm kârlılık rasyolarını pozitif ve anlamlı şekilde etkileyen bir unsurdur. S. Chen ve Liao (2011) ile Demirhan (2013)'ın çalışmalarının da aralarında bulunduğu birçok çalışmada faiz dışı gelirlerin kârlılığı pozitif yönde etkileyen bir unsur olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer faaliyet giderlerinin ise, sadece vergi öncesi kârlılık üzerinde anlamlı ve pozitif etkisi bulunmuştur. Diğer faaliyet giderlerinin en büyük kısmını, personel giderleri ve diğer işletme giderleri oluşturmaktadır. Bu sebeple, bir gider kalemi olarak kârlılığa negatif yönde etki etmesi beklenen diğer faaliyet

giderlerinin, personel tatmini ve iş motivasyonu sağladığında kârlılığı pozitif yönde etkilemesi beklenebilir. Molyneux ve Thornton (1992), Haron (2004) ve Ben Naceur ve Goaid (2008)'in çalışmalarının da aralarında bulunduğu birçok çalışma diğer faaliyet giderlerinin kârlılık üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna varmıştır.

Bankaların aktif büyüklüğünün özkaynak kârlılığı üzerinde anlamlı ve pozitif yönde etkisi bulunmuştur. Bu durum, bankaların aktif büyüklüğünün artmasının özkaynak kârlılığını artırıcı bir unsur olduğunu gösterebilir. Nitekim Goddard ve diğ. (2004b), Sufian ve Habibullah (2009) ve Shehzad ve diğ. (2013)'nin yaptığı çalışmaların aralarında bulunduğu birçok çalışmada, büyüklük ile kârlılık arasında anlamlı pozitif ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Dışsal değişkenlere bakıldığında, pazar yoğunluğu ve GSYH'nin tüm kârlılık rasyoları üzerinde anlamlı ve pozitif yönde etkisi olduğu görülmektedir. Enflasyonun kârlılık üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı ortaya çıkmıştır. Döviz kuru değişkeni incelendiğinde ise, döviz kurunun tüm kârlılık türlerini anlamlı ve pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Bu durum, döviz kuru artışının çalışmada kullanılan kârlılık göstergelerinin artışına olanak sağladığını, dolayısıyla bankaların kur artışı ile elde ettikleri gelirlerin, kur artışı sebebiyle yaptığı giderlerden daha fazla olduğunun göstergesi olabilir.

Tahmin sonuçları incelendiğinde, F istatistiğinin kurulan her modelde %1 seviyesinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu da kurulan modellerde kullanılan bağımsız değişkenlerin bir bütün olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri açıklama gücünü gösteren R^2 belirlilik katsayısı analiz edildiğinde, aktif kârlılığın açıklanma düzeyi %37, özkaynak kârlılığının açıklanma düzeyi %17, vergi öncesi kârlılığın açıklanma düzeyi ise %39 olarak bulunmuştur. Kurulan modellerde en iyi açıklanan değişkenlerin vergi öncesi kârlılık ve aktif kârlılığı olduğu söylenebilir. Hassan ve Bashir (2003), kurduğu modelde, aktif kârlılığının R^2 'sini %40, özkaynak kârlılığının R^2 'sini %46, vergi öncesi kârlılığın R^2 'sini ise %33 seviyesinde bulmuştur. Demirguc-Kunt ve Huizinga (1999) ise 80 ülkede banka kârlılığının belirleyicilerini tespit etmek için kurduğu modelde, %35 oranında belirlilik katsayısı elde etmiştir.

Tablo 3.6’da F testi ve Hausman testi istatistikleri göz önüne alınarak, en uygun ekonometrik model seçilmiş ve bu modelle ayrı ayrı katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların kârlılığına etki eden faktörler belirlenmiştir.

Tablo 3.6’daki F testi sonucunun tüm bankaların kârlılıkları bazında anlamlı olması, havuzlanmış modellerin yerine sabit etkili veya rassal etkili panel modellerin daha uygun olacağını göstermektedir. Hausman testi sonucuna bakıldığında ise, gerek konvansiyonel bankaların kârlılık belirleyicilerinde, gerekse katılım bankalarının kârlılık belirleyicilerinde Hausman test istatistiğinin anlamlı olduğu görülmekte, dolayısıyla sabit etkiler modelinin rassal etkiler modelinden daha uygun ve etkin bir model olacağı sonucuna varılmaktadır.

Tablo 3.6. Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankalar Bazında Kârlılık Belirleyicileri Panel Veri Analizi

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişkenler					
	Kon. Aktif Kâr	Kon. Özk. Kâr.	Kon. VÖK	Kat. Akt. Kâr.	Kat. Özk.Kâr	Kat. VÖK
<i>İçsel Değişkenler</i>						
Özkaynak	0.033*** (6.239)	-0.068 (-1.454)	0.035*** (5.594)	0.058*** (3.056)	-0.391** (-2.423)	0.094*** (4.361)
Bil. Dışı İşlemler	-0.003 (-1.533)	-0.011 (-0.764)	-0.003 (-1.620)	0 (-0.297)	-0.002 (-0.278)	0 (0.505)
Mevduat	-0.003 (-1.135)	0.016 (0.637)	-0.002 (-0.672)	0.009 (1.34)	0.117** (2.135)	-0.009 (-1.275)
Krediler	0.008*** (2.828)	0.077*** (2.995)	0.009*** (2.732)	0.001 (0.15)	0.002 (0.033)	0.003 (0.295)
Takipteki Krediler	-0.001** (-2.334)	-0.001 (-0.107)	-0.002** (-2.355)	-0.001 (-1.193)	-0.007 (-1.233)	-0.001* (-1.860)
Faiz Dışı Gelir	0.267*** (12.624)	1.486*** (7.89)	0.324*** (12.981)	0.355*** (3.821)	2.424*** (3.046)	0.646*** (6.077)
Diğer Faal. Gid.	0.049* (1.923)	0.167 (0.743)	0.083*** (2.762)	0.276*** (3.582)	2.802*** (4.246)	0.214** (2.429)
ΔBüyükölük	-0.151 (-0.926)	3.474** (2.388)	-0.298 (-1.544)	0.432 (1.061)	3.621 (1.04)	0.39 (0.838)
<i>Dışsal Değişkenler</i>						
ΔPazar Yoğunluğu	22.790*** (4.261)	179.167*** (3.758)	24.949*** (3.944)	4.887 (0.75)	18.474 (0.331)	8.485 (1.14)

Tablo 3.6 (Devamı)

Enflasyon	0.033 (1.408)	0.246 (1.179)	0.048* (1.73)	0.018 (0.672)	0.171 (0.729)	0.022 (0.702)
GSYH	0.006* (1.925)	0.048* (1.655)	0.008** (2.069)	0.003 (0.685)	0.034 (1.063)	0 (-0.100)
Döviz Kuru	0.011* (1.704)	0.092* (1.656)	0.013* (1.718)	0.002 (0.236)	0.029 (0.454)	0.001 (0.069)
Düzeltilmiş R²	0.349	0.151	0.367	0.816	0.791	0.85
Gözlem Sayısı	891	891	891	132	132	132
F Testi Sonucu	10.86***	15.84***	11.73***	5.83***	6.46***	7.85***
F prob	0	0	0	0.001	0.0004	0.0001
Hausman test	50.21***	66.93***	45.43***	20.82***	23.9***	30.52***
Hausman prob	0	0	0	0.0531	0.021	0.0023
Metod	Sabit etkiler	Sabit etkiler	Sabit etkiler	Sabit etkiler	Sabit etkiler	Sabit etkiler

Parantez içindeki değerler t istatistik değerlerini göstermektedir.

* p<0.1 ** p<0.05 ***p<0.01

Tablo 3.6 incelendiğinde, her bir kârlılık değişkeninin regresyon analizinde Hausman testinin anlamlı çıkmasından dolayı, sabit etkiler modelinin en uygun model olduğuna karar verilmiş ve tablo sonucu ona göre hazırlanmıştır.

Özkaynaklar, katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların her ikisinin de aktif kârlılığını ve vergi öncesi kârlılığını anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir. Bu durum, her iki banka türünde de özkaynak artışının aktif kârlılığı ve vergi öncesi kârlılığı artıran bir unsur olduğunu göstermektedir. Sermaye artışının, bankaları iflas riskinden koruyan ve genel olarak riskleri azaltıcı bir etmen olmasından dolayı bu durum literatürde beklenen bir sonuçtur. Demirci-Kunt ve Huizinga (1999), B. Güngör (2007), Garcia-Herrero ve diğ. (2009) ile Petria ve diğ. (2015)'in de aralarında bulunduğu birçok çalışma bulunan sonucu destekler niteliktedir. Özkaynakların konvansiyonel bankaların özkaynak kârlılığı üzerindeki etkisi anlamsız bulunmuş, katılım bankalarının özkaynak kârlılığı üzerinde ise anlamlı ve negatif yönde bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durum katılım bankalarının özkaynak kârlılığının, özkaynak artışından negatif şekilde etkilendiğini göstermektedir ve katılım bankalarında kârlılık artışlarının, özkaynak artış oranı yanında düşük kaldığı şeklinde yorumlanabilir. Hassan ve Bashir (2003) de İslami bankaların kârlılıklarının özkaynaklar değişkeni ile negatif ilişkili olduğunu tespit etmiştir.

Bilanço dışı işlemlerin ne katılım bankaları, ne de konvansiyonel bankaların kârlılığı ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmektedir. Bu sonuç, bilanço dışı işlemlerdeki artış veya azalışın bankaların kârlılığı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir. Katılım bankalarında türev ürünler gibi bilanço dışı işlemlerin sınırlandırılmış olması dikkate alındığında katılım bankalarının kârlılığı açısından bu, beklenen bir sonuçtur.

Mevduat değişkeni ile konvansiyonel bankaların kârlılık göstergeleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu sonuca göre, mevduat artışının konvansiyonel bankaların kârlılığı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı söylenebilir. Dietrich ve Wanzenried (2011) ile Masood ve Ashraf (2012) da banka kârlılığı ile mevduat arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna varmıştır. Mevduatın katılım bankalarının kârlılığına etkisi analiz edildiğinde, aktif kârlılığı ve vergi öncesi kârlılık üzerinde anlamlı bir etkisi yokken, özkaynak kârlılığı üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi vardır. Toplanan mevduatın banka için krediye dönüştürülebilir bir kaynak olması, sorunlu kredilere dönüşmemesi şartıyla banka kârlılığına pozitif yönde etki etmesi beklenen bir unsurdur. Haron (2004), İslami bankalarda yaptığı çalışmada vadesiz mevduatın kârlılıkla pozitif yönde ilişkisi olduğu sonucuna varmıştır.

Toplam kredi ve alacakların toplam aktife oranını simgeleyen krediler değişkeninin konvansiyonel bankaların tüm kârlılık göstergelerine anlamlı ve pozitif yönde etki ettiği görülmektedir. Bu durum kredi artışının konvansiyonel bankalarda kârlılığı artırıcı bir unsur olduğunu göstermektedir. Elde edilen sonuç, Demircuc-Kunt ve Huizinga (1999), Chirwa (2003) ile Sufian ve Habibullah (2009)'ın da aralarında bulunduğu birçok çalışma tarafından desteklenmektedir. Ancak katılım bankalarının kârlılık göstergeleri ve krediler arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Taşkın (2011) da banka kârlılığı ve krediler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna varmıştır.

Takipteki krediler değişkeninin konvansiyonel bankaların aktif kârlılığı ve vergi öncesi kârlılığına anlamlı ve negatif yönde etki ettiği, özkaynak kârlılığına ise anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Katılım bankalarında, aktif kârlılık ve özkaynak kârlılığı ile takipteki krediler arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken, vergi öncesi kârlılık üzerinde takipteki kredilerin anlamlı ve negatif yönde etkisi olduğu görülmektedir. Kredilerin geri ödenmeme riskini gösteren bu değişkenin kârlılığı negatif yönde

etkilemesi beklenen bir sonuçtur. Nitekim, B. Güngör (2007), Gülhan ve Uzunlar (2011) ile Masood ve Ashraf (2012) da takipteki krediler ve bankaların kârlılığı arasında anlamlı negatif ilişki bulmuştur.

Faiz dışı gelir, konvansiyonel bankalar ve katılım bankalarının tüm kârlılık türlerine anlamlı ve pozitif yönde etki etmektedir. Dolayısıyla faiz dışı gelirdeki artışın hem katılım bankalarının hem de konvansiyonel bankaların kârlılığını artıran bir unsur olduğu kabul edilebilir. Faiz dışı gelirin, faiz gelirlerinden daha istikrarlı ve risksiz bir gelir türü olduğu düşünüldüğünde kârlılığa pozitif yönde etki etmesi literatürde de beklenen bir sonuçtur. Demirhan (2013), kârlılık ve faiz dışı gelirler arasında pozitif ilişki bulmuştur. S. Chen ve Liao (2011) ise, faiz dışı gelirlerin aktif kârlılığını negatif, özkaynak kârlılığını ise pozitif yönde etkilediği sonucuna varmıştır.

Diğer faaliyet giderleri, konvansiyonel bankaların özkaynak kârlılığı dışındaki tüm kârlılık değişkenlerine ve katılım bankalarının aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve vergi öncesi kârlılıklarının tamamına anlamlı ve pozitif yönde etki etmektedir. Bu durum, diğer faaliyet giderlerinin artmasının, hem katılım bankalarının hem de konvansiyonel bankaların kârlılığını artıran bir unsur olduğunun göstergesidir. Esasında bir gider kalemi olması sebebiyle diğer faaliyet giderlerinin kârlılığa negatif yönde etki etmesi beklenebilir. Ancak diğer faaliyet giderlerinin önemli bir kısmının personel giderlerinden oluştuğu göz önüne alındığında, bu durumun personelin iş tatmini, motivasyonu ve verimliliğini artırması yoluyla kârlılığa pozitif yönde etki etmesi de anormal bir sonuç değildir. Nitekim, Molyneux ve Thornton (1992), Haron (2004), B. Güngör (2007) ile Ben Naceur ve Goaied (2008) çalışmalarında bu sonucu destekleyen neticeler elde etmiştir.

Büyüküğün katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar bazında kârlılığa etkisi incelendiğinde, konvansiyonel bankaların sadece özkaynak kârlılığının büyüklükle anlamlı ve pozitif yönde ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Ancak konvansiyonel bankaların diğer kârlılık göstergeleri ve katılım bankalarının kârlılık göstergelerinin hiçbirinin büyüklükle anlamlı bir ilişkisi bulunamamıştır. Buna göre, konvansiyonel bankalar büyüdükçe, özkaynak kârlılıklarının artması beklenebilir. Ancak katılım bankalarının kârlılığı ve konvansiyonel bankaların özkaynak kârlılığı dışındaki kârlılık göstergelerinin aktif büyüğünden anlamlı bir şekilde etkilenmediği tespit edilmiştir. Turgutlu (2014), Türkiye'deki bankaların kârlılığı ile ilgili yaptığı çalışmada büyüüğün özkaynak

kârlılığı ile pozitif ilişkili olduğu sonucuna varmıştır. Taşkın (2011) ile Petria ve diğ. (2015) de banka büyüklüğü ve banka kârlılığı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna varmıştır.

Dışsal verilerin katılım bankası ve konvansiyonel bankaların kârlılığına etkisi incelendiğinde, pazar yoğunluğunun, konvansiyonel bankaların tüm kârlılık göstergelerine anlamlı ve pozitif yönde etki ettiği tespit edilmiştir. Ancak katılım bankalarının kârlılık göstergelerine anlamlı bir etkisi olmadığı görülmektedir. Tekelleşmenin bir göstergesi olan pazar yoğunluğunun hesaplanmasında aktif büyüklüğü açısından ilk 5 büyük bankanın aktiflerinin tüm bankaların aktifleri toplamına oranı alınmıştır. İlk 5 bankanın tamamı konvansiyonel bankalardan oluştuğu için ve bir nevi konvansiyonel bankaların tekelleşmesinin göstergesi olduğu için konvansiyonel bankaların kârlılığına pozitif yönde etki ettiği düşünülebilir. Molyneux ve Thornton (1992), Chirwa (2003) ile Goddard ve diğ. (2011) de pazar yoğunluğu ve kârlılık arasında pozitif yönde ilişki olduğu sonucuna varmıştır.

Enflasyonun konvansiyonel bankaların vergi öncesi kârlılığını pozitif yönde etkilediği; ancak gerek katılım, gerekse konvansiyonel bankalara ait diğer kârlılık türleri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı belirlenmiştir. Enflasyon artışı ile faiz oranlarının da artacağı düşünüldüğünde artan faiz oranıyla konvansiyonel bankaların gelirleri artacaktır. Artan faiz oranıyla elde edilen faiz geliri, mevduata ödenen faiz giderinden fazla olduğu sürece, faiz artışı, kârlılığı pozitif yönde etkileyebilir. Athanasoglou ve diğ. (2008), S. Chen ve Liao (2011) ile Dietrich ve Wanzenried (2014)'ün de aralarında bulunduğu birçok yazar enflasyonun kârlılığı pozitif yönde etkilediği sonucuna varırken, Taşkın (2011) kârlılık ile enflasyon arasında anlamlı bir ilişki olmadığını tespit etmiştir.

GSYH'nin konvansiyonel bankaların tüm kârlılık göstergelerini anlamlı ve pozitif yönde etkilediği, katılım bankalarının kârlılık göstergelerini ise anlamlı bir şekilde etkilemediği görülmektedir. GSYH artışının halkın refah seviyesini artıracığı düşünüldüğünde, krediler daha kolay ve rahat ödenebilecek ve sorunlu kredilerin miktarında düşüşler yaşanabilecektir. Bu durum da bankaların kârlılığına pozitif yönde etki edebilecektir. Elde edilen sonuç, GSYH'nin konvansiyonel bankaların kârlılık türlerine pozitif yönde etki ettiğini, ancak katılım bankalarının kârlılığını anlamlı bir şekilde etkilemediğini göstermektedir. Hassan ve Bashir (2003) ile Turgutlu (2014),

GSYH ile banka kârlılığı arasında pozitif ilişki bulurken, Demirguc-Kunt ve Huizinga (1999) ile Dietrich ve Wanzenried (2011) ise GSYH ile banka kârlılığı arasındaki ilişkinin anlamsız olduğu sonucuna varmıştır.

Döviz kuru, konvansiyonel bankaların kârlılık göstergelerini %10 düzeyinde anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir. Bu durum kur artışının, konvansiyonel banka kârlılığını artırdığını göstermektedir. Ayrıca konvansiyonel bankaların kur artışıyla elde ettikleri gelirin, kur artışı sebebiyle artan giderlerden daha fazla olduğunun göstergesi olabilir. Katılım bankalarının kârlılık göstergeleri ile döviz kuru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

R^2 belirlilik katsayıları incelendiğinde, sırasıyla aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve vergi öncesi kârlılığın belirlilik katsayıları, konvansiyonel bankalar için sırasıyla %34, %15 ve %36; katılım bankaları için ise sırasıyla %81, %79, %85 olarak bulunmuştur. Bu durum, kurulan modelin konvansiyonel bankaların kârlılığını açıklamada çok yeterli olmadığını gösterse de, katılım bankaları için kurulan kârlılık modellerinin oldukça anlamlı olduğunun işaretçisidir. Konvansiyonel bankaların daha kompleks bir yapıya sahip olmaları ve daha geniş finansal ürün ve aktiviteye sahip olmaları, modelin konvansiyonel bankalar açısından açıklayıcılığının düşük olmasının sebebi olabilir.

Tablo 3.7’de küresel finansal krizin 2008 yılındaki Türk bankacılık sistemine etkisini ölçmek amacıyla kukla değişken eklenerek yeni bir panel veri analizi yapılmıştır.

Tablo 3.7. 2008 Krizi Kukla Değişkeni ile Katsayı Tahmini

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişkenler		
	Aktif Kâr	Özk. Kâr	VÖK
<i>İçsel Değişkenler</i>			
Özkaynak	0.031*** (6.444)	-0.076* (-1.709)	0.034*** (5.854)
d08 Özkaynak	0.045*** (3.472)	0.133 (1.130)	0.050*** (3.245)
Bil. Dışı İşlemler	-0.001 (-0.541)	-0.006 (-0.445)	-0.001 (-0.359)
d08 Bil. Dışı İşlemler	-0.001 (-0.654)	0.000 (0.010)	-0.002 (-0.742)

Tablo 3.7 (Devamı)

Mevduat	-0.001 (-0.288)	0.024 (0.989)	-0.000 (-0.076)
d08 Mevduat	0.017*** (2.817)	0.115** (2.062)	0.020*** (2.806)

Krediler	0.008*** (2.857)	0.072*** (2.974)	0.008*** (2.655)
d08 Krediler	0.008 (1.554)	0.024 (0.533)	0.010* (1.648)
Takipteki Krediler	-0.002*** (-3.043)	-0.005 (-1.005)	-0.002*** (-3.269)
d08 Takipteki Krediler	0.001 (0.279)	0.003 (0.184)	0.001 (0.290)
Faiz Dışı Gelir	0.263*** (12.967)	1.506*** (8.147)	0.325*** (13.517)
d08 Faiz Dışı Gelir	0.144** (2.231)	1.083* (1.841)	0.148* (1.938)
Diğer Faal. Giderleri	0.080*** (3.354)	0.483** (2.212)	0.118*** (4.154)
d08 Diğer Faal. Giderleri	-0.496*** (-6.507)	-3.175*** (-4.562)	-0.561*** (-6.202)
Δ Büyüklük	-0.139 (-0.931)	3.651*** (2.668)	-0.272 (-1.530)
d08 ΔBüyüklük	-0.111* (-1.896)	-0.408 (-0.767)	-0.133* (-1.918)
<i>Dışsal Değişkenler</i>			
Δ Pazar Yoğunluğu	17.017*** (2.933)	120.469** (2.274)	19.414*** (2.818)
d08 Δ Pazar Yoğunluğu	0.000 (.)	0.000 (.)	0.000 (.)
Enflasyon	0.030 (1.401)	0.198 (1.020)	0.041 (1.638)
d08 Enflasyon	0.917*** (4.988)	6.633*** (3.952)	1.084*** (4.969)
GSYH	0.009*** (2.846)	0.065** (2.198)	0.011*** (2.853)
d08 GSYH	0.022 (1.589)	0.220* (1.743)	0.026 (1.580)
Döviz Kuru	0.017** (2.255)	0.145** (2.047)	0.019** (2.108)
d08 Döviz Kuru	-0.039** (-2.147)	-0.313* (-1.894)	-0.043** (-2.017)
2008 Krizi	-7.963*** (-4.610)	-60.101*** (-3.811)	-9.407*** (-4.587)
F	28.618	10.279	30.663
R²	0.382	0.159	0.400
Gözlem Sayısı	1023	1023	1023
Parantez içindeki değerler t istatistik değerlerini göstermektedir.			
* p<0.1 ** p<0.05 ***p<0.01			

Tablo 3.7’de 2008 krizini temsilen kukla değişken eklenerek sabit etkiler modeli kullanmak suretiyle krizin 2008’de banka kârlılığına etkisi incelenmiştir. Tabloda sadece kukla değişkenle etkileşimi anlamlı olan değişkenler yorumlanmıştır.

Krizi temsil eden “2008 Krizi” kukla değişkeninin katsayısının tüm banka kârlılıkları için negatif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Bu durum, 2008 yılında bankaların tüm kârlılık göstergelerinin negatif yönde etkilendiğini göstermektedir.

Özkaynak değişkeni, kârlılık göstergelerini pozitif yönde etkilemektedir. Kukla değişken ile etkileşimine bakıldığında, 2008 yılında da özkaynak değişkeninin, kârlılığı anlamlı ve pozitif şekilde etkilediği görülmektedir. Mevduatın, bankaların kârlılık göstergeleri ile anlamlı bir ilişkisi bulunamamışken, 2008 kukla değişkeni ile etkileşimine bakıldığında, 2008 yılında mevduatın kârlılık göstergelerini anlamlı ve pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Bu durum kriz zamanında mevduatın yüksek olmasının banka kârlılığına pozitif yönde etki eden bir unsur olabileceğini göstermektedir.

Krediler değişkeni, tüm kârlılık göstergelerini anlamlı ve pozitif yönde etkileyen bir unsurken, 2008 kukla değişkenle etkileşimine bakıldığında, vergi öncesi kârlılık haricindeki kârlılık göstergelerinde anlamlı bir etkisi olmadığı görülmektedir. Bu durum kriz zamanlarında kullanılan kredilerin, kârlılığı pozitif yönde etkilemediğinin göstergesi olabilir. Kredilerin geri ödemesinde sıkıntılar yaşanması durumu bu sonucu doğurabilir. Faiz dışı gelir değişkeni, kârlılık göstergelerini pozitif yönde etkileyen bir unsurdur. Yine 2008 kriz kukla değişkeni ile etkileşimi de pozitif ve anlamlıdır. Diğer faaliyet giderleri kârlılığı pozitif yönde etkileyen bir unsurken, kriz kuklası ile etkileşimine bakıldığında, kârlılık üzerinde anlamlı ve negatif yönde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda personel giderleri motivasyon yoluyla kârlılığı artırıcı bir unsur olarak değerlendirilse de 2008 yılında bu giderler kârlılığı azaltıcı yönde etki etmiştir. Dolayısıyla bankaların, kriz zamanlarında işten çıkarma veya diğer işletme giderlerini azaltma gibi yollara başvurusu beklenebilir.

Aktif büyüklüğü sadece özkaynak kârlılığını anlamlı ve pozitif yönde etkileyen bir unsur olarak görülürken, 2008 krizi kuklasıyla etkileşimine bakıldığında, aktif kârlılığı ve VÖK’ü anlamlı ve negatif şekilde etkilemiştir. Bu durum 2008 krizinde aktif büyüklüğü fazla olan bankaların kârlılığının küçük bankalara göre daha negatif şekilde etkilendiğinin göstergesi olabilir.

Enflasyonun kârlılık üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmazken, 2008 kriz kuklasıyla etkileşimine bakıldığında, tüm kârlılık türlerine anlamlı ve pozitif etkisi olduğu görülmektedir. 2008 kriz döneminde, artan enflasyon oranı faiz oranlarını da artırarak,

bankaların gelirlerine pozitif yönde yansıyabilecek ve kârlılığı pozitif yönde etkileyebilecektir. GSYH, kârlılığa pozitif yönde etki ederken, kriz kuklasıyla etkileşiminde, sadece özkaynak kârlılığına pozitif yönde etki ettiği, diğer kârlılık göstergeleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Döviz kurunun kârlılık göstergelerine etkisi pozitif yönde iken, 2008 kriz kuklasıyla etkileşiminde tüm kârlılık göstergelerine anlamlı ve negatif yönde etki ettiği görülmektedir. Bu durum kur artışıyla oluşan riskin 2008 yılında kârlılık üzerinde negatif etkisi olduğunu işaret edebilir.

Tablo 3.8. 2009 Kukla Değişken ile Katsayı Tahmini

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişkenler		
	Aktif Kâr.	Özk. Kâr	VÖK
<i>İçsel Değişkenler</i>			
Özkaynak	0.032*** (6.928)	-0.082* (-1.937)	0.035*** (6.324)
d09 Özkaynak	0.043*** (3.689)	0.374*** (3.527)	0.046*** (3.348)
Bil. Dışı İşlemler	-0.001 (-1.377)	-0.006 (-0.664)	-0.002 (-1.240)
d09 Bil. Dışı İşlemler	-0.001 (-0.383)	-0.020 (-1.049)	-0.001 (-0.253)
Mevduat	-0.002 (-0.841)	0.026 (1.111)	-0.001 (-0.498)
D09 Mevduat	0.007 (1.168)	0.091* (1.747)	0.004 (0.581)
Krediler	0.012*** (4.587)	0.092*** (3.914)	0.013*** (4.445)
d09 Krediler	-0.012** (-2.357)	-0.025 (-0.537)	-0.016*** (-2.647)
Takipteki Krediler	-0.001** (-2.217)	0.000 (0.008)	-0.002** (-2.498)
d09 Takipteki Krediler	0.002 (1.451)	0.011 (1.074)	0.002* (1.802)
Faiz Dışı Gelir	0.210***	1.143***	0.255***

Tablo 3.8. (Devamı)

d09 Faiz Dışı Gelir	(10.427) 0.257*** (5.346)	(6.190) 1.887*** (4.279)	(10.761) 0.322*** (5.680)
Diğer Faal. Giderleri	0.105*** (4.319)	0.828*** (3.718)	0.147*** (5.160)

d09 Diğer Faal. Giderleri	-0.431*** (-6.474)	-4.279*** (-7.000)	-0.500*** (-6.369)
Δ Büyüklük	-0.212 (-1.471)	3.088** (2.332)	-0.367** (-2.159)
d09 Δ Büyüklük	0.054 (0.993)	0.869* (1.728)	0.047 (0.730)
<i>Dışsal Değişkenler</i>			
Δ Pazar Yoğunluğu	14.526*** (3.156)	125.863*** (2.979)	15.998*** (2.950)
d09 Δ Pazar Yoğunluğu	0.000 (.)	0.000 (.)	0.000 (.)
Enflasyon	0.094*** (4.220)	0.504** (2.463)	0.123*** (4.673)
d09 Enflasyon	-0.461*** (-6.306)	-2.998*** (-4.466)	-0.561*** (-6.511)
GSYH	0.005 (1.490)	0.040 (1.422)	0.005 (1.504)
d09 GSYH	0.001 (0.116)	-0.058 (-0.533)	0.001 (0.088)
Döviz Kuru	0.007 (1.352)	0.077 (1.562)	0.008 (1.219)
d09 Döviz Kuru	0.002 (0.045)	0.430 (0.870)	0.004 (0.057)
2009 Krizi	3.367*** (2.685)	8.585 (0.746)	4.717*** (3.191)
F	34.550	14.054	37.935
R²	0.431	0.217	0.456
Gözlem Sayısı	1023	1023	1023
Parantez içindeki değerler t istatistik değerlerini göstermektedir.			
* p<0.1 ** p<0.05 ***p<0.01			

2008 küresel krizinin Türkiye ekonomisine yansımaları 2009 yılında görülmüştür. Buna göre, 2009 yılında küresel finansal krizin Türkiye'deki bankaların kârlılığine etkisi incelendiğinde, kriz kukla değişkeninin katsayısının özkaynak kârlılığı dışındaki tüm kârlılık göstergeleri için anlamlı ve pozitif olduğu, özkaynak kârlılığı üzerinde ise anlamlı bir etkisi olmadığı görülmektedir. 2008 yılında ABD, krizin etkisiyle iflas eşiğine gelen bankaları kurtarmak adına piyasayı fonlamıştır. ABD'nin piyasaya sürdüğü fonlar küresel finansal işlemler ve ticari faaliyetler vasıtasıyla Türkiye'de fonların artmasına sebep olmuştur. Bu fonların Türkiye'ye ulaşmasının 2009 yılına tekabül ettiği düşünüldüğünde,

2009 yılında bankaların aktif kârlılıkları ve vergi öncesi kârlılıklarının pozitif yönde etkilenmesi beklenilebilecek bir sonuçtur.

Bağımsız değişkenlerin kukla değişken ile etkileşimleri incelenirken, yine sadece kukla değişken ile etkileşimi anlamlı olan sonuçlar yorumlanmıştır. Özkaynaklar, kârlılığı pozitif yönde etkileyen bir değişkendir. Özkaynakların 2009 yılı için kriz etkisini görmek amacıyla kullanılan kukla değişken ile etkileşimine bakıldığında, tüm kârlılık göstergeleri için anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla 2009 yılında özkaynaklar kârlılık için pozitif yönde etki eden bir faktördür. Mevduatın kârlılık üzerine anlamlı bir etkisi bulunmazken, 2009 kukla değişkeni ile etkileşimine bakıldığında, mevduatın özkaynak kârlılığına pozitif yönde anlamlı etkisi olduğu görülmektedir. Bu durum 2008 yılında olduğu gibi, krizin etkisinin devam ettiği 2009 yılında da mevduatın özkaynak kârlılığına pozitif yönde etki ettiğini göstermektedir.

Krediler değişkeni kârlılık üzerinde anlamlı ve pozitif etkiye sahipken, 2009 kuklasıyla etkileşiminde 2008 yılında olduğu gibi aktif kârlılığı ve VÖK'e negatif yönde etki etmektedir. Yani 2008 yılında olduğu gibi 2009 yılında da kredilerin kârlılık için bir risk oluşturduğu söylenebilir. Bu durum etkisi devam eden krizin, kredilerin geri ödenmesinde problem çıkarmasından kaynaklanabilir. Takipteki krediler değişkeni kârlılık göstergelerini negatif yönde etkilerken, 2009 kuklasıyla etkileşiminde aktif ve özkaynak kârlılığı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, ancak VÖK'ü anlamlı ve pozitif yönde etkilediği görülmektedir.

Faiz dışı gelir değişkeni kârlılık göstergelerini pozitif yönde etkileyen bir unsurdur. 2009 kriz kukla değişkeni ile etkileşimi de 2008 kukla değişkeni gibi pozitif ve anlamlıdır. Yani faiz dışı gelir değişkeni kriz yıllarında da Türkiye'deki bankaların kârlılığını pozitif yönde etkileyen bir unsurdur. Diğer faaliyet giderleri kârlılığı pozitif yönde etkileyen bir unsurken, 2009 kriz kuklası ile etkileşimine bakıldığında, tüm kârlılık göstergeleri üzerinde anlamlı ve negatif yönde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. 2008 kuklası ile etkileşiminde de aynı sonuç elde edilmiştir.

Aktif büyüklüğü, özkaynak kârlılığını anlamlı ve pozitif yönde, VÖK'ü ise negatif yönde etkileyen bir unsur olarak görülürken, 2009 yılı kuklasıyla etkileşimine bakıldığında, aktif büyüklüğünün özkaynak kârlılığını anlamlı ve pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla 2008 yılında bankaların büyüklüğünün kârlılıkları negatif

yönde etkilediği görülse de, 2009 yılında aktif büyüklüğü fazla olan bankaların bu negatif etkiden kurtulduğu düşünülebilir.

Enflasyonun kârlılık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi görülürken, 2009 kriz kuklasıyla etkileşimine bakıldığında, tüm kârlılık türlerine anlamlı ve negatif etkisi olduğu görülmektedir. Bu durum enflasyon artışının 2009 yılında kârlılığa negatif şekilde yansıdığının göstergesi olabilir.

3.5. TÜRKİYE’DE KATILIM BANKALARI VE KONVANSİYONEL BANKALARIN ETKİNLİK ANALİZİ

1980’li yılların başında, neo-liberalizasyon süreciyle Türkiye’de finans sektörü yeniden yapılandırılmıştır. Bu düzenlemeler bankacılık sisteminin etkinliğini artıracak yönde etkide bulunmuştur (Zaim, 1995: 78). Finansal etkinlik, finansal istikrara katkıda bulunan bir unsur olduğundan, üzerinde durulması gereken önemli konulardan biridir (Blejer, 2006: 3429). Sürekli gelişmekte olan küresel finansal piyasalarda, gerek banka yöneticileri, gerekse düzenleyici kurumlar ve yatırımcılar, kaynakların etkin bir şekilde kullanımına önem vermektedir (Isik ve Hassan, 2002a: 720).

Berger ve Humphrey (1997), araştırmaları sonucunda, banka etkinliği üzerine yapılan çalışmaların yaklaşık %95’inin gelişmiş ülkeler ile ilgili ve bunun da %70’inin Amerika’ya ait olduğunu ortaya koymuştur. Bu duruma istinaden birçok araştırmacı küresel finansal istikrarın sağlanması için farklı ülkelerde etkinlik çalışmalarının yapılması gerektiğini belirtmiştir (Berger ve Humphrey, 1997; Beim ve Calomiris, 2001; Eichengreen, 2002).

Katılım bankalarının finansal sisteme girmesi finansal istikrara olumlu katkı sağlamıştır. Bunun sebeplerinden biri faiz dışı işlemleri sebebiyle faiz oranlarındaki dalgalanmaya karşı korunaklı olmasıdır (Ergec ve Arslan, 2013: 2382). 2005 yılında Türk bankacılığı üzerine çalışma yapan El-Gamal ve İnanoğlu, katılım bankalarının piyasaya girmesinin finansal sisteme bir zarar getirmediğini ve ulusal konvansiyonel bankalarla aynı teknolojiyi kullanarak onlar kadar etkin faaliyet gösterdiklerini ortaya koymuştur (El-Gamal ve Inanoglu, 2005: 641).

Banka etkinliği konusunda yapılan çalışmalar, kârlılık analizinde olduğu gibi genel tablo halinde verilecek, ardından bu konuda yapılan çalışmalar ulusal ve uluslararası bazda değerlendirilecektir.

3.5.1. Literatürdeki Çalışmalar

Son yıllarda etkinlik üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bunların önemli bir kısmı da bankacılık sektörünün etkinliği üzerinedir. Bankaların etkinliği üzerine yapılan çalışmalar, özellikle gelişmiş ülkelere odaklanmış olsa da, son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde de bu konuda çalışmalar artarak devam etmektedir.

Katılım bankacılığı, küresel boyutta gittikçe önem kazanan bir konu olduğu için uluslararası çalışmalarda İslami bankalar ve konvansiyonel bankaları karşılaştıran çalışmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. İslami bankalar ve konvansiyonel bankaların etkinliklerini karşılaştıran güncel çalışmalara; Hassan, Mohamad ve Bader'in 2009'daki çalışması, Abdul-majid, Saal ve Battisti'nin 2010'daki çalışması, Rozzani ve Rahman ile Ismail, Abd. Majid ve Rossazana'nın 2013 yılındaki çalışmaları, Kamarudin, Nordin, Muhammad ve Hamid'in 2014 yılındaki çalışmaları örnek verilebilir.

Banka etkinliği konusunda son yıllarda yapılan benzer çalışmalar sıralanarak tablo halinde aşağıda sunulmuştur:

Tablo 3.9. Bankaların Etkinlik Analizi ile İlgili Literatür Tablosu

Yazar (Yayın yılı)	Çalışmanın adı	Çalışmanın kapsadığı yıllar	Analiz edilen bölge	Analiz edilen banka Türü	Kullanıla n yöntem
Çolak Altan (2002)	Toplam Etkinlik Ölçümü: Türkiye'deki Özel ve Kamu Bankaları İçin Bir Uygulama	1999-2000	Türkiye	Konvansiyonel	Veri Zarflama Analizi (VZA)
Işık Hassan (2002a)	Technical, Scale and Allocative efficiencies of Turkish banking industry	1988-1996	Türkiye	Konvansiyonel	VZA, sınır analizi
Işık Hassan (2002b)	Cost and Profit Efficiency of the Turkish Banking Industry: An Empirical Investigation	1988, 1992, 1996	Türkiye	Konvansiyonel	Stokastik sınır analizi (SSA)

Tablo 3.9. (Devamı)

Işık Hassan (2003)	Efficiency, Ownership and Market Structure, Corporate Control and	1988, 1992, 1996	Türkiye	Konvansiyonel	VZA, Tobit
--------------------------	---	---------------------	---------	---------------	---------------

	Governance in the Turkish Banking Industry					Regresyon Analizi
Casu Molyneux (2003)	A comparative study of efficiency in European banking	1993-1997	5 AB ülkesi	Konvansiyonel		VZA 2 aşamalı regresyon
El-Gamal, İnanoğlu (2005)	Inefficiency and heterogeneity in Turkish banking 1990-2000	1990-2000	Türkiye	Konvansiyonel		SSA
Çatalbaş, İnanoğlu (2005)	Bankacılıkta etkinlik ve sermaye yapısının bankaların etkinliğine etkisi	2002-2004	Türkiye	Konvansiyonel		VZA, Tobit
Mokhtar, Abdullah, Alhabshi (2007)	Technical and cost efficiency of Islamic banking in Malaysia	1997-2003	Malezya	İslami		VZA
Abbasoğlu, Aysan, Güneş (2007)	Concentration, competition, efficiency and profitability of the Turkish banking sector in the post-crises period	2001-2005	Türkiye	Konvansiyonel		Pazar ve Rosse yaklaşımı
Mohamad, Hassan, Bader (2008)	Efficiency of conventional versus Islamic banks: International evidence using the stochastic frontier approach (SFA)	1990-2005	İslami Konferans Örgütü Üyesi Ülkeler	Konvansiyonel İslami		SSA
Sturm, Williams (2008)	Characteristics determining the efficiency of foreign banks in Australia	1988-2001	Avustralya	Konvansiyonel		Çeşitli parametrik modeller
Delis, Papanikolaou (2009)	Determinants of bank efficiency: evidence from a semi-parametric methodology	1994-2005	10 AB ülkesi	Konvansiyonel		Yarı parametrik, iki aşamalı model, Tobit
Sufian, Mohamad Noor (2009)	The determinants of Islamic banks' efficiency changes: Empirical evidence from the MENA and Asian banking sectors	2001-2006	Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA) ülkeleri	İslami		VZA, Tobit
Abdul-majid, Saal, Battisti (2010)	Efficiency in Islamic and conventional banking: an international comparison	1996-2002	İslami banka bulunduran 10 farklı ülke	Konvansiyonel İslami		Çıktı uzaklık fonksiyonu yaklaşımı
Arslan, Ergeç (2010)	The efficiency of participation and conventional banks in Turkey: using data envelopment analysis	2006-2009	Türkiye	Konvansiyonel İslami		VZA
Srairi (2010)	Cost and profit efficiency of conventional and Islamic banks in GCC countries	1999-2007	Körfez Ülkeleri	Konvansiyonel İslami		SSA

Tablo 3.9. (Devamı)

Ahmad, Noor (2011)	The determinants efficiency and profitability of world Islamic banks	1992-2009	İslami banka bulunduran 25 ülke	İslami	VZA, Panel regresyon
Aysan, Karakaya, Uyanık (2011)	Panel stochastic frontier analysis of profitability and efficiency of turkish banking sector in the post crisis era	2002-2007	Türkiye	Konvansiyonel	SSA
Diler (2011)	Efficiency, Productivity and Risk Analysis in Turkish Banks: A Bootstrap DEA Approach	2003-2010	Türkiye	Konvansiyonel	VZA
Fukuyama, Matousek (2011)	Efficiency of Turkish banking: Two-stage network system. Variable returns to scale model	1991-2007	Türkiye	Konvansiyonel	İki aşamalı VZA ve regresyon analizi
Çelik (2012)	Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik Ölçümü: Parametrik ve Parametrik Olmayan Modellerin Karşılaştırması	2005-2010	Türkiye	Konvansiyonel	VZA, SSA
Assaf, Matousek, Tsionas (2013)	Turkish bank efficiency: Bayesian estimation with undesirable outputs	2002-2010	Türkiye	Konvansiyonel	Bayes stokastik sınır tahmini
Beck, Demirgüç Kunt, Merrouche (2013)	Islamic vs. conventional banking: Business model, efficiency and stability	1995-2009	Hem İslami hem konvansiyone l banka bulunduran 22 ülke	Konvansiyonel, İslami	Aktif kalitesi, etkinlik ve sağlamlığı ölçen regresyon
İsmail Abd Majid Abd Rahim (2013)	Efficiency of Islamic and Conventional Banks in Malaysia	2006-2009	Malezya	Konvansiyonel İslami	VZA, Tobit
Özkan, Günay, Günay (2013)	The Impact of Regulatory Policies on risk taking and scale efficiency of commercial banks in an emerging banking sector	2002-2010	Türkiye	Konvansiyonel	VZA
Abdul Rahman, Rosman (2013)	Efficiency of Islamic Banks: A Comparative Analysis of MENA and Asian Countries	2006-2009	MENA ve Asya ülkeleri	İslami	VZA
Rozzani, Rahman (2013)	Determinants of Bank Efficiency: (Maskara ve Mullineaux, 2011)Conventional versus Islamic	2008-2011	Malezya	Konvansiyonel İslami	SSA
Ada, Dalkılıç (2014)	Efficiency Analysis in Islamic Banks: A Study for Malaysia and Turkey	2009-2011	Türkiye, Malezya	İslami	VZA, Malmquist Faktör Verimlilik Endeksi

Tablo 3.9. (Devamı)

Kamarudin, Nordin, Muhammad, Abdul Hamid (2014)	Cost, Revenue and Profit Efficiency of Islamic and Conventional Banking Sector: Empirical Evidence from Gulf Cooperative Council Countries	2007-2011	Körfez Ülkeleri	Konvansiyonel İslami	VZA
Saha, Ahmad, Dash (2015)	Drivers of technical efficiency in Malaysian banking: a new empirical insight	2005-2012	Malezya	Konvansiyonel	VZA, Tobit

Yapılan çalışmalar, farklı ülkelerde yapılan “uluslararası çalışmalar” ve Türkiye üzerine yapılan “ulusal çalışmalar” olmak üzere iki kategoride incelenecektir.

3.5.1.1. Banka Etkinliği Üzerine Uluslararası Çalışmalar

Banka etkinliği konusunda yapılan uluslararası araştırmalardan İslami bankaların da analize dahil edildiği çalışmalar aşağıda detaylı bir şekilde özetlenmiştir.

Hassan, Mohamad ve Bader, 2008 ve 2009’da yaptıkları çalışmalarda İslami Konferans Örgütü üyesi ülkelerin verilerinden faydalanarak 1990-2005 yılları arasında bu ülkelerde bulunan konvansiyonel ve İslami bankaların etkinlik düzeylerini incelemiştir. 2008’deki çalışmada parametrik bir analiz yöntemi olan stokastik sınır analizi, 2009’daki çalışmada ise parametrik olmayan analiz yöntemlerinden veri zarflama analizinin kullanıldığı çalışmalar sonucunda konvansiyonel ve İslami bankaların etkinlikleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır.

Sufian ve Noor (2009), 16 MENA ülkesinde 2001-2006 yılları arasında İslami bankaların etkinliği üzerine çalışma yapmıştır. Çalışmada iki aşamalı bir analiz yöntemi benimsenmiştir. İlk aşamada veri zarflama analizi ile bankaların etkinlik düzeyleri belirlenirken, ikinci aşamada ise Tobit regresyon analizi kullanılarak etkinlik düzeylerine etki eden faktörler incelenmiştir. Araştırma sonucunda, İslami bankaların etkinliği ile bankaların kullandığı krediler, banka büyüklüğü, sermaye ve kârlılığın pozitif ilişkili olduğu, etkinlik ile takipteki kredilerin ise negatif ilişkili olduğu bulunmuştur.

Srairi (2010), 1999-2007 yılları arasında Körfez ülkelerinde yaptığı araştırmasında, İslami bankalar ve konvansiyonel bankaları incelemiştir. Çalışmada SSA yöntemi kullanılarak maliyet ve kârlılık etkinliği analiz edilmiştir. Maliyet ve kâr etkinliği karşılaştırmasında, konvansiyonel bankalar İslami bankalardan daha etkin bulunmuştur.

Ayrıca kârlılık ve sermaye yeterliliğinin, etkinliği pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Kullandırılan kredilerin fazla olması, bankaların kâr etkinliğini artırırken, maliyet etkinliğini düşürmüştür.

Johnes, İzzeldin ve Pappas (2013), MENA ülkelerini 2004-2009 yılları arasında incelemiştir. Türkiye'nin de incelenen ülkeler arasında olduğu araştırmada VZA'nın kullanıldığı iki aşamalı bir modelle İslami bankalar ve konvansiyonel bankaların etkinlikleri karşılaştırılmıştır. Çalışmada, yönetim becerilerinin yeterliliğinin ölçüsü olarak net etkinlik, çalışma sisteminin etkinliğinin göstergesi olarak ise model etkinliği terimleri kullanılmıştır. Sonuç olarak, net etkinlikte İslami bankalar, model etkinliğinde ise konvansiyonel bankalar daha etkin bulunmuştur.

Kamarudin ve diğ. (2014), 2007-2011 yılları arasında Körfez Arap ülkelerinde bulunan 47 konvansiyonel, 27 İslami bankayı incelemiştir. Çalışmada VZA'nın aracılık yaklaşımı kullanılarak maliyet etkinliği, gelir etkinliği ve kâr etkinliği analiz edilmiştir. Maliyet, gelir ve kâr etkinliklerinin tamamında konvansiyonel bankaların İslami bankalardan daha etkin olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca İslami bankaların kâr etkinliğinde gelir etkinliğinin önemli pozitif etkisi olduğu belirtilmiştir.

İsmail ve diğ. (2013) ve Saha, Ahmad ve Dash (2015) da çalışmalarında iki aşamalı metot kullanmıştır. İlk olarak etkinlik düzeyini ölçmek amacıyla VZA yapmış, ikinci aşama olarak da etkinliğe etki eden faktörleri tespit etmek amacıyla Tobit regresyon analizini uygulamışlardır. İsmail ve diğ. (2013), 2006-2009 yılları arasında Malezya'da bulunan konvansiyonel ve İslami bankaları incelemiştir. Yapılan çalışmada Malezya'da konvansiyonel bankaların ortalama etkinliği İslami bankalardan daha yüksek bulunmuştur. Kârlılık ve takipteki kredilerin her iki banka türünün etkinliğini negatif yönde etkilediği ve banka büyüklüğü ile sermayenin İslami bankaların etkinliğine negatif, konvansiyonel bankaların etkinliğine ise pozitif yönde etki ettiği belirtilmiştir. Ayrıca banka harcamalarının da her iki banka türünün etkinliğini pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Etkinlik ile ilgili yapılan en yeni çalışmalardan biri olan Saha ve diğ. (2015) çalışması ise, 2005-2012 yılları arasında Malezya'daki konvansiyonel bankaları incelemiştir. Bu analiz sonucunda ise Malezya'daki konvansiyonel bankaların etkinliği ile banka büyüklüğü, sermaye ve kârlılık arasında anlamlı pozitif ilişki

bulunmuş, harcamalar ve takipteki krediler arasında ise anlamlı negatif ilişki bulunmuştur.

3.5.1.2. Banka Etkinliği Üzerine Ulusal Çalışmalar

Türkiye’de banka etkinliği üzerine birçok çalışma bulunmasına rağmen, daha önce de belirtildiği ve sunulan literatür tablosunda da görüldüğü üzere, yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu [Işık ve Hassan (2002a, 2002b, 2003), El-Gamal ve Inanoglu (2005), Çatalbaş ve Atan (2005), Abbasoglu ve diğ. (2007), Fukuyama ve Matousek (2011), Diler (2011), Çelik (2011), Özkan ve diğ. (2013) ve Assaf ve diğ. (2013)] sadece konvansiyonel bankalar üzerinedir. Katılım bankalarını da içerecek şekilde yapılan analizler birkaç çalışmayla sınırlıdır.

Işık ve Hassan (2002a), 1988–1996 yılları arasında Türkiye’de bulunan konvansiyonel bankaların etkinliği üzerine çalışma yapmıştır. Veri zarflama analizi ve ekonomik sınır yaklaşımının kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre teknik etkinlik ve dağıtım etkinliğinin bir fonksiyonu olan maliyet etkinliğinin düşük olması, büyük oranda bankaların teknik etkinliğinin düşük olmasına bağlanmıştır. Yani Türk bankalarında teknik etkinliğin dağıtım etkinliğinden daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada, banka büyüklüğü ile etkinlik arasında kuvvetli negatif ilişki bulunurken, yönetim kurulu ve banka yönetiminin ayrı olduğu bankalar, ikisinin birlikte olduğu bankalara göre daha etkin bulunmuştur. Ayrıca yabancı bankaların yerel bankalardan daha etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Işık ve Hassan (2002b), çalışmalarında aynı yıllar arasında stokastik sınır analizi kullanmak suretiyle Türkiye’de bulunan konvansiyonel bankaların maliyet ve kârlılık etkinliği üzerinde çalışma yapmış ve maliyet etkinliği ile kârlılık etkinliği arasındaki bağı zayıf olduğu sonucuna varmıştır. Dolayısıyla yüksek kâr etkinliği için yüksek maliyet etkinliğinin gerekli olmadığını belirtmişlerdir. Yine aynı yazarlar, 2003 yılındaki çalışmalarında, Türkiye’deki konvansiyonel bankacılık sektörünü çeşitli yönlerle ele almış, parametrik olmayan yaklaşımlar kullanmışlardır. Teknik ve maliyet etkinliğinde, kamu ve yabancı bankaların özel bankalardan daha iyi olduğu sonucuna varılırken, dağıtım etkinliğinde ise kamu bankalarının yabancı ve özel bankalardan daha etkin olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmanın diğer sonuçlarına göre, daha fazla riskli varlığa ve finansal sermayeye sahip olan bankalar daha etkin, hisse senetleri borsada işlem gören bankaların teknik etkinliği

daha yüksek ve daha eğitimli işgücüne sahip bankaların maliyet etkinliği daha yüksek bulunmuştur.

Gamal ve İnanoğlu (2005), çalışmalarında 1990-2000 yılları arasında Türkiye'deki bankaların etkinliğini analiz etmiştir. Çalışmada kamu, özel, yabancı ve katılım bankalarının tamamı incelenmiştir. Çalışma sonucuna göre kamu bankalarının genel olarak etkinliğinin çok düşük olmadığı ancak işgücünü etkin kullanmadıkları ortaya çıkmıştır. Katılım bankalarının finansal sisteme negatif etkilerinin olmadığı, diğer yerel bankalarla aynı teknolojiyi kullandığı ve nispeten etkin bir şekilde çalıştıkları sonucuna varılmıştır.

Çatalbaş ve Atan (2005), Türkiye'deki konvansiyonel bankaların etkinliğini 2002-2004 yılları arasında incelemiştir. Çalışmada iki aşamalı, parametrik olmayan veri zarflama analizi (VZA) metodu ve Tobit regresyon analizi kullanılmıştır. Çalışmada, etkinliğe göre banka türleri sıralanmış, yabancı sermayeli bankalar en etkin banka türü olurken, onları sırasıyla özel sermayeli bankalar ve kamu bankaları takip etmiştir. Ayrıca teknik etkinliğin kârlılık ve toplam aktifler ile pozitif, sermaye yeterliliği rasyosu ve şube sayısı ile negatif ilişkili olduğu bulunmuştur.

Abbasoğlu, Aysan ve Güneş (2007), 2001-2005 yılları arasında Türkiye'deki konvansiyonel bankalar üzerine yaptıkları çalışmada etkinlik ölçümü için maliyet sınır yaklaşımını kullanmış ve banka büyüklüğü ile etkinlik arasında pozitif ilişki bulmuştur. Aysan, Karakaya ve Uyanık (2011) ise 2002-2007 yılları arasında konvansiyonel bankaların kârlılık ve etkinliğini analiz etmiştir. Çalışmada etkinlik ölçümü için parametrik bir metot olan stokastik sınır analizi (SSA) kullanılmış ve etkinlik ile kârlılık arasında tutarlı bir ilişki bulunamamıştır. Kamu bankaları daha etkin bulunurken, yabancı bankaların etkinliği düşük bulunmuş, banka büyüklüğü ile kârlılık arasında pozitif ilişki olduğu belirlenmiştir.

Çelik (2012), 2005–2010 yılları arasında Türkiye'de faaliyet gösteren ticari konvansiyonel bankaların etkinliğini ölçmüştür. Çalışmada parametrik bir yöntem olan stokastik sınır analizi (SSA) ve parametrik olmayan bir yöntem olan veri zarflama analizi (VZA) kullanılmıştır. Amacı parametrik ve parametrik olmayan yöntemlerin etkinlik ölçümü sonuçlarının karşılaştırılması olan çalışmada, yöntemlerin etkinlik skorlarına ilişkin farklı dağılım özellikleri elde edilmiştir. Ancak etkinlik skorlarının, temel politika

kararlarının alınması ve yönetim performansının geliştirilmesi için kullanılması durumunda, her iki yöntem de benzer sonuçlar vermiştir. Sonuç olarak, kullanılan yöntemin elde edilecek sonuç üzerinde çok fazla etkisi olmayacağı sonucuna varılmıştır (S. Çelik, 2012: 82).

Özkan-Günay ve diğ. (2013), 2002-2010 yılları arasında Türkiye'deki konvansiyonel bankaları incelemiştir. Amacı kriz sonrası düzenleyici politikaların, bankaların etkinliğine etkisini belirlemek olan çalışmada, VZA modeli kullanılmış ve düzenleyici politikaların etkinlik üzerinde olumlu sonuçları olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca 2008 küresel finans krizinin Türkiye'yi en fazla 2009 yılında etkilediği ve banka büyüklüğü ile etkinlik arasında pozitif ilişki olduğu sonuçlarına varılmıştır.

Yukarıda konvansiyonel bankaların etkinliği üzerine odaklanan çalışmaların yanı sıra, Türkiye'de konvansiyonel bankalar ve katılım bankalarının karşılaştırmalı analizini yapmış olan az sayıda çalışma mevcuttur. Örneğin, Arslan ve Ergeç (2010), 2006-2009 yılları arasında faaliyette bulunan 4 katılım bankası ve 26 konvansiyonel banka üzerinde araştırma yapmıştır. Veri zarflama analizinin kullanıldığı çalışmada katılım bankalarının performansının daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların etkinliğini karşılaştıran bir diğer çalışma olan Er ve Uysal (2013) çalışması ise 2005-2010 yılları arasını kapsamaktadır. Yine VZA modelinin kullanıldığı çalışmada, ilgili dönemde katılım bankaları konvansiyonel bankalardan daha etkin bulunmuştur.

3.5.2. Değişkenler

Etkinlik analizinde kârlılık analizinde olduğu gibi 2005 yılından itibaren kesintisiz faaliyette olan bankalar çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışma 2005-2013 yılları arasındaki yıllık veriler ile yapılmıştır. Analizin kapsadığı yıllar olan 2005-2013 yılları arasında Adabank ve JP Morgan bankaları da sürekli aktif olmasına rağmen, ilgili bankaların kredi verisi bulunmadığından, bu iki banka çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Dolayısıyla Adabank ve JP Morgan Chase Bank kârlılık analizine dahil edilmesine rağmen etkinlik analizine dahil edilmemiştir. Sonuç olarak etkinlik analizi, 4 katılım bankası ve 3'ü kamu, 10'u özel ve 14'ü yabancı olmak üzere 27 konvansiyonel bankayı içermektedir. Analizde kullanılan bankaların listesi Ek 1'de verilmiştir.

Analizin ilk aşamasında etkinlik ölçümü yapmak üzere, bankalara ait, personel giderleri, sabit varlıklar, toplam mevduat, toplam krediler ve bilanço dışı işlemler verileri kullanılmıştır. Ayrıca girdi maliyeti olarak, işçilik maliyetini temsilen “personel giderleri / toplam aktif” rasyosu, sabit varlık maliyetini temsilen, “(personel giderleri + faiz dışı giderler) / sabit varlıklar” rasyosu, mevduat maliyetini temsilen “mevduatlara ödenen faiz (kâr payı) tutarı / toplam mevduat” rasyosu da kullanılan veriler arasındadır. Bahsedilen veriler, TBB ve TKBB web sitelerinden elde edilen banka bilanço ve denetim raporlarından elde edilerek hazırlanmıştır.

Analizin ikinci aşamasında ise, elde edilen etkinlik skorlarına etki eden içsel ve dışsal veriler, Tobit regresyon analizi ile analiz edilmiştir. Birinci aşamada elde edilen etkinlik skorları bağımlı değişken olarak kullanılırken; kârlılık, gider, sermaye, mevduat, krediler, takipteki krediler ve aktif büyüklüğü değişkenleri ile gayri safi yurt içi hasıla (GSYH) ve enflasyondaki yıllık artış verileri ise bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Bu veriler de TBB, TKBB, TCMB ve TÜİK’in web sitelerinden derlenerek hazırlanmıştır.

3.5.3. Yöntem

Etkinlik ölçümünde sınır teknolojileri kullanılmaktadır. Sınır performansına dayalı etkinlik karşılaştırmaları, ekonomi teorisindeki üretim fonksiyonu tanımından gelmektedir. Sınır fonksiyonlarının tahmini pek çok yolla yapılabilmektedir (Dinçer, 2008: 826-827). Bunlar parametrik ve parametrik olmayan olarak iki temel programlamaya dayanmaktadır. Berger ve Humphrey (1997), finansal kurumların etkinlikleri ile ilgili o güne kadar yapılmış çalışmaları konu alan literatür odaklı çalışmada, yapılmış çalışmaların 69’unun parametrik olmayan metotları, 61’inin ise parametrik metotları kullandığını belirtmiştir.

Parametrik metotlardan en temel olanı ve en sık kullanılanı stokastik sınır analizi (SSA) adı verilen metottur. SSA yaklaşımı, etkinlik ölçümünde ekonometrik modelleri kullanmaktadır. Parametrik olmayan metotlar arasında en temel ve sık kullanılan yöntem olan veri zarflama analizi (VZA) ise matematiksel programlama yolu ile etkinlik ölçümü yapmaktadır (Coelli ve diğ., 2005: 161). Araştırmacıların bazıları etkinlik analizi için parametrik SSA modelini kullanırken, bazıları da çeşitli sebeplerle parametrik olmayan

VZA metodunu tercih etmiştir. SSA modelini tercih eden ve banka etkinliği üzerine yapılan çalışmalara Altunbaş ve diğ. (2001), Işık ve Hassan (2002b), Mohamad ve diğ. (2008), Srairi (2010) ile Rozzani ve Rahman (2013) örnek verilebilir. Işık ve Hassan (2002a), Casu ve Molyneux (2003), Hassan ve diğ. (2009), İsmail ve diğ. (2013), Özkan ve diğ. (2013) ve Kamarudin ve diğ. (2014) gibi çalışmalar ise parametrik olmayan VZA metodunu kullanarak banka etkinliklerini analiz etmişlerdir. Her iki metodun da bir takım avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Çelik (2012), çalışmasında 2005-2010 yılları arasında Türkiye’deki konvansiyonel bankalar üzerinde bir çalışma yapmış ve SSA ve VZA metodlarının her ikisini de kullanmıştır. Çalışmada her iki metodun da benzer sonuçlar ortaya çıkardığı sonucuna varmıştır.

Parametrik yöntemlerde birden fazla açıklayıcı değişken kullanılabilmekle beraber, ancak bir tane açıklanan değişken kullanmak mümkündür. Dolayısıyla bankalar gibi, birden fazla çıktının olduğu, hatta çıktının ne olduğu konusunda bile uzlaşmanın olmadığı bir sektörde, bu yöntemler nispeten kullanışsız hâle gelmektedir (İnan, 2000: 85). Veri zarflama analizi metodu çok sayıda girdi ve çıktının birlikte kullanımına imkân verdiği için çalışmada parametrik olmayan VZA metodu tercih edilmiştir.

Etkinlik skorlarının belirlenmesinin ardından ise Tobit regresyon analizi kullanılarak bu skorlara etki eden değişkenler belirlenmeye çalışılmıştır.

Kullanılan VZA ve Tobit regresyon analizi metotları aşağıda kısaca açıklanmıştır.

3.5.3.1. Veri Zarflama Analizi

Veri zarflama analizi metodu ilk olarak Farrell (1957) tarafından geliştirilmiş, Charnes ve diğ. (1978) tarafından ise üretim sınırları ve teknik etkinliğin tahmini ilave edilerek genişletilmiştir (Casu ve Molyneux, 2003: 1866). Metot, bankacılık sektöründe ilk defa Sherman ve Gold (1985) tarafından uygulanmıştır. VZA bir performans ölçme metodudur. Performans ölçümü yapmaktaki temel amaç ise etkinliğin yükseltilmesidir (Ada ve Dalkilic, 2014: 16). VZA esasen bankaların maliyet etkinliğini analiz etme imkânı verir. Bu analiz teknik etkinlik ve dağıtım etkinliği şeklinde detaylandırılabilir (Isik ve Hassan, 2002a: 723). Teknik etkinlik aşağıdaki gibi hesaplanabilir:

$$\text{Etkinlik} = \frac{\text{Ağırlıklı çıktılar toplamı}}{\text{Ağırlıklı girdiler toplamı}}$$

Teknik etkinlik girdi kullanımında sağlanan nispi azalmayı ölçmektedir. Dağıtım etkinliği ise bankalar tarafından doğru girdiler seçildiğinde maliyetlerde sağlanan nispi azalışın ölçüsüdür. Genel etkinlik olarak da bilinen maliyet etkinliği ise teknik etkinlik ve dağıtım etkinliğinin bir fonksiyonudur. Maliyet etkinliği aşağıdaki gibi gösterilebilir (Isik ve Hassan, 2002a: 723,724; Cooper, Seiford ve Tone, 2007: 258-260) :

$$\text{Maliyet etkinliği} = \text{Dağıtım etkinliği} * \text{Teknik etkinlik}$$

Veri zarflama analizi girdi odaklı ve çıktı odaklı olmak üzere iki şekilde kullanılmaktadır. Girdi odaklı model, belirli bir çıktı miktarı için en uygun girdi bileşimini bulmayı amaçlamaktadır. Çıktı odaklı model ise belirli bir girdi ile en fazla çıktıyı elde etmeyi amaçlar (Çatalbas ve Atan, 2005: 52). Birçok çalışmada araştırmacılar, girdi odaklı modelleri kullanmayı tercih etmiştir. Çünkü birçok firmanın arz miktarı, diğer bir deyişle çıktı miktarı belirli olduğu için girdiler temel karar verme değişkenleri olmaktadır. Esasında yöneticiler hangi birim üzerinde daha fazla denetim sağlamak istiyorlarsa (girdi ise girdi odaklı, çıktı ise çıktı odaklı), ona göre girdi veya çıktı odaklı yöntem seçmelidir. Yine birçok araştırma da göstermiştir ki, çalışmalarda girdi odaklı veya çıktı odaklı modeli tercih etmek etkinlik skorları üzerinde önemli bir değişikliğe yol açmamaktadır (Coelli ve diğ., 2005: 180). Girdi odaklı, ölçeğe göre sabit getirili model Charnes, Cooper ve Rhodes (1978) tarafından ileri sürülmüştür. Daha sonra ölçeğe göre değişken getirili model gibi farklı modeller ortaya atılsa da, girdi odaklı ölçeğe göre sabit getirili model, en geniş şekilde uygulanan ilk modeldir (Coelli ve diğ., 2005: 162). Çalışmamızda etkinliğin tespiti için, DEAP 2.1 bilgisayar programı kullanılarak girdi odaklı, ölçeğe göre sabit getirili VZA modeli tercih edilmiştir. Coelli ve diğ. (2005) modeli basitçe aşağıdaki gibi açıklamıştır:

K sayıdaki firmanın her birinin N adet girdisi, M adet çıktısının olduğunu, X'in (NxK) girdi matrisini, Y'nin ise (MxK) çıktı matrisini temsil ettiği varsayılır. “v” girdi ağırlıklarını gösteren Nx1 vektörü, “u” çıktı ağırlıklarını gösteren Mx1 vektörü olmak üzere, optimal ağırlıklar problemin aşağıdaki gibi çözülmesiyle elde edilir:

$$\max_{u,v} (u'y_i/v'x_i),$$

$$\text{uygulandığı denklem (u.d.) } u'y_j/v'x_j \leq 1, j= 1,2,..., K \quad (1)$$

$$u, v \geq 0$$

Bu formül ile “i”nci karar biriminin maksimize edildiği, etkinlik ölçümelerini 1 ile sınırlayan “u” ve “v” değerleri bulunmaktadır. Problemin sonsuz sayıda çözümü olmaması için 1 numaralı eşitliğe “ $\alpha'x_i = 1$ ” kısıtı eklenmektedir:

$$\begin{aligned} \max_{\mu, \alpha} \quad & (\mu'y_i), \\ \text{u.d.} \quad & \alpha'x_i = 1, \\ & \mu'y_j - \alpha'x_j \leq 0, j=1,2,\dots,K, \\ & \mu, \alpha \geq 0, \end{aligned} \tag{2}$$

2. eşitlikte yer alan μ ve α terimleri, sırasıyla u ve v’nin yerini alan terimlerdir. Yeni terimler doğrusal programlamanın çarpan terimi olarak ifade edilmektedir. Doğrusal programlama ile çıktı odaklı bir model oluşturulduğunda formül aşağıdaki gibi olacaktır:

$$\begin{aligned} \min_{\theta, \lambda} \quad & \theta, \\ \text{u.d.} \quad & -y_i + Y\lambda \geq 0, \\ & \theta x_i - X\lambda \geq 0, \\ & \lambda \geq 0 \end{aligned} \tag{3}$$

3. eşitlikte θ sayısal bir değerken, λ , sabitlerin $K \times 1$ vektörünü temsil etmektedir. θ değeri “i” nci karar biriminin etkinliğini gösterir. Dolayısıyla problemin her bir karar birimi için K defa çözülmesi gerekmektedir.¹

Karar birimlerinin etkinliğine ister girdi odaklı, ister çıktı odaklı olsun, ölçeğe göre sabit getiri modeliyle karar verilecekse, yukarıdaki modelin tüm karar birimlerine uygulanması gerekmektedir. Model her bir karar birimi için uygulandığında, her bir karar birimine ait toplam etkinlik ölçüleri elde edilecektir. Bu etkinlik ölçülerinin 1’e eşit olması karar birimleri için etkinliği, 1’den küçük olmaları ise karar birimleri için etkinsizliği göstermektedir (Charnes, Cooper ve Rhodes, 1981: 672; Dinçer, 2008: 833-834)

Veri zarflama analizinde temel konulardan biri girdi ve çıktıların seçimidir. Girdi ve çıktıların seçiminde yardımcı olmak üzere, Humphrey (1985), bankalar için “üretim

¹ Veri Zarflama analizi metodu ile ilgili daha detaylı bilgi için, Cooper ve diğ. (2007), Charnes ve diğ. (1994) ve Coelli ve diğ. (2005) çalışmaları incelenebilir.

yaklaşımı” ve “aracılık yaklaşımı” olarak iki yaklaşım öne sürmüştür. Üretim yaklaşımında bankalar; sermaye, işçilik ve çeşitli girdiler kullanarak mevduat ve kredi üretmeye çalışan kurumlar olarak değerlendirilir. Aracılık yaklaşımında ise, bankalar, mevduat ve fonları kredi ve diğer aktiflere dönüştüren kurumlar olarak görülür (Assaf ve diğ., 2013). Aracılık yaklaşımı bankaların en büyük maliyet kalemi olan faiz giderlerini de dikkate alarak kurumu bütünüyle inceleme imkânı verdiği için üretim yaklaşımından daha üstün görülmektedir (Berger ve Humphrey, 1997: 31). Bankaların temel fonksiyonunun aracılık olduğunu düşünerek ve Işık ve Hassan (2002a), Sufian ve Noor (2009) ile Srairi (2010) gibi akademik çalışmalar takip edilerek bu çalışmada aracılık yaklaşımı tercih edilmiş ve aşağıdaki girdi ve çıktılar seçilmiştir:

Tablo 3.10. VZA’da kullanılan girdi ve çıktı değişkenleri

Veri Zarflama Analizi için kullanılan veriler	
<u>Girdi</u>	<u>Açıklama</u>
İşçilik	Personel giderleri
Fiziki sermaye	Sabit varlıklar
Fonlar	Toplam mevduat
<u>Girdi Maliyetleri</u>	
İşçilik maliyeti	Personel giderleri / Toplam aktifler
Fiziki sermaye maliyeti	(Personel giderleri + faiz dışı giderler) / Sabit varlıklar
Mevduatların maliyeti	Mevduatlara ödenen faiz tutarı / Toplam mevduat, (Katılım bankalarında “mevduata ödenen kâr payı tutarı / toplam mevduat” oranı kullanılmıştır)
<u>Çıktı</u>	
Toplam krediler	Uzun vadeli ve kısa vadeli krediler toplamı
Nazım hesaplar	Bilanço dışı yükümlülükler (Garanti ve kefaletler, Taahhütler, Türev finansal Araçlar)

İşçilik maliyeti için “toplam personel giderleri / toplam personel sayısı” rasyosu kullanılması gerekmektedir, ancak katılım bankalarının toplam personel sayısı verilerine ulaşamamıştır. Bu sebeple, daha önce benzer çalışmalar yapan ve aynı sebepten ötürü bu rasyo yerine “personel giderleri / toplam aktifler” rasyosunu kullanan Altunbaş ve diğ. (2001) ve Srairi (2010) çalışmaları takip edilerek işçilik maliyeti olarak “personel giderleri / toplam aktifler” rasyosu kullanılmıştır.

Casu ve Molyneux (2003), Fukuyama ve Matousek (2011), İsmail ve diğ. (2013) ve Saha ve diğ. (2015) gibi banka etkinliğinin belirleyicilerini tahmin konusunda yapılan

birçok çalışma, genellikle iki aşamalı uygulama metodu kullanmıştır. Bu metoda göre, birinci aşamada VZA programı yardımıyla bankaların etkinlik skorları belirlenirken, ikinci aşamada ise elde edilen etkinlik skorları, regresyon analizinin bağımlı değişkeni olarak kullanılarak regresyon sonuçları elde edilmektedir.

3.5.3.2. Tobit Regresyon Analizi

Tobit modeli Nobel ödüllü ekonomist James Tobin tarafından geliştirilen, probit modelin genişletilmiş hâlidir (Gujarati ve Porter, 2012: 574). Bağımlı değişkenlere ilişkin bilginin yalnızca bazı değişkenler için olduğu, bazıları için ise bilgi olmadığı örneklemere, sansürlü örneklem denmektedir. Dolayısıyla tobit modelinin bir diğer adı da sansürlü model olarak bilinmektedir (Greene, 2003: 224).

Tobit analizinin altında yatan stokastik model aşağıdaki gibi ifade edilebilir (McDonald ve Moffitt, 1980: 318):

$$\begin{aligned} Y_t &= X_t \beta + u_t \leftrightarrow X_t \beta + u_t > 0 \text{ ise} \\ Y_t &= 0 \leftrightarrow X_t \beta + u_t \leq 0 \text{ ise} \\ t &= 1, 2, \dots, N, \end{aligned} \tag{4}$$

4 numaralı modelde yer alan değişkenler:

N = Gözlem sayısı

Y_t = Bağımlı değişken

X_t = Bağımsız değişken

β = bilinmeyen katsayılar vektörü

u_t = Ortalaması sıfır ve sabit varyanslı bağımsız dağılımlı hata terimi

Model 4'te $Y_t = X_t \beta + u_t$ eşliğinin yalnızca " $X_t \beta + u_t$ " pozitif olduğu zaman gözlenebildiğini varsayar. Bu sebeple gözlemdışı gizli değişken olarak nitelenir.

Etkinlik skorları 0 – 1 arasında değiştiği için, yani bağımlı değişkenin etkin veya etkin olmayan şeklinde değerlendirilen bankalardan oluşmasından dolayı, etkinliğe etki eden faktörlerin belirlenmesi için Tobit regresyon modeli kullanılmıştır. Tobit regresyon analizinde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler Tablo 3.11'de gösterilmiştir:

Tablo 3.11. Tobit Regresyon Analizinde Kullanılan Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler

Tobit Regresyon Analizi	
Bağımlı Değişkenler	
TE	VZA'dan elde edilen teknik etkinlik skorları
ME	VZA'dan elde edilen maliyet etkinliği skorları
DE	VZA'dan elde edilen dağıtım etkinliği skorları
Bağımsız Değişkenler	
İçsel Değişkenler	
Kârlılık	Net Dönem Kârı (Zararı) / Toplam Aktif
Sermaye Yeterliliği	Özkaynaklar / Toplam Aktif
Giderler	(Personel giderleri + Faiz dışı giderler) / Toplam Aktif
Mevduat	Toplam Mevduat / Toplam Aktif
Kredi	Toplam Krediler / Toplam Aktif
Takipteki Krediler	Takipteki Krediler / Toplam Krediler
Büyükölük	Toplam aktiflerin logaritması
Dışsal Değişkenler	
GSYH	Gayri safi yurt içi hasıladaki yıllık büyüme (%)
Enflasyon	Tüketici fiyat endeksindeki yıllık artış (%)

Tablo 3.11'i baz alarak regresyon eşitliği aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

$$\theta_{it} = \beta_0 + \beta_1 \text{kârlılık} + \beta_2 \text{sermaye} + \beta_3 \text{gider} + \beta_4 \text{mevduat} + \beta_5 \text{kredi} + \beta_6 \text{takipteki kredi} + \beta_7 \text{büyükölük} + \beta_8 \text{GSYH} + \beta_9 \text{enflasyon} + \varepsilon_{it}$$

Eşitlikte θ , bağımlı değişken olan teknik etkinlik (TE), maliyet etkinliği (ME) ve dağıtım etkinliği (DE) skorlarını temsil ederken, β_0 sabit terimi, $\beta_1 - \beta_9$ bağımsız değişkenlerin katsayılarını, ε ise hata terimini ifade etmektedir.

3.5.4. Araştırma Sonuçları

Araştırma sonuçları basamak basamak, öncelikle veri zarflama analizi ile etkinlik ölçümünü gösterecek şekilde veri zarflama analizi sonuçlarını gösterecektir. Ardından bulunan etkinlik sonuçlarıyla, Tobit analizinin yapılmasını ve etkinlik üzerinde etkili olan faktörlerin bulunmasını içermektedir.

VZA'da bankaların etkinliklerini belirlemek üzere seçilen girdi ve çıktı değişkenlerinin ortalamaları katılım bankaları, konvansiyonel bankalar ve tüm bankalar bazında Tablo 3.12'de gösterilmiştir.

Tablo 3.12. VZA Girdi ve Çıktı Değişkenlerine Ait İstatistikler (Milyon TL)

	Katılım Bankaları			Konvansiyonel Bankalar			Toplam		
	Ortalama	Standart Sapma	Gözlem Sayısı	Ort.	St. Sapma	Gözlem Sayısı	Ort.	St. Sapma	Gözlem Sayısı
Krediler	7,406	5,122	36	15,730	25,693	261	14,721	24,297	297
Bil. dışı yükümlülük	12,618	13,183	36	29,298	52,942	261	27,276	50,123	297
İşçilik	159	91	36	327	435	261	307	413	297
Fiziki Sermaye	170	127	36	876	1,667	261	790	1,580	297
Mevduat	7,197	4,804	36	18,583	29,686	261	17,203	28,118	297
İşçilik maliyeti	0.02	0.01	36	0.02	0.01	261	0.02	0.01	297
Fiziki sermaye maliyeti	2.26	1.02	36	2.47	3.44	261	2.44	3.25	297
Mevduat maliyeti	0.07	0.07	36	0.09	0.35	261	0.08	0.33	297

VZA’da kullanılan girdi ve çıktıların ortalama ve standart sapma değerlerini gösteren Tablo 3.12’de görüldüğü üzere, ortalama krediler ve ortalama bilanço dışı yükümlülükler açısından konvansiyonel bankalar, katılım bankalarının yaklaşık iki katı ortalamaya sahiptir. Türkiye’de genel olarak konvansiyonel bankaların finansal varlıkları katılım bankalarına nazaran daha büyüktür. İşçilik ve mevduat ortalaması olarak da konvansiyonel bankalar, katılım bankalarının yaklaşık iki katı değere sahip iken, ortalama duran varlıkların göstergesi olan fiziki sermaye bakımından ise konvansiyonel bankalar katılım bankalarının yaklaşık 5 katı büyüklüğe sahiptir. Bu durum, konvansiyonel bankaların şube ağıнын, katılım bankalarının şube ağına göre çok daha gelişmiş olmasından kaynaklanabilir. Bankalar, girdi maliyetlerinin ortalaması açısından kıyaslandığında görülmektedir ki, işçilik maliyeti açısından yaklaşık aynı ortalamaya sahip olmalarına rağmen fiziki sermaye maliyeti ve mevduat maliyeti açısından konvansiyonel bankaların ortalama maliyeti, katılım bankalarından daha yüksektir. Standart sapmalar incelendiğinde, konvansiyonel bankalara ait tüm girdi ve çıktıların standart sapmalarının, katılım bankalarına göre çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu da, katılım bankalarının ilgili değerlerinin, konvansiyonel bankalar kadar değişken ve riskli olmadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 3.13, 2005- 2013 yılları arasında konvansiyonel ve katılım bankalarına ait teknik, maliyet ve dağıtım etkinlik skorlarının ortalamasını ve standart sapmalarını göstermektedir. Her yıl için katılım ve konvansiyonel banka bazında ve tüm bankalara ait veriler tabloda verilmiştir. Işık ve Hassan (2002a)’a göre dağıtım etkinliği düzenleyici faktörlerle ilgiliyken, teknik etkinlik genellikle yönetsel konularla ilgilidir. Teknik etkinlik tüm girdilerden en iyi şekilde istifade edebilmeyi ifade ederken, dağıtım etkinliği maliyetlerine göre en uygun girdi bileşimini seçmeyi ifade eder (Isik ve Hassan, 2002a: 738). Tablo 3.13’te görüldüğü üzere, genel olarak dağıtım etkinliği ortalamaları, teknik etkinlik ortalamasından daha düşüktür. Bu durum, teknik etkinlik ve dağıtım etkinliğinin bir fonksiyonu olan maliyet etkinliğinin düşüklüğünün dağıtım etkinliğinin düşüklüğünden kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo 3.13. Her Bir Yıl İçin Katılım Bankaları, Konvansiyonel Bankalar ve Tüm Bankalar Bazında Etkinlik Skorları

2005						
Banka Türü	Teknik Etkinlik		Dağıtım Etkinliği		Maliyet Etkinliği	
	ortalama	ss	ortalama	ss	ortalama	ss
Konvansiyonel Bankalar	0.680	0.243	0.687	0.258	0.482	0.281
Katılım Bankaları	0.989	0.0210	0.933	0.066	0.924	0.082
Tüm Bankalar	0.718	0.249	0.717	0.255	0.535	0.302
2006						
Banka Türü	Teknik Etkinlik		Dağıtım Etkinliği		Maliyet Etkinliği	
	ortalama	ss	ortalama	ss	ortalama	ss
Konvansiyonel Bankalar	0.768	0.234	0.715	0.252	0.558	0.273
Katılım Bankaları	0.933	0.0470	0.926	0.041	0.865	0.0710
Tüm Bankalar	0.788	0.226	0.741	0.246	0.595	0.276
2007						
Banka Türü	Teknik Etkinlik		Dağıtım Etkinliği		Maliyet Etkinliği	
	ortalama	ss	ortalama	ss	ortalama	ss
Konvansiyonel Bankalar	0.767	0.285	0.559	0.229	0.461	0.279
Katılım Bankaları	0.972	0.0350	0.791	0.043	0.769	0.0540
Tüm Bankalar	0.792	0.275	0.587	0.228	0.498	0.281

Tablo 3.13 (Devamı)

2008						
Banka Türü	Teknik Etkinlik		Dağıtım Etkinliği		Maliyet Etkinliği	
	ortalama	ss	ortalama	ss	ortalama	ss

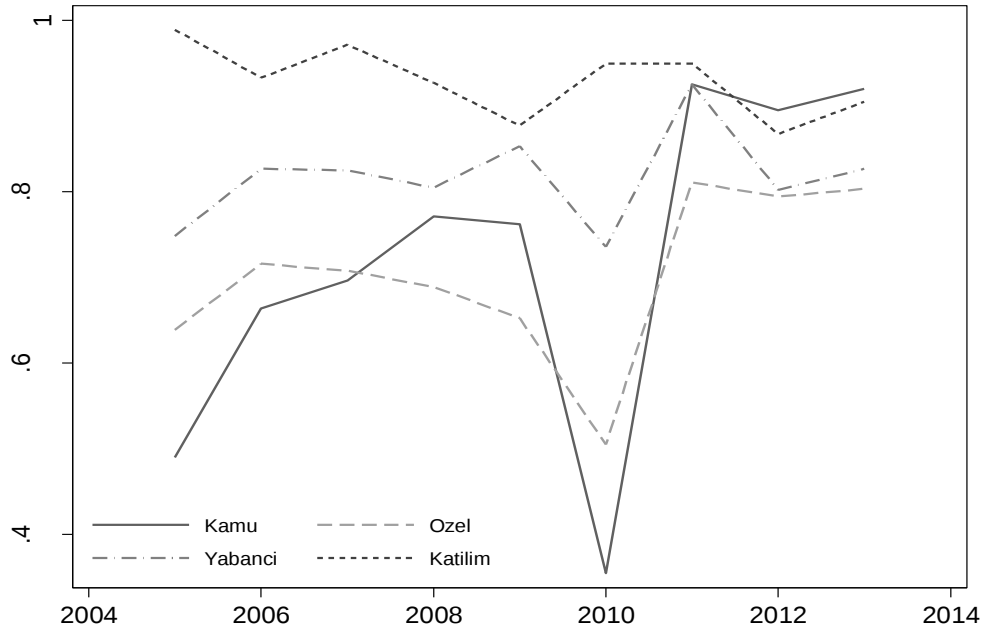
Konvansiyonel Bankalar	0.757	0.229	0.757	0.220	0.581	0.246
Katılım Bankaları	0.927	0.0780	0.930	0,023	0.862	0.0610
Tüm Bankalar	0.778	0.222	0.778	0.214	0.615	0.249
2009						
Banka Türü	Teknik Etkinlik		Dağıtım Etkinliği		Maliyet Etkinliği	
	ortalama	ss	ortalama	ss	ortalama	ss
Konvansiyonel Bankalar	0.768	0.214	0.719	0.250	0.560	0.253
Katılım Bankaları	0.877	0.0980	0.913	0,071	0.804	0.140
Tüm Bankalar	0.781	0.206	0.743	0.243	0.589	0.254
2010						
Banka Türü	Teknik Etkinlik		Dağıtım Etkinliği		Maliyet Etkinliği	
	ortalama	ss	ortalama	ss	ortalama	ss
Konvansiyonel Bankalar	0.609	0.270	0.647	0.251	0.430	0.313
Katılım Bankaları	0.950	0.0680	0.689	0.216	0.659	0.235
Tüm Bankalar	0.650	0.277	0.652	0.244	0.457	0.311
2011						
Banka Türü	Teknik Etkinlik		Dağıtım Etkinliği		Maliyet Etkinliği	
	ortalama	ss	ortalama	ss	ortalama	ss
Konvansiyonel Bankalar	0.882	0.213	0.600	0.239	0.553	0.264
Katılım Bankaları	0.950	0.0630	0.801	0.185	0.768	0.220
Tüm Bankalar	0.890	0.201	0.625	0.240	0.579	0.266
2012						
Banka Türü	Teknik Etkinlik		Dağıtım Etkinliği		Maliyet Etkinliği	
	ortalama	ss	ortalama	ss	ortalama	ss
Konvansiyonel Bankalar	0.809	0.249	0.644	0.223	0.536	0.257
Katılım Bankaları	0.867	0.0870	0.783	0.134	0.687	0.180
Tüm Bankalar	0.816	0.235	0.661	0.217	0.554	0.252
2013						
Banka Türü	Teknik Etkinlik		Dağıtım Etkinliği		Maliyet Etkinliği	
	ortalama	ss	ortalama	ss	ortalama	ss
Konvansiyonel Bankalar	0.828	0.265	0.618	0.254	0.547	0.287
Katılım Bankaları	0.905	0.109	0.777	0.172	0.716	0.237
Tüm Bankalar	0.837	0.251	0.638	0.249	0.568	0.283

*Her bir banka bazında etkinlik skorları Ek II’de verilmiştir.

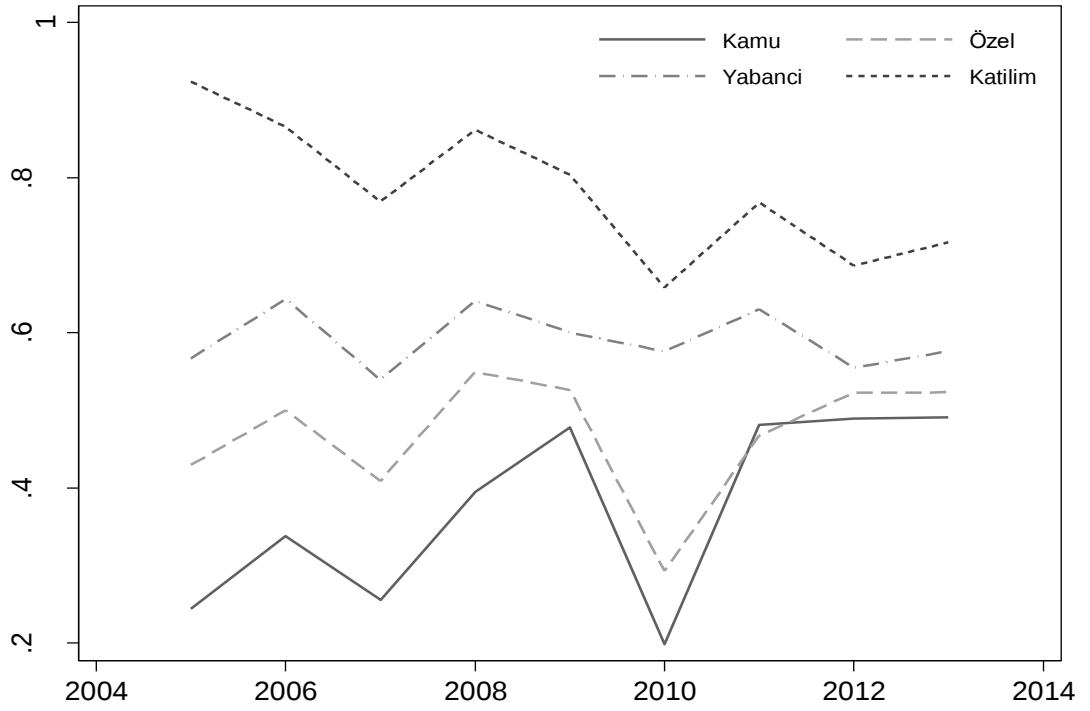
Katılım bankaları ve konvansiyonel bankaları ortalama etkinlik skorlarına göre karşılaştırıldığında görülmektedir ki, teknik, maliyet ve dağıtım etkinliklerinin tümünde katılım bankaları daha yüksek etkinliğe sahiptir. Bu sonuç katılım bankalarının kaynaklarını daha etkin ve verimli kullandığının göstergesi olabilir. Standart sapmalara

bakıldığında ise katılım bankalarının etkinliklerinin standart sapması konvansiyonel bankaların standart sapmasından önemli ölçüde düşük görünmektedir. Bu da katılım bankalarının daha istikrarlı etkinlik değerlerine sahip olduğunun göstergesidir. Bu sonuçlar Türkiye’de katılım bankalarının daha iyi performans gösterdiğini ortaya koyan Arslan ve Ergeç (2010) ile Er ve Uysal (2013) çalışmalarıyla uyumludur, ancak konvansiyonel bankaların İslami bankalardan daha etkin olduğu sonucuna varan Kamarudin ve diğ. (2014) ve İsmail ve diğ. (2013) gibi bazı çalışmalarla çelişmektedir. Uygulamaların farklı ülkede yapılmış olması ve farklı ülke koşulları bu çelişkinin sebebi olarak düşünülmektedir.

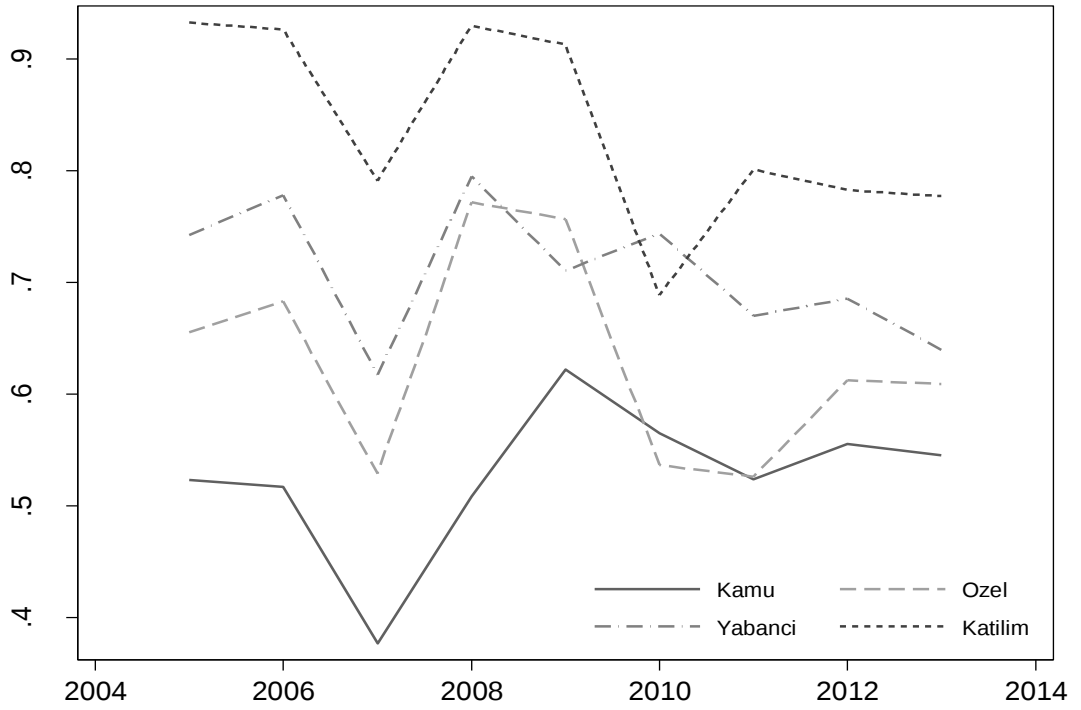
Daha detaylı bilgi verebilmek adına, etkinlik skorları Türkiye’de bulunan banka türlerine göre incelenmiş ve grafikler halinde gösterilerek banka türleri arasındaki etkinlik farkları görselleştirilmiştir. Şekil I, II ve III; devlet bankaları, yerli özel bankalar, yabancı bankalar ve katılım bankalarının etkinliklerini ayrı ayrı grafik halinde özetlemiştir.

Grafik 3.1. Kamu, Özel, Yabancı ve Katılım Bankalarına ait Teknik Etkinlik

Grafik 3.2. Kamu, Özel, Yabancı ve Katılım Bankalarına ait Maliyet Etkinliği

Grafik 3.3. Kamu, Özel, Yabancı ve Katılım Bankalarına ait Dağıtım Etkinliği

Grafik 3.1, 3.2 ve 3.3 incelendiğinde etkinlik türü farketmeksizin, en etkin banka türünün katılım bankaları olduğu görülmektedir. Konvansiyonel bankalar kendi içinde değerlendirildiğinde ise en etkin banka türünün yabancı bankalar olduğu, yabancı bankaları sırasıyla özel yerli bankaların ve kamu bankalarının takip ettiği görülmektedir. Bu sonuç Işık ve Hassan (2002a), Çatalbaş ve Akan (2005) ile Assaf ve diğ. (2013)'nin çalışmalarının sonuçlarıyla uyumludur. Işık ve Hassan (2002a) ve Assaf ve diğ. (2013) çalışmalarında yabancı bankaların yerli bankalardan daha etkin çalıştığı sonucuna varmışlardır. Çatalbaş ve Akan (2005) ise ticari bankalar içerisinde en etkin çalışan banka türünün yabancı bankalar olduğunu, yabancı bankaları sırasıyla yerli özel bankalar ve kamu bankalarının takip ettiğini ortaya koymuştur.

Etkinlik grafikleri incelendiğinde, özellikle 2009 yılında tüm banka türlerine ait etkinlik skorlarında önemli derecede bir düşüş olduğu görülmektedir. Bu düşüşte, 2008 global finansal krizinin etkisinin olabileceği düşünülmektedir. Bu sonuç, Türk ekonomisinin global finansal krizden en kötü şekilde etkilendiği yılın 2009 yılı olduğunu öne süren Özkan ve diğ. (2013)'nin çalışmasını destekler niteliktedir.

Sadece teknik etkinliğe dair bilgi veren Şekil I incelendiğinde, katılım bankalarının 2009 yılında teknik etkinliğinin diğer banka türleri kadar kötü şekilde etkilenmediği dikkat çekmektedir. Ancak bu süreçte maliyet ve dağıtım etkinliklerinde düşüş olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre, kriz ortamında Türkiye'deki katılım bankaları için, girdilerinden iyi bir şekilde yararlandıkları fakat kaynaklarını dağıtmada nispeten etkin olmadıkları için dağıtım ve maliyet etkinliklerinin düşük olduğu sonucuna varılabilir.

Banka türlerine ait etkinlik skorları incelendikten sonra daha önce de belirtildiği gibi uygulamanın ikinci aşamasına geçilmiş ve katılım bankaları ile konvansiyonel bankaların etkinliğinde ne tür içsel ve dışsal faktörlerin etkili olduğu analiz edilmiştir. Tablo 3.16, katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların etkinlik belirleyicilerini göstermektedir.

Tablo 3.13'te detayı verildiği üzere, içsel, yani bankanın kontrolü altında bulunan değişkenler olarak, kârlılık, gider, sermaye, mevduat, krediler, takipteki krediler ve aktiflerin göstergesi olan büyüklük değişkenleri kullanılmıştır. Banka kontrolü dışında olan makro ekonomik olarak da ifade edilebilen dışsal değişkenler için ise GSYH ve enflasyondaki yıllık artış verileri kullanılmıştır. İçsel değişkenlerin etkisini ayrı biçimde

değerlendirebilmek maksadıyla iki farklı regresyon analizi yapılmıştır. İlk regresyonda bağımsız değişken olarak sadece içsel değişkenler modele dâhil edilirken, ikinci regresyonda bağımsız değişken olarak hem içsel hem dışsal değişkenler modele dâhil edilmiştir. TE-1, DE-1 ve ME-1 bağımsız değişken olarak sadece içsel değişkenleri içeren regresyonun sonuçlarını temsil etmekte, TE-2, DE-2 ve ME-2 bağımsız değişken olarak hem içsel hem dışsal değişkenleri içeren regresyonun sonuçlarını temsil etmektedir.

Tablo 3.14. Türk Bankacılık Sektöründe Katılım Bankası ve Konvansiyonel Banka Bazında Teknik, Dağıtım ve Maliyet Etkinliğine Etki Eden Faktörler

		Bağımlı Değişkenler					
Bağımsız Değişkenler	Bank Type	TE_1	TE_2	DE_1	DE_2	ME_1	ME_2
Kârlılık	<i>Konvansiyonel Bankalar</i>	0.002 (0.219)	-0.001 (-0.153)	0.003 (0.297)	-0.001 (-0.103)	-0.002 (-0.223)	-0.007 (-0.777)
	<i>Katılım Bankaları</i>	-0.016 (-0.672)	-0.014 (-0.573)	-0.045 (-0.994)	-0.056 (-1.415)	-0.085 (-1.619)	-0.089* (-1.764)
	<i>Tümü</i>	0.004 (0.575)	0.002 (0.256)	0.003 (0.317)	-0.001 (-0.158)	0.001 (0.086)	-0.004 (-0.481)
Gider	<i>Konvansiyonel Bankalar</i>	-0.013 (-1.404)	-0.016* (-1.819)	0.004 (0.371)	-0.001 (-0.148)	-0.014 (-1.307)	-0.020* (-1.958)
	<i>Katılım Bankaları</i>	-0.013 (-0.824)	-0.013 (-0.830)	0.055** (2.101)	0.063*** (2.621)	0.042 (1.362)	0.049 (1.622)
	<i>Tümü</i>	-0.013 (-1.484)	-0.014* (-1.745)	0.005 (0.545)	0.000 (0.007)	-0.012 (-1.162)	-0.017* (-1.741)
Sermaye	<i>Konvansiyonel Bankalar</i>	-0.006*** (-2.997)	-0.005*** (-2.714)	-0.002 (-0.771)	-0.001 (-0.250)	-0.002 (-1.049)	-0.001 (-0.327)
	<i>Katılım Bankaları</i>	-0.003 (-0.433)	-0.001 (-0.188)	0.009 (0.744)	0.006 (0.616)	0.007 (0.525)	0.005 (0.386)
	<i>Tümü</i>	-0.007*** (-3.615)	-0.006*** (-3.364)	-0.002 (-0.954)	-0.001 (-0.373)	-0.003 (-1.587)	-0.002 (-0.902)
Mevduat	<i>Konvansiyonel Bankalar</i>	-0.005*** (-4.803)	-0.005*** (-5.019)	0.003** (2.398)	0.002** (2.342)	-0.001 (-1.337)	-0.002 (-1.464)
	<i>Katılım Bankaları</i>	-0.003 (-1.021)	-0.005 (-1.621)	0.000 (0.064)	0.006 (1.108)	-0.002 (-0.421)	0.001 (0.203)
	<i>Tümü</i>	-0.004*** (-4.684)	-0.004*** (-4.868)	0.003*** (2.878)	0.003*** (2.820)	-0.001 (-0.626)	-0.001 (-0.724)

Tablo 3.14. (Devamı)

Krediler	<i>Konvansiyonel Bankalar</i>	0.006*** (6.035)	0.007*** (6.935)	0.003*** (2.898)	0.003*** (3.179)	0.005*** (5.013)	0.006*** (5.685)
	<i>Katılım Bankaları</i>	0.005* (1.722)	0.005* (1.886)	0.007 (1.120)	0.005 (1.076)	0.007 (1.080)	0.007 (1.107)
	<i>Tümü</i>	0.006*** (7.203)	0.007*** (7.921)	0.003*** (3.709)	0.004*** (3.962)	0.006*** (6.247)	0.007*** (6.846)
Takipteki Krediler	<i>Konvansiyonel Bankalar</i>	-0.002 (-0.679)	-0.002 (-0.613)	-0.007** (-2.079)	-0.007* (-1.922)	-0.008** (-2.182)	-0.007** (-2.038)
	<i>Katılım Bankaları</i>	0.004 (0.285)	0.005 (0.386)	0.057** (2.038)	0.050** (2.119)	0.062** (2.034)	0.053* (1.796)
	<i>Tümü</i>	-0.002 (-0.507)	-0.002 (-0.540)	-0.007* (-1.900)	-0.006* (-1.808)	-0.006* (-1.800)	-0.006* (-1.746)
Büyüklik	<i>Konvansiyonel Bankalar</i>	-0.001 (-0.049)	0.003 (0.212)	-0.048*** (-3.572)	-0.043*** (-3.133)	-0.034** (-2.043)	-0.026 (-1.576)
	<i>Katılım Bankaları</i>	-0.070** (-2.340)	-0.093*** (-2.811)	-0.025 (-0.467)	0.026 (0.463)	-0.094 (-1.408)	-0.061 (-0.867)
	<i>Tümü</i>	-0.012 (-0.963)	-0.008 (-0.650)	-0.049*** (-4.202)	-0.044*** (-3.649)	-0.047*** (-3.202)	-0.039*** (-2.665)
GSYH Büyüme	<i>Konvansiyonel Bankalar</i>		-0.022*** (-5.599)		-0.010** (-2.102)		-0.020*** (-4.504)
	<i>Katılım Bankaları</i>		0.007 (1.292)		-0.021*** (-2.684)		-0.016 (-1.583)
	<i>Tümü</i>		-0.019*** (-5.304)		-0.011*** (-2.707)		-0.020*** (-4.803)
Enflasyon	<i>Konvansiyonel Bankalar</i>		-0.038*** (-4.322)		0.002 (0.151)		-0.018* (-1.811)
	<i>Katılım Bankaları</i>		-0.000 (-0.044)		-0.029** (-2.027)		-0.026 (-1.473)
	<i>Tümü</i>		-0.033*** (-4.163)		-0.002 (-0.271)		-0.019** (-2.084)

Parantez içindeki değerler t istatistik değerlerini göstermektedir.

* p<0.1 ** p<0.05 *** p<0.01

Tablo 3.14'ün sonuçları konvansiyonel bankalar açısından ve katılım bankaları açısından olmak üzere iki aşamada açıklanacaktır.

İlk bağımsız değişken olan kârlılığın, konvansiyonel bankaların etkinliği üzerine etkisi değerlendirildiğinde, kârlılık ve konvansiyonel bankaların etkinliği arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Katılım bankalarının etkinliği ile kârlılık arasındaki ilişkiye bakıldığında, yine anlamlı bir ilişki olmadığı görülmekte ve tüm etkinlik değerlerinin kârlılıkla anlamsız ve negatif ilişkili olduğu görülmektedir. Ancak katılım bankalarının maliyet etkinliği ile kârlılık arasında %10 seviyesinde anlamlı ve negatif ilişki bulunmuştur. Bu durum yüksek kârlılığın, katılım bankalarının maliyet etkinliğini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Bu sonuç, kârlılık ile etkinlik arasında negatif ilişki olduğunu bulan İsmail vd (2013) ve Saha vd (2015) çalışmalarının sonucuyla uyumludur. Tüm bankaların etkinliği ile kârlılık arasındaki ilişkiye bakıldığında ise yine anlamsız fakat pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir.

İkinci değişken olan giderlerin konvansiyonel bankaların etkinliği üzerine etkisi incelendiğinde, teknik ve maliyet etkinliğinin giderlerle anlamlı ve negatif ilişkili olduğu görülmektedir. Yani artan giderler konvansiyonel bankaların etkinliğini azaltmaktadır. Bu sonuç Mokhtar ve diğ. (2007)'nin çalışmasının sonucunu desteklemektedir. Katılım bankalarının dağıtım etkinliği ile giderler arasında ise anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Buradan giderlerin artışının katılım bankalarının kaynak dağıtımındaki etkinliğini artırdığı sonucuna varılabilir. Bu sonuç, giderler ile etkinlik arasında kuvvetli pozitif ilişki bulan İsmail ve diğ. (2013)'nin çalışmasının sonucuyla uyumludur.

Üçüncü olarak, özkaynakların toplam aktife bölünmesiyle elde edilen sermaye rasyosu ve katılım bankalarının etkinliği arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken, konvansiyonel bankaların teknik etkinliği ile sermaye arasında %1 düzeyinde anlamlı negatif ilişki bulunmuştur. Yine tüm bankalara bakıldığında da, sermaye ile bankaların teknik etkinliği arasında %1 düzeyinde anlamlı negatif ilişki olduğu görülmektedir. Buradan yüksek kaldıraç oranının, bankaların kaynaklarından etkin bir şekilde faydalanma derecesini artırdığı ve etkinliği pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmaktadır. Bu sonuç, Türkiye'deki konvansiyonel bankaların etkinliği ile sermaye arasında negatif ilişki bulan Çatalbaş ve Akan (2005) ile Işık ve Hassan (2003)

çalışmasının sonuçlarıyla uyumluyken, sermayesi yüksek olan bankaların daha etkin olacağını söyleyen Sufian ve diğ. (2009)'nin çalışmasıyla çelişmektedir.

Dördüncü değişken olan mevduatın etkisi incelendiğinde, mevduatın katılım bankalarının etkinliği üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Ancak konvansiyonel bankaların teknik etkinliği üzerinde anlamlı negatif etkiye, dağıtım etkinliği üzerinde ise anlamlı pozitif etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre, mevduatın artması, bankaların dağıtım etkinliğini artırıyor görünse de, genel olarak teknik etkinlik ve maliyet etkinliğine negatif şekilde etki ettiği anlamına gelmektedir. Eğer bankalar yüksek miktarda mevduat toplar, ancak bunu krediye çevirmekte yetersiz kalırsa, kullanılan aracılık metoduna göre, bu durumun etkinliği azaltması beklenebilecek bir sonuçtur.

Beşinci değişken olan krediler ile her iki banka türünün etkinliği arasında anlamlı pozitif ilişki vardır. Yani bankalarda kredi miktarının artması, bankaların etkinliğini olumlu yönde etkilemektedir. VZA'da aracılık metoduna göre, bankalar fonlarını ne kadar fazla krediye çevirebilirse, etkinlik düzeyi o kadar artmaktadır. Dolayısıyla kullanılan metoda göre zaten kredi miktarının etkinlik düzeyini artırıcı bir etkisinin olması beklenmektedir. Bu sonuç, etkinlik ile toplam krediler/toplam aktifler rasyosu arasında anlamlı pozitif ilişki bulan Sufian ve diğ. (2009) ile Işık ve Hassan (2003)'ün çalışmalarının sonuçlarıyla uyumludur.

Takipteki krediler/toplam krediler rasyosu ile hesaplanan takipteki krediler ve konvansiyonel bankaların etkinliği arasında anlamlı negatif ilişki bulunmuştur. Yine tüm bankaların etkinliği ile takipteki krediler arasındaki ilişkiye bakıldığında da negatif ilişki olduğu görülmektedir. Yani takipteki kredilerin artışı konvansiyonel bankaların ve genel olarak bankacılık sisteminin etkinliği üzerinde negatif etkiye sahiptir. Bu sonuç takipteki krediler ile banka etkinliği arasında negatif ilişki bulan Işık ve Hassan (2003), Sufian ve diğ. (2009) ile İsmail ve diğ. (2013)'nin çalışmalarını destekler niteliktedir. Ancak katılım bankalarının etkinliği ile takipteki krediler arasında pozitif ilişki olduğu görülmektedir. Bu sonuç, takipteki kredilerin artışının, katılım bankalarının etkinliğini artıracak anlamına gelmektedir. Sonuca istinaden, katılım bankalarının problemleri kredilerini çözme konusunda konvansiyonel bankalara göre daha başarılı olduğu ve bu durumu etkinliklerini artıracak şekilde lehlerinde kullanabildikleri şeklinde yorumlanabilir.

Yedinci ve içsel değişkenlerin sonuncusu olan, toplam aktif logaritması alınarak hesaplanan büyüklük değişkeninin banka etkinliği üzerindeki etkisi incelendiğinde, hem konvansiyonel hem katılım bankalarının etkinliği ile büyüklük arasında anlamlı negatif ilişki olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre, bankaların aktif büyüklüğü arttıkça etkinlikleri azalmaktadır. Elde edilen sonuç Türk bankacılık sisteminde büyüklük ile etkinlik arasında negatif ilişki bulan Işık ve Hassan (2002a) ile Çatalbaş ve Atan (2005)'ın çalışmalarının sonuçlarıyla uyumludur.

Son olarak dışsal faktörlerin banka etkinliği üzerine etkisi incelendiğinde, hem GSYH, hem de enflasyon değişkenlerinin etkinlik üzerinde anlamlı ve negatif etkisi olduğu görülmektedir. Yani GSYH arttıkça banka etkinliğinde düşüş görülmektedir. GSYH arttığında bireylerin kredi ihtiyacında azalış olabileceğinden, bankalar topladıkları mevduatı aktiflere ve kredilere dönüştürmekte zorluk çekebilir. Bu durum bankaların etkinliklerini azaltabilir. Aynı şekilde enflasyondaki artış da banka etkinliği üzerinde negatif etkiye sahiptir. Enflasyondaki artış faiz oranlarını da artıracığından, kredi talebi üzerinde negatif etkiye sahip olabilir. Bu da yine bankaların etkinliğinin azalmasına sebep olabilir.

SONUÇ

Bankacılık sektörü ülkelerin ekonomik kalkınması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple bankaların başarılı bir şekilde faaliyetlerini sürdürmesi ülkenin ekonomik gelişimi açısından gereklidir. Finansal etkinlik ise finansal istikrarın temel koşullarından biri olarak görülmektedir. Buna istinaden çalışmada, Türkiye’de bankacılık sektörünün kârlılık ve etkinlikleri analiz edilmektedir.

İslami bankaların son yıllarda sadece İslam ülkeleri ile sınırlı kalmaksızın tüm dünyada artan bir öneme sahip olması ve hızla büyüme sağlaması akademik çalışmalarda bu bankalar üzerine yapılan araştırmaların artış göstermesine sebep olmuştur. Bu çalışmaların bir kısmı sadece İslami bankaları konu alırken, bir kısmı karşılaştırmalı olarak konvansiyonel bankalar ve İslami bankaları ele almıştır. Konunun artan popülaritesi göz önüne alınarak bu çalışmada etkinlik ve kârlılık analizleri yapılırken Türkiye’de bulunan katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Bu çalışma gerek kullanılan veriler, gerekse kullanılan yöntemler açısından birbirinden bağımsız iki farklı analizden oluşmaktadır.

Birinci analiz olan kârlılık analizinde, Türkiye’de 2005-2014 yılları arasında faaliyette bulunan 29 konvansiyonel ve 4 katılım bankasının üçer aylık verileri kullanılmıştır. Bankaların kârlılığına etki eden içsel ve dışsal faktörlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bağımlı değişken olarak, katılım bankaları için ve konvansiyonel bankalar için ayrı ayrı olmak üzere aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve vergi öncesi kârlılık değişkenleri, kârlılık göstergeleri olarak kullanılmıştır. Bağımsız değişkenlerden banka ile ilgili olan içsel değişkenler olarak; özkaynaklar, bilanço dışı işlemler, mevduat, krediler, takipteki krediler, faiz dışı gelirler, diğer faaliyet giderleri ve büyüklük değişkenleri kullanılmıştır. Bankanın kontrolü dışındaki dışsal değişkenler olarak ise pazar yoğunluğu, enflasyon, GSYH ve döviz kuru değişkenleri kullanılmıştır. Böylece kullanılan bu içsel ve dışsal değişkenlerin, katılım bankalarının ve konvansiyonel bankaların kârlılık göstergelerine ne şekilde etki ettiği incelenmiştir. Ayrıca 2008 finansal krizinin bankaların kârlılığı üzerindeki etkisini görmek amacıyla 2008 ve 2009 yıllarında bankaların kârlılık göstergelerinin ne şekilde etkilendiği analiz edilmiştir.

Yapılan f testi ve Hausman testi sonuçlarına göre en uygun modelin panel veri analizi, sabit etkiler modeli olduğuna karar verilerek, analiz sonuçları bu modele göre yorumlanmıştır. Modelin R^2 belirlilik katsayıları konvansiyonel bankaların aktif kârlılığı için %35, özkaynak kârlılığı için %15 ve vergi öncesi kârlılığı için ise %36 olarak hesaplanmıştır. Bu yüzdeler kullanılan açıklayıcı değişkenlerin konvansiyonel bankaların kârlılığını açıklama derecesini göstermektedir. Aynı modelin belirlilik katsayısı, katılım bankaları açısından incelendiğinde, katılım bankalarının aktif kârlılığını %81, özkaynak kârlılığını %79, vergi öncesi kârlılığını ise %85 düzeyinde açıklayabildiği görülmektedir. Dolayısıyla kurulan modelin katılım bankalarının kârlılıklarını açıklamakta, konvansiyonel bankaların kârlılıklarını açıklamaktan daha başarılı olduğu ifade edilebilir.

Anlamli bulunan sonuçlar katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların kârlılıkları açısından incelendiğinde, özkaynaklar değişkeninin konvansiyonel bankaların aktif kârlılığını ve vergi öncesi kârlılığını pozitif yönde, katılım bankalarının ise aktif ve vergi öncesi kârlılığını pozitif yönde ancak özkaynak kârlılığını negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Özkaynakların bankalarda riski azaltmasından ötürü kârlılığa pozitif yönde etki etmesi beklenebilir. Katılım bankalarının özkaynak kârlılığına negatif yönde etki etmesi ise katılım bankalarının kârlılarını özkaynak artışıyla aynı oranda artıramadığının göstergesi olabilir. Mevduatların yalnızca katılım bankalarının özkaynak kârlılığına pozitif yönde etki ettiği, diğer kârlılık rasyolarına ise ne katılım bankaları ne de konvansiyonel bankalar bazında anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, mevduat artışının diğer kârlılık rasyoları üzerinde anlamlı bir etkisi yokken, katılım bankalarının özkaynak kârlılığını artırıcı yönde etkilediğini göstermektedir.

Krediler değişkeni, konvansiyonel bankaların tüm kârlılık rasyolarına anlamlı ve pozitif yönde etki etmiştir, ancak katılım bankaları üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Dolayısıyla kullanılan kredilerin artışı, konvansiyonel bankaların kârlılıklarını pozitif yönde etkileyen bir unsur olarak tespit edilirken, katılım bankalarının kârlılığına ise anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Takipteki krediler değişkeni, konvansiyonel bankaların aktif kârlılığı ve vergi öncesi kârlılığını, katılım bankalarının ise vergi öncesi kârlılığını negatif yönde etkilemiştir. Bu sonuca göre, sorunlu kredilerin artışının banka kârlılığını negatif yönde etkileyen bir unsur olduğu yorumu yapılabilir.

Katılım bankaları için kâr payı dışı gelirler olarak adlandırılan faiz dışı gelirler değişkeni, gerek katılım bankalarının tüm kârlılık rasyolarını gerekse konvansiyonel bankaların tüm kârlılık rasyolarını %1 düzeyinde anlamlı ve pozitif yönde etkilemiştir. Faiz dışı gelirler, faiz gelirlerine göre daha istikrarlı olması ve en nihayetinde bir gelir kalemi olmasından dolayı banka kârlılığını pozitif yönde etkilemesi beklenen bir sonuçtur. Diğer faaliyet giderleri, konvansiyonel bankaların aktif kârlılığı ve vergi öncesi kârlılığını, katılım bankalarının ise tüm kârlılık göstergelerini pozitif yönde etkilemektedir. Diğer faaliyet giderleri kaleminin en önemli kısmı personel giderlerinden oluşmaktadır. Gider kalemi olmasına rağmen kârlılığa pozitif yönde etki etmesi, personele yapılan masrafın, personelin çalışma verimini ve motivasyonunu artırmasından kaynaklanabilir. Toplam aktifin logaritması şeklinde hesaplanan büyüklük değişkeni, yalnızca konvansiyonel bankaların özkaynak kârlılığını pozitif yönde etkilemiştir. Bu sonuç, konvansiyonel bankalar büyüdükçe özkaynak kârlılıklarının artacağına işaret etmektedir.

Banka kârlılıklarına etki eden dışsal faktörler incelendiğinde, pazar yoğunlaşmasının konvansiyonel bankaların tüm kârlılıklarını %1 düzeyinde anlamlı ve pozitif yönde etkilediği, katılım bankalarının kârlılıkları üzerinde ise anlamlı bir etkiye sahip olmadığı ortaya çıkmıştır. Aktif büyüklüğü en büyük ilk beş bankanın aktif toplamının, tüm bankaların aktif toplamına bölünmesiyle bulunan bu değişken, tekelleşmenin bir göstergesidir. Yıllar itibarıyla aktif büyüklüğü açısından ilk beş sırada yer alan bankaların tamamının konvansiyonel bankalar olması, bu değişkenin konvansiyonel bankaların kârlılığını pozitif yönde etkilemesinin sebebi olabilir. Enflasyon, konvansiyonel bankaların vergi öncesi kârlılığını pozitif yönde etkilerken, diğer kârlılık göstergeleri ve katılım bankalarının kârlılıkları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Enflasyon artışının faiz oranlarında artışa sebep olması ve bu durumun bankaların gelirini artırabilmesinden dolayı konvansiyonel bankaların vergi öncesi kârlılığına pozitif yönde etki etmiş olabilir.

GSYH artışının ise konvansiyonel bankaların tüm kârlılık göstergeleri üzerinde anlamlı pozitif etkisi bulunmuştur. Katılım bankalarının kârlılığına ise anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. GSYH'nin artması halkın refah seviyesini ve tasarruflarını artırabilecek bir unsurdur. Ayrıca refah seviyesi yükselen tüketicilerin, kredilerin geri ödemesinde daha az problem yaşayabileceği düşünüldüğünden bu durum bankaların kârlılığını pozitif

yönde etkilemiş olabilir. Son olarak dışsal değişkenlerden döviz kuru değişkeninin yine sadece konvansiyonel bankaların kârlılığı üzerinde anlamlı ve pozitif etkisi bulunmuştur. Bunun nedeni, konvansiyonel bankaların kur artışıyla elde ettikleri kazançların, kur artışından dolayı artan maliyetlerinden daha fazla olduğunun göstergesi olabilir.

Global finansal krizin Türk bankacılık sektörünün kârlılıklarına etkisini incelemek amacıyla yapılan analizde, 2008 yılında bankacılık sisteminin kârlılık göstergelerinin negatif şekilde etkilendiği, 2009 yılında ise pozitif şekilde etkilendiği tespit edilmiştir. 2008 global finansal krizinin etkisiyle mevcut yılda banka karlılıklarının negatif yönde etkilendiği düşünülmektedir. 2009 yılında kârlılık üzerindeki pozitif etkinin ise ABD'nin krizin etkisini hafifletmek amacıyla piyasayı fonlaması ve bu fonların küresel işlemler vasıtasıyla ülkemize bu yıl itibarıyla ulaşmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

İkinci analiz olan etkinlik analizi, Türkiye'de 2005 – 2013 yılları arasında faaliyette bulunan, 27 konvansiyonel ve 4 katılım bankasının yıllık verilerini kullanmak suretiyle her iki banka türünün etkinliklerini tespit etmeye ve bu etkinlik skorlarına etki eden içsel ve dışsal değişkenlerin belirlenmesine yöneliktir. Etkinlik skorlarının belirlenmesinde parametrik olmayan yöntemlerden veri zarflama analizi metodu kullanılmıştır. VZA ile etkinlik skorlarının tahmin edilmesinin ardından Tobit regresyon analizi ile etkinlik skorlarına etki eden içsel ve dışsal değişkenler tespit edilmiştir. Etkinlik skorları; katılım bankaları, konvansiyonel bankalar ve tüm bankalar şeklinde gruplar hâlinde hesaplanmıştır. Ayrıca daha detaylı ve hassas bilgi verebilmek adına, konvansiyonel bankalar kamu bankaları, özel yerli bankalar ve özel yabancı bankalar şeklinde ayrılmış ve tüm banka türlerinin etkinlikleri grafikler vasıtasıyla kıyaslanmıştır.

VZA metodu için girdi ve çıktıların seçiminde aracılık yaklaşımı benimsenmiş, dolayısıyla mevduat, sabit varlıklar ve personel giderleri ile bunların maliyetleri girdi olarak belirlenirken, bilanço dışı varlıklar ve krediler ise çıktı olarak belirlenmiştir. Seçilen girdi ve çıktılar vasıtasıyla, girdi kullanımında sağlanan nispi azalmayı ölçen teknik etkinlik, bankalar tarafından doğru girdiler seçildiğinde maliyetlerde sağlanan nispi azalışın ölçüsü olan dağıtım etkinliği ve bu iki etkinliğin çarpımından oluşan maliyet etkinliği hesaplanmıştır. Genel etkinlik olarak da bilinen maliyet etkinliği, teknik etkinlik ve dağıtım etkinliğinin bir fonksiyonudur. Elde edilen sonuçlarda, tüm yıllar için ve her bir etkinlik türü için katılım bankalarının daha yüksek etkinlik skorlarına sahip olduğu

görülmektedir. Etkinlik skorlarının ortalamaları standart sapma açısından değerlendirildiğinde, konvansiyonel bankalara ait standart sapmaların, katılım bankalarına ait standart sapmalardan önemli ölçüde yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, konvansiyonel bankaların etkinlik skorlarındaki değişkenliğin daha yüksek seviyede olduğunu göstergesidir. Katılım bankalarının etkinliklerinin daha yüksek olmasının sebebi, girdi ve çıktı değişkenlerinin istatistikleri incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. VZA’da kullanılan girdi ve çıktı değişkenlerinin istatistikleri incelendiğinde, katılım bankalarının kredi ortalamasının mevduat ortalamalarının biraz üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durum katılım bankalarının dış kaynak da kullanmak suretiyle mevduatlarının tamamına yakınına kredilere çevirdiğinin göstergesidir. Ancak, konvansiyonel bankaların mevduat ortalamalarının kredi ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, konvansiyonel bankaların mevduatları krediye çevirme konusunda katılım bankaları kadar başarılı olamadığını ve dolayısıyla etkin olamadığını göstermektedir.

Konvansiyonel bankaları özel, kamu ve yabancı banka olarak ayırarak etkinlik skorları incelendiğinde, tüm banka grupları içinde ve tüm etkinlik türleri açısından katılım bankalarının en etkin banka türü olduğu tespit edilmiştir. Katılım bankalarını sırasıyla yabancı bankalar, özel bankalar ve kamu bankaları takip etmiştir. Bulunan sonuçlar, literatürdeki çalışmalarla uyumludur. Ayrıca dikkat çeken bir diğer nokta, özellikle teknik etkinlik açısından 2008 küresel finansal kriz döneminde tüm bankaların etkinliklerinde ciddi düzeyde bir düşüş olmasıdır. Ancak bu düşüş banka bazında karşılaştırıldığında, katılım bankalarında diğer banka türlerine göre çok daha hafif seyrettiği görülmektedir. Bu da katılım bankalarının etkinliklerinin, kriz dönemindeki negatif etkilerden diğer bankalara nazaran daha az etkilendiğinin göstergesidir.

Tobit regresyon analizi ile, seçilmiş içsel ve dışsal değişkenlerin etkinlik skorlarına ne şekilde etki ettiği incelenmiştir. Literatür incelemesi sonrasında bilindiği kadarıyla, Türkiye’de katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar bazında etkinlik skorlarına etki eden değişkenlerin belirlenmesine yönelik herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Sadece istatistiksel olarak anlamlı olan sonuçlar değerlendirildiğinde, net dönem kârının toplam aktiflere bölünmesiyle elde edilen kârlılık değişkeni, sadece katılım bankalarının maliyet etkinliğini negatif yönde etkilemiş, onun dışında bankaların etkinlik skorlarına anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Giderlerin, konvansiyonel bankaların teknik

etkinliğini ve maliyet etkinliğini negatif yönde, katılım bankalarının dağıtım etkinliğini ise pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Yani personel giderleri ve diğer faaliyet giderleri toplamının toplam aktiflere oranı şeklinde hesaplanan giderler değişkeninin artması, konvansiyonel bankaların teknik etkinliği ve maliyet etkinliğini düşürürken, katılım bankalarının dağıtım etkinliği üzerine ise pozitif yönde etki etmektedir.

Sermaye değişkeninin sadece konvansiyonel bankaların teknik etkinliklerini negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu durum, sermaye artışının, konvansiyonel bankaların kaynaklarından etkin bir şekilde faydalanmasını negatif yönde etkilediğinin göstergesi olabilir. Mevduat değişkeni de yine sadece konvansiyonel bankaların teknik etkinliği ve dağıtım etkinliği ile ilişkili bulunmuştur. Teknik etkinlik üzerinde negatif yönde etkisi varken, dağıtım etkinliği üzerinde ise pozitif yönde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, mevduat artışının, konvansiyonel bankaların girdi kullanımında sağlanan nispi azalmayı düşüreceğine ve doğru girdiler seçildiğinde maliyetlerde sağlanan nispi azalışı ise artıracığına işaret etmektedir.

Krediler değişkeni konvansiyonel bankalara ait tüm etkinlik türlerini pozitif yönde, katılım bankalarının ise sadece teknik etkinliklerini pozitif yönde etkilemektedir. Mevduatların kredilere dönüşmesiyle bankaların aracılık etkinliklerini ölçmeyi amaçlayan analiz için, artan kredilerin etkinliği artırması beklenen bir sonuçtur. Takipteki krediler konusunda konvansiyonel bankalar ve katılım bankaları açısından bariz bir farklılık söz konusudur. Takipteki krediler değişkeninin artması, konvansiyonel bankaların dağıtım etkinliği ve maliyet etkinliğini negatif yönde etkilerken, katılım bankalarının dağıtım ve maliyet etkinliğini pozitif yönde etkilemiştir. Işık ve Hassan (2003, s. 1409-1410), maliyet etkinliği ile takipteki krediler arasındaki ilişkiye yönelik 3 hipotezden bahsetmiştir. Bu hipotezlerden, problemlı kredilerin bankanın bulunduğu çevreden yani dışsal faktörlerden dolayı oluştuğunu öne süren “kötü şans hipotezi” ile problemlı kredilerin bankanın yönetim kalitesinin düşük olması gibi kontrol edilebilir faktörler sebebiyle oluştuğunu öne süren “kötü yönetim hipotezi” takipteki krediler ile maliyet etkinliği arasında negatif ilişki olduğunu savunmaktadır. Buna karşılık, takipteki kredilerin kısa dönemli faaliyet giderlerine katlanarak uzun dönemli kârlılığını amaç edinen banka yönetiminin bilinçli kararı ile artırılabilirliğini savunan “*skimping hipotezi*” ise takipteki krediler ve kârlılık arasında pozitif ilişki olacağını öne sürmüştür. Elde edilen sonuçlara göre konvansiyonel bankalar için ilk iki hipotez geçerli iken, katılım bankaları

için skimping hipotezinin geçerli olduğu düşünülebilir. Banka büyüklüğü değişkeni, konvansiyonel bankaların dağıtım etkinliği ve maliyet etkinliğini, katılım bankalarının ise teknik etkinliğini negatif yönde etkilemiştir. Bu durum bankalar büyüdükçe aracılık fonksiyonu konusundaki etkinliklerinin azaldığını göstermektedir.

Dışsal değişkenlerden, GSYH ve enflasyon artışının, etkinliğe negatif yönde etki ettiği belirlenmiştir. Konvansiyonel bankaların tüm etkinlik türlerini, katılım bankalarının ise dağıtım etkinliğini negatif yönde etkileyen GSYH'nin artışı, bireylerin tasarruflarının artırıp, kredi ihtiyaçlarını azaltabilecektir. Bunun sonucunda bankalar topladıkları mevduatları kredilere dönüştürmekte zorlanabilirler. Bu durum da etkinliklerinin azalmasına sebep olabilir. Konvansiyonel bankaların teknik etkinliği ve maliyet etkinliğini, katılım bankalarının ise dağıtım etkinliğini negatif yönde etkileyen enflasyon değişkeninin artışı ise faiz oranlarını artıracığından ve böylece mevduat miktarını artıran ancak kredi talebini azaltan bir etken olabileceğinden bankaların etkinliğini negatif yönde etkileyebilir.

Kârlılık analizinde kârlılığa etki eden faktörler içerisinde özkaynaklar, faiz dışı gelirler ve diğer faaliyet giderleri her iki banka türünün kârlılığına aynı yönde etki ederken, diğer içsel ve dışsal değişkenlerin iki banka türünün kârlılığına farklı yönde etki ettiği tespit edilmiştir. Etkinlik analizinde ise giderler ve takipteki krediler değişkenlerinin iki banka türünün etkinliklerine ters yönde etki ettikleri sonucuna varılmıştır.

Kârlılık analizi ve etkinlik analizi sonuçları incelendiğinde, katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar için farklı sonuçların elde edildiği görülmüştür. Elde edilen bu farklı sonuçlar, iki banka türünün karşılaştırmalı olarak incelenmelerinin isabetli bir karar olduğunun göstergesidir. İlerleyen aşamalarda iki banka türünün farklı yönlerden karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi ve mevcut farkların sebebinin araştırılması yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdul-majid, M, Saal, D S, Battisti, G. (2010). "Efficiency in Islamic and Conventional Banking: an International Comparison". *Journal of Productivity Analysis*, 34(1), 25-43. doi: <http://dx.doi.org/10.1007/s11123-009-0165-3>
- Abedifar, P, Molyneux, P, Tarazi, A. (2013). "Risk in Islamic Banking". *Review of Finance*, 17(6), 2035-2096. doi: 10.1093/rof/rfs041
- Ada, A. A., Dalkilic, N. (2014). "Efficiency Analysis in Islamic Banks: A Study for Malaysia and Turkey". *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 8(1), 9-33.
- Aggarwal, R K, Yousef, T. (2000). "Islamic Banks and Investment Financing". *Journal of Money, Credit and Banking*, 32(1), 93-120. doi: 10.2307/2601094
- Akacem, M, Gilliam, L. (2002). "Principles of Islamic Banking: Debt versus Equity Financing". *Middle East Policy*, 9(1), 124-138. doi: 10.1111/1475-4967.00046
- Akbulak, Y, Kavaklı, E, Tokmak, A. (2004). *Kayıp Yıllar: Türkiye'de 1980'li yıllardan Bu Yana Kamu Borçlanma Politikaları ve Bankacılık Sektörüne Etkileri*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Akdoğu, S K. (2012). "Türkiye’de Mali Serbestleşme Süreci ve Krizlerin Kısa Bir Özeti". *Journal of Economics & Administrative Sciences/Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 189-208.
- Akgüç, Ö. (1992). *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık* (54. bs). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akgüç, Ö. (2007). "Türkiye’de Yabancı Bankalar". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 36, 6-17
- Aktepe, İ E. (2010). *İslâm Hukuku Çerçevesinde Finansman Ve Bankacılık*. İstanbul: Yedirenk.
- Al-Jarhi, M A, Iqbal, M. (2001). *Islamic Banking: Answers to Some Frequently Asked Questions*. Retrieved 12.02.2015, from Islamic Development Bank
- Al Manaseer, M. (2007). *The Determinants of Islamic and Traditional Bank Profitability: Evidence from the Middle East*. (Doctor of Philosophy). Bristol: University of the West of England Bristol Business School

- Ali, M. (1988). *Directory of Islamic Financial Institutions (RLE: Banking & Finance)*. In J. R. Presley (Series Ed.) Vol. 29. J. R. Presley (Ed.) *A Framework of Islamic Banking* Retrieved from https://books.google.com/books?id=u6j221mPsgIC&pg=PA143&lpg=PA143&dq=muazzam+ali+directory+of&source=bl&ots=qdz2QNjALN&sig=2j3LxX5Z_hmxTzoal9emHhgoxMo&hl=tr&sa=X&ei=d9B1VY u6I8yRsAX5sYKIAg&ved=0CDkQ6AEwBA#v=onepage&q=muazzam%20ali%20directory%20of&f=false
- Almsafir, M. K., Alsmadi, A. A. (2014). "Murabahah Versus Interest Rate, the Equilibrium Relationship with Macroeconomic Variables in Jordanian Economy: An ARDL Approach". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 129(0), 349-357. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.03.687>
- Alp Yiğit, P. (2005). *Düşen Enflasyon Ortamında Bankacılık ve Türk Bankacılık Sektörü*. Ankara: TCMB
- Alper, C E. (2001). "The Turkish Liquidity Crisis of 2000: What Went Wrong". *Russian & East European Finance and Trade*, 37(6), 58-80.
- Altıntaş, M A. (2006). *Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, Basel-I ve Basel-II Düzenlemeleri Çerçevesinde)*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Altunbas, Y., Evans, L., Molyneux, P. (2001). "Bank Ownership and Efficiency". *Journal of Money, Credit and Banking*, 33(4), 926-954. doi: 10.2307/2673929
- Altunbas, Y., Kara, A., Olgü, O. (2009). *Turkish Banking: Banking Under Political Instability and Chronic High Inflation*: Palgrave Macmillan.
- Anbar, A., Alper, D. (2011). "Bank Specific and Macroeconomic Determinants of Commercial Bank Profitability: Empirical Evidence From Turkey". *Business and Economics Research Journal*, 2(2), 139-152.
- Aras, O N., Öztürk, M. (2011). "Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi". *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2).
- Ariff, M. (2014). "Whither Islamic Banking?". *The World Economy*, 37(6), 733-746. doi: 10.1111/twec.12171

- Ariss, R T. (2010). "Competitive conditions in Islamic and Conventional Banking: A Global Perspective". *Review of Financial Economics*, 19(3), 101-108.
- Askari, H., Iqbal, Z., Mirakhor, A. (2015). *Introduction to Islamic Economics: Theory and Application* (687. bs). Singapore: John Wiley & Sons.
- Aslan Külahi, E., Tiryaki, G., Yılmaz, A. (Temmuz 2013). *Türkiye’de Basel I, II ve III Kurallarına Uyum Süreci: Öneri*, (C.10, S.40, 185-200).
<http://dspace.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/1030/368-692-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Asomedyia. (2001). *Türkiye’de Bankacılık ve Finansal Krizleri*. Asomedyia. Retrieved from <http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedyia/mart2001-ft.html>
- Assaf, A G, Matousek, R, Tsionas, E G. (2013). "Turkish Bank Efficiency: Bayesian Estimation With Undesirable Outputs". *Journal of Banking & Finance*, 37(2), 506-517.
- Asutay, M. (2012). "Conceptualising and Locating the Social Failure of Islamic Finance: Aspirations of Islamic Moral Economy vs. the Realities of Islamic Finance". *Asian and African Area Studies*, 11(2), 93-113.
- Asutay, M. (2013). "Development in Islamic Banking in Turkey: Emergence, Regulation and Performance". In V. Cattelan (Ed.), *Islamic finance in Europe: Towards a Plural Financial System*. UK, USA: Edward Elgar Publishing.
- Atasoy, H. (2007). *Türk Bankacılık Sektorunde Gelir Gider Analizi ve Karlılık Performansinin Belirleyicileri*. (Uzmanlık Yeterlilik Tezi). Ankara: TCMB, Bankacılık ve Finansal Kuruluslar Genel Müdürlüğü
- Athanasoglou, P P, Brissimis, S N, Delis, M D. (2008). "Bank-Specific, Industry-Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability". *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 18(2), 121-136. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.intfin.2006.07.001>
- Aydın, N. (2006). *Bankacılık Uygulamaları* (1. bs): Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

- Aysan, A F., Dolgun, M H., Turhan, M I. (2013). "Assessment of the Participation Banks and Their Role in Financial Inclusion in Turkey". *Emerging Markets Finance & Trade*, 49, 99-111. doi: 10.2753/REE1540-496X4905S506
- Balak, D., Seymen, D. (1996). *Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Gümrük Birliğinin Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Muhtemel Etkileri* (201. bs). İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Balala, M-H. (2011). *Islamic Finance and Law: Theory and Practice in a Globalized World* (5. bs). London: IB Tauris.
- Baltagi, B. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data* (3 ed.): John Wiley & Sons.
- Balthazar, L. (2006). *From Basel 1 to Basel 3*. Great Britain: Palgrave Macmillan.
- Battal, A. (2004). *Sorularla Banka Hukuku*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- BDDK (2007). *Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler I*. Ankara: BDDK.
- BDDK (2010a). *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi* (Vol. 3). Ankara: BDDK.
- BDDK (2010b). *Sorularla Basel III*. Ankara: BDDK
- BDDK (2012). *Bankacılık Sektörü Basel II İlerleme Raporu*. Ankara: BDDK
- Beck, T., Demircuc-Kunt, A., Merrouche, O. (2013). "Islamic vs. Conventional Banking: Business Model, Efficiency and Stability". *Journal of Banking & Finance*, 37(2), 433-447. doi: DOI 10.1016/j.jbankfin.2012.09.016
- Beim, D O., Calomiris, C W. (2001). *Emerging Financial Markets*. New York: Irwin Professional Pub.
- Bektaş, E H. (2010). *Bankacılık Krizleri ve Türk Bankacılığına Etkisi*. (Master M.S). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İşletme Eğitimi Anabilim Dalı, Bankacılık Eğitimi Bilim Dalı
- Ben Naceur, S., Goaied, M. (2008). "The Determinants of Commercial Bank Interest Margin and Profitability: Evidence From Tunisia". *Frontiers in Finance and Economics*, 5(1), 106-130.

- Berger, A N. (1995). "The Profit-Structure Relationship in Banking--Tests of Market-Power and Efficient-Structure Hypotheses". *Journal of Money, Credit and Banking*, 27(2), 404-431.
- Berger, A N, Humphrey, D B. (1997). "Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions For Future Research". *European Journal of Operational Research*, 98(2), 175-212.
- Billah, M M. (2007). "Islamic Banking and the Growth of Takaful". In M. K. Hassan & M. K. Lewis (Eds.), *Handbook of Islamic Banking* (Vol. 24, pp. 401). Northampton MA: Edward Elgar Publishing, Inc.
- BIS (2006). *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards*. Basel: BIS.
- BIS (2010a). *Basel III: A Global Regulatory Framework For More Resilient Banks and banking Systems*. Basel: BIS.
- BIS (2010b). *Group of Governors and Heads of Supervision Announces Higher Global Minimum Capital Standards*. Basel: BIS.
- BIS (2014). A Brief History of the Basel Committee. Retrieved 13.01.2015, from Bank for International Settlements <http://www.bis.org/bcbs/history.pdf>
- Blejer, M I. (2006). "Economic Growth and the Stability and Efficiency of the Financial Sector". *Journal of Banking & Finance*, 30(12), 3429-3432.
- Boland, V. (Haziran 2009). "Modern Dilemma For World's Oldest Bank", *Financial Times*. <https://next.ft.com/content/a034542e-5771-11de-8c47-00144feabdc0>
- Brown, K., Hassan, M K., Skully, M. (2007). "Operational Efficiency and Performance of Islamic Banks". In M. K. Hassan & M. K. Lewis (Eds.), *Handbook of Islamic Finance* (pp. 96-115). USA: Edward Elgar Publishing.
- Bulut, H. İ., ER, B. (2009). "Katılım Bankacılığında İki Yeni Finansal Teknik Önerisi: Mudaraba-Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıkları ve Mudaraba-Risk Sermayesi Yatırım Fonları". In A. Yabanlı (Ed.), *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı* (Vol. 1). İstanbul: TKBB.

- Bumin, M. (2009). "Türk Bankacılık Sektörünün Kârlılık Analizi: 2002-2008". *Maliye Finans Yazıları*, 23(84), 39-60.
- Büyükakın, F., Önyılmaz, O. (2012). "Faizsiz Finansman Bonosu Sukuk ve Türkiye Uygulamaları". *Journal of Financial Researches & Studies/Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 3(7).
- Candan, H. (2009). "Kriz Sürecinde Basel II'de Öngörülen Değişiklikler". *Bankacılar Dergisi*(68), 80-84.
- Casu, B., Molyneux, P. (2003). "A Comparative Study of Efficiency in European Banking". *Applied Economics*, 35(17), 1865-1876.
- Çatalbas, G. K., Atan, M. (2005). "Bankacılıkta Etkinlik Ve Sermaye Yapısının Bankaların Etkinliğine Etkisi". *İktisat, İşletme ve Finans*, 20(237), 49-62.
- Çelik, F., Kızıl, İ. (2011). "Banka Sermaye Yeterliliğinde Basel II Yaklaşımı ve Türk Bankacılığı". *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(1), 19-34.
- Çelik, S. (2012). "Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik Ölçümü: Parametrik ve Parametrik Olmayan Modellerin Karşılaştırması". *Bankacılar Dergisi*, 23(82), 88-106.
- Charnes, A., Cooper, W. W., Rhodes, E. (1978). "Measuring the Efficiency of Decision Making Units". *European Journal of Operational Research*, 2(6), 429-444.
- Charnes, A., Cooper, W. W., Rhodes, E. (1981). "Evaluating Program and Managerial Efficiency: An Application of Data Envelopment Analysis to Program Follow Through". *Management Science*, 27(6), 668-697. doi: 10.2307/2631155
- Chen, L., Zhou, Z. G., Peng, Y., Kou, G. (2011). "Structural Model for Determining Enterprise Group's Integrated Lines of Credit". *International Journal of Information Technology & Decision Making*, 10(2), 269-285.
- Chen, S., Liao, C. (2011). "Are Foreign Banks More Profitable Than Domestic Banks? Home-and Host-Country Effects of Banking Market Structure, Governance, and Supervision". *Journal of Banking & Finance*, 35(4), 819-839.
- Chirwa, E. W. (2003). "Determinants of commercial Banks' Profitability in Malawi: a cointegration Approach". *Applied Financial Economics*, 13(8), 565-571.

- Chong, B. S., Liu, M. (2009). "Islamic Banking: Interest-Free or Interest-Based?". *Pasific - Basin Finance Journal*, 17, 125-144.
- Chronopoulos, D. K., Liu, H., McMillan, F. J., Wilson, J O. (2015). "The dynamics of US bank profitability". *The European Journal of Finance*, 21(5), 426-443.
- Coelli, T J, Rao, D S P, O'Donnell, C J, Battese, G E. (2005). *An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis*: Springer Science & Business Media.
- Cooper, W. W., Seiford, L. M., Tone, K. (2007). *Data Envelopment Analysis: a Comprehensive Text With Models, Applications, References and DEA-Solver Software* (2. bs): Springer Science & Business Media.
- Coşkun, M. N., Ardor, H. N., Çermikli, A. H., Ozan, E., Öztürk, F., Tokathioğlu, İ., Dağlaroğlu, T. (2012). *Türkiye'de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Deloitte. (Ocak 2014). *Türkiye Katılım Bankacılığı: Büyüme Yolundaki Önemli Adımlar*. <http://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/financial-services/articles/participant-banking-in-turkey-article.html>
- Demirgüç-Kunt, A., Huizinga, H. (1999). "Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence". *The World Bank Economic Review*, 13(2), 379-408.
- Demirgüç-Kunt, A., Huizinga, H. (2000). *Financial Structure and Bank Profitability* World Bank Publications. http://siteresources.worldbank.org/INTFR/Resources/475459-1108132178926/Kunt_Huizinga.pdf
- Demirhan, D. (2013). "Son Finansal Krizin Banka Karlılığının Belirleyicileri Üzerine Etkileri: Türk Bankacılık Sektörü Örneği". *Journal of Yasar University*, 8(31), 5203-5229.
- Dhanda, N., Rani, S. (2010). "Basel I and Basel II Norms: Some Empirical Evidence for the Banks in India". *IUP Journal of Bank Management*, 9(4), 21-35.

- Dietrich, A., Wanzenried, G. (2011). "Determinants of bank profitability before and during the crisis: Evidence from Switzerland". *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 21(3), 307-327.
- Dietrich, A, Wanzenried, G. (2014). "The Determinants of Commercial Banking Profitability In Low-, Middle-, and High-Income Countries". *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 54(3), 337-354. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.qref.2014.03.001>
- Dilley, D K. (2008). *Essentials of Banking*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Dinçer, S E. (2008). "Veri Zarflama Analizinde Malmquist Endeksiyle Toplam Faktör Verimliliği Değişiminin İncelenmesi ve İMKB Üzerine Bir Uygulama". *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 25(2), 825-846.
- Doğan, M. (2013). "Katılım ve Geleneksel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması: Türkiye Örneği". *Turkish Association of Accounting & Finance Academicians*, (58), 175-188.
- Eichengreen, B J. (2002). *Financial Crises: and What to do About Them*: Oxford University Press Oxford.
- El-Gamal, M A. (2000). *A Basic Guide to Contemporary Islamic Banking and Finance* (1. bs): Rice University Houston, <http://www.nubank.com/islamic/primer.pdf>.
- El-Gamal, M A. (2006). *Islamic Finance: Law, Economics, and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- El-Gamal, M. A., Inanoglu, H. (2005). "Inefficiency and Heterogeneity in Turkish Banking: 1990–2000". *Journal of Applied Econometrics*, 20(5), 641-664.
- El Tiby, A M. (2011). *Islamic Banking: How to Manage Risk and Improve Profitability* (640. bs). USA: John Wiley & Sons.
- Er, B, Uysal, M. (2012). "Türkiye'deki Ticari Bankalar ve Katılım Bankalarının Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi: 2005-2010 Dönemi Değerlendirmesi". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(3-4), 365-387

- Ergec, E H, Arslan, B G. (2013). "Impact of Interest Rates on Islamic and Conventional Banks: the Case of Turkey". *Applied Economics*, 45(17), 2381-2388. doi: 10.1080/00036846.2012.665598
- Ernst&Young. (2014). *World Islamic Banking Competitiveness Report 2014-15*: MEGA, www.ey.com
- Erol, C, Baklaci, H F, Aydoğan, B, Tunç, G. (2014). "Performance Comparison of Islamic (Participation) Banks and Commercial Banks in Turkish Banking Sector". *EuroMed Journal of Business*, 9(2), 114-128. doi:10.1108/EMJB-05-2013-0024
- Ertürk, A. (2007). "Katılım Bankacılığında Mevduat Sigorta Sistemi ve Türkiye Örneği". *ÇATI*, 4(15), 3-7.
- Flamini, V, Schumacher, M L, McDonald, M C A. (2009). *The Determinants of Commercial Bank Profitability in Sub-Saharan Africa*: International Monetary Fund, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp0915.pdf>.
- Freixas, X, Rochet, J-C. (2008). *Microeconomics of Banking* (2. bs), MA: MIT press Cambridge.
- Fukuyama, H, Matousek, R. (2011). "Efficiency of Turkish Banking: Two-stage Network System. Variable Returns to Scale Model". *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 21(1), 75-91.
- Garcia-Herrero, A, Gavila, S, Santabarbara, D. (2009). "What explains the low profitability of Chinese banks?". *Journal of Banking & Finance*, 33(11), 2080-2092.
- Goddard, J, Liu, H, Molyneux, P, Wilson, J O S. (2013). "Do Bank Profits Converge?". *European Financial Management*, 19(2), 345-365.
- Goddard, J, Liu, H, Molyneux, P, Wilson, J U S. (2011). "The Persistence of Bank Profit". *Journal of Banking & Finance*, 35(11), 2881-2890.
- Goddard, J, Molyneux, P, Wilson, J O S. (2004a). "Dynamics of growth and profitability in banking". *Journal of Money Credit and Banking*, 36(6), 1069-1090.

- Goddard, J, Molyneux, P, Wilson, J O S. (2004b). "The Profitability of European Banks: A Cross-Sectional and Dynamic Panel Analysis". *Manchester School*, 72(3), 363-381.
- Greene, W H. (2003). *Econometric Analysis*: Pearson Education.
- Grosse, R. (2012). "Bank Regulation, Governance and the crisis: a Behavioral Finance View". *Journal of Financial Regulation And Compliance*, 20(1), 4-25.
- Gujarati, D N, Porter, D C. (2012). *Temel Ekonometri* (Ü. Şenesen & G. Günlük-Şenesen, Trans. 5 ed.), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Gülhan, Ü. (2009). *Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik bir Uygulama*. (Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı
- Gülhan, Ü, Uzunlar, E. (2011). "Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 341-368.
- Gull, A A, Nasir, R, Bilal, M, Zaman, A, Iqbal, S. (2013). "Does Islamic Banking Have Any Future? A Comparative Study". *Business & Applied Sciences*, 40-48
- Güney, A. (2013). *Banka İşlemleri* (7. bs). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Güngör, B. (2007). "Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yerel ve Yabancı Bankaların Kârlılık Seviyelerini Etkileyen Faktörler: Panel Veri Analizi". *İktisat İşletme ve Finans*, 22(258), 40-63.
- Güngör, K. (2015). "Farklı Yönleri ve Katkılarıyla Katılım Bankacılığı". *Business & Management Studies: An International Journal*, 3(1), 40-63.
- Gup, B E. (2011). *Banking and Financial Institutions: A Guide for Directors, Investors, and Borrowers* (615. bs), USA: John Wiley & Sons.
- Gürel, E, Gürel, E B B, Demir, N. (2012). "Basel III Kriterleri". *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, 1(3-4), 16-28.
- Haron, S. (2004). "Determinants of Islamic bank profitability". *Global Journal of Finance and Economics*, 1(1), 11-33.

- Hasan, Z. (2014). "Basel Accords and Islamic Banking: A critical Evaluation". *MPRA*, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/56446/1/MPRA_paper_56446.pdf.
- Hassan, K, Lewis, M. (2007). *Handbook of Islamic Banking*. MA, USA: Edward Elgar Publishing.
- Hassan, M K, Bashir, A-H M. (2003). *Determinants of Islamic Banking Profitability*. Morocco: Paper Presented at the 10th ERF Annual Conference.
- Hassan, T, Mohamad, S, Bader, M K I. (2009). "Efficiency of Conventional Versus Islamic Banks: Evidence From the Middle East". *International Journal Of Islamic And Middle Eastern Finance and Management*, 2(1), 46-65.
- Heffernan, S. (2005). *Modern Banking*. London: John Wiley & Sons.
- Hoggson, N F. (1926). *Banking Through the Ages*: Dodd, Mead & Company, <https://archive.org/details/bankingthroughag00hogg>.
- Howells, P, Bain, K. (2008). *The Economics of Money, Banking and Finance: a European Text*. Essex: Pearson Education.
- Humphrey, D B. (1985). Costs and Scale Economies in Bank Intermediation *Handbook for Banking Strategy* (pp. 745-783). New York: NY: Wiley.
- İnan, E A. (2000). "Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik". *Bankacılar Dergisi*, 34, 85-86.
- IOSCO (2004, July 2004). *Islamic Capital Market Fact Finding Report*. Retrieved 10.11.2015, <http://www.sc.com.my/wp-content/uploads/eng/html/icm/ICM-IOSCOFact%20finding%20Report.pdf>
- Iqbal, M, Ahmad, A, Khan, T. (1998). *Challenges Facing Islamic Banking*: Islamic Research and Training Institute, <http://www.iefpedia.com/english/wp-content/uploads/2009/10/Challenges-Facing-Islamic-Banking-by-Ausaf-Ahmad-Tariqullah-Khan-Munawar-Iqbal.pdf>.
- Iqbal, M, Molyneux, P. (2005). *Thirty Years of Islamic Banking: History, Performance, and Prospects*, New York: Palgrave Macmillan.
- ISDB. (2014). Key Socio-Economic Statistics On Idb Member Countries (E. R. A. P. Department, Trans.) *Statistical Monograph No. 34*. <http://www.isdb.org/irj/go/>

- km/docs/documents/IDBDevelopments/Internet/English/IDB/CM/Publications/Statistical_Monograph/Monograph2014.pdf: Islamic Development Bank.
- Isik, I, Hassan, M K. (2002a). "Technical, scale and allocative efficiencies of Turkish banking industry". *Journal of Banking & Finance*, 26(4), 719-766.
- Isik, I, Hassan, M K. (2002b). "Cost and Profit Efficiency of the Turkish Banking Industry: An Empirical Investigation". *Financial Review*, 37(2), 257-279. doi: 10.1111/1540-6288.00014
- Işık, İ, Hassan, M K. (2003). "Efficiency, Ownership and Market Structure, Corporate Control and Governance in the Turkish Banking Industry". *Journal of Business Finance & Accounting*, 30(9-10), 1363-1421. doi: 10.1111/j.0306-686X.2003.05533.x
- Işıktac, M Ş. (2009). *Bankacılığın Tarihçesi*. Retrieved 25 Kasım, 2014, from <http://www.isiktac.av.tr/files/Bankacilik%20Tarihce.pdf>
- İslamic Finance Development Report. (2014) (2 ed.). http://www.tkbb.org.tr/documents/arastirmaveraporlar/Islamic_Finance_Development_Report_2014.pdf: Islamic Corporation for the Development of the Private Sector.
- Ismail, F, Abd. Majid, M S, Ab. Rahim, R. (2013). "Efficiency of Islamic and conventional banks in Malaysia". *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 11(1), 92-107. doi: <http://dx.doi.org/10.1108/JFRA-03-2013-0011>
- Johnes, J, Izzeldin, M, Pappas, V. (2014). "A comparison of Performance of Islamic and Conventional Banks 2004–2009". *Journal of Economic Behavior & Organization*, 103, 93-107.
- Kamarudin, F, Nordin, B A A, Muhammad, J, Hamid, M A A. (2014). "Cost, Revenue and Profit Efficiency of Islamic and Conventional Banking Sector: Empirical Evidence From Gulf Cooperative Council Countries". *Global Business Review*, 15(1), 1-24.
- Kazi, A U, Halabi, A K. (2006). "The Influence of Quran and Islamic Financial Transactions and Banking". *Arab Law Quarterly*, 20(3), 321-331. doi: 10.2307/27650555

- Keefe, B, Pfleiderer, A. (2012). "Basel III: What It Means for the Global Banking System". *Banking & Finance Law Review*, 27(3), 407-426.
- Kettell, B. (2011a). *Introduction to Islamic Banking and Finance* (1. bs). West Sussex: John Wiley & Sons.
- Kettell, B. (2011b). *The Islamic Banking and Finance Workbook*. West Sussex: John Wiley and Sons.
- Khan, F. (2010). "How 'Islamic' is Islamic Banking?". *Journal of Economic Behavior & Organization*, 76, 805-820.
- Koch, T, MacDonald, S. (2010). *Bank Management* (7. bs). Mason OH: Cengage Learning.
- Küçükkocaoğlu, G. *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası*. <http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/>. Başkent Üniversitesi.
- Machiraju, H. (2008). *Modern Commercial Banking* (2. bs). New Delhi: New Age International.
- Mangır, F. (2006). "Finansal Deregülasyonun (1989-2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(16), 459-472.
- Maskara, P K, Mullineaux, D J. (2011). "Small Firm Capital Structure and the Syndicated Loan Market". *Journal of Financial Services Research*, 39(1-2), 55-70.
- Masood, O, Ashraf, M. (2012). "Bank-Specific and Macroeconomic Profitability Determinants of Islamic Banks: The Case of Different Countries". *Qualitative Research in Financial Markets*, 4(2/3), 255-268. doi: 10.1108/17554171211252565
- McDonald, J F, Moffitt, R A. (1980). "The Uses of Tobit Analysis". *The Review of Economics and Statistics*, 318-321.
- Mirzaei, A, Moore, T, Liu, G. (2013). "Does Market Structure Matter on Banks' Profitability and Stability? Emerging vs. Advanced Economies". *Journal of Banking & Finance*, 37(8), 2920-2937.

- Mishkin, F S. (1999). "Lessons from the Asian crisis". *Journal of International Money and Finance*, 18(4), 709-723.
- Mishkin, F S. (2013). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets* (10 ed.). London: Pearson Education.
- Mohamad, S, Hassan, T, Bader, M K I. (2008). "Efficiency of Conventional Versus Islamic Banks: International Evidence Using the Stochastic Frontier Approach (SFA)". *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 4(2), 107-130.
- Molyneux, P, Thornton, J. (1992). "Determinants of European Bank Profitability - a Note". *Journal of Banking & Finance*, 16(6), 1173-1178.
- Moore, E, Hale, T. (2014, 25.06.2014). UK Sukuk Bond Sale Attracts £2bn in Orders, *Financial Times*. <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7c89467e-fc4e-11e3-98b8-00144feab7de.html#axzz44Irsh6Aq>
- Mutluay, A H, Turaboğlu, T T. (2013). "Döviz Kuru Değişimlerinin Firma Performansına Etkileri: Türkiye Örneği". *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 7(1), 59-78.
- Naseem, I, Saleem, A, Shah, Q, Shah, A A. (2012). "The Profitability of Banking Sector in Pakistan: An Empirical Analysis from 2006-2010". *Science Series Data Report*, 4(2).
- Noor, M A N M, Ahmad, N H B. (2011). "Relationship Between Islamic Banking Profitability and Determinants of Efficiency". *The IUP Journal of Managerial Economics*, 9(3), 43-87.
- Norhidayah, A K, Aidatullaini, J, Nur Lina, A, Nurzalina, H. (2013). "Comparison of the Financial Performance of Islamic and Conventional Bank in Malaysia During and After Economic Crisis". *AIP Conference Proceedings*, 1557(1), 247-251. doi: 10.1063/1.4823913
- Okumuş, H Ş. (2005). "Interest-Free Banking in Turkey: a Study of Customer Satisfaction and Bank Selection Criteria". *Journal of Economic Cooperation*, 26(4), 51-86.
- Olgu, O. (2013). Political Instability and Turkish Banking Since the Ottoman Empire: A Historical Overview. In H. Dincer & U. Hacıoglu (Eds.), *Globalization of*

- Financial Institutions a Competitive Approach to Finance and Banking* (83-91). Dordrecht: Springer.
- Ongun, T. (2002). "Türkiye’de Cari Açıklar ve Ekonomik Krizler". *Kriz ve IMF Politikaları*(Nobel Yayın Dağıtım), 39-93.
- Özatay, F. (2015). "2000’li Yıllarda Türkiye Ekonomisi". *İktisat İşletme ve Finans*, 30(350), 09-24.
- Özkan Günay, E N, Günay, Z N, Günay, G. (2013). "The Impact of Regulatory Policies on Risk Taking and Scale Efficiency of Commercial Banks in an Emerging Banking Sector". *Emerging Markets Finance & Trade*, 49, 80-98. doi: 10.2753/REE1540-496X4905S505
- Parasız, İ. (2000). *Para Banka ve Finansal Piyasalar* (7. bs). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Petria, N, Capraru, B, Ilnatov, I. (2015). "Determinants of Banks’ Profitability: Evidence from EU 27 Banking Systems". *Procedia Economics and Finance*, 20, 518-524. doi: [http://dx.doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)00104-5](http://dx.doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00104-5)
- Polat, A. (2009). Katılım Bankacılığı: Dünya Uygulamalarına İlişkin Sorunlar-Fırsatlar; Türkiye İçin Projeksiyonlar. In A. Yabancı (Ed.), *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı* (Vol. 1). 2009: TKBB.
- Porzio, C. (2010). Islamic Banking Versus Conventional Banking. In M. F. Khan & M. Porzio (Eds.), *Islamic banking and finance in the European Union: A Challenge* (pp. 91-111). UK: Edward Elgar Publishing.
- Presley, J R. (2012). *Directory of Islamic Financial Institutions (RLE: Banking & Finance)* (29. bs). <https://books.google.com/books?id=u6j221mPsgIC&pg=PA143&lpg=PA143&dq=muazzam+ali+directory+of&source=bl&ots=qdz2QNjALN&sig=2j3LxX5ZhmxTzoal9emHhgoxMo&hl=tr&sa=X&ei=d9B1VYU6I8yRsAX5sYKIAg&ved=0CDkQ6AEwBA#v=onepage&q=muazzam%20ali%20directory%20of&f=false>: Routledge.
- Rodriguez, L J. (2003). "Banking Stability and the Basel Capital Standards". *Cato Journal*, 23(1), 115-126.

- Rodrik, D. (2009). *The Turkish Economy After the Crisis*. www.tek.org.tr: Turkish Economic Association.
- Rothbard, M N. (2008). *The Mystery of Banking*. Alabama: Ludwig von Mises Institute.
- Rozzani, N, Rahman, R A. (2013). "Determinants of Bank Efficiency: Conventional versus Islamic". *International Journal of Business and Management*, 8(14), 98-109.
- Sağlam, D. (1976). *Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Ayyıldız.
- Saha, A, Ahmad, N H, Dash, U. (2015). "Drivers of technical efficiency in Malaysian banking: a new empirical insight". *Asian-Pacific Economic Literature*, 29(1), 161-173. doi: 10.1111/apel.12091
- Sangmi, M-u-D, Khaki, A R. (2012). *Islamic Banking: Concept and Methodology*. Rochester: Social Science Research Network.
- Saraç, M, Zeren, F. (2015). "The Dependency of Islamic Bank Rates on Conventional Bank Interest Rates: Further Evidence From Turkey". *Applied Economics*, 47(7), 669-679. doi: 10.1080/00036846.2014.978076
- Savaşan, F, Saraç, M, Gürdal, T. (2013). Dindar/Muhafazakar İşadamları Perspektifinden İslam Ekonomisi ve Katılım Bankacılığı. http://www.tkbb.org.tr/Documents/Arastirmaveraporlar/pesa-islam_ekonomisi_rapor.pdf: Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.
- Shehzad, C T, De Haan, J, Scholtens, B. (2013). "The Relationship Between Size, Growth and Profitability of Commercial Banks". *Applied Economics*, 45(13), 1751-1765. doi: 10.1080/00036846.2011.637896
- Sherman, H D, Gold, F. (1985). "Bank Branch Operating Efficiency: Evaluation With Data Envelopment Analysis". *Journal of Banking & Finance*, 9(2), 297-315. doi: [http://dx.doi.org/10.1016/0378-4266\(85\)90025-1](http://dx.doi.org/10.1016/0378-4266(85)90025-1)
- Siddiqi, M N. (1994). *Issues in Islamic Banking, Selected Papers* (2. bs). Leicester: The Islamic Foundation
- Smirlock, M. (1985). "Evidence on the (non) Relationship Between Concentration and Profitability In Banking". *Journal of Money, Credit and Banking*, 17(1), 69-83.

- Smith, R, Staikouras, C, Wood, G. (2003). Non-Interest Income and Total Income Stability. http://papers.ssrn.com/sol3/Papers.cfm?abstract_id=530687
- Soylu, A, Durmaz, N. (2013). "Profitability of Interest-Free versus Interest-Based Banks in Turkey". *Australian Economic Review*, 46(2), 176-188. doi: 10.1111/j.1467-8462.2013.12002.x
- Srairi, S. (2010). "Cost and Profit Efficiency of Conventional and Islamic Banks in GCC Countries". *Journal of Productivity Analysis*, 34(1), 45-62. doi: 10.1007/s11123-009-0161-7
- Steinherr, A, Tükel, A, Ucer, M. (2004). *The Turkish Banking Sector Challenges and Outlook in Transition to EU Membership: Economic and Financial reports/European Investment Bank*.
https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:A4TStmP0wtYJ:https://www.coleurope.eu/system/files_force/research-paper/beep9.pdf%3Fdownload%3D1+%&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr
- Stock, J H, Watson, M W. (2007). *Introduction to Econometrics*. Boston: Addison-Wesley, Pearson.
- Sufian, F, Habibullah, M S. (2009). "Determinants of Bank Profitability in a Developing Economy: Empirical Evidence from Bangladesh". *Journal of Business Economics and Management*, 10(3), 207-217.
- Tabakoğlu, A. (2014). İslam Ekonomisi. In A. Erdoğan (Ed.). <http://www.dunyabulteni.net/islam-iktisadi-ve-politik-ekonomi/45494/islam-ekonomisi>: Dünya Bülteni.
- Takan, M, Acar Boyacıoğlu, M. (2013). *Bankacılık, Teori, Uygulama ve Yönetim* (5. bs). Konya: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tarı, R. (2011). *Ekonometri* (7 ed.). İzmit: Umuttepe Yayınları
- Taşkın, F D. (2011). "Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler". *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 289-298.
- TBB (2006). *Bankacılar Dergisi*, Özel Sayı, "Basel II Çalışma Raporları". Retrieved 20.01.2015 1-208

- TBB (2008). 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi "1958-2007". Ankara:TBB
- TCMB (2002). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Basın Duyurusu *Zorunlu Karşılıklar Hakkındaki Tebliğ*. <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/9363d0bb-f102-4132-8d11-a4ebd0616628/DUY2002-26.pdf?MOD=AJPERES>.
- TCMB. (2006). *Kuruluşundan Bugüne Merkez Bankası*. Retrieved 02.12.2014 www.tcmb.gov.tr
- Tekbaş, M Ş. (2013). "İslami Finans - İslamî Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi ve Geleceği" *Araştırma Notları* - 1. http://www.tkbb.org.tr/Documents/OnemliBasliklar/Islami_Finans.pdf: Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (SERPAM).
- Testa, D. (2008). "Fixed Income Sukuk: Prospects For Corporate Issuance". *Islamic Finance*. London: Globe Law and Business.
- TKBB. (2014). Katılım Bankaları 2013. <http://www.tkbb.org.tr/arastirma-ve-yayinlar-tkbb-yayinlari-yillik-sektor-raporlari>.
- Trujillo-Ponce, A. (2013). "What Determines the Profitability of Banks? Evidence From Spain". *Accounting & Finance*, 53(2), 561-586.
- Tunay, B. (2010). "Bankacılık Krizleri ve Erken Uyarı Sistemleri: Türk Bankacılık Sektörü için Bir Model Önerisi". *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 4(1), 9-46.
- Turgutlu, E. (2014). "Dynamics of Profitability in the Turkish Banking Industry". *Ege Academic Review*, 14(1), 43-52.
- Türker Kaya, Y. (2002). Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri (M. S. P. Dairesi, Trans.) *MSPD Çalışma Raporları* (Vol. 1).
- Uludağ, B K, Gökmen, H. (2011). "Türk Bankacılık Sektörünün Karlılığının Dinamik Yaklaşımla Test Edilmesi". *Iktisat Isletme Ve Finans*, 26(308), 71-98.
- Ünal, T. (1996). *Finans Kesiminin Reel Sektöre Kaynak Yaratma Kapasitesi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

- Vejzagic, M, Zarafat, H. (2014). "An Analysis of Macroeconomic Determinants of Commercial Banks Profitability in Malaysia for the Period 1995-2011". *Asian Economic and Financial Review*, 4(1), 41-57.
- Vong, A P, Chan, H S. (2009). "Determinants of Bank Profitability in Macao". *Macau Monetary Research Bulletin*, 12(6), 93-113.
- Walter, S. (2011). "Basel III: Stronger Banks and a More Resilient Financial System". Conference on Basel III. <http://www.bis.org/speeches/sp110406.pdf>
- Wasiuzzaman, S, Tarmizi, H. (2010). "Profitability of Islamic Banks in Malaysia: an Empirical Analysis". *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 6(4), 53-68.
- Williams, B. (2003). "Domestic and International Determinants of Bank Profits: Foreign Banks in Australia". *Journal of Banking & Finance*, 27(6), 1185-1210.
- Wooldridge, J. (2013). *Introductory Econometrics: A Modern Approach* (5 ed.). India: Cengage Learning.
- www.bddk.org.tr (ty). *Bddk İle TMSF Arasındaki İlişki Nedir?* Retrieved 15.12.2015
- www.bddk.org.tr (2005). *10 soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı* (Basel II). Retrieved 15.01.2015, from BDDK
https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/125010_Soruda_Basel-II.pdf
- www.ilbank.gov.tr (2014). *Kurum Bilgileri/Tarihçe*. Retrieved 02.12.2014, from www.ilbank.gov.tr
- www.isdb.org (ty). *IDB Member Countries*. Retrieved 10.04, 2016
- www.tcmb.gov.tr (ty). *Tarihçemiz*. Retrieved 28.04.2016
- www.tmsf.org.tr (2015). *Mevduat Sigortası*. Retrieved 02.12.2015
- www.vakifkatilim.com.tr Retrieved 03.08.2016
- www.worldbank.org (2013, 30.10.2013). Turkey and World Bank Group Reinforce Cooperation on Improving Islamic Finance and the Country's Investment Climate. Retrieved 15.07.2015

www.worldfinance.com (2011). Vatican Praises 'Ethical' Sharia Banking, *World Finance*.

www.ziraatkatilim.com.tr (ty). Retrieved 03.08, 2016

Yaşa, M. (1980). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi, 1923-1978*. Akbank Kültür Yayınları. <http://books.google.com/books?id=ECLUAAAAMAAJ>

Yıldırım, O.). Türkiye’de Bankacılık Sektörü (Tarihsel Gelişim, Temel Sorunlar, Mali Riskler ve Yeniden Yapılandırma). Retrieved 09.12.2014, 2014. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:NcwMmybBLlYJ:www.cu.edu.tr/insanlar/mceker/banka%2520ve%2520sermaye%2520piyajas%25C4%25B1%2520hukuku/bankac%25C4%25B1l%25C4%25B1k%2520sekt%25C3%25B6r%25C3%25BC-tarihi%2520geli%25C5%259Fim.doc+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>

Yılmaz, D. (2009). *Islamic Finance: During and After the Global Financial Crisis*. Paper Presented at the Islamic Finance-During and After the Global Financial Crisis, İstanbul.

Yılmaz, O N. (2010). *Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı*. Türkiye Katılım Bankaları Birliği. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.

Yülek, M. (2014, 29.09.2014). Kalkınma Bankacılığının Neresindeyiz?, *Dünya*. <http://www.dunya.com/kalkinma-bankaciliginin-neresindeyiz-157317yy.htm>

Zaher, T S, Hassan, M K. (2001). "A Comparative Literature Survey of Islamic Finance and Banking". *Financial Markets, Institutions & Instruments*, 10(4), 155-199. doi: 10.1111/1468-0416.00044

Zaim, O. (1995). "The effect of Financial Liberalization on the Efficiency of Turkish Commercial Banks". *Applied Financial Economics*, 5(4), 257-264.

Zarakolu, A. (1973). *Cumhuriyet'in 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık* (61. bs). Ankara: Türkiye Bankalar Birliği.

EKLER

EK 1. Kârlılık Analizi Kapsamında Uygulamaya Dahil Edilen Bankalar

KONVANSİYONEL BANKALAR (29)	
Kamu Bankaları 3	Yabancı Bankalar 15
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	Alternatif Bank
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Arap Türk Bankası A.Ş.
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	Bank Mellat
Özel Yerli Bankalar 11	Burgan Bank A.Ş.
Adabank*	Citibank A.Ş.
Akbank T.A.Ş.	Denizbank A.Ş.
Anadolubank A.Ş.	Deutsche Bank A.Ş.
FibaBank A.Ş.	Finans Bank A.Ş.
Şekerbank T.A.Ş.	Habib Bank Limited
Tekstil Bankası A.Ş.	HSBC Bank A.Ş.
Turkish Bank A.Ş.	ING Bank A.Ş.
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	J. P. Morgan Chase Bank*
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Société Générale (SA)
Türkiye İş Bankası A.Ş.	The Royal Bank of Scotland N.V.
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Turkland Bank A.Ş.
KATILIM BANKALARI (4)	
Albaraka Türk	
Bank Asya	
Kuveyt Türk	
Türkiye Finans Katılım Bankası	

* işaretli bankalar karlılık analizine dahil edilen ancak kredi verileri olmadığı için etkinlik analizine dahil edilmeyen bankalardır.

EK 2. Her Bir Banka Bazında Yıllık Etkinlik Skorları

Banka Adı	Yıl	Teknik Etkinlik	Dağıtım Etkinliği	Maliyet Etkinliği
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.*	2005	0,416	0,604	0,252
Türkiye Halk Bankası A.Ş.*	2005	0,362	0,57	0,206
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.*	2005	0,692	0,395	0,274
Akbank T.A.Ş.*	2005	1	0,588	0,588
Anadolubank A.Ş.*	2005	0,927	0,9	0,835
FibaBank A.Ş.*	2005	0,592	0,754	0,446
Şekerbank T.A.Ş.*	2005	0,355	0,939	0,333
Tekstil Bankası A.Ş.*	2005	0,848	0,837	0,709
Turkish Bank A.Ş.*	2005	0,291	0,798	0,232
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.*	2005	0,724	0,826	0,598
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.*	2005	0,797	0,536	0,427
Türkiye İş Bankası A.Ş.*	2005	0,541	0,413	0,223
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.*	2005	0,591	0,483	0,285
Alternatif Bank A.Ş.*	2005	1	1	1
Arap Türk Bankası A.Ş.*	2005	0,555	0,233	0,13
Bank Mellat*	2005	1	0,734	0,734
Burgan Bank A.Ş.*	2005	0,361	0,917	0,331
Citibank A.Ş.*	2005	0,802	0,992	0,796
Denizbank A.Ş.*	2005	0,71	0,76	0,54
Deutsche Bank A.Ş.*	2005	1	1	1
Finans Bank A.Ş.*	2005	0,857	0,842	0,722
Habib Bank Limited*	2005	1	0,085	0,085
HSBC Bank A.Ş.*	2005	0,888	0,967	0,859
ING Bank A.Ş.*	2005	1	0,799	0,799
Société Générale (SA)*	2005	0,615	0,727	0,447
The Royal Bank of Scotland N.V.*	2005	0,411	0,593	0,244
Turkland Bank A.Ş.*	2005	0,64	0,957	0,612
Albaraka Türk	2005	1	0,982	0,982
Bank Asya	2005	0,957	0,848	0,812
Kuveyt Türk	2005	1	0,989	0,989
Tr Finans	2005	1	0,912	0,912

Banka Adı	Yıl	Teknik Etkinlik	Dağıtım Etkinliği	Maliyet Etkinliği
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.*	2006	0,486	0,566	0,275
Türkiye Halk Bankası A.Ş.*	2006	0,595	0,504	0,3
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.*	2006	0,911	0,481	0,438
Akbank T.A.Ş.*	2006	0,991	0,591	0,586
Anadolubank A.Ş.*	2006	1	0,889	0,889
FibaBank A.Ş.*	2006	0,974	0,651	0,634
Şekerbank T.A.Ş.*	2006	0,43	0,922	0,396
Tekstil Bankası A.Ş.*	2006	0,804	0,996	0,8
Turkish Bank A.Ş.*	2006	0,304	0,829	0,252
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.*	2006	0,722	0,888	0,641
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.*	2006	1	0,621	0,621
Türkiye İş Bankası A.Ş.*	2006	0,598	0,425	0,254
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.*	2006	0,715	0,511	0,365
Alternatif Bank A.Ş.*	2006	1	1	1
Arap Türk Bankası A.Ş.*	2006	0,585	0,329	0,193
Bank Mellat*	2006	1	0,703	0,703
Burgan Bank A.Ş.*	2006	0,587	0,913	0,536
Citibank A.Ş.*	2006	0,914	0,843	0,771
Denizbank A.Ş.*	2006	0,688	0,926	0,637
Deutsche Bank A.Ş.*	2006	1	1	1
Finans Bank A.Ş.*	2006	1	0,648	0,648
Habib Bank Limited*	2006	1	0,071	0,071
HSBC Bank A.Ş.*	2006	0,929	0,902	0,839
ING Bank A.Ş.*	2006	0,997	0,814	0,811
Société Générale (SA)*	2006	1	1	1
The Royal Bank of Scotland N.V.*	2006	0,669	0,787	0,527
Turkland Bank A.Ş.*	2006	0,628	0,966	0,606
Albaraka Türk	2006	1	0,942	0,942
Bank Asya	2006	0,894	0,914	0,817
Kuveyt Türk	2006	0,932	0,973	0,908
Tr Finans	2006	0,907	0,877	0,795

Banka Adı	Yıl	Teknik Etkinlik	Dağıtım Etkinliği	Maliyet Etkinliği
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.*	2007	0,544	0,459	0,249
Türkiye Halk Bankası A.Ş.*	2007	0,674	0,342	0,23
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.*	2007	0,871	0,33	0,287
Akbank T.A.Ş.*	2007	1	0,525	0,525
Anadolubank A.Ş.*	2007	0,799	0,828	0,661
FibaBank A.Ş.*	2007	0,931	0,681	0,635
Şekerbank T.A.Ş.*	2007	0,615	0,701	0,431
Tekstil Bankası A.Ş.*	2007	0,91	0,647	0,589
Turkish Bank A.Ş.*	2007	0,278	0,339	0,094
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.*	2007	0,775	0,769	0,596
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.*	2007	1	0,57	0,57
Türkiye İş Bankası A.Ş.*	2007	0,656	0,201	0,132
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.*	2007	0,771	0,33	0,254
Alternatif Bank A.Ş.*	2007	1	0,809	0,809
Arap Türk Bankası A.Ş.*	2007	0,48	0,394	0,189
Bank Mellat*	2007	1	0,377	0,377
Burgan Bank A.Ş.*	2007	0,691	0,263	0,182
Citibank A.Ş.*	2007	1	0,721	0,721
Denizbank A.Ş.*	2007	0,877	0,709	0,621
Deutsche Bank A.Ş.*	2007	0,347	0,2	0,069
Finans Bank A.Ş.*	2007	1	0,612	0,612
Habib Bank Limited*	2007	0,967	0,494	0,478
HSBC Bank A.Ş.*	2007	0,941	0,747	0,703
ING Bank A.Ş.*	2007	1	0,728	0,728
Société Générale (SA)*	2007	1	1	1
The Royal Bank of Scotland N.V.*	2007	1	0,557	0,557
Turkland Bank A.Ş.*	2007	1	1	1
Albaraka Türk	2007	1	0,79	0,79
Bank Asya	2007	0,96	0,731	0,701
Kuveyt Türk	2007	0,927	0,816	0,757
Tr Finans	2007	1	0,828	0,828

Banka Adı	Yıl	Teknik Etkinlik	Dağıtım Etkinliği	Maliyet Etkinliği
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.*	2008	0,631	0,473	0,298
Türkiye Halk Bankası A.Ş.*	2008	0,812	0,478	0,388
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.*	2008	0,87	0,574	0,499
Akbank T.A.Ş.*	2008	0,959	0,667	0,64
Anadolubank A.Ş.*	2008	0,673	0,992	0,668
FibaBank A.Ş.*	2008	1	1	1
Şekerbank T.A.Ş.*	2008	0,564	0,991	0,56
Tekstil Bankası A.Ş.*	2008	0,617	0,988	0,61
Turkish Bank A.Ş.*	2008	0,374	0,755	0,283
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.*	2008	0,72	0,953	0,687
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.*	2008	1	0,711	0,711
Türkiye İş Bankası A.Ş.*	2008	0,664	0,576	0,382
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.*	2008	0,837	0,537	0,449
Alternatif Bank A.Ş.*	2008	0,897	0,872	0,783
Arap Türk Bankası A.Ş.*	2008	1	0,39	0,39
Bank Mellat*	2008	1	0,773	0,773
Burgan Bank A.Ş.*	2008	0,601	0,532	0,319
Citibank A.Ş.*	2008	0,828	0,974	0,807
Denizbank A.Ş.*	2008	0,809	0,986	0,797
Deutsche Bank A.Ş.*	2008	0,609	0,446	0,272
Finans Bank A.Ş.*	2008	0,882	0,892	0,787
Habib Bank Limited*	2008	1	0,562	0,562
HSBC Bank A.Ş.*	2008	0,771	0,889	0,686
ING Bank A.Ş.*	2008	1	0,971	0,971
Société Générale (SA)*	2008	0,631	0,88	0,555
The Royal Bank of Scotland N.V.*	2008	1	1	1
Turkland Bank A.Ş.*	2008	0,83	0,875	0,726
Albaraka Türk	2008	1	0,924	0,924
Bank Asya	2008	0,821	0,962	0,79
Kuveyt Türk	2008	0,919	0,908	0,835
Tr Finans	2008	0,969	0,926	0,898

Banka Adı	Yıl	Teknik Etkinlik	Dağıtım Etkinliği	Maliyet Etkinliği
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.*	2009	0,665	0,54	0,359
Türkiye Halk Bankası A.Ş.*	2009	0,812	0,652	0,529
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.*	2009	0,809	0,675	0,547
Akbank T.A.Ş.*	2009	0,825	0,684	0,564
Anadolubank A.Ş.*	2009	0,726	0,935	0,679
FibaBank A.Ş.*	2009	1	1	1
Şekerbank T.A.Ş.*	2009	0,53	0,947	0,502
Tekstil Bankası A.Ş.*	2009	0,705	0,985	0,695
Turkish Bank A.Ş.*	2009	0,314	0,817	0,257
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.*	2009	0,763	0,876	0,669
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.*	2009	0,848	0,713	0,604
Türkiye İş Bankası A.Ş.*	2009	0,593	0,582	0,345
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.*	2009	0,807	0,573	0,463
Alternatif Bank A.Ş.*	2009	0,898	0,982	0,882
Arap Türk Bankası A.Ş.*	2009	1	0,189	0,189
Bank Mellat*	2009	1	0,624	0,624
Burgan Bank A.Ş.*	2009	0,47	0,746	0,351
Citibank A.Ş.*	2009	0,967	0,868	0,839
Denizbank A.Ş.*	2009	0,816	0,92	0,75
Deutsche Bank A.Ş.*	2009	1	0,09	0,09
Finans Bank A.Ş.*	2009	0,759	0,874	0,663
Habib Bank Limited*	2009	0,717	0,444	0,319
HSBC Bank A.Ş.*	2009	0,773	0,784	0,606
ING Bank A.Ş.*	2009	0,968	0,931	0,902
Société Générale (SA)*	2009	0,832	0,664	0,552
The Royal Bank of Scotland N.V.*	2009	0,791	0,577	0,456
Turkland Bank A.Ş.*	2009	0,813	0,968	0,787
Albaraka Türk	2009	0,868	0,827	0,718
Bank Asya	2009	0,761	0,907	0,69
Kuveyt Türk	2009	0,88	0,918	0,808
Tr Finans	2009	1	1	1

Banka Adı	Yıl	Teknik Etkinlik	Dağıtım Etkinliği	Maliyet Etkinliği
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.*	2010	0,306	0,62	0,19
Türkiye Halk Bankası A.Ş.*	2010	0,361	0,559	0,202
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.*	2010	0,398	0,516	0,205
Akbank T.A.Ş.*	2010	0,444	0,545	0,242
Anadolubank A.Ş.*	2010	0,931	0,735	0,684
FibaBank A.Ş.*	2010	0,613	0,717	0,439
Şekerbank T.A.Ş.*	2010	0,677	0,566	0,383
Tekstil Bankası A.Ş.*	2010	0,681	0,514	0,35
Turkish Bank A.Ş.*	2010	0,286	0,493	0,141
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.*	2010	0,514	0,926	0,476
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.*	2010	0,463	0,471	0,218
Türkiye İş Bankası A.Ş.*	2010	0,338	0,303	0,103
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.*	2010	0,535	0,3	0,161
Alternatif Bank A.Ş.*	2010	0,506	0,89	0,451
Arap Türk Bankası A.Ş.*	2010	0,43	0,325	0,14
Bank Mellat*	2010	1	1	1
Burgan Bank A.Ş.*	2010	0,435	0,285	0,124
Citibank A.Ş.*	2010	1	1	1
Denizbank A.Ş.*	2010	0,813	0,533	0,433
Deutsche Bank A.Ş.*	2010	0,952	0,305	0,29
Finans Bank A.Ş.*	2010	0,598	0,514	0,308
Habib Bank Limited*	2010	0,261	0,883	0,23
HSBC Bank A.Ş.*	2010	0,889	0,877	0,779
ING Bank A.Ş.*	2010	0,594	0,69	0,41
Société Générale (SA)*	2010	0,558	0,854	0,476
The Royal Bank of Scotland N.V.*	2010	1	1	1
Turkland Bank A.Ş.*	2010	1	1	1
Albaraka Türk	2010	1	0,518	0,518
Bank Asya	2010	0,855	0,571	0,488
Kuveyt Türk	2010	0,944	0,666	0,628
Tr Finans	2010	1	1	1

Banka Adı	Yıl	Teknik Etkinlik	Dağıtım Etkinliği	Maliyet Etkinliği
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.*	2011	0,792	0,579	0,459
Türkiye Halk Bankası A.Ş.*	2011	1	0,461	0,461
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.*	2011	0,985	0,531	0,523
Akbank T.A.Ş.*	2011	1	0,624	0,624
Anadolubank A.Ş.*	2011	0,928	0,621	0,576
FibaBank A.Ş.*	2011	1	0,978	0,978
Şekerbank T.A.Ş.*	2011	0,81	0,591	0,478
Tekstil Bankası A.Ş.*	2011	0,878	0,596	0,524
Turkish Bank A.Ş.*	2011	0,38	0,451	0,171
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.*	2011	0,945	0,667	0,63
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.*	2011	1	0,487	0,487
Türkiye İş Bankası A.Ş.*	2011	0,865	0,321	0,278
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.*	2011	1	0,387	0,387
Alternatif Bank A.Ş.*	2011	0,999	0,863	0,862
Arap Türk Bankası A.Ş.*	2011	0,456	0,472	0,215
Bank Mellat*	2011	1	0,223	0,223
Burgan Bank A.Ş.*	2011	0,788	0,407	0,321
Citibank A.Ş.*	2011	1	1	1
Denizbank A.Ş.*	2011	0,883	0,551	0,486
Deutsche Bank A.Ş.*	2011	1	0,34	0,34
Finans Bank A.Ş.*	2011	0,9	0,699	0,629
Habib Bank Limited*	2011	0,994	0,564	0,561
HSBC Bank A.Ş.*	2011	0,862	0,84	0,724
ING Bank A.Ş.*	2011	1	0,834	0,834
Société Générale (SA)*	2011	1	0,495	0,495
The Royal Bank of Scotland N.V.*	2011	1	0,766	0,766
Turkland Bank A.Ş.*	2011	1	1	1
Albaraka Türk	2011	0,863	0,65	0,561
Bank Asya	2011	1	1	1
Kuveyt Türk	2011	0,943	0,637	0,6
Tr Finans	2011	0,993	0,918	0,911

Banka Adı	Yıl	Teknik Etkinlik	Dağıtım Etkinliği	Maliyet Etkinliği
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.*	2012	0,694	0,634	0,44
Türkiye Halk Bankası A.Ş.*	2012	1	0,452	0,452
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.*	2012	0,992	0,581	0,576
Akbank T.A.Ş.*	2012	1	0,75	0,75
Anadolubank A.Ş.*	2012	0,854	0,727	0,621
FibaBank A.Ş.*	2012	1	1	1
Şekerbank T.A.Ş.*	2012	0,782	0,648	0,506
Tekstil Bankası A.Ş.*	2012	0,781	0,694	0,542
Turkish Bank A.Ş.*	2012	0,469	0,627	0,294
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.*	2012	0,845	0,706	0,596
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.*	2012	0,944	0,607	0,573
Türkiye İş Bankası A.Ş.*	2012	0,912	0,432	0,394
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.*	2012	0,979	0,474	0,464
Alternatif Bank A.Ş.*	2012	0,938	0,907	0,851
Arap Türk Bankası A.Ş.*	2012	0,502	0,472	0,237
Bank Mellat*	2012	0,103	0,644	0,066
Burgan Bank A.Ş.*	2012	0,698	0,69	0,482
Citibank A.Ş.*	2012	0,905	0,904	0,819
Denizbank A.Ş.*	2012	0,838	0,637	0,534
Deutsche Bank A.Ş.*	2012	0,892	0,272	0,243
Finans Bank A.Ş.*	2012	0,896	0,703	0,63
Habib Bank Limited*	2012	1	0,39	0,39
HSBC Bank A.Ş.*	2012	0,894	0,791	0,707
ING Bank A.Ş.*	2012	0,972	0,753	0,732
Société Générale (SA)*	2012	1	0,317	0,317
The Royal Bank of Scotland N.V.*	2012	1	1	1
Turkland Bank A.Ş.*	2012	1	1	1
Albaraka Türk	2012	0,807	0,733	0,591
Bank Asya	2012	0,946	0,954	0,903
Kuveyt Türk	2012	0,779	0,637	0,496
Tr Finans	2012	0,938	0,807	0,757

Banka Adı	Yıl	Teknik Etkinlik	Dağıtım Etkinliği	Maliyet Etkinliği
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.*	2013	0,785	0,715	0,562
Türkiye Halk Bankası A.Ş.*	2013	0,976	0,412	0,402
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.*	2013	0,999	0,509	0,509
Akbank T.A.Ş.*	2013	1	0,727	0,727
Anadolubank A.Ş.*	2013	0,719	0,763	0,549
FibaBank A.Ş.*	2013	1	1	1
Şekerbank T.A.Ş.*	2013	0,827	0,5	0,413
Tekstil Bankası A.Ş.*	2013	0,898	0,941	0,845
Turkish Bank A.Ş.*	2013	0,559	0,534	0,298
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.*	2013	0,889	0,728	0,647
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.*	2013	0,996	0,501	0,499
Türkiye İş Bankası A.Ş.*	2013	0,93	0,366	0,341
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.*	2013	1	0,434	0,434
Alternatif Bank A.Ş.*	2013	0,929	0,712	0,662
Arap Türk Bankası A.Ş.*	2013	0,507	0,374	0,189
Bank Mellat*	2013	0,092	0,321	0,029
Burgan Bank A.Ş.*	2013	0,975	0,642	0,626
Citibank A.Ş.*	2013	1	1	1
Denizbank A.Ş.*	2013	0,853	0,525	0,448
Deutsche Bank A.Ş.*	2013	1	0,387	0,387
Finans Bank A.Ş.*	2013	0,861	0,702	0,604
Habib Bank Limited*	2013	1	0,435	0,435
HSBC Bank A.Ş.*	2013	0,985	0,821	0,809
ING Bank A.Ş.*	2013	1	0,812	0,812
Société Générale (SA)*	2013	0,435	0,041	0,018
The Royal Bank of Scotland N.V.*	2013	1	1	1
Turkland Bank A.Ş.*	2013	0,764	0,823	0,628
Albaraka Türk	2013	0,811	0,649	0,526
Bank Asya	2013	1	1	1
Kuveyt Türk	2013	0,81	0,635	0,515
Tr Finans	2013	1	0,825	0,825
* Konvansiyonel Banka				

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Tuğba EYCEYURT BATIR
Doğum Yeri ve Tarihi	SİVAS/1984
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Uludağ Üniversitesi İşletme Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Bütünleşik Doktora
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Türkiye Finans Katılım Bankası (2006 – 2010)
İletişim	
E-Posta Adresi	t.eyceyurt@hotmail.com
Tarih	